

87854

REDISCOVERING INDIA

THE DHARAM SHAstra

Hindu Religious Codes
ENGLISH TRANSLATION AND TEXT

DUTTA M.N.

Vol 32 (iv)

COSMO PUBLICATIONS

First Published 1908
This series 1987

Published by
RANI KAPOOR (Mrs)
COSMO PUBLICATIONS
24-B, Ansari Road, Daryaganj
New Delhi-110002 (India)

Printed at
M/S Mehra Offset
New Delhi

PREFACE.

SEVERAL of my friends, from various parts of India, to whose help and sympathy I am greatly indebted for the completion of my English translations of the Rāmāyaṇa, Mahābhārata, and of other Sanskrit works, requested me to undertake an English translation of the Twenty Hindu Smṛitis which pass under the general name of *Dharma-S'āstras*. But I always expressed my reluctance to undertake the task, for I did not consider myself competent enough to do the same. It is only to satisfy the pressing request of a host of kind friends, to whom it is a sin to be disobliging, that I venture to undertake this most arduous work of publishing, in a collected form, the Text and a literal prose English Translation, with profuse Explanatory Notes, of all the *Samhitās*.

Some of these *Samhitās* have already been translated by some eminent scholars of the West. But no attempt has yet been made to translate all of these valuable works and publish them in a few handy volumes so that every student of Hindu Law and Literature may easily possess them for his own use. This is indeed a sad desideratum, especially in a century when so much activity is going on both in the East and West to place the intellectual and moral greatness of the ancient Hindus before the English-knowing world. The value of *Samhitās* as a sacred record of the life and customs of the ancient Hindus stands supreme over every other Hindu religious work, and it is but necessary that they should be made as much popular as possible. To

encompass this great and sacred end that I have undertaken the present work. I have very carefully collated the Text, with the help of a number of Pundits, and after carefully going through a number of Texts both in Manuscript and print. The Translation I have attempted to make as much literal as possible, keeping an eye more on accuracy than on literary excellence. To elucidate the Text and Translation I have not hesitated in appending Notes, very carefully made out, as elaborately as possible. In my opinion translations of such technical works as *Samhitás* must be always very literal. And I have followed this dictum very carefully throughout the work. My object, in publishing a very carefully edited Text along with the Translation, is that the reader may go through the Translation and the Text simultaneously and learn for himself the true nature and character of the civil and ecclesiastical laws of the ancient Hindus. It is needless for me to mention here that there is not a single collected edition of the Text of the *Samhitás* available in this country and elsewhere. And this surely, if not any thing else, enhances the value and utility of my publication.

A careful study of the *Samhitás* is fraught with immense value and profit not only to the students and practitioners of law but to the general readers as well. They will, by such a study, be not only able to form an estimate of the life and conduct, so glorious and eminent in themselves, of the ancient Hindus but will also be able to regulate their own conduct in the same light and on the same line, with such healthy innovations as the environments under which they now live so urgently require. True regeneration of the Hindus depends mainly upon the regulation of their life and conduct upon

national lines. And nowhere can they find greater light and help in forming their national life anew than in the *Samhitás*. Students and practitioners of law in particular will find in these works the earliest and the most genuine Texts of Hindu Laws on which they may safely base their higher studies in this most important department of Literature.

How far I have succeeded in making the Translation literal and accurate, it is not for me to pronounce any opinion. I leave it entirely to the judgment of my readers. If, however, this edition of the early Law-Texts proves successful, I shall, in a near future, undertake the Translation of all the Commentaries for the convenience and use of my legal friends and readers.

Any suggestion that my friends and readers may make for the improvement of the work will be thankfully received by me. I beg only to remind them of the fact that the present undertaking is a national work in which they all, like myself, are equally interested.

THE ELYSIUM BOWER, }
January, 1906. }

M. N. D

VISHNU SAMHITA

TABLE OF CONTENTS.

Vishnu Samhita.

SUBJECT.	SLOKA.	PAGE
CHAPTER I.—The creation of the Universe, the components of the divine body of Vishnu 1—18	811—813	
Description of the Earth goddess ... 19—29	813—814	
Conversation between Kas'yapa and Earth ... 30—31	814	
Earth beholds Vishnu in the ocean of ambrosia and hymnises and asks him to Relate to her the eternal duties ... 32—39	814—818	
CHAPTER II.—Duties and means of livelihood of the members of the four social orders ... 1—8	818—819	
CHAPTER III.—Duties of the king ... 1—70	819—824	
Law relating to treasure-finds ... 37—40	821—822	
CHAPTER IV.—Measures of money penalties 1—14	824	
CHAPTER V.—Crimes and their penalties ... 1—92	825—834	
CHAPTER VI.—Law relating to money-debts, interests, sureties, etc. ... 1—43	835—837	
CHAPTER VII.—Different kinds of documents and their attestations, as well as deeds that are invalid in Law 1—13	837—838	
CHAPTER VIII.—Persons who cannot be cited or held as witnesses ... 1—6	838—839	
Witnesses 7—17	839	
Demeanour of a witness and the mode of addressing, and administering oath to, a witness, as well as the procedure of examining witnesses 18—40	839—841	
CHAPTER IX.—Administration of oath and trials by ordeals 1—33	841—842	
CHAPTER X.—Ordeal by scale 1—13	843	
CHAPTER XI.—Ordeal by fire 1—12	844	
CHAPTER XII.—Ordeal by water ... 1—8	845	
CHAPTER XIII.—Ordeal by poison ... 1—7	845—846	
CHAPTER XIV.—Ordeal by sacred libation (<i>Kosha</i>) 1—5	846	
CHAPTER XV.—The twelve kinds of sons and their status and obligations 1—31	846—848	

SUBJECT.	SLOKA.	PAGE.
Persons disqualified from receiving shares ...	32—37	818
Obligation of a son to offer funeral oblations	38—43	848
Spiritual benefit accorded to a father by his son, no distinction between a son and a daughter's son	43—46	848
CHAPTER XVI.—Offspring of hybrid marriages and their names and vocations and means of redemption	1—18	849—850
CHAPTER XVII.—Division of property, Estate of a childless person, and woman's property	1—33	850—851
CHAPTER XVIII.—Shares of sons of twice-born fathers by wives of different castes, Self-acquired property. Joint-family after a previous partition, etc	851—854
CHAPTER XIX.—Rules regarding the carrying of dead bodies, S'udras not to carry the dead bodies of Brahmanas, and <i>vice versa</i>	1—5	854
Procedure subsequent to the cremation of a corpse	6—19	854—855
The spiritual superiority of Brahmanas ...	20—29	855
The form of consolation to be given to the bereaved	25	855
CHAPTER XX.—The speech of consolation to be addressed to the bereaved, the inevitable nature of bereavement, the transitory character of human life, the spiritual benefit conferred on the manes by the performers of <i>S'maddhas</i>	1—53	856—859
CHAPTER XXI.—Feeding Brahmanas on the day of the expiry of the period of death-impurity. The <i>Ekoddishta</i>, monthly, yearly and <i>Sapindakaranam S'raddhas</i> ...	1—23	859—861
CHAPTER XXII.—Periods of birth or death impurity in respect of the four castes and the <i>Sapinda</i> relationship	1—4	861—862
Acts prohibited during the period of impurity and expiatory penances for doing them	5—17	862—863
Period of impurity in respect of wife's <i>Sapindas</i> of different castes	18—23	863
Period of impurity in connection with an abortion of pregnancy and regarding deaths of children. Periods of death impurities affecting married women, and various terms of impurity under different circumstances	24—50	863—865

SUBJECT.	SLOKA.	PAGE.
Circumstances which nullify death-impurities	51—55	865
Penances for shedding tears for a suicide, for following the corpse of a Sudra by a Brahmana, etc.	56—65	865
Conditions which entail bathing, sipping water and other forms of purification ...	66—79	866
Ruosity or impurity of the different species of wines, the duties of a student on the death of his preceptor, etc. General purifications	80—92	866—868
CHAPTER XXIII.—Purifications of various kinds of defiled things	1—46	868—871
Things that are always pure	47—54	871—872
Purifications under special circumstances, purifications of houses, etc., the purity of a cow	55—61	872—873
CHAPTER XXIV.—The four wives of a Brah- mana, wives of different castes, holding different things in their hands in inter- marriage ceremonies. Factors which prohi- bit marriage	1—16	873—874
The eight forms of marriage, the status of sons of different forms of marriage and conditions under which a girl can marry without the consent of her guardians ...	17—41	874—875
CHAPTER XXV.—Duties of wives. ...	1—17	875—876
CHAPTER XXVI.—Status of the co-wives of a Brahmana husband of different castes ...	1—7	876—877
CHAPTER XXVII.—The rites of <i>Nisheka</i> , <i>Punsavanam</i> , <i>Simmantonvayanam</i> , <i>Fata- Karma</i> , <i>Annapras'anam</i> and <i>Upanayanam</i>	1—29	877—880
CHAPTER XXVIII.—Duties of a Brah- charin and the routine of his daily life and rituals	880—883
CHAPTER XXIX.—Definitions of <i>Acharya</i> , <i>Upadhyaya</i> and <i>Rittvik</i>	1—7	883—884
Pupils who should not be taught ...	8	884
Conference between the Brahmana and the goddess of Learning	9—10	884
CHAPTER XXX.—The rites of <i>Upakarma</i> , and <i>Utsarga</i>	1—10	884—885
Days on which the study of the Vedas is prohibited and the evil which results from such studies	4—3*	885—886

SUBJECT.	SLOKA.	PAGE
A student to salute his Guru both at the commencement and close of his study and the pleasure which one's manes derives from his studying the different Vedas ...	37-39	886
Sale of knowledge for money, etc., and the superiority of one's Guru to one's progenitor	40-47	886-887
CHAPTER XXXI.—Gurus and one's duty to serve them	1-9	887
Devotion to parents and preceptors and its merit	10	888
CHAPTER XXXII.—Persons whom one shall respect as one's Gurus and the mode of saluting them	1-5	888
A pupil not to touch the person of his preceptor's wife, nor to anoint her person, etc.	6	888
Mode of saluting strangers' wives, conduct towards a Guru	7-12	888
Rules as to saluting a youthful wife of a Guru by a student who has attained the age of discretion	13-15	889
The rule of precedence among Brabmanas, Kshatriyas, Vais'yas and S'udras ...	16-18	889
CHAPTER XXXIII.—The three enemies of man and especially of the householder, and the different kinds of sin committed by yielding to their promptings. <i>Atipatakas, Mahapatakas, Anupatakas, Upapatakas</i> ...	1-6	889-890
CHAPTER XXXIV.—Acts which constitute <i>Atipatakas</i> (heinous crimes and their unatoneable nature	1-2	890
CHAPTER XXXV.—Acts which constitute <i>Mahapatakas</i> and their expiating penances	1-6	890-891
CHAPTER XXXVI.—Acts which constitute <i>Anupatakas</i> and their penances ...	1-8	891-892
CHAPTER XXXVII.—Acts which constitute <i>Upapatakas</i> and their penances ...	1-35	892-893
CHAPTER XXXVIII.—Crimes that lead to the loss of caste and their penances ...	1-7	893
CHAPTER XXXIX.—Acts which constitute <i>Sankareekaranam</i>	1-2	894
CHAPTER XL.—Crimes which are called <i>Apatrikaranam</i> and their penances ...	1-2	894
CHAPTER XLI.—Crimes which are called <i>Malavaham</i> (defiling) and their penances	1-5	895

CONTENTS.

SUBJECT.	SLOKA.	PAGE.
CHAPTER XLII.—Miscellaneous (<i>Prakrinas</i>) crimes and their penances	I—2	895
CHAPTER XLIII.—Hells and their names ...	I—23	895—896
Different classes of sinners consigned to the pangs of different hells, and tortures they suffer therein	24—16	896—898
CHAPTER XLIV.—Re-incarnations of differ- ent species of beasts	I—45	898—899
CHAPTER XLV.—Marks and congenital diseases with which sinners are born ...	I—33	900—901
CHAPTER XLVI.—Pences—Different forms of <i>Krichchha Vratam</i> and <i>Santapanam</i> penances	I—25	902—903
CHAPTER XLVII.—Different forms of <i>Chan- drayanan</i> penances.	I—10	903—904
CHAPTER XLVIII.—Mode of cooking, pro- tecting and consecrating the sin-expiating barley gruel	I—22	904—907
CHAPTER XLIX.—Fasts, and worships of <i>Vasudeva</i> for the expiation of sin. ...	I—10	907
CHAPTER L.—The <i>Mahavratam</i> and <i>Go- vratam</i> Penances and penances for killing various species of animals	I—50	908—910
CHAPTER LI.—Penances for various crimes...	I—58	910—915
Injunction of the <i>S'astras</i> against wanton killing of animal life.	59—60	915
Animal sacrifices	61—67	915—916
Praises of non-killing and the etymology of the term <i>Mansa</i> (Meat,	68—78	916—918
CHAPTER LII.—Penances for Brahmanicide, and thefts of several kinds of jems. ...	I—17	918—919
CHAPTER LIII.—Penances for sexual crimes (incests, etc.	I—9	919—920
CHAPTER LIV.—Liability of one associating with a sinner to do the same penance as the latter, penances for drinking defiled water for omission to visit one's wife after her menses, for being bitten by a dog, etc., for renouncing the study of the Vedas, for pretending excellence, for marrying before an elder brother, for re- ceiving improper gifts and selling for- bidden articles, and for attacking a Brahma- na and other crimes	I—30	920—924

SUBJECT.	SLOKA.	PAGE
Virtuous men not to deal with unexpiated sinners, and persons who are to do half penances. Penances, proportionate to the age of the delinquent and nature of the crime	31—34	924
CHAPTER LV. —Penances for crimes done in secret, the sin-expiating energy of the <i>Pranava</i> , <i>Gayatri</i> , and <i>Vyahrishi Mantras</i> , the excellency of <i>Yapa-Yajnas</i> ...	1—23	924—927
CHAPTER LXVI. —The purifying <i>Mantras</i> from all the <i>Vedas</i>	1—27	927—929
CHAPTER LVII. —Persons who should be avoided. Gifts which may be accepted and persons from whom they may be taken, <i>S'udras</i> whose food a Brahman may take	1—16	929—930
CHAPTER LVIII. —The three kinds of property of a house-holder and their comparative moral worths	1—32	931
CHAPTER LIX. —Religious sacrifices to be made by a house-holder—The <i>Paka-Yajnas</i> , <i>Darsha paurnamasi</i> and other sacrifices. The superiority of the order of house-holders	1—29	932—933
CHAPTER LX. —Morning duties, rules as to urination and defecation and cleansing of the body in the morning	1—26	933—934
CHAPTER LXI. —Selection of a tooth twig (brush) and the mode of using it ...	1—13	933—934
CHAPTER LXII. —Situations of the different <i>Tirthas</i> at the phalanges of different fingers and the mode of doing the rite of <i>Achamanam</i>	1—9	935—936
CHAPTER LXIII. —Rules of conduct ...	1—51	936—939
CHAPTER LXIV. —Baths and <i>Tarpan</i> rites; ...	1—42	939—942
CHAPTER LXVI. —The daily rite of worship of the god Vasudeva. ...	1—15	942—943
CHAPTER LXVI. — <i>Daiva</i> on <i>Pitri</i> rites not to be done with water collected at night, things ought not to be offered to a deity ...	1—16	944
CHAPTER LXVII. —Mode of offering burnt oblations.	1—30	944—946
Hospitality to <i>Atithis</i>	31—46	946—948
CHAPTER LXVIII. —Occasions on which a person ought not to eat	1—49	948—950

SUBJECT.	SLOKA.	PAGE.
CHAPTER LXIX.—Days on which sexual intercourse is prohibited ...	1-16	950—951
CHAPTER LXX.—Rules regarding sleep ...	1-17	951
CHAPTER LXXI.—Rules of conduct ...	1-87	952—954
Benefit derived from observing rules of conduct	88-90	954
CHAPTER LXXII.—Merit of controlling the Senses ...	1-7	954—955
CHAPTER LXXIII.—Sraddha ceremony ...	1-31	955—959
CHAPTER LXXIV.—Ashtaka Sraddhas ...	1-8	959—960
CHAPTER LXXV.—Descendants competent to do the Sraddhas of their manes ...	1-8	960—961
CHAPTER LXXVI.—Occasions on which Sraddhas ought to be performed ...	1-3	961
CHAPTER LXXVII.—Occasions on which Kamya Sraddhas should be offered and their merit	1-7	961—962
Nocturnal Sraddhas prohibited except under the auspices of a lunar eclipse and their merit	8-9	961—962
CHAPTER LXXVIII.—Benefit derived from performing Sraddhas on the different days of the lunar month and under the auspice of the different astral combinations and on days marked by the different asterisms ...	1-53	962—965
CHAPTER LXXIX.—Rules regarding the performance of a Sraddha ...	1-24	965—966
CHAPTER LXXX.—Different degrees of satisfaction which the manes derive from different articles offered in the Sraddha ...	1-14	966—967
CHAPTER LXXXI.—Sights which are objectionable while offering a Sraddha to the manes, and rules as to the distribution of leavings of Sraddha oblations ...	1-23	967—968
CHAPTER LXXXII.—Persons who should not be invited on the occasion of a Sraddha ceremony	1-30	968—969
CHAPTER LXXXIII.—Pāntipavanas (Brahmanas who sanctify the row in which they sit down to a Sraddha repast ...	1-21	970
CHAPTER LXXXIV.—Countries in which Sraddhas should not be offered ...	1-4	971
CHAPTER LXXXV.—The merit of bathing in different Tirthas ...	1-67	971—973

SUBJECT.	SLOKA.	PAGE.
CHAPTER LXXXVI.—The rite of <i>Vrishotsarga</i> (setting free a cull)	I—20	973—975
CHAPTER LXXXVII.—The gift of a black antelope skin	I—10	973—975
CHAPTER LXXXVIII.—The gift of a parturating cow	I—4	976
CHAPTER LXXXIX.—Rules of conduct, etc., to be observed during the month of <i>Kartika</i> (October, November)	I—4	976
CHAPTER XC.—Merit of gifting different articles in the different months of the year and under the auspices of the different phases of the moon	I—29	977—980
CHAPTER XCI.—Merits of endowing tanks etc. for the benefit of the public ...	I—19	980—981
CHAPTER XCII.—Gifts and their merits ...	I—32	981—983
CHAPTER XCIII.—Proper Recipients of gifts	I—14	983—984
CHAPTER XCIV.—Paraphernalias of the order of forest dwelling hermits	I—15	984—985
CHAPTER XCV.—Duties of a forest-dwelling hermit	I—17	985—986
CHAPTER XCVI.—The fourth order of asceticism, <i>Pravrajyam</i>	I—97	986—990
CHAPTER XCVII.—The mode of contemplation to be practised by an ascetic of the fourth order	I—21	990—993
CHAPTER XCVIII.—Hymn to Vishnu by Earth	I—100	993—995
CHAPTER XCIX.—Earth hymnises the goddess Lakshmi	I—7	995—996
Persons and things in whom the goddess, resides	I—22	996—998
CHAPTER C.—The excellence and sanctity of the <i>Vishnu Samhita</i>	I—4	996—998

VISHNU SAMHITA'.

CHAPTER I.

ON the expiration of the *Brahma* night,* and on the awakening of the lotus-sprung [deity,] Vishnu felt a desire of creating creatures; knowing the earth to be under water, he, as in the cycle before, uplifted the earth, supported upon the auspicious [figure of the] boar, delighting to sport in the water. (1—2)

[He] had the Vedas for his four feet, the sacrificial stake for his tusk, the sacrifice for his teeth, the *chiti* for his mouth, the fire for his tongue, the sacrificial grass for his down, the esoteric meaning of the Vedas for the crown of his head, and was endued with great austere penances. (3)

[He had] the day and night for his two divine eyes; the Vedāngas; for his beautiful ears; the streams of clarified butter; for his nose; the sacrificial ladle, for his snout; and the recitation of the Sāman, for his roar. (4)

[He was] all religion and truth, beautiful, adored in his heroic movements forward and backward, was all penance; heroic, had beasts for his knees, and was like unto a huge bull. (5)

[He had] the Udgātri [reciter of the Sāman] for his entrails; Homa, for his generative organ; seeds and medicinal herbs, for his testes; the sacrificial altar, for

* One human year is equal to one divine day; two thousand divine years form one *Brahma* night.

† An oblong with quadrangular sides intended for a sacrifice.

his soul ; the *Mantra*, for his buttocks and Soma [juice], for his blood. (6)

[He had] the great altar for his shoulders, the offerings of clarified butter for the smell [of his body], the offerings to the deities and departed manes for his velocity, and *Pragvansha** for his body ; he was effulgent and endued with various forms of initiation. (7)

[He had] the sacrificial presents for his heart, and [he was] great and full of Yoga and the great Mantras ; [he had] Upākarman (preparatory rite for the study of the Vedas) for his beautiful lips and drops of perspiration for ornaments. (8)

The various *chhandas* (metres) were his road ; and the secret Upanishads, his seat. Helped by his shadowy consort, he appeared like a gem-crested mountain-summit. (9)

Desiring the well-being of the worlds, that Lord, the Prime Deity and Great Yigin, entering into the all-expansive ocean and raising up with the tip of his tusk the earth, thrown into the water of the ocean, extending all over like one sheet, and submerging mountains and forests, created the universe again. (10—11)

Thus by him, in the days of yore, seeking the well-being of created beings and assuming the form of a sacrificial boar, the entire earth, submerged in water, was uplifted. (12)

Having raised her up, he placed her again in her own permanent place. The slayer of Madhu then placed waters in their proper divisions, viz., the water of the ocean into oceans, that of river into rivers, that of lake into lakes and that of pool into pools. (13—14).

* A sacrificial chamber of the same name.

He made seven Pátálas (nether regions) and seven worlds and sites for various islands and oceans. (15)

[He then created] governors of various places, and various worlds, rivers, hills, trees, the seven Rishis, conversant with Religious Codes, the Vedas with all their Angas, the celestials, the Asuras, the Pisháchas, Uragas, Gandharvas, Yakshas, Rákshasas, human beings, beasts, birds, deer and other animals, the four kinds of creatures, clouds, rain-bows, lightnings, sacrifices and various other objects. (16—17).

Having thus created the entire universe, mobile and immobile, the Divine Boar repaired to a region which is beyond the ken of all the worlds. (18)

Janárddana, the deity of deities, having gone to a region which is unknown to all, the earth began to think "Who shall uphold me"? (19)

"Approaching Kas'yapa I shall ask him [about it]; forsooth he shall tell me [about it], for that great ascetic daily carries thoughts about me." (20)

Having so determined, that goddess, assuming the form of a woman, went to see Kas'yapa. Kas'yapa too saw her, (21)

[As having] eyes like petals of a blue lotus, a countenance like the autumnal moon, hairs black like black bees, a white color, and beautiful lips like *Vandhu-jiva* flowers; (22)

[As having] beautiful eye-brows, beautifully small teeth, a handsome nose, drooping eye-lids, a conch-shell-like throat, plump thighs joined to each other and high hips; she had a pair of equally rising breasts, having no intermediate space between them, compact like the frontal globe of Indra's elephant, and brilliant like gold. (23—24)

[She had] two arms like unto lotus stalks, palms like tender leaves, thighs like golden pillars, the two knees plump and well-attached. (25)

[She had] two legs, shorn of hairs from the ankle to the knee-joint, and well-rounded, and a pair of most beautiful feet, a strong hip, and a waist, like that of a lion-cub. (26)

[Her] nails were bright and copper-colored and her beauty was the most charming of all, and she [seemed to fill the quarters of the heaven with blue lotuses by her looks. (27)

By the brilliance [of her body] the goddess made the quarters of the heaven free from darkness. She wore a white raiment of very thin fibres and was bedecked with the most excellent jewels. (28)

Having seen her, possessed of beauty and youthfulness, and filling the earth, as if with lotuses by her foot-steps, approach him and stand humbly, Kas'yapa, adored [her]. (29)

[He] then said to her, "O fair one, what is in your mind is known to me. O goddess, O thou having large eyes, do thou, O noble lady, go to Janárddana, and he will particularly relate to thee the means of thy preservation. (30)

O thou having a beautiful face, I know, he is living in the ocean of milk, by my meditative power; and that knowledge too, O thou of beautiful limbs, is owing to his favour." (31)

Thus spoken to and adored by Kas'yapa, Earth, thereupon, repaired to the ocean of milk, for beholding Kes'ava. (32)

She saw there the ocean of ambrosia, beautiful like

the moon-beams, full of waves created by the wind, huge like a century of Himalayas and appearing like another earth. With her hands of moving white waves, she was, as if, calling the Earth ; (33—34)

And, as if, with those [hands] she was, day and night, assigning whiteness to the moon. Her endless sins had been dissipated by Hari, living within her. And hence it was that she was carrying that huge body of great whiteness. (35)

[That ocean] was yellow-coloured, unapproachable to the sky-rangers (birds), and situate in the nether-regions, and contained sapphires and showed the sky conversely (i.e., in its water). (36)

Beholding that extensive [ocean], like unto the slough of the Sesha serpent, produced from the rows of foams* and filled with clusters of forests,† she saw there, inside it, the abode of Keshava, of boundless dimensions and prosperity. (37—38)

Therein [she] saw the slayer of Madhu, lying on the couch [made by the hood] of the Sesha [snake], whose lotus countenance was rendered hard to look at by the lustre of the gems, lying on the hood of Sesha. (39)

He was effulgent like unto a hundred moons and ten thousand suns ; he was clad in a yellow raiment, bereft of all agitation, and bedecked with all sorts of jems. (40)

[He was] adorned with a crown of solar effulgence and two ear-rings. His two feet were being served by Lakshmi (Vishnu's consort) herself with her handsome

* It means that the ocean was full of foam-crested waves.

† Perhaps the text means that there were many islands covered with forests in that ocean.

palms. He was being served on all sides by weapons assuming bodily forms. (41)

Having seen the slayer of Madhu possessed of lotus-like eyes, she adored him. Then touching the ground with her knees, she communicated [saying, (42)

“O god, by thee have I been sent down to the nether region, been upraised and placed in my proper place, O Vishnu, seeking the well-being of humanity. But who will sustain me now, O lord of deities?” Thus addressed by the goddess, the divine [Vishnu] gave vent to the [following] words:—(43—44)

“Persons, proficient in S'astras, and conversant with the rules of conduct of various Varnas (castes) and A'sramas (orders), will find out the means of sustaining you. Your charge has been made over to them.” (45)

Thus accosted, Vasumati (earth) said to the God of gods:—“Do thou describe the eternal rules of conduct of [various] Varnas and A'sramas. I wish to hear of them from thee. Thou art my supreme refuge. (46)

“Salutation unto thee, O Master of all the deities, O destroyer of the host of celestial enemies, O Nārāyaṇa, O lord of the universe, O holder of conch-shell and discus. (47)

“O lotus-navelled deity, O Hrishikesh, O thou of great strength and prowess, O thou who art beyond the range of the senses, O thou who art not to be easily understood, O thou the holder of the bow of horn; (48)

“O dreadful Boar,* O Govinda, O Ancient, O foremost of male beings, O thou having golden hairs, O thou having the universe for thy eyes, O thou having the sacrifice for thy form, O thou who art unmanifest; (49)

* This refers to the Boar incarnation of Vishnu described in the beginning of the chapter.

O body, O soul, O lord of the worlds, O thou living ?
within waters, O Mantra, O carrier of Mantras, O thou
who cannot be meditated upon, O thou of the form of
Vedas and Vedāngas ; (50)

O thou, the creator and destroyer of the entire ?
universe, O thou conversant with all the forms of reli-
gion, O thou having virtue for thy form, O root of virtue.
O giver of boons ; (51)

O Vishwaksena, O thou immortal, O thou of the form ?
of the ether, O destroyer of Madhukaitabha, O thou
greater than the space, O incomprehensible, O all, O
giver of fearlessness unto all ; (52)

O thou adorable unto all, O sinless one, O thou, the
delighter of life, O eternal, O creator of the universe,
O delighter of the universe, O thou, the refuge of consci-
ousness, O thou devoid of action ; (53)

O thou having seven heads, O lord of sacrifices, O
great soul, O eternal, O undecaying, O thou the cause
of the action of atoms, O thou who art fond of votaries.
O Sanctifier ; (54)

Thou art the refuge of all the deities; thou art
the refuge of Brahmanavādins; thou art the refuge, O
Supreme Soul, of all those who are possessed of spiritual
knowledge. (55)

I bow unto thee, O lord of the universe, [who art]
certain, the lord of speech, the lord [of all], the bene-
factor of the Vedas and Brāhmaṇas, invincible, the
source of wealth, the giver of wealth ; (56)

Who art endued with great Yoga-powers and
strength, who hast the sky in his womb, who dost
contain the luminous bodies, Vāsudeva, great-seated.
lotus-eyed and undecaying ; (57)

Who art the preceptor of the celestials and Asuras,

the omnipresent lord, the master of all creations, who art of the universal form, four-armed and the creator of the creators of the universe. (58)

O thou, endued with spiritual powers, do thou describe unto me the eternal duties of the four Varnas, together with the esoteric meanings of the conduct of all the orders and their abridgments." (59)

Thus spoken to, the lord of the deities again said to Earth:—"Hear, O goddess, the eternal duties of the four Varnas, and the conduct of the orders, together with their esoteric interpretations and compendium, and of all those good and clever men, who will sustain thee. O thou of beautiful thighs, do thou sit on this most excellent golden throne. (60—61)

Seated at ease, do thou listen to me as I describe the religious duties." The Earth then listened to the duties described by Vishnu. (62)

CHAPTER II.

THE Brahmanas, Kshatriyas, Vais'yas and S'udras are the four Varnas (castes). (1) Of them the foremost are the three, twice-born ones. (2) All their rites beginning with conception and ending in cremation [are performed] with Mantras. (3) Their duties:—to teach [is the duty] of the Brâhmanas; to use weapons is always the duty of the Kshatriya; to tend cattle [is the duty of] a Vais'ya; to serve the twice-born [is the duty of] a S'ûdra. To study and officiate as priests at sacrifices [are the duties of] the twice-born. (4)

Now about their means of sustenance:—To officiate at sacrifices and to accept presents [are the means of

livelihood] of a Bráhmana ; to protect the earth is that of a Kshatriya ; agriculture, tending cattle, trade, usury and collecting seeds [are those of] a Vais'ya ; all the arts [are those of] a S'udra. (5) In times of difficulty the inferior callings [may be pursued by higher castes.] (6)

Forgiveness, truthfulness, self-control, purity, charity, restraint of senses, abstention from injury, service of the elders, journeying on pilgrimage, mercy, simplicity, absence of avarice, adoration of the deities and Bráhmanas, and renunciation of envy are spoken of as the general duties (of all). (7—8)

CHAPTER III.

Now about the duties of the king. (1) To protect the subject, and to establish the various castes and orders in their respective duties [are his duties]. (2) The king shall live in a country, which abounds in forests, which is beneficial to the animals, which is full of corn, and which is largely peopled by Vais'yas and S'udras. (3) There he shall live in one of these forts, namely, sandy fort, human fort, earthen fort, watery fort, woody fort, and mountainous fort. (4) There he shall create governors of villages, governors of ten villages, governors of a hundred villages and governors of provinces. (5) The Governor of the village shall suppress the crimes of the village. (6) [If himself] unable, he shall communicate it to the Governor of ten villages (7) If he is unable, [he shall] communicate it to the Governor of a hundred villages. If he is unable, he shall communicate it to the Governor of the

Province. The Governor of the Province must suppress the crime by all means. (8) [The king] shall appoint trust-worthy agents in mines, in the collection of taxes, and in forests abounding in elephants. In religious rites [he shall engage] religious men ; clever men, in monetary transactions ; heroes, in conducting battles ; dreadful men, in dreadful affairs ; and eunuchs, in [the protection of] women. (9)

Every year, he shall collect from his subjects, as revenue, one sixth of the paddy ; similarly, in respect of all food grain ; (10) two per cent on animals, gold and clothes ; (11) one sixth of meat, honey, clarified butter, medicinal herbs, scents, flowers, fruits, timbers, leaves, deer-skins, earthen vessels (baked), unbaked earthen vessels, and bamboo works. (12) He shall not collect revenue from Brâhmanas, for they give virtue as tax unto the king. (13) The king takes one sixth share of the virtue and iniquity of all his subjects. (14) He shall collect one tenth [of the profit] of indigenous articles as duty, and one twentieth of that on imported articles. (15) He shall confiscate all goods, if one evades [payment] at the place where duty is collected. (16)

The artizans, those who live by handi-craft, and the S'udras shall do one work for the king, every month. (17) The master, ministers, forts, treasury, army, kingdom and allies form *Prakriti* [in the aggregate]. [The king shall] kill him, who obstructs all [or one] of these. (18—19) He shall keep spies, as his eyes, in his own kingdom, as well as in those of others. (20) He shall adore the pious. (21) He shall destroy the wicked (22)

He shall apply, in proper times and to proper persons, [the measures of] conciliation, dissension, bribe and punishment—to [kings who are] enemies, to friends, [to

those who are] neither friends nor foes, and to those [who] may be either friends or enemies. (23) He shall resort, in proper times, to alliance, war, military expedition, halt, maintaining a post against an enemy, seeking shelter and duplicity. (24) He shall undertake a military expedition either in [the month of] Chaitra (March) or Agraháyana (October, November), or when the enemy is in difficulty. (25) When an enemy's country is brought under subjection, he shall not suppress the established laws and usage. (26) When attacked by an enemy, he shall protect his kingdom by all means. (27) There is no religion higher for a king than his renunciation of body in a battle. (28)

Those, who are killed for protecting kine, Bráhmanas, King, friends, wealth, wives or their lives, enjoy the celestial region; and so do they, [who die] for preventing intermixture of castes. (29) When a . enemy's kingdom is brought under his possession, the king shall instate on the throne one of the previous royal family. (30) He shall not erradicate a royal family. [He shall bring a king] from a royal family from elsewhere. (31) He shall not be addicted to hunting, gambling, women and drinking (32) He shall not demolish the forts or gate-ways [of a newly-acquired kingdom]. (33) He shall not make gifts unto unworthy persons. (34) He shall take all from the mines. (35) Having obtained a hidden treasure, the master whereof is not known, he shall give half of it unto the Bráhmanas, and deposit the other half in his treasury. (36) Having obtained a hidden treasure, a Bráhmana may himself appropriate all. (37) A Kshatriya shall make over to the king one fourth, to the Bráhmanas one fourth, and shall himself take the half. (38) A Vais'ya shall make over one

fourth to the king, half to the Brâhmanas, and himself take one fourth. (39) Having divided the found treasure into twelve parts, a S'udra shall make over to the king five parts, to the Brâhmanas another five parts, and shall himself take the latter two. (40) The king shall confiscate the entire [property of the person], who does not communicate the report of such a find. (41)

Even from what is hidden by one's-self, [all the other castes], except the Brâhmanas, shall make over one of such twelve parts to the king. (42) If one declares what is hidden by another as that hidden by himself, he shall suffer penalty to that extent. (43) The king shall protect the property of a minor, orphan or a woman. (44) Recovering the property stolen by a thief, he shall make it over to the various castes. (45) If he does not get it, he shall make good the loss [of the owner] from his own treasury. (46) He shall pacify evil portends by benedictory rites. (47) Daily, with weapons, he shall avert the attack of a foreign army. (48) He shall elect as a priest one, who is well-versed in the Vedas, History and Religious codes, who is born in a good family, of full-grown limbs and given to asceticism, and those as ministers, who are pure, shorn of avarice, careful and capable. (49) Assisted by learned Brâhmanas, he himself shall look after the administration of justice. (50) Or he shall appoint a Brâhmana in the administration of justice. (51) Those, who are born in good families, have gone through the initiatory rites, practise religious observances, and treat friends and enemies equally, and who can not be won over by suitors by appealing to their desire, anger, fear or avarice, are to be appointed by the king as his councillors. (52) In all his works, the king is under

those, who make prognostication of the year. (53) The king shall always adore the deities and the Bráhmanas. (54) He shall serve the aged people and celebrate sacrifices. (55) Within his territory, no Bráhmana shall live hungry ; nor shall any one else who is given to the performance of good works. (56) He shall make gifts of lands unto the Bráhmanas. (57) On asking, either on parchment or on a copper-plate, he shall make the deed of gift, mentioning the names of three generations of those to whom [such gifts are made], [of three generations] of his own family, the measurement and the boundaries, stamped with his own seal, for the information of the succeeding kings. (58) He shall not misappropriate the lands given by another. (59) He shall make over all sorts of valuable articles unto the Bráhmanas. (60) He shall protect his own self by all means. (61) He shall be handsome to look at, and must know the *mantras*, destructive of impediments and diseases. He shall not enjoy an article without first examining it. (62) He shall always smile before speaking. (63) He shall not brow-beat even one, who is condemned to death. (64) He shall administer punishment unto those who deserve it, proportionate to their guilt. (65) He shall properly create [forms of] punishment. (66) He shall not forgive any one for his second offence. One, who does not follow his duty, can not escape without being punished by the king.

The subjects of the kingdom, where the blue-colored, blood-eyed Punishment stalks fearlessly, flourish, if the king sees all properly. (67)

He shall mete out just punishment in his own kingdom, and administer harsh chastisement unto the enemies [so long they are not subdued]. He shall be

open-minded unto his friends and forgiving unto the Brāhmaṇas. (68)

The fame of the king, who acts thus, even if he lives by gathering grains, spreads in this world, like drops of oil in water. (69)

The king, who is happy in the happiness of his subjects and is sorry in their sorrow, is endued with fame in this world and becomes glorious in the celestial region, after death. (70)

CHAPTER IV.

THE dust that is seen in the solar rays passing through a latticed window is known as *Trasarenu*. (1) Eight *Trasarenu*s make one *liksha*. (2) Three of them make one *Rāja-sarshapa* (3) Three of them make one *Gaura-sarshapa*. (4) Six of them [make] one *Yavah*. (5) Three of them make one *Krishmalam*; (6) five of them, one *Māsha*. (7) Twelve of them make one *akshārdha*. (8) One *akshārdha* and four *Māshas* [make] one *Suvarna*. (9) Four *Suvarnas* [make] one *Nishka*. (10) Two *Krishmalas* of equal weight make one *Rūpyamāshaka*. (11) Sixteen of them [make] one *Dharana*. (12) One *Karsha* of copper is called *Kārshapana*. (13) Two hundred and fifty *panas* make one *prathama* (first) *Sahasa*; the middle is known to consist of five hundred and the best of a thousand [*panas*] (14)

CHAPTER V.

ALL the Mahápátkins (great sinners), save the Bráhmanas, are subject to capital punishment. (1) There is no corporeal punishment for a Bráhmana. (2) [The king shall] banish a Bráhmana from his own country after having marked his limb. (3) In case of a Bráhmanicide, a headless figure shall be painted on his forehead. (4) For drinking spirituous liquor, the emblem of wine [shall be painted]; (5) in theft, a dog; (6) in violating a preceptor's bed, the female organ. (7) In any other crime deserving a capital punishment, [the king] shall banish him without confiscating his wealth and inflicting any bodily punishment. (8) The king shall destroy those, who govern unjustly or fraudulently, those who make forged documents, those who administer poison, the incendiaries, the robbers, and the murderers of women, children and men; (9—11) those, who pilfer rice, more than ten pitchers in quantity; (12) those who steal gold, silver, etc., of more than one hundred *palas* in weight; (13) those, who without being born in a royal family, desire for a kingdom; (14) those, who break down bridges; (15) Those who give shelter and food to robbers, (16) except when the king is unable [to suppress them]; (17) those women who are not under the control of their husbands and those who commit adultery. (18) [The king] shall cut off that limb of an inferior caste with which he strikes the body of a superior one. (19) If one (*i.e.*, a low-caste man) sits on the same seat [with a superior caste], he, having his hip branded, shall be banished. (20) If he spits; his lips shall be cut off. (21) If he passes wind, his buttocks shall be cut off. (22) If he villifies, his

tongue shall be cut off. If one delivers religious instructions with haughtiness, the king shall pour hot oil into his mouth. (25—24) If one recites another's name and caste with a malicious intention, a rod, ten fingers [in length,] shall be put into his mouth. (25) He, who, though well read in the Scriptures, speaks falsely of his country, caste and deeds, shall be fined two hundred *panas*. (26) If a man calls a deaf or a lame man as such, he shall be fined a hundred *Kárshapana*s. (27) By vilifying elders, [one shall be fined] a hundred *Kárshapana*s. (28) If one vilifies another for being out-casted, he shall [pay] the highest fine. (29) If of minor sins, [he shall pay] the middling fine. (30) [The same penalty holds good in cases of] vilifying Bráhmaṇas, learned in the three Vedas, or guilds. (31) [To vilify] villages or countries [involves] the highest fine. (32) To vilify by using abusive words [involves a fine] of a hundred *Kárshapana*. (33)

To abuse one's mother [involves] the highest fine. (34) By vilifying [ones] own caste, [one] shall be fined twelve *panas*. (35) By vilifying an inferior caste, [one] shall be fined six *panas*. (36) In the vilification of a higher or of the same caste for sufficient reason thereof, the punishment is the same (*i.e.*, six *panas* or three *Kárshapana*s. (37—38) The same punishment holds good in case of using offensive language. (39) Highest fine is the penalty for knowing another's wife of the same caste. (40) [The penalty] for knowing a woman of an inferior caste is of the intermediate [form]. (41) [The same] for holding intercourse with a cow. (42) Capital punishment is laid down for knowing an out-caste. (43) For [holding sexual intercourse] with an animal the penalty is [a fine of]

a hundred *Karsha panas*. (44) [The same is the punishment] for one, who gives away a maiden in marriage without mentioning her defects. (45) He shall have to maintain her [also]. (46) By speaking of a maiden, who has no defects, as one having them, [one shall have to pay the highest fine. (47) The slayer of an elephant, horse, or a camel shall have one hand and one foot cut off. (48) [The same is the penalty] for one, who sells forbidden meat. (49) The slayer of any domesticated animal shall be fined a hundred *Karsha panas*. (50) He shall pay the price [of the animal] to its owner. (51) The slayer of wild animals shall be fined fifty *Karsha panas*. (52) The killer of birds and fishes shall be fined ten *Karsha panas*. (53) The killer worms shall be fined one *Karsha panam*. (54) The hewer of fruit-bearing trees shall be punished with the highest fine; (55) the hewer of flower trees, with an intermediate fine. (56) The hewer of creepers and groves [shall be fined] a hundred *Karsha panas*. (57) The destroyer of grass [shall be fined] one [*Karsha panam*.] (58) They shall all have to pay compensation to the owners. (59) For striking [another] with hand [one shall be fined] ten *Karsha panas*. (60) [For striking another] with foot, [he shall be fined] twenty *Karsha panas*.] (61) For striking with a wood [the punishment is] the lowest fine. (62) [By striking] with a stone [the punishment is] the intermediate fine. (63) With a weapon [the penalty] is the highest fine. (64) For pulling another by the foot, hair, cloth or hands one shall be fined ten *panas*. (65) For inflicting pain on another without blood-shed, [one shall be fined] thirty-two *panas*. (66) If with blood, [the fine shall be] sixty-four [*panas*]. (67) The intermediate form [of fine is the penalty in cases of] breaking fingers, feet, or teeth,

and the cutting of ears and nose. (68) [The same is the penalty] when a blow is inflicted which stops movement, eating and speaking. (69) The highest fine is the penalty for injury to eyes, neck, arms, thighs or shoulders. (70) The king shall never free from fetters one who pierces another man's eyes. (71) Or he shall make him so (*i. e.*, pull out both his eyes). (72) Each [of the strikers] shall be punished with double penalty where many [persons] strike one [man]. (73) [The same is the penalty for] those, who, when piteously appealed to [by the person so struck], stand close by, or go away with indifference. (74) All male persons, inflicting such injuries, shall pay the charges, necessary to get the wound healed up. (75) [The same is the penalty for those], who strike domesticated animals. (76) The pilferer of a cow, horse, camel or elephant shall be made one-handed and one-footed. (77) For stealing goat one shall be made one-handed. (78) One, who steals rice, should be made to pay eleven times [the quantity stolen]. (79) The same is the penalty] for the pilferer of [other] food grains. (80) He, who steals gold or silver, more than fifty *palas* in weight, or more than fifty pieces of fine cloth, shall be made fingerless. (81)

A fine of eleven times [its value] is the penalty [for stealing an article] of lesser value. (82) Three times the value of each article, stolen, is the penalty for stealing thread, cotton, cow-dung, molasses, curd, milk, buttermilk, salt, earth, ashes, birds, fish, clarified butter, oil, meat, honey, a vessel made of thin bamboo splits, an earthen vessel, or an iron vessel. (83) [The same is the penalty] for stealing cooked food. (84) Five *Krishmalas* form the fine for stealing flowers, green shrubs, winding plants, creepers, and leaves. (85) [The same is the fine for stealing] green vegetables, roots and fruits.

(86) The first form of punishment holds good for stealing gems. (87) The stealer of articles, not mentioned [in a Law-code], [shall be made to pay a fine], equal to the value [of the article, stolen]. (88) All the stolen articles shall be returned to the owner. (89) Thereupon, proper punishment shall be inflicted [upon the thieves]. (90) He, who does not accord a way to those to whom a way should be given, shall be fined twenty-five *Karshapanas*. (91) [The same fine is the penalty] for not giving a seat to him, who is worthy of a seat. (92) [The same fine is the penalty] for not offering adoration to him, who is worthy of adoration. (93) [The same fine is the penalty for] inviting another Brâhmaṇa by superseding a neighbouring one. (94) [The same is the penalty] for not feeding [a man] after having invited him. (95) If after saying 'so be it,' on being invited, one does not take one's meals, one shall [pay a fine of a gold Mâsha] and give double the quantity of the food to the inviter. (96) One, who contaminates a Brâhmaṇa by giving him interdicted food, [shall pay a fine of] sixteen gold coins. (97) [He shall pay a fine of] a hundred [gold coins for giving food] that takes away his caste. (98) [Those, who give] wines, shall be killed. (99) Half [of that is the fine] for contaminating a Kshatriya. (100) Half [of the latter is the fine] for contaminating a Vais'ya. (101) The lowest fine [is for] contaminating a S'udra. (102) A man belonging to a caste that is not touched, and willingly touching the three [higher] castes, shall be killed. (103) One shall drive away, with the branch of a tree, a woman in her menses, if she so touches [others]. (104) He, who passes urine or excreta on a high-road, in a garden, or near a water-reservoir, shall be fined a hundred *panas*. (105) He shall remove those impurities. (106) The second form of fine is the penalty for him, who makes a hole in

another's house, ground, or wall. (107) He shall fill them up. (108) For throwing injurious articles in another's house [one shall pay a fine of] a hundred *panas*. (109) He who conceals (*i.e.*, *misappropriates*) a public property [shall pay the same fine.] (110) He, who does not give what has been sent for another, [shall pay the same fine.] (111)

Of father, son, preceptor, sacrificer (disciple) and priest, he who forsakes another, who is not out-casted, [shall pay the same fine.] (112) One shall not forsake them. (113) [The same is the fine for] him, who feeds S'udra mendicants at rites for the departed manes and celestials. (114) [The same penalty is] for him, who performs works which he is not entitled to do. (115) [The same penalty is] for him, who opens a locked house. (116) [The same penalty is for him], who swears without being asked to do so. (117) [The same penalty is for him], who cuts off the organ of a beast. (118) [A fine of] ten *panas* is the penalty for witnesses in a dispute between a father and a son. (119) The highest fine [is the penalty] for those, who create such dissensions from behind. (120) [The same is the penalty for those], who falsify weights or measures [of trade]. (121) [The same is for those], who speak of articles of correct weight as being of false weight. (122) [The same is for] him, who sells an imitation article for a genuine one. (123) [The same is the penalty for] those, who boycott commodities of trade (for purchasing them cheap), [as well as for those] who buy them cheap and sell them at a higher rate. (124) Each seller [shall be so fined.] (125) He, who, after taking the value of a commodity, does not give it, shall be made to make it over with interest. (126) The king shall punish him [with a fine of] a hundred *panas*. (127) For not taking

delivery of a purchased article, the purchaser shall have to suffer the loss, [if the article is accidentally destroyed.] (128) If one sells an article interdicted [for sale] by the king, it shall be confiscated. (129) If one, engaged [in collecting the duty on river-born articles, realizes the duty on land-born commodities, one shall be punished] [with a fine of] ten *panas*. (130) If one, engaged in collecting duty on articles carried by boats, realizes the same from a religious student, hermit, ascetic, a pregnant woman, or one who is so-journeying to a place of pilgrimage, [one shall be punished with the same fine.] (131) It shall be refunded to them. (132) He, who plays with false dice in a game of] dice, shall have his hand cut off. (133) The best part [*i.e.*, the thumb and fore-finger] shall be cut off [from the hands of those], who play fraudulently [in a game of dice.] (134) The hands of a pick-pocket shall be cut off. (135) It shall be the fault of the keeper, if he does not come when a cow is killed by a wolf in the day time. (136) He shall pay the price of the animal, so killed, to its owner. (137) One, milching [a cow], without) the permission of its owner, shall pay a fine of twenty-five *Karshapanas*. (138)

If a bufallo destroys corn, its keeper shall be punished with [a fine of] eight *Māshas*. (139) In the absence of a keeper, the owner [shall be punished.] (140) [The same is the fine in the case of a] horse, camel, or ass. (141) Half [of that fine is in the similar case of] a cow. (142). Half of that [is for] a goat. (143) Double is the fine, if [those animals] sit, after eating [the crop]. (144) In every case the value of the crop, damaged, [shall be paid] to the owner. (145) There is no wrong [if they graze] on a road, in a village, or in an enclosed pasture land.

(146) [Nor if they do so] in a land, which is not fenced. (147) [There will be no wrong if they graze] for a short while. (148) [There will be no wrong], if most excellent bulls, and kine that have recently given birth to young ones, [graze]. (149) The highest fine is the penalty for him, who engages a higher caste in his service. (150) He, who has given up the life of a religious mendicant, shall serve the king. (151) If a servant gives up his service before the termination of the full period of contract, he shall have to refund the entire money [paid to him]. (152) He shall pay a fine of a hundred *panas* to the king. (153) He shall make good the loss to the owner caused by his own negligence and not by accident. (154) If a master discharges a servant before the full period of contract is over, he shall have to pay the entire [amount of] wages. (155) [He shall pay] a hundred *panas* to the king, but not when the servant is charged with neglecting his duty. (156) He, who makes over to another a maiden who has been betrothed to one, shall be punished like a thief, except when some defect is found in the bride-groom. (157) [The same is the penalty for him], who forsakes his wife without any fault. (158) If one unknowingly and openly buys another's article, he is not culpable of any offence. (159) The owner shall get back the article. (160) If one buys [an article] secretly and at a lesser price, both the buyer and the seller shall be punished as thieves. (161) The stealer of a public property shall be banished. (162) [The same is the punishment for him, who transgresses any common law. (163) He, who misappropriates a property that is deposited with [him], shall be made to return it to the owner with interest. (164) And he shall be punished by the king as a thief. (165) He, who calls an article that is not pledged as one pledged, [shall be equally

punished. (166) Having punished him, who destroys a boundary mark, [the king] shall again have the boundary marked. (167) One, who makes another out-casted, by giving him interdicted food, shall be banished. (168) One, who sells forbidden food and articles that should not be sold, [shall be similarly punished]. (169) The highest money-penalty shall be inflicted on him, who breaks an idol. (170) A physician, by falsely treating persons of higher order, [shall be punished with the higher fine. (171)

[By so treating] middle-class men, [he shall be punished with a fine of the] second form. (172) The lowest fine [is] when he so treats low-class people. (173) Having chastised him who does not give a promised article, [the king] shall inflict the lowest fine [on a man]. (174) Every thing belonging to a false witness shall be confiscated. (175) [The same is the penalty] for members [of a council] who live on bribes. (176) He, who takes per force from another a plot of land, measuring a *gocharma*, and gives it away, shall be killed. (177) If it is less than that, he shall be punished with a fine of sixteen gold coins. (178) Whether small or big the plot of land, the produce of which one enjoys for one full year, is called *gocharma*. (179)

If two men dispute over a property which is pledged with them, the final decree is for him, who [proves] possession without any force. (180) If one is in the full possession of a property, the acquisition and the possession of which [is proved], the possessor shall retain it; it shall never be taken away [by another.] (181) The right of a son to the property, which had been legally in the possession of his father, shall never be questioned, after his demise, for he has obtained that [property] by succession. (182) Even in the absence of any written

document, the fourth generation shall obtain what had been legally in the possession of three generations. (183) For slaying animals with nails, or those with tusks, or those with horns, or robbers, elephants, or horses, the destroyer shall not be charged with any offence. (184) Without any consideration whatsoever, one may slay his preceptor, a boy, an old man, or a Bráhmana greatly read in the S'ruti, if he approaches him with a view to kill him. (185) A man commits no offence by secretly or openly slaying one who attempts to murder [him]; for [such an action] provokes his anger. (186) One, who takes up a sword [to kill another], one who administers poison, an incendiary, one who raises up his hand for imprecating a curse, one who attempts to kill another by an *Atharvan* rite, one who charges another falsely with murder before the king, and one who ravishes another's wife are the seven *A'tatāyins*. [Besides these], those, who destroy fame, wealth and religious rites, [are also called *A'tatāyins*.] (187—188) O Dharani, all the forms of punishment for all crimes have thus been very extensively described by me unto thee. (189) In other crimes, [which have not been mentioned], the king, after learning the caste, position and age of the delinquent and consulting with the Brahmanas, shall administer punishment. (190) He, who lets go a person, who deserves punishment, shall bear double penalty; and similarly, that wretch of a man, who punishes one who does not deserve any punishment. (191) That king is entitled to go to the region of Indra, in whose city there is no thief, no adulterer, no person who gives vent to unpleasant words, no desperado, or law-breaker. (192)

CHAPTER VI.

A CREDITOR shall take from the borrower the entire amount of the money *i.e.*, capital lent by him. (1) Every month, according to the order of caste, [he shall take] two, three, four, or five per cent [as interest]. (2) All the castes shall pay the interest as promised by them. (3) If there is no definite agreement, one shall, after the expiry of a year, [pay the interest] as sanctioned by Law. (4) No interest shall run, if the article pledged is enjoyed [by the creditor] (5) The creditor shall make good the mortgaged article, if it is destroyed, except by an accident or through the oppression of the king. (6) Even if the maximum amount of interest is paid, the mortgaged article, if it is immovable, [shall not be returned], unless there is an agreement to that effect. (7—8) [The creditor] shall return the immovable property, that is mortgaged with him for the realisation of the interest, after the payment of the[said] interest. (9) If the creditor does not accept the money, offered, when it is returned no interest shall run thereon. (10) The highest accumulation of interest on gold is double [the capital]. (11) That on paddy is three-fold. (12) That on cloth is four-fold. (13) That on oily substances is eight-fold. (14) A young one [should be given as interest in case of a loan] of female animal. (15) Endless is the accumulation [of interest] on drugs or enzymes used to cause fermentation in the manufacture of wine, on cotton, thread, on hide, on weapons, on bricks, and cinders. (16) Double [is the accumulation] on articles not mentioned [in the Code]. (17) The king shall not say anything when [the creditor] attempts by any means to realize the money advanced. (18) When forced to pay [the money if the debtor] goes to the king, [the latter] shall punish him with a fine] equal [to the capital]. (19) If the

creditor goes to the king and proves the loan, the debtor shall pay one twentieth part [to the king]. (20—21) [If a debtor] denies the debt entirely, and if one is proved, he must pay all. (22) There are three ways of proving a debt, *vis.*, written document, writer, and affirmation on oath (23) What is taken before a witness, shall be returned before a witness. (24) When full satisfaction of a written document is entered, it shall be torn off. (25) when a part payment is made, and if the [original] written document is not near at hand, the creditor shall give a receipt written in his own hand (26) If the debtor dies, or becomes a religious mendicant, or leaves his home for an unknown country, his son or grand-son stands bound to repay it, for twelve years. (27) Afterwards [they are not legally bound to pay it], if they do not wish it. (28) One, who inherits the property of a person, whether he is sonless or has a son, shall liquidate his debt. (29) One, who takes the wife of a person having no property, [shall pay] his debt. (30) (A woman shall not pay the debt contracted by her husband or herself. (31) The father shall not pay the debt contracted by his son. (32—33) The survivor shall pay the debt made by the members of a joint-family (34) [One shall pay] the paternal debt [from the property] of one's brothers, living jointly. (35) And if partitioned, they shall pay [the debt] proportionate to their respective shares. (36) The debt [contracted] by the wives of milk-men, wine-sellers washermen and hunters their husbands shall repay. (37) [Debt] orally made shall be discharged by any member of the family. (38) Any debt contracted for the maintenance of the members of a family should be paid by any member. (39)* The husband or sons shall

* See Yājnawalkya, Chapter II, Stoka 54.

not pay a debt contracted by a woman. If having taken a loan with a promise, "I shall repay it as such [i.e. the capital only] tomorrow," one does not repay it out of avarice, [the creditor] shall get the interest. (40)

Surety is sanctioned in *Darsana* (presentation,) *pratyaya* (creating confidence) and *Dāna* (giving.) The first two sureties, if their statements prove false, must be compelled to repay the money: and even the sons of him, who undertakes to repay the money himself, [are to repay the money] after his demise. (41) If there are many sureties they shall have to repay the money according to the extent of their respective shares. And in the absence of explicit terms, the will of the creditor shall prevail. (42) A debtor must pay double the amount, which a surety, pressed by the creditor, pays to him [on debtor's behalf. (43)

CHAPTER VII.

Now there are three classes of written documents (1) [They are] attested by the king, attested by [an independent] witness, and unattested by any witness. (2). A *Rājasākshika* [attested by the king] [document] is one which is written by a clerk appointed by the Court, and stamped with his finger-prints by the Head of the Department. (3) A document, written at any place, and by any body, marked with the finger prints of witnesses, [is one] having witnesses. (4) A document] written in one's own hand [requires no witness. (5) A document executed by force is not valid. (6) All documents fraudulently executed are [not valid] (7) [A document], which is attested with finger prints by witnesses, who are considered disqualified either for natural

weakness [old age] etc., or bad deeds is not valid even though it is attested by a witness. (8) [A document] written by such [a disqualified man] is also invalid. (9) [Likewise is a document] executed by a woman, by a boy, by one dependent on another, by an insane person, or by one terrorized or beaten. (10) [A document], which is not hostile to the established usage of the country, stamped with clear marks, and written in distinct and clear letters, is to be treated as an evidence. (11) A doubtful document shall be examined by the letters, by the seal affixed thereto, and by page-marks, arguments and a copy of similar writing. (12) In a case, where a debtor, a creditor, a witness, or a writer dies, the document shall be proved by his own handwriting or mark. (13)

CHAPTER VIII.

Now about those, who [can not be cited as witnesses.] (1) The king, a S'rotriya, a religious mendicant, a cheat, a thief, a dependant, a woman, a boy, a desperado, an aged person, a drunkard, an insane person, a cursed man, an out-caste, a hungry man, one stricken with thirst, one addicted to vices of gambling etc., and one blinded by attachment [shall never be cited as witnesses.] (2) An enemy, a friend, one counted with the transactors (creditors), one who performs actions hostile to the order to which he belongs, one whose blemishes have been found out, and those who help [the transactors shall never be cited as witnesses.] (3) He, who, without being cited as a witness, speaks something, [is not to be treated as a witness.] (4)¹ So

is the only one witness. (5) In cases of theft, robbery, vilification, striking and adultery the witnesses shall not be examined.* (6)

Now about witnesses. (7) Persons born in good families, persons endued with good character, those possessed of riches, those who celebrate sacrifices, those who are engaged in ascetic austerities, those who have sons, those who are conversant with Religious Codes, those who have studied the Vedas, the truthful, and those who are well-read in the three forms of learning [shall be cited] as witnesses. (8) Even one man, possessed of accomplishments mentioned before and approved by both the parties, [may be cited as a witness.] (9) Of the two contending parties, the witnesses of the complainant shall be first examined. (10) If for some business the plaintiff's party be weak then those of the defendant shall be examined. (11) If any witness, who has been called, be dead or goes to another country, those, who know what he would have said, should give evidence. (12) A witness is one who has seen or heard [a thing] directly. (13) The witnesses are purified by truth. (14) In a case which involves the death of a Brahmachārin [he is purified] by untruth† (15) For the purification thereof a twice-born person shall offer oblations to the fire with the *Kushmānda Mantras*. (16) By fasting for a day a S'udra shall give morsels of food to ten kinē. (17) He whose face is naturally discoloured and who makes contradictory statements is to be treated as a false witness. (18) Having called the witnesses after sun-rise and made them take oath

* i.e., no distinction shall be made, even those such as the king, etc., who are excluded from the list, shall be called as witnesses.

† The purport of the sloka is:—In a case where by speaking truth a Brahmachārin is killed, a witness may speak untruth.

[the Judge] shall question [them.]/(19) He shall] accost a Brâhmana [saying] "say." (20) [He shall ask] a Kshatriya [saying,] "Tell the truth." (21) [He shall ask] a Vais'ya [to swear by] cow, seeds and gold.* (22) and ask] a S'udra [to swear by] heinous crimes.† (23) The regions, which are for the *Mahâpâtakins* (great sinners) and those which are for persons guilty of minor sins, are for the false witnesses. (24—25) [To give false evidence] destroys all virtues acquired in the period intervening between life and death. (26) The sun sheds its rays by truth. (27) The moon shines by truth. (28) The wind blows by truth. (29) The earth sustains [the load] by truth. (30) The water exists by truth. (31) The fire exists by truth. (32) The sky [exists] by truth. (33) The Devas [exist] by truth. (34) The sacrifices [exist] by truth. (35)

A thousand horse-sacrifices and truth being weighed in one scale truth becomes heavier than a thousand horse-sacrifices. (36)

Those, who knowing about a matter, remain silent while giving evidence, shall be equally guilty as false witnesses, and likewise punished. The king shall examine the witnesses in the order of their castes. (37) He, whose witnesses, after taking oath, shall speak the truth, shall come off victorious. Certain is his defeat, whose [witnesses] speak otherwise. (38) If the witnesses vary the king shall accept the evidence of the majority. If there be an equal number [he shall accept] the statement of those of higher accomplishments, and of the foremost of the twice-born ones if they are equally accomplished. (39)

* i.e., Cow, seed, and gold will yield nothing for him, if he speaks falsehood. This is an oath intended to terrorize a Vais'ya.

† The Judge shall put the threat before a S'udra, saying that he shall be visited by the direst possible sin, if he speaks falsehood.

In every dispute where a false witness speaks an untruth the cause of action shall cease then and there and what is done shall be treated as what is not done. (40)

CHAPTER IX.

Now about the administering of oath. (1) In case of high treason and robbery [the Judge] may give oath according to his pleasure. (2)

In cases of mortgage and theft [the oath] shall be regarding the quantity of the value. (3) In all monetary transactions [the king] shall put down gold as the standard of valuation. (4) If the value of an article be less than a *Krishmala*, a *S'udra* shall be made to take oath with a *Durvā* in his hand; (5) if it is less than two *Krishmalas*, with sesame in his hands; (6) if less than three *Krishmalas*, with silver in his hand; (7) if less than four *Krishmalas*, with gold in his hands; (8) if less than five *Krishmalas*, with earth raised by a plough in his hands. (9) If the value is less than a half gold coin a *S'udra* shall be given a *Kosha* (ordeal). (10) If it is more than that, *Tulā* (ordeal of weight), fire, water, or poison, any of these shall be given according to the position of the person [guilty]. (11) If the value be double of what has been mentioned a *Vais'ya* shall be made to take an oath. (12) If it is three-fold a *Kshatriya* [shall be made to talk an oath]. (13) If it is four-fold a *Brāhmaṇa* shall be made to go through a *Kosha* (ordeal). (14) [None] shall give a *Brāhmaṇa* a *Kosha* (a trial by ordeal). (15) Except creating confidence in future and with no other object, a *Brāhmaṇa* shall be made to go through an ordeal. (16) In the place of an

ordeal a Brâhmaṇa [shall take an oath] with earth, raised by a plough, in his hands. (17) Even if the value be less; a person, who had been guilty of some previous crime, shall be made to take one of the higher oaths. (18) Even in greater necessity, one, who is known amongst good men as one of excellent character, [shall not be made to take oaths. (19) The complainant shall make a covenant that he shall be punished if the charge fails. (20) The accused too shall take oath. (21) In cases of high treason and robbery one shall have to take oath even if he undertakes to be punished in case of the charge not being proved. (22) *Tulâ* or the ordeal of weight shall be administered to women, Brâhmaṇas, to those of defective limbs and to weak and diseased persons. (23) That *Tulâ* shall not take place when the wind blows (24) The ordeal of fire shall not be administered to one suffering from leprosy, to a weak man and to an iron-smith. (25) [It shall not take place] in autumn or summer. (26) Poison shall not be administered to one suffering from leprosy, to one suffering from Pittam and a Brâhmaṇa. (27) [It shall not take place] in the rainy season. (28) The [ordeal by] water shall not be administered to persons afflicted with phlegm, to the timid, to the asthmatic, nor to those who earn their livelihood by water. (29) Nor during Hemanta and Sisira (from middle of November to middle of March.) (30) The ordeal must not be administered to atheists. (31) Nor when the country is stricken with disease or pestilence. (32) [The judge] shall summon the defendant at sunrise, after having fasted on the previous day and bathed with his clothes on and make him go through all the ordeals in the presence of the gods and Brâhmaṇas. (33)

CHAPTER X.

Now about the ordeal by balance. (1) [The scale-tongue] shall be four *Hastas* (cubits) above the ground, and two *Hastas* long. (2) The beam of the balance shall be made of substantial wood, five *Hastas* long, and the two scales must be suspended from its two ends. (3) One of goldsmiths or braziers should make it equal on both sides. (4) [They shall] put the person [accused] into one scale and a stone or some other [article] of the same weight into the other. (5) The equivalent and the man having been equally weighed and well marked, the man should be made to get down. (6) [The judge] shall take the scale by oath; (7) so will the person who will hold it. (8)

The places, which are ordained in the Smriti for the murderers of Brāhmaṇas, or for false witnesses, are for the person, who, appointed to look after the weighing, acts fraudulently. (9)

Thou, O balance, art called Dharma (justice or equity). Thou, O *Dhāta* (ordainer), knowest what mortals do not comprehend. (10)

Being charged with a legal offence, this man is being weighed in thee. Therefore, it behoves thee to deliver him lawfully from this dubious position. (11)

Thereupon, [the judge shall] have him placed into the scale again. If he rises with it, he is freed from the charge, according to the law. (12)

In cases of the strings bursting or the beam breaking, [the judge] shall place the man again into the scale. The knowledge should be so very positive as to arrive at a just determination. (13)

CHAPTER XI.

Now about the ordeal by fire. (1) He must make seven circles, each, sixteen fingers in breadth, the intervening space being of the same breadth. (2) Thereupon, [the judge shall place seven fig-leaves into both the palms, of the hands of the accused [about to perform the ordeal], who shall turn his face towards the east and stretch out both the arms. (3) Those [leaves] and both the hands he must bind with a thread. (4) Then he must put into his hands a red-hot iron-ball, fifty *Palas* in weight and smooth. (5) Taking it up [the person] shall pass through the circles, stepping the ground neither very hurriedly nor very slowly. (6) Thereupon, having got beyond the seventh circle, he shall put down the iron-ball on the ground. (7)

A man, whose hands are burnt in any place, shall be considered guilty ; but if they remain wholly unburnt, he shall be declared innocent. (8)

If he lets drop the ball from fear, or if it is doubtful whether he is burnt or not, [the man] shall be made to take up the iron ball again, on account of the defect of the ordeal. (9)

[At the beginning, the judge] shall cause the person to rub some rice in his hands and then shall notice [carefully whether there is any mark] ; then consecrating the iron-ball with the *mantram*, he shall place it into his hand. (10)

"Thou, O fire, livest in the minds of all creatures, like a witness. O fire, thou knowest what mortals do not comprehend. (11)

"This man, being charged with a legal offence, wishes to be cleared from guilt. It behoves thee, forsooth, to deliver him from this doubtful position. (12)

CHAPTER XII.

Now about [the ordeal by] water. (1) [The accused shall enter] water, which is free from mud, aquatic plants, vicious animals, fish, leeches and others. (2) The water having been consecrated with *mantrams*, he shall enter it, which will be navel-deep, holding the knees of another man, who is neither a friend nor an enemy, and dive into it. (3) Directly another man must shoot an arrow from a bow, which must be neither too strong nor too weak. (4) Another man shall fetch it speedily. (5)

He, who shall not be visible in the meantime, shall be declared innocent, otherwise even if one limb becomes visible, he shall be deemed guilty. (6)

Thou water livest in the minds of all creatures as a witness. O water, thou knowest what mortals do not comprehend. (7)

This man, charged with a legal offence, dives into thee; it behoves thee, forsooth, to deliver him from this doubtful position. (8)

CHAPTER XIII.

Now about [the ordeal by] poison. (1) Any [other] poison must not be given, (2) save that obtained from the Sringa plants, which grow on the Himalayas. (3) Of this [the judge] shall give seven grains, mixed with clarified butter, to the accused. (4)

If the poison is digested easily without violent symptoms, [the judge], knowing him innocent, shall discharge him at the end of the day. (5)

On account of thy poisonous and harmful nature, thou art dreadful unto all creatures; O poison, thou knowest what mortals do not comprehend. (6)

Charged with a legal offence, this man wishes to be cleared from guilt. It behoves thee, forsooth, to deliver him from this doubtful position. (7)

CHAPTER XIV.

Now about [the ordeal] by *Kosha* (sacred libation). (1) Having invoked the dreadful deities, [[one shall] drink three handfuls of water in which [images of] these deities have been bathed, (2) saying at the same time "I have not done this," with his face directed towards the deity. (3) Know him to be guilty to whom any calamity* happens within two or three weeks; otherwise he is freed from the charge. A righteous king should honour him, who has cleared himself from guilt by an ordeal, (4—5)

CHAPTER XV.

Now there are twelve kinds of sons. (1) The first is the son of the body, *i.e.*, he who is begotten (by the husband) himself on his own lawfully married wife. (2) The second is the son of the soil (wife) *i.e.*, one begotten† on her by an appointed kinsman, allied by

* Such as illness, death of a relative, fire in the house, or any other unexpected or unforeseen calamity.

† We have followed the Text *byotpaditah* which the commentator Nanda Pundit has followed. Some manuscripts read *Kotpaditah*, "begotten by a kinsman." The commentator paraphrases the clause as follows "begotten by an elder or younger brother of the husband; on failure of such by a kinsman allied by funeral oblations; on failure of him, by one belonging to the same gotra (race) as the husband; on failure of him by one descended from the same Rishi ancestors as he; on failure of him by a member of the higher caste *i.e.*, a Bráhmaṇa."

funeral oblations, or by a member of the highest caste. (3) The third is the son of an appointed daughter. (4) She is called an appointed daughter, who is given away by her father, saying "Her son shall be my son." (5) A brother-less woman is also an appointed daughter though she has not been given away according to the rule of an appointed daughter. (6) The son of a twice-married woman is the fourth. (7) She, who being a virgin is married for the second time, is called *punarbhū* (twice-married). (8) She too is also called *punarbhū*, who, though not legally married more than once, has lived with another [before her marriage]. (9) The *Kānina* or a son born of an unmarried woman is the fifth. (10) [He is called so] who is born of a woman in her maidenhood in the house of her father. (11) He belongs to the man who marries [her afterwards] (12) The son who is born secretly in the house is the sixth (13) He belongs to him in whose bed he is born. (14) The son received with a bride is the seventh. (15) He is the son of a woman, married while pregnant. (16) He belongs to him, who marries [the pregnant bride]. (17) The adopted son is the eighth. (18) He belongs to him to whom he is given by his father or mother. (19) The son purchased is the ninth (20) He belongs to him] by whom he is purchased. (21) The son, self-given, is the tenth. (22) He [belongs to him] to whom he gives himself. (23) A deserted son is the eleventh (24) [He is called so] who is forsaken by his parents. (25) He [belongs to him] by whom he is taken up. (26) The son begotten on any woman whatsoever is the twelfth. (27) Of these, each preceding one is preferable to the [one] succeeding. (28) He only inherits the property. (29) He shall maintain others. (30) He shall marry unmarried

(sisters) proportionate to the property inherited by him. (31) Out-castes, eunuchs, persons suffering from incurable diseases, and those having defective limbs are not entitled to any share. (32) They should be maintained by those, who inherit the property (33) Their own begotten sons shall receive a share. (34) And not the children of an out-caste, provided they were born after the act for which the parents were outcasted. (35) Children begotten by husbands of inferior (castes) on women of higher castes are not entitled to a share. (36) These sons will not inherit the property of their grand-father. (37) They are to be supported by those, who inherit the shares. (38) He, who inherits the property, shall offer funeral oblations. (39) Amongst wives of one husband the son of one is the son of all.* (40) Like-wise, amongst brothers begotten by one father. (41) A son, even if he does not inherit his father's property, shall offer the funeral oblations (42) Because he saves his father from the hell called *Put*, therefore the son is called *Putra* by Swayambhu himself (43)

He (father) throws his debt on him (the son); and the father comes by immortality if he beholds the face of a living son. (44)

Through son he conquers the regions, through a grand-son he enjoys immortality, and through the son's grand-son he attains to the solar region. (45)

No distinction is made in this world between the son of a daughter, for even a daughter's son encompasses the Salvation of a son-less person, just like a son's son. (46)

* He must offer funeral oblations to all of them.

CHAPTER XVI.

SONS [begotten] on women equal in caste [to their husbands] are equal in caste [to their fathers]. (1) [Sons begotten] on women of lower castes, become of the caste of their mothers. (2) Sons begotten on women of higher castes are despised by the twice-born. (3) Of these the son of a S'udra by a Vaisya woman is named *A'yogava* (4) Pukkasa and Māgadha are sons of a Vaisya and S'udra respectively by a Kshaitrya woman. (5) The Chandāla, Vaidehaka and Suta are the sons of a Sudra, Vais'ya and Kshatriya respectively by a Brāhmaṇa woman. (6) Besides these there are numberless other mixed castes produced by further intermixture. (7) Ayogavas shall earn their livelihood by artistic performances (dancing etc.) (8) Hunting is the means of support in] the case of Pukkasas. (9) Eulogy is that of the Māgadhas (10) The excution of criminals is that of the Chandālas. (11) Vaidehakas must earn their livelihood by keeping [dancing girls and other public] women and profiting by what they acquire. (12) To manage the horses [is the means of livelihood] open to the Sutas. (13) The Chandālas must live at the outskirt of a village and put on the mantles of the dead. This is what distinguishes them [from other castes] (14) All should have social intercourse only between themselves. (15) [Like higher castes] the son inherits the property of his own father. (16)

All these mixed castes have been pointed out in the order of their father and mother. Whether [their birth] is kept secret or is publicly known, they may be found out by their deeds. (17)

To relinquish life, without any consideration for reward, in order to save a Brāhmaṇa or a cow, or for

the sake of a woman or child, confers heavenly bliss even upon base castes. (18)

CHAPTER XVII.

If a father makes a partition with his sons, he may dispose of his self-acquired property as he likes. (1) But in a property inherited from the paternal grandfather the ownership of father and son is equal. (2) [Sons] separated from their father should give a share to [a brother], who is born after partition. (3) The property of a son-less person goes to his wife; (4) On failure of her to his daughter (5); on failure of her to his father; (6) On failure of him to his mother; (7) On failure of her to his brother; (8) On failure of him to his brother's son; (9) On failure of him to *Vandhus**; (10) On failure of them to *Sakulyas*†; (11) On failure of them to a fellow-student. (12) Failing him it goes to the king with the exception of a Brāhmaṇa's which goes to other Brāhmaṇas. (13—14) The preceptor shall take the property of a hermit [deceased]; (15) Or his pupil [may take it]. (16)

A re-united coparcener or a uterine brother shall take the share of his re-united coparcener or uterine brother when deceased [without any issue] and shall deliver it [to a son subsequently] born. (17) What has been presented to her, on her husband's marriage with another woman, what has been given to her by her

* Relations allied by funeral oblations. The commentator says the property goes first to the *Sapindas* on the father's side.

† Distant Kinsmen beginning with the fifth in descent and ascent.

kindred, as well as her fee* or gratuity, or what has been given to her after marriage are called woman's property (Stridhan). (18) If a woman, married according to the four rites beginning with Brâhma, dies without any issue, [her property] goes to her husband. (19) If she is married according to the remaining [interdicted] modes, her father shall inherit [her property]. (20) If she dies leaving children, in every case, her property goes to her daughter. (21) The heirs shall not divide the ornaments, which a woman wears when her husband is alive. If they divide them, they shall be out-casted. (22) Shareholders, descended from different fathers, shall adjust their shares according to their fathers'. Each shall take the share due to his father and no other. (23)

CHAPTER XVIII.

IF a Brâhmaṇa has sons begotten on wives of the four castes, they shall divide the ancestral property into ten parts. (1) Of these, the son of the Brâhmaṇa wife shall take four; (2) the son of the Kshatriya wife, three; (3) the son of the Vais'ya wife, two; (4) and the son of the S'udra wife, one. (5) Again if there be three sons of a Brâhmaṇa, but no son by a S'udra (wife); they shall divide the property into nine parts. (6) They shall take, each in order of their castes, as their shares, four, three, and two parts of the whole respectively. (7) [If there are three sons by wives of different castes, but] no Vai'sya among them, they shall divide the

* The text has *Sulka*. *Sulka*, "fee" means the value of a property made over to her by her husband or the fee paid by the bride-groom.

property into eight parts and take four, three and one part respectively. (8) If there is no [son by the] Kshatriya [wife] they shall divide the property into seven parts and take four, two and one part respectively. (9) If there is no Brāhmaṇa [son], they shall divide it into six parts, and take three parts, two parts and one part respectively. (10) The same division [shall take place], if there are sons of a Kshatriya by a Kshatriya, a Vais'ya and a S'udra wife. (11) Again if there be a Brāhmaṇa and a Kshatriya son of a Brāhmaṇa, they shall divide the property into seven parts. Of these the Brāhmaṇa son shall take four. (12) The Kshatriya son [shall take] three. (13) And if there be a Brāhmaṇa and a Vais'ya son of a Brāhmaṇa, they shall divide the property into six parts; and of these the Brāhmaṇa shall take four. (14) The Vais'ya [shall take] two. (15) And if there be a Brāhmaṇa and a S'udra son of a Brāhmaṇa, they shall divide the property into five parts. (16) Of these the Brāhmaṇa shall take four parts. (17) The S'udra [shall take] one. (18) If there be two sons of a Brāhmaṇa or a Kshatriya, and the one be of the Kshatriya and the other of the Vais'ya caste, they shall divide the property into five parts. (19) The Kshatriya shall take three. (20) The Vais'ya [shall take two.] (21) If there be two sons of a Brāhmaṇa or a Kshatriya, and if one be a Kshatriya and the other a S'udra by caste, they shall divide the property into four parts. (22) Of these the Kshatriya shall take three. (23) The S'udra [shall take] one. (24) Again if there be two sons of a Brāhmaṇa, Kshatriya, or Vais'ya and the one be a Vais'ya and the other a S'udra by caste they shall divide the property into three parts. (25) Of these the Vais'ya shall take two parts. (26) The S'udra [shall take] one. (27) If a

Bráhmana has only one son, provided if he be a Bráhmana, Kshatriya or Vais'ya, he shall inherit the entire property. (28) [The same law holds good] when a Kshatriya has [one only son, who is] either a Kshatriya or a Vais'ya. (29) [The same is the law] when a Vais'ya has [an only son who is] a Vais'ya. (30) A S'udra [son] shall be the sole heir of a] S'udra [father]. (31) A S'udra, who is the only son of a father of a twice-born caste, shall inherit half his property. (32) The half shall meet with the same fate (*i.e.*) succession, as that of the property of a sonless person. (33) Mothers are entitled to shares proportionate to their son's shares. (34) And so are the unmarried daughters. (35) Sons of the same caste are entitled to equal shares. (36) An additional share (*i.e.*, one-twentieth part) shall be given to the eldest for his honor. (37) If there are two sons by a Bráhmana wife and one son by a S'udra wife, the property shall be divided into nine parts; of these the two Bráhmana sons shall take eight parts and the S'udra son one part. (38) If there are two sons by a S'udra and one by a Bráhmana wife, the property shall be divided into six parts, of these the Bráhmana son shall take four parts and the two S'udra sons together shall take two parts. (39) In this order the division of property shall take place elsewhere. (40)

If (brothers), who after a previous partition of the property live again as members of a joint family should make a second partition, the shares must be equal in that case, and the eldest has no right to an additional share. (41)

What one (*i.e.*, a brother) shall acquire by his own labour without destroying the paternal property he is not bound to give up (to his other brothers), if he does not wish it, for it is an acquisition made by himself. (42)

If a man recovers what could not be recovered before by his father, he shall not divide it, for it is a self-acquired property, with his sons unless by his own free will. (43)

Raiment, written documents,* ornaments, prepared food, water, females (slaves), gain and security preserving the old and acquiring the new (not previously obtained),† pasture-ground‡ and a book are not divisible. (44)

CHAPTER XIX.

ONE shall not allow the dead body of a twice-born person to be carried by a S'udra. (1) Nor [that of a] S'udra by a twice-born person. (2) The sons shall carry [the dead body of their] father or mother. (3) The S'udras [shall never carry the dead body of a] twice-born one even if he be their father. (4). The Brāhmaṇas, who carry [the dead body of] a Brāhmaṇa who has no relatives, attain to the celestial region. (5)

Having carried a dead relative and burnt it, [the corpse-bearers] shall walk round the funeral pyre from left to right and then plunge into water with their clothes on. (6) Then having offered a libation of water to the deceased they shall place one ball of rice on blades of Kusa grass. (7). Then having changed their clothes they must bite Nimva leaves between their teeth, and

* The text has a *Patre*, Jolly has translated it vehicle.

† The text has *Yogakshema* which Jolly has translated as "property destined for pious uses or sacrifices."

‡ The text is *Prākara*—The commentator Nanda explains it as "a path leading to or from a house."

having stepped upon the stone placed on the threshold they shall enter the house. (8) They must then throw unbroken grains into the fire. (9) On the fourth day they must collect the bones. (10) They must throw them into the water of the Ganges. (11) As many bones of a person shall exist in the water of the Ganges so many thousands of years he shall reside in the celestial region. (12) As long the period of impurity lasts so long they shall offer a libation of water and a ball of rice [to the deceased.] (13) They shall take food brought or obtained unsolicited. (14) They must not eat meat. (15) They shall sleep on the ground. (16) They shall sleep separately. (17) After the termination of the period of impurity they must walk out of the village, have their beards shaved, and having cleansed themselves with a paste of sesamum or with a paste of mustard seed, they must change their clothes and re-enter the house. (18) Thereupon having performed there a propitiatory rite they shall adore the Brâhmaṇas. (19) The Devas are invisible deities and the Brâhmaṇas are visible deities. (20) The Brâhmaṇas uphold the world (21) By the favour of the Brâhmaṇas, Devatâs reside in the Div (celestial region). (22) A word uttered by a Brâhmaṇa never becomes false. (23)

The Devas shall welcome what the Brâhmaṇas, when best pleased, shall pronounce. The visible deities being pleased, the invisible deities shall also become pleased. (24)

O Earth, liked by my mind, I shall now recite to thee the speeches with which persons, endued with the *Sattwa guna*, shall address the mourners, who lament the loss of a relative. (25)

CHAPTER XX.

THE northern progress of the Sun is a day of the Devas (1) The southern progress is their night. (2) A year [with them] is a day and night. (3) Thirty such form a month. (4) Twelve such months form a year. (5) Twelve hundred years of the Devas are a Kaliyuga. (6) Twice as many [form] a Dwāpara. (7) Thrice as many [form] a Tretā. (8) Four times as many form a Krita Yuga. (9) Twelve thousand years constitute a *Chaturyuga* (a period of four Yugas.) (10) Seventy-one *Chaturyugas* make one *Manwantara* (period of a Manu). (11) A thousand *Chaturyugas* make one *Kalpa*. (12) That is the day of the grand-father (Brahmā). (13) His night is of the same duration. (14) A hundred years formed by such calculation of days and nights, months and years, constitute the age of one Brahman (15) A day of Purusha is equal in duration to the age of one Brahman. (16) At its termination Mahā-kalpa [is over]. (17) Of the same duration is the night [following it.] (18) No enumeration is possible of the nights and days of Purusha that have gone by. (19) And so are the future ones. (20) Time is without beginning or end. (21) Thus in this Kāla (time) in which there is nothing to rest on and which is rolling on eternally I see nothing which is, in the least, stable. (22)

The sands in the Ganges and the streams of water, when Indra pours down rain, may be counted but not the number of Grand-fathers (Brahmā) who have passed away in this world. (23)

In each Kalpa, fourteen chiefs of the Suras meet with destruction, as many kings and fourteen Manus. (24)

Many thousands of Indras and hundred thousands of Daitya chiefs have been destroyed by Time, what to speak of human beings? (25)

Many royal Rishis, all renowned for their virtues, many Devas and Brahma-tshis have been destroyed by Time. (26)

Those, who are capable of creating and annihilating this world, are destroyed by time, and therefore Time is powerful. (27)

Every creature is seized upon by Time and carried to the other world. Every creature is subject to its [pristine] actions. Why therefore is bewailing on its death? (28)

One, who is born, is sure to die, and one who is dead, is sure to be born again. This is inevitable, and no companion can follow a man (after death). (29)

Those, who mourn, cannot do any good to the dead. Therefore [the relatives] should not weep, but perform the obsequial rites to the best of their power. (30)

Both good and bad actions will follow one like associates (after death). Of what use is it then to him whether his relatives mourn for him or not? (31)

His relatives remaining in a state of impurity, the departed spirit finds no rest and returns to visit (them) who should offer him funeral cakes and watery libations. (32)

Till the *Sapindikaranam* (*S'rāddha*) is not performed, the deceased remains a disembodied spirit. Give rice and a jar of water to the man, who has gone to the region of disembodied spirits. (33)

Having gone to the region of the *Pitrīs*, he enjoys what [is offered] in a *S'rāddha* in the shape of a *Swāhā* (celestial food); offer *S'rāddha* therefore to him, who has gone to the region of the *Pitrīs*. (34)

Whether he has become a *Deva*, or remains in hell, or has entered the body of an animal or of a human

being, he will receive the S'rāddha offered to him by his relatives. (35)

The dead person and the performer of the S'rāddha are forsooth benefitted by the performance thereof ; renouncing useless sorrow, always perform therefore the S'rāddha. (36)

This should always be done by the relatives of the deceased ; by mourning a man will benefit neither himself nor the dead. (37)

Having seen this world shorn of friends who can be relied on in difficulty and that one's relations are dying, choose, O ye men, virtue, as your only companion. (38)

Even if he were to die with him, a relative cannot follow a dead man, all, save his wife, are prohibited from following the paths of Yama. (39)

Virtue alone follows him wherever he goes. Therefore always practise virtue in this worthless world of men. (40)

One shall perform to-day what should be done to-morrow and the afternoon's work in the fore-noon ; for death will never wait whether one has done it or not. (41)

As a she-wolf carries away a lamb, so death, all on a sudden, carries away a person whether his mind is fixed upon his field or shop, or house or his mind is engrossed by some other object. (42)

No one is a favourite with Kāla (Time), nor is it a friend of any one ; on the expiration of the effect of his former deeds, producing this life, it forcibly carries away a man. (43)

Even if pierced by a hundred arrows one shall not die before the appointed time comes, even when touched by a blade of Kusā he shall die when the time comes. (44)

Neither medicines, nor *Mantrams*, nor offerings to the sacred fire, nor the recitation of prayers will save a man, who is possessed by death or decrepitude. (45)

An imminent evil cannot be averted even by a hundred precautions. Why should you then lament? (46)

Even as a calf recognizes its mother among a thousand cows so a pristine deed is sure to find out its perpetrator. (47)

Of creatures the beginning is unknown, the middle is known, and the end is again unknown. Why should you then complain? (48)

As the body of an embodied being passes through infancy, youth, and old age so is its attainment of another body; considerate men are not stupefied in this matter. (49)

As one renounces an old cloth before one wears a new cloth so an embodied man puts on a new body according to his pristine deeds. (50)

Weapons do not cut It; fire does not burn It; water does not moist It, and wind does not dry It. (51)

It is said that It is not to be cut, not to be burnt, not to be moistened, and not to be dried up. It is everlasting, all-pervading, stable, firm, eternal, ever-continuing, not perceptible, inconceivable and unchangeable. Therefore, knowing it as such, you should not grieve. (52—53)

CHAPTER XXI.

Now on the expiration of the period of impurity a person shall bathe himself properly, wash his hands and feet properly, and rinse his mouth properly; then having adored Brâhmaṇas, who have similarly [cleansed

themselves], seated with their faces directed towards the north, and propitiated with perfumes, garlands, raiments and ornaments, he shall feed them. (1) At the Ekoddishta* one shall alter the Mantras so as to refer to one person. (2) Near the residue of the food [left by the Brāhmaṇas], one shall place a funeral cake, calling out his (*i.e.*, deceased person's) name and family. (3) The Brāhmaṇas having taken food and been adored (honoured) with presents, one shall offer imperishable water to them, after having called out the name and family of the deceased; he shall then dig three trenches, each four fingers in breadth, their distance between one another and their depth also measuring the same, and their length reaching up to one Vitasti (twelve fingers). (4) Near the trenches he shall place three fires, and having added fuel to them, he shall offer three oblations to each fire. (5)

Swadhā and Salutation unto Soma, accompanied by the departed manes. (6) Swadhā and Salutation unto Agni who conveys the oblations offered to the departed manes. (7) Swadhā and Salutation unto Yama, Angiras. (8)

As before, he shall place funeral cakes at the three places. (9) After having filled the three trenches with rice and clarified butter, honey and meat, he shall utter "This is for you." (10) On the day of death he shall perform this ceremony, every month. (11) At the end of the year he shall give food to the Brāhmaṇas, after having fed the deities in honor of the deceased, and of his father, grand-father and the great grand-father. (12) At the rite he shall perform the burnt offering, the invocation and the offering of water for washing feet. (13)

* The first Srāddha performed for a deceased person.

With the Mantram "may earth unite thee" and "united your mind" he shall pour water for washing feet from the vessel destined for the deceased person into the three vessels containing water for washing the feet of the ancestors. (14) He must place four funeral cakes near the leavings. (15) He shall show out the Brâhmanas after they had rinsed their mouths and been presented with sacrificial fees. (16) He shall knead together the funeral cake of the deceased with the three funeral cakes and mix the water for washing his feet and his *Arghya* with theirs. (17) He shall do the same near the three trenches. (18) The *Sapindikaranam* shall be performed on the thirteenth, after the monthly S'râddhas have been performed on the twelfth day. (19) For Sudras [it shall be performed] on the twelfth day without any *Mantras* (20) If there be an intercalary month during the year he shall add one day to that of the monthly S'râddhas. (21)

Similarly, the ceremony of *Sapindikaranam* of women shall be performed. One shall perform a S'râddha, every year, so long he lives. (22) He, for whom a *Sapindikaranam* shall be performed within a year, shall be honored by making a gift, all through the year, of food, and of a jar of water to a Brâhmaṇa in his memory. (23)

CHAPTER XXII.

THE impurity of a Brâhmaṇa, consequent on the birth or death of Sapindas, lasts for ten days. (1) That of a Kshatriya lasts twelve days. (2) That of a S'udra lasts

for a month* (3) The relationship of a Sapinda ceases, with the seventh man (in descent). (4) During impurity offerings to the sacred fire, acceptance of gifts and sacred studies shall be stopped. (5) No one shall take the food of one suffering from impurity. (6) He, who once partakes of the food of Brâhmanas or others, while they are in a state of impurity, will remain impure as long as they (7) After the expiration of the period of impurity, he shall perform a penitential rite. (8) Having partaken of the food of one of his own caste while he is in a state of impurity, a twice-born person shall come to a river, and plunge into it, and recite thrice the hymn of Aghamarshanam. And having come out of the river he shall recite the Gâyatri one thousand and eight times. (9) If a Brâhmana partakes of the food of a Kshatriya in a state of impurity, he shall be purified by fasting on the previous night. (10) [The same penance is laid down for a Kshatriya who has partaken of the food of a Vais'ya while the latter was impure. (11) A Brâhmana [having partaken of the food] of an impure Vais'ya shall fast for three nights. (12) If a Kshatriya and a Vais'ya [have partaken of the food] of a Brâhmana or a Kshatriya, who was impure, they shall come to a river and recite the Gâyatri five hundred times. (13) Having partaken of the food of a Brâhmana while in a state of impurity a Vais'ya shall recite the Gâyatri one hundred and eight times. (14) A twice-born person [who partakes of the food] of a S'udra while in a state of impurity, shall perform the *Prâjâpatyam* penance. (15) A S'udra [after partaking of the food]

* Evidently in the Bengal recension a text has been left off. There is no mention relating to the impurity of the Vaisyas. It shall be "that of the Vaisyas lasts for fifteen days."

of a twice-born person, while in a state of impurity, must bathe [in a river]. (16) A S'udra [partaking of the food] of another S'udra, while in a state of impurity, must bathe and drink *Panchagavyam*. (17) For wives and female slaves in the direct order of castes [the period of] impurity is the same as that of their husband or Master. (18) On the death of their husband [the period of] impurity lasts according to the order of their castes. (19) If *Sapindas* of a superior caste [die or are born], the period of impurity for the lower caste relations is of the same duration with that of the members of the higher caste. (20) When Kshatriya, Vai'sya or S'udra *Sapindas* of a Brāhmaṇa [are born or dead], he becomes pure within six nights, three nights, or one night respectively. (21) If Vais'ya and S'udra *Sapindas* of a Kshatriya [are born or dead], he becomes pure within six or three nights respectively (22) If the S'udra *Sapindas* of a Vais'ya [are born or dead], he becomes pure within six nights. (23) In an abortion of pregnancy a woman remains impure for as many number of nights as that of the months of conception. (24) The relatives of children, that have died directly after birth, and of still born children become pure at once. (25) [Those] of a child, dead before teething, [become purified] at once. (26) Neither the rite of fire nor that of water shall be performed for it. (27) For a child that has teethed, but has not yet been shorn [purity is obtained] in one day and night. (28) For a child that has been shorn but not initiated [purity is obtained] in three nights. (29) After that [purity is obtained] in time mentioned before (30) Marriage ceremony is the initiation for women. (31) There is no impurity on the father's side for married women. (32) If they live at their father's house during

the child-birth, or if they die there, (their distant relatives are purified) in one night and their parents (in three nights.) (33) If during the period of impurity, consequent on birth, another birth-impurity takes place, it ends with the termination of the former impurity. (34) [If it takes place] when only one night [of the period of impurity] remains, [the second one terminates] two days later. (35) [If it takes place] when one watch [only of the last night remains, it ends] three days later. (36) [The same rule holds good], if a relative dies during a period of impurity consequent on the death [of another relative.] (37) Hearing of the birth or death [of a relative] while living in another country, one becomes purified after the termination of the period remaining to complete [the full term of impurity]. (38) If the period of impurity, but not a whole year, has passed away [he is purified] in one night. (39) After that time, [one is purified] by a bath. (40) If one's preceptor or maternal grand-father is dead, [he is purified] in three nights. (41) Likewise, on the births and deaths of sons not begotten of one's own loins, and if wives, who had another husband before, have been delivered of a child, or have died. (42) [One becomes purified] in one night, if the wife or son of his teacher, or his *Upādhyāya* (sub-teacher), or his maternal uncle, or his father-in-law, or a brother-in-law, or a fellow student, or a pupil is dead. (43) The same is the period of impurity, if the king of that country in which he lives is dead. (44) Similarly, if one, who is not a *Sapinda* dies in his house. (45) There is no impurity for those killed by (falling from) a precipice, by a fire, or fasting, or in battle, by lightning or by the king. (46) Nor [there is impurity] for the kings while discharging their duties. (47) [Nor there is impurity] for persons

observant of religious vows while engaged in performing penances. (48) Nor for those who daily give away food while distributing it. (49) Nor for workmen while engaged in their work. (50)

Nor for those who carry out king's orders at his desire. (51) Nor when the image of a deity is installed and during a marriage ceremony, if those ceremonies have already begun. (52) Nor when a disaster overruns a country. (53) Nor in times of extreme distress. (54) Suicides or outcasts cause no impurity nor receive any watery libations. (55) On the death of an outcast, a female slave of his must upturn a pot with water with her feet, (saying "drink thou this"). (56) He, who cuts the rope by which [a suicide] has hung himself, becomes purified by performing the *Taptakrichchha*. (57) So does he, who takes part in the funeral of a suicide. (58) So does he, who sheds tear for him. (59) He, who sheds tears for a dead man, becomes purified by a bath along with the relatives of the latter. (60) If he has done so before the bones have been collected, [he becomes purified] by bathing with his cloth on. (61) If a twice-born person has followed the dead body of a S'udra, he must go to a river, and having plunged into it, recite the *Agharmashnanam* three times; and then, after having emerged from it, recite the Gáyatri one thousand and eight times. (62) [After following the dead body] of a twice-born person [he shall recite the Gáyatri] one hundred eight times. (63) If a S'udra has followed the dead body of a twice-born person he must bathe. (64) All the castes, coming near to the smoke of a funeral pyre, shall bathe (65) [Bathing is laid down] after sexual intercourse, bad dreams, when blood has come out from the throat, and after having vomited or passed excreta. (66) After shaving. (67) After having touched one who has

touched a corpse, or a woman in her menses, or a Chandâla or a sacrificial post. (68) And [after having touched] the corpse of a five-toed animal, save those that may be eaten, or their bones, still moist with fat (69) In all such ablutions he must not put on his cloth without having washed it before. (70) A woman in her course becomes pure after four days by bathing. (71) Having touched another woman of lower castes who is in her menses, a woman in her menses must not eat again till she is purified. (72) Having touched one of her own caste, or one of a higher caste [in her course, a woman shall take her meals after bathing. (73) Having sneezed, having slept, having eaten, going to eat, or to study, having drunk, having bathed, having spat, having put on his cloth, having walked on the high road, having passed urine or excreta, and having touched the bones, no longer moist with fat, of a five-toed animal, one must rinse his mouth. (74) Like wise, after holding conversation with a Chandâla or a Mlechchha. (75) If the lower part of his body below the navel, or one of his fore arms has been defiled by impure excretions of the body, by the spirituous liquors, or by intoxicating drinks, he is purified by cleansing the said limb with earth and water. (76) If another part of his body is defiled, [he becomes purified by cleansing it] with earth and water and by bathing. (77) If his mouth has been defiled, [he becomes purified] by fasting, bathing and drinking Panchagavyam. (78) Similarly, if his lips have been defiled. (79)

Adeps, semen, blood, dandruffs, urine, faeces, ear-wax, nail-parings, phlegm, tears, rheum, and sweat form the twelve impure excretions of the body. (80)

Gaudi (distilled from sugar), Mâdhvî (distilled from the blossoms of the Madhuka flowers) and Paishthi (distilled from rice)—these are known as the three kinds of

spirituous liquor ; as one, so are all ; none of them shall be touched by the twice-born. (81)

That distilled from Madhuka blossoms, from molasses, from the fruits of the Tanka (or. Kapittha tree), of the jujube tree, of the date tree, or of the bread-fruit tree, from grapes, from (Mairenga) and from the sap of the coconut tree, and Mādhvi:wine. (82)

These ten intoxicating drinks are unclean for a Brāhmaṇa ; but by touching them, a Kshatriya, or a Vais'ya commits no sin. (83)

Having performed the funeral rite of his dead preceptor, a pupil becomes pure, after ten nights, like those (kinsmen), who carry away the dead. (84)

A student does not infringe the rules of his order by carrying away, when dead, his teacher, or his sub-teacher, or his father, or his mother, or his Guru. (85)

A student shall not offer watery libations to a deceased relative [save his parents] till all the period of his studentship is over ; but, if after its expiration, he offers a libation of water, he becomes pure after three nights. (86)

Knowledge, ascetic austerities, fire, food, earth, mind, water, smearing [with cowdung], religious acts, the sun and the time are purifiers of embodied creatures. (87)

Of all pure things, pure food is known as the most excellent ; for he, who eats pure food only, is truly pure ; not he who is only purified with earth and water. (88)

The learned are purified by forgiveness ; those who have committed iniquitous deeds, by acts of liberality ; those who have sinned in secret, by the recitation of prayers ; those, who best know the Vedas, by ascetic austerities. (89)

What is to be purified should be purified by water and earth ; a river is purified by its current ; a woman whose thoughts have been impure, by menses ; and the foremost of the twice-born, by renouncing the world. (90) .

Fire purifies the body ; the mind is purified by truth ; the soul is purified by learning and asceticism ; and the understanding, by knowledge. (91)

Thus is determined the measure for purifying the body. Now hear the rules of purifying various kinds of articles. (92)

CHAPTER XXIII.

WHAT has been defiled by the impure excretions of the body, by wines, or by intoxicating liquors, is highly impure. (1) All iron vessels, highly impure, become pure by being thrown into fire. (2) Articles made of gems, or of stones, or of water shells [become purified] by keeping them buried in the earth for seven days ; (3) Those made of horns, or of teeth, or of bone, by planing them. (4) [Vessels] made of wood or earth must be thrown away. (5) Of a cloth, which has been defiled, in the highest degree, the part, which being washed becomes discoloured, shall be cut off. (6) With water is effected the purification of articles made of gold, silver, water-shells or gems, when they are not smeared [with greasy substances.] (7) So are stone-cups and vessels used at sacrifices ; (8) Sacrificial pots, ordinary wooden laddles, and wooden laddles used for pouring clarified butter are cleansed with hot water. (9) In sacrifices, the vessels for sacrifices [are cleansed]

by being rubbed with the hand. (10) Sword-shaped pieces of wood for stirring the boiled rice, winnowing baskets, implements used for preparing grain, pestles and mortars [are cleansed] by being sprinkled over with water; (11) [So] of beds, vehicles and seats. (12) Likewise, a large quantity. (13) Grain, antelope-skins, ropes, woven cloth, articles made of bamboo, thread, cotton and clothes [are similarly cleansed.] (14) Also, pot-herbs, roots, fruits; and flowers; (15) Similarly, grass, fire-wood, dry cow-dung and leaves. (16) These [are cleansed] by washing; (17) And so of a small quantity. (18) Silk and wool [are cleansed] with saline earths. (19) Blankets made of the hair of mountain-goats [are cleansed] with the fruits of the soap-plant; (20) Clothes made of the bark of trees, with Bel fruit; (21) Linen cloth, with white sesamum. (22) [The purification of rugs] made of deer's hair [is effected] by lotus seeds; (23) That of copper, bell-metal, tin and lead vessels [is effected by] acidulated water; (24—25) [That] of white copper and iron vessels with ashes; (26) Wooden articles by planing; (27) Vessels made of fruits (such as cocoanuts, bottle-gourd), by [being rubbed with] cow's hair; (28) A collection of articles by being sprinkled over [with water]; (29) Liquids such as, melted butter), by being scraped off with (two blades of Kusha grass, to the length of an open palm (Prâdesha); (30) A large quantity of treacle and other preparations from sugar-cane, kept in the house, by being sprinkled with water and heated on fire.* (31) The

* According to Nanda Pundit, a small quantity of treacle or candied sugar, kept in the house, requires to be sprinkled with water only. If they are kept elsewhere than in the house, as if they are exposed for sale, they require no purification by an express text of the Smriti.

same rule holds good in respect of all kinds of salt.* (32) Impure earthen vessels shall be purified by a second burning; (33) Images of gods, by cleansing them in the same manner as the materials they are composed of are cleansed, and by re-instating them. (34) Only that much of undressed grain, which has been actually soiled, should be rejected, and the rest should be cleansed by threshing and washing. (35) Prepared grains of more than a *Drona* measure (sixty-four seers) suffer no defilement. (36) Portion of it, actually soiled or defiled, should be thrown away, and the residue shall be purified by sprinkling over it water, consecrated with the Gáyatri Mantra, and in which a piece of gold has been immersed; or it should be shown to a goat, or exposed to the fire. (37)

Food, which has been nibbled by a bird,† or smelled at by a cow, or touched by foot, or sneezed upon, or defiled by insects or human hair, is purified by scattering (loose) earth over it. (38)

In purification of all defiled articles, earth and water shall be so long applied to an object, smeared with a defiling substance, as long as its smell and stain shall remain on that article. (39)

Pure is the mouth of a horse, impure is the mouth of a cow, impure are the excretions of the human body; roads are purified by the rays of the sun and of the moon, as well as by the winds. (40)

Mire and water in the ruts on a high road, defiled by the touch of a dog, of a crow, or of a low caste

* The main species of salt such as, rock-salt, sea-salt, Sauvarcha salt, Sambhalā salt, and earth salt, (a kind of saline efflorescence of the earth.)

† Whose flesh may be eaten.

person, as well as buildings constructed of baked bricks are purified by the winds. (41)

Persons, extremely defiled, shall be caused to effect their purification with earth and water, every day, without idleness. (42)

Unless otherwise defiled by the touch of any impure substance, stagnant water, enough to quench the thirst of a cow, is pure ; so is the water on a mountain top. (43)

The water of a well, defiled to the highest extent, or in which a five-toed animal* has died, shall be baled out, and the rest shall be dried up with cloth. (44)

In a well, buttressed with burnt bricks (and defiled in the preceding manner), a fire shall be caused to be lighted, and Panchagavyam shall be cast into it when fresh water will be coming forth. (45)

For ponds and small reservoirs of water, the mode of purification is as laid down in respect of wells ; O earth, large tanks or reservoirs of water (rivers) are never defiled. (46)

The gods have ordained three things as pure in respect of Brāhmaṇas *viz.*, (1) things not seen or known to be actually defiled, (2) things sprinkled or washed with water (in case of suspicious purity), (3) and things pronounced or declared as pure by Brāhmaṇas. (47)

Perpetually pure is the hand of an artisan, pure is the commodity exposed for sale, pure is the article gifted to a Brāhmaṇa and perpetually pure are all receptacles. (48)

Perpetually pure is the face of a woman, birds are pure in respect of felling fruits, pure is the mouth of a calf

* Other than those species of five toed animals whose flesh may be eaten.

in respect of secreting the milk at the time of milching pure is the face of a dog at the time of catching a game. (49) Pure is the flesh of an animal killed by a dog, by a Chandāla, by a robber, or by any other carnivorous animal. (50). Pure are the apertures of the human body situate above the umbilicus; secreted excretions of the human body, as well as apertures* below the navel are always impure. (51). Flies, small particles of saliva, shadows of the degraded, cows, horses, rays of the sun or of the moon, dust, earth, winds, fire and cats are always pure in respect of touch (52). Particles of saliva falling from one's mouth on one's body do not make it impure, as leavings do (Uchchhistam); nor do hairs of beard entering one's mouth, nor the particles of food sticking to one's teeth. (53) Drops of water used in rinsing the mouth of another and falling on one's feet do not mak them impure; such drops) are pure like the water welling up from beneath the earth (54). A person holding an article in his hand and (happening) to be defiled by the touch of leavings (any impure substance) shall be purified by rinsing his month, without laying that article on the ground. (55)

A house is purified by scouring it with a broom and washing; a book, by washing; and a ground, by washing, scraping and burning, as well as by fastening cows on its surface. (56). Cows are auspicious purifiers; on cows depend the worlds, from cows proceed (originate) the religious sacrifices cows destroy all kinds of sin.

* The human body is provided with nine apertures, according to the Sanskrit anatomy :—they are the mouth, the two ears; the two eyes, the two nostrils, and the orifices of the organs of excretion and generation, the last two being always impure.

Cowdung, cow's urine, cow-milk, cow-bile (Goro-chonā*) cow-butter, and curdled cow-milk are the six most auspicious articles, that are obtained from cows; auspiciously purifying are the washings of cow-horns, which destroy all sin. (57—59)

Scratching the body of a cow destroys all sin; by giving morsels of food to the cows one is glorified in heaven. (60)

The (river) Ganges resides where cows are penned (Gotirtha†); prosperity, in the dusts of their couch; and fortune, in dry cow-dung; hence one should constantly make obeisance to cows. (61)

CHAPTER XXIV.

A BRAHMANA may have four wives in the direct ? order of castes; (1) a Kshatriya, three; (2) a Vais'ya, two, (3) and a S'udra, one (4) Wives marrying husbands of their own castes shall join their hands. (5) In marrying a husband of a different caste a Kshatriya girl shall take hold of an arrow in her hand; (6) a Vais'ya girl, a goading stick (7) and a S'udra girl, the skirt of her cloth. A man shall not marry a wife belonging to the same Gotra or Pravara‡ as himself; (8—9) nor a girl within the fifth degree of descent

* Gorochna is a kind of pigment prepared from biliary concretion of cows.

† The text is Gavám hi terthe—Jolly translates it as in urine of a cow, perhaps from a different reading of the text Gavam hi Mutre.

‡ The term Gotra refers to descent from the same Rishi, while the term Pravara refers to descent from a common Mantra-Krit, or the Rishi invoked at the beginning of a religious sacrifice by a particular branch of Brahmanas.

on his mother's side and within seventh degree of descent on his father's side; (10) nor one born of low parents; (11) nor one suffering from any incurable disease; (12) nor one who has got an excess lump or bodily appendage; (13) nor one who has a lesser number of limbs; (14) nor one whose complexion is extremely brown; (15) nor one who is foul-mouthed and extremely garrulous. (16)

There are eight forms of marriage, (17) *viz.*, *Brahma*, *Daiva*, *A'rsha*, *Prâjâpatya*, *Gândharvah*, *A'sura*, *Râkshasa* and *Pais'âcha*. (18) The Brahma form of marriage is that in which a qualified bride is invited and married to a girl. (19) The Daiva marriage is that in which a girl is married to a priest, officiating at a religious sacrifice, in lieu of his Dakshinâ. (20) The A'rsha form is that in which a girl is given away in marriage on the receipt of a pair of oxen. (21) The Prâjâpatya form is that in which a girl is given away in marriage by soliciting the bridegroom. (22) The union of a willing couple, without the consent of their parents, is called Gândharva. (23) The A'sura marriage (is effected) by the purchase of the bride; (24) The Râkshasa is, by kidnapping, or by forcibly seizing the bride in war; (25) The Paishacha is, by ravishing the bride in sleep or while under the influence wine. Of these the first four forms are virtuous. (26-27) The Gândharva form is virtuous for a Kshatriya. (28) A son procreated in a Brahma marriage redeems twenty one persons;* (29) A son procreated in a Daiva form of marriage, fourteen; (30) A son procreated in an A'rsha form of marriage, seven; (31) And a son procreated in a Prâjâpatya form of marriage, four. (32) He, who gives away the bride

* Ten ancestors, ten descendants and the giver.

in a *Brāhma* form of marriage goes to the region of Brahma, (33) That in a *Daiva* form to heaven; that in an *Arsha* form to the region of Vishnu; that in a *Prājāpatya* form to the region of the gods, and that in a *Gāndharva* to the region of the Gandharvas (34—37).

Father, Grand-father, brother, *Sapindas*, maternal grand-father and mother are competent to give away a girl in marriage (38) In the absence of the preceding one, each succeeding person is competent to give her away, (39)

An unmarried woman, who passed three monthly courses, may choose a husband on the expiry of her third menstrual period. (40)

An unmarried girl, who menstruates, while living in her father's house, should be regarded as a degraded woman, a man commits no sin, by carrying her away (from the custody of her guardians) (41)

CHAPTER XXV.

Now about the duties of wives (1) (They are as follows). To observe the same religious rites as their husbands.* (2) To serve her elders, mother-in-law and father-in-law, as well as the gods and *Atithis* (arrived at her house.) (3) To keep her household articles cleansed and in proper array. (4) Not to be lavish in her expenses. (5) To keep her purse concealed.† (6) Not to practise love-charms with roots or drugs. (7)

* The text has *Samāna-Vrata-Cháritvam*. Jolly has erred in translating it as "to live in harmony with her husband."

† The text has *Sugupta Bhándatá*. Jolly has translated it as "to maintain saving habits," which is somewhat free.

To observe auspicious customs. (8) Not to decorate her person during the stay of her lord in a distant country. (9) Not to resort to houses of strangers. (10) Not to stay at the window or door of her house. (11) Dependence in all acts (12) Dependence on her father, husband and son [in her childhood, youth and old age. (13) To live the life of an ascetic (perfect chastity) after the death of her lord, or to follow him on the funeral pile. (14)

Wives have no religious sacrifice, penance, or fasting apart from their husbands ; by serving their husbands they are glorified in heaven. (15) In the life time of her husband, a wife, who observes a vow of fasting, recbs him of a portion of his life-duration, and goes to hell. (16)

Even a sonless woman, living the life of perfect chastity, after the demise of her lord, goes to heaven, like the *Brahmachārins*. (17)

CHAPTER XXVI.

EVEN in the existence of many wives, all of the same caste with him, a man shall perform a religious rite in the company of his eldest (wife). (1) In the case of one having several wives of diverse castes, one shall perform a religious ceremony in the company of his youngest wife, if she be of his own caste. In the absence of a wife of his own caste, one shall perform a religious rite with a wife belonging to a caste next to that of his own. The same rule holds good in case of disqualification *i.e.*, (when the proper wife is physically disqualified from joining him in the performance of

the rite, as during her menstrual period*). (2—3) The S'udra wife of a twice born one shall not have the same privilege. (4)

The S'udra wife of a Brâhmaṇa can never be for virtue. She is only the object of enjoyment of a passionate Brâhmaṇa. (5) Twice born ones, who, through folly, marry women of low castes, degrade their sons and families to the Status of a S'udra. (6)

The gods and Pitrîs do not accept the oblations offered to them by (twice born ones), who perform the *Daiva* and *Pitri* (sacrifices), or propitiate the Atithis, in the company of their S'udra wives ; such men go to hell. (7)

CHAPTER XXVII.

THE rite of Nisheka shall be done unto a woman when signs of her full uterine development will be patent.† (1)

* The text has *Anápadi*, which, according to the commentator, means while labouring under a physical disqualification. Jolly has translated it as distress, which is not the right meaning.

† The text has *Garbhâsyâ Spashtatâ jñâné*—Jolly following Nanda Pandit has translated “*Garbha*” as “*ritu*” i. e. the time favourable for procreation, following immediately upon the menstrual evacuation. We see no reason for adopting the interpretation of Nanda. The term *Garbha* in the sense of uterus occurs many times in the *Sushruta Samhita* (*Sharia Sthanam*) but we do not remember that it occurs anywhere in the *Ayurveda* in the sense of menses or menstrual period. Our interpretation is more in conformity with the spirit of the *Smriti*, which lays down that the rite of *Garbhâdhânam* should be performed unto a girl after the completion of her uterine development, and not immediately after her first flow, when in most instances the reproductive organs continue unripe.

The rite of Punsavanam (causation of the birth of a male child) before the quickning of the child is felt in the womb.* (2) The rite of Simantonnayanam (parting of hair) on the sixth or eighth month of pregnancy. (3) The rite of Jâtakarma (post-natal ceremony) on the birth of the child. (4) The rite of naming (should be done unto the child) on the expiry of the period of uncleanness. (5) The name of a Brâhmaña should be one of auspicious import. (6) That of a Kshatriya should be a term implying strength. (7) That of a Vais'ya, a term signifying wealth or opulence. (8) That of a S'udra should be a term implying humbleness or servility.† (9) The showing of the sun to the child shall be made in the fourth month after its birth. (10)

* Jolly rightly subscribes to the view of Nanda pundit, who combats expressly the opinion that this ceremony has the consecration of the mother and not the consecration of the foetus, for its object. The object of Punsavanam, as its name implies, was, according to the views of the framers of the Ayurveda, the causation of the birth of a male child; and they have rightly laid down that, the ceremony, as well as the accompanying medicinal agents which facilitate the birth of a male child, should be done unto and administered to the mother in the third month of gestation, before the sex of the foetus is determined. The Rishis too were aware of the fact that the predominance of Katabolism (Pitrika Shakti) or anabolism (Matrika Sakati) in the foetal body gives rise to its male or female sex. Charaka, Sushruta, Bagbhat and other masters of the Ayurveda have laid down elaborate systems of medicine and dietics for the purpose, and Aruna Dutta, the commentator of the Ashtanga-Hridayam, have quoted texts from Daruvâhi and other embryologists of ancient India, which show that the secret of sexual diamorphism was not unknown to the Rishis of India. The essential object of the ceremony is not so much the consecration of the mother or the foetus, as the causation of a male child.

† The text has *Jugupsitam*. Jolly has translated it as "indicating contempt" which does not give the real import of the text.

The rite of Annaprāshnam (of first feeding the child with boiled rice or Pāyasa) should be done in the sixth month. (11) The rite of tonsure in the third year.* (12) These rites shall be done unto women without *Mantras*. (13) Marriages of women shall be done with *Mantras*. (14) The rite of Upanayanam shall be done unto a (Brāhmaṇa) child in the eighth year after conception. (15) That of a Kshatriya in the eleventh year after conception. (16) That of Vais'ya in the twelfth year after conception. (17). Of them the girdles shall be respectively composed of Munja, grass, bow-string and Valvaja. (18) Their strings (holy thread-*Upavita*) and garments shall be made of cotton, hemp and wool respectively. (19) They shall wear the skins of deer, tiger, and goat respectively. (20) Their rods shall be made of Palāsha, Khadira, and Audumvara woods respectively. (21) And they shall reach up to the rim of hair, forehead and tip of the nose in the case of Brāhmaṇa, Kshatriya, and Vais'ya respectively. (22) Or all of them may use all the above kinds of rod. (23) And their staves should not be crooked, nor with their barks stripped off. (24) In begging alms they should put in the word Bhavat (Sir) at the beginning, in the middle and at the end of their prayers respectively.† (25)

* Trilochana Acharyaya in his commentary on the Yajnavalkya Samhita asserts that the first or the third year is the proper time for doing the ceremony of tonsure. Raghunandana holds that it should be done in the third year, either after the conception or birth of a child. Nanda Pandit subscribes to the latter opinion.

† According as they are Brāhmaṇas, Kshatriyas, and Vais'yas. The term Phavat (Sir) should be used in respect of Males and Bhavati (lady) in respect of females at the time of asking for alms. Jolly has translated Bhavat as "lady," which, in fact means sir, Bhavati (lady) being its feminine form.—Tr.

The ceremony of initiation with the holy thread must not be delayed beyond the sixteenth year in the case of Bráhmaṇa, beyond the twenty-second year in the case of a Kshatriya, and beyond the twenty-fourth year in the case of a Vais'ya youth. (26)

Beyond these age limits, youths of these three castes, not duly initiated with the thread, become degraded, and deprived of the privilege of being initiated with the Sāvitri *Mantra* and are called *Vratyás*. (27)

The skin, the thread, the girdle, the staff, and the garment, enjoined to be used by a youth of any particular caste, during the Upanayanam ceremony, should be used by him in other religious rites as well. (28)

A girdle, a skin, a staff, a holy thread, or a *Kamundalu* (ewer), broken or spoiled by use, should be thrown into the water, and one should take a new one, consecrated with the *Mantras*. (29)

CHAPTER XXVIII.

Now the students of the *Vēdas* (Brahmachārins) shall reside in the houses of their preceptors. (1) And perform the two rites of *Sandhyā*, every day. (2) Standing he (a Brahmacārin) shall perform the morning *Sandhya*, and the evening *Sandhyā*, seated. (3) At both these times he shall bathe and offer oblations in the fire. (4) He shall plunge into the water without reciting any *Mantra* (*Dandabat**.) (5) He shall study (the *Vedas*) when called upon to do so. (6) He shall

* The text has *Dandavat Majjanam*. An ablution taken without reciting any *Mantra* (*Amantra Snānam*) is called] *Dandavat Majjanam* and not, as Jolly has translated it, a plunge into the water like a rod."

do what is pleasant and beneficial to his preceptor. (7) He shall wear his girdle, his holy thread, and his skin, and (carry) his staff. (8) He shall beg at the houses of virtuous persons, other than his Gurus and relatives. (9) With the permission of his preceptor, he shall eat what he has obtained by begging. (10) He shall refrain from taking artificial salt, meals on the occasion of a *Srāddha* ceremony, leavings other than those of his Guru's plates, and all kinds of stale food, and abjure all singing, dancing, sexual intercourse, lewd talk, honey, meat-diet, abusive language, hurtful feelings and collyriums. (11) He shall sleep on a low couch. (12) He shall rise before, and lie down after, his preceptor. (13) After performing his *Sandhyā* he shall salute his preceptor. (14) He shall simultaneously catch hold of the two feet of his preceptor with his two hands. (15) The right foot with the right hand and the left foot with the left hand. (16) After salutation he shall mention his own name (as I am such and such) and add the word 'Bhos' at the end of his address. (17) He must not speak to his preceptor while he is himself sitting, standing, lying down, eating, or averting his face. (18) If his preceptor sits, let him speak to him, standing up, if he walks, advancing him, if he is coming towards him, meeting him, if he runs, running after him. (19) Turning round so as to meet him, if his face is averted. (20) Approaching him, if he is at a distance. (21) Bending to him if he is in a reclining posture. (22) Before his eyes, let him not sit in a careless manner. (23) Let him not pronounce his name without due respect. (24) Let him not imitate his speech, gait and manner. (25) Let him leave the place where he (Guru) is calumnised or lightly spoken of. (26) Let him not sit on the same cushion with him.

(27) Except in a boat, or in carriage, or on a stone-slab. (28) Show him the respect of a Guru, if a preceptor's preceptor is arrived (29) Without the permission of his preceptor, let him not speak to his own relatives (parents, etc.) (30) On a preceptor's son, junior, or equal to him in years, happening to be his tutor, he shall pay the same respect to him as to his own preceptor. (31) Let him not wash his (Guru's, son's) feet. (32) Nor eat the leavings of his plates. (33) Thus he shall master one Veda, or two Vedas, or three Vedas. (34) After that, the Vedāngas. (35) He, who without having studied the Vedas, attempts to study any other book, degrades himself and his progeny to the status of a S'udra. (36) The first birth is from mother. The second birth is on the occasion of putting on the Maunji girdle. (37) In this second birth the Sāvitri is his mother and the preceptor is his father. (38) Herein lies his twice-bornness. (39) A twice-born one, before he puts on the Maunji girdle, is like unto a S'udra. (40) A Brahmachārin shall either be clean shorn or wear clotted hair. (41) After completing the study of the Vedas, he shall give remuneration to his preceptor with his permission, and then take an ablution. (42) Or he shall pass the remaining portion of his life in the house of his preceptor. (43) On the death of his preceptor he shall behave to his son as his preceptor. (44) Or in the absence of his preceptor's son, he shall so behave to his preceptor's wives, or to his preceptor's relations. (45) On the failure of such wives or relations, a true, ritualistic Brahmachārin shall attend to the service of the sacred fire. (46)

A twice-born one, who thus observes the vow of *Brahmacharyam*, with all his senses put under a healthy

control, goes to the eternal region, and does not revert to existence. (47)

A wilful evacuation of semen by a *Brahmachārin* is pronounced as a breach of the vow by the pious *Brahma-Vādins*. (48)

Having committed this sin, he shall put on the skin of an ass, and beg at seven houses, confessing his guilt. (49)

For a year, he shall live on what he shall obtain by thus begging, every day, and bathe, three times a day; whereby he shall regain his purity. (50)

Having unconsciously spent his seed in a dream, a *Brahmachārin* shall bathe, and worship the sun, and three times recite the *Punarmāni* etc., verse, whereby he shall regain his purity. (51)

Having failed to live on alms, or to perform the *Homas* for a week in succession, in the absence of any disease, one shall practise the vow of *Avakirṇa*. (52)

If the sun rises or sets without the knowledge of a *Brahmachārin*, keeping in bed out of laziness, he shall fast for an entire day and night, and repeat the *Gāyatri Mantra*. (53)

CHAPTER XXIX.

He, who having initiated, and counselled *Brahmacharyam* to a (twice-born one), gives him instructions in the *Vedas*, is called an *Achārya*. (1) He, who teaches (a twice-born pupil) an entire *Veda* in consideration of fees, or a portion of the *Vedas* without fees, is called an *Upādhyāya*. (2) He, who officiates as a priest at one's sacrifice, is called one's *Ritvoik*. (3) One should not

officiate as a priest at the sacrifice of a man, whose birth, conduct, etc., are thoroughly unknown, nor one should initiate such a man with the thread, nor teach him the Vedas. (4—6) Either of the persons, who asks a question he has no right to ask, or answers a question which he has no right to answer, meets his doom, or a bitter animosity is created between them. 7)

Imparting knowledge to a pupil, by teaching whom no piety or end is secured, or who does not render services proportionate to the teaching he receives, proves futile, like the sowing of good seeds in a barren soil. (8)

The (presiding deity of) Learning appeared to a Brāhmaṇa, of yore, and said, "I am your secret, inexhaustible treasure; do not divulge me (impart knowledge) to the crooked, to the malicious, and to men who have not controlled their senses; by this my potency will continue unaffected. (9)

O Brāhmaṇa, disclose me to him, whom thou shalt know as pure, cautious (pains-taking), intelligent, of continent habits, and who does not use any abusive or unpleasant language to you; to such a custodian of treasure shalt thou disclose me. (10)

CHAPTER XXX.

HAVING performed the rite of *Upākarmaṇ* on the full moon in the month of Shrāvana or Bhādra, a student must study the Vedas for four months and a half. (1) After that, the rite of *Utsarga* shall be done, outside the town, in respect of the *Vedas* which have been completely studied, and not in respect of those whose studies have not then been completed. (2) The *Vedāṅgas*

should not be studied between the rites of *Utsarga* and *Upākarmā*. (3) For the whole day and night, the *Vedas* should not be studied on the eighth or the fourteenth day of the moon's (wane or increase). (4) Nor at the end of a season nor on the occasion of a solar or lunar eclipse. (5) Nor for an entire day and night, when Indra's flag is hoisted or taken down. (6) Nor during a strong gale. (7) Nor when rain, lightning and thunder happen out of season. (8) Nor during the happening of an earth-quake, or a meteor-fall, nor during the appearance of the magnetic light in the western sky (*Dikdāha*). (9) Nor in a village from which a corpse has not been removed. (10) Nor during a battle. (11) Nor while dogs barking, jackals yelling, and asses braying. (12) Nor when the sound of a musical instrument is heard. (13) Nor near the Sudras and the degraded. (14) Nor in the vicinity of a temple, of a cremation ground, at the crossing of four roads, or on a high road. (15) Nor while immersed in water. (16) Nor while riding on an elephant, on a horse, on a camel, in a boat, or in a carriage. (17) Nor while seated with his foot resting on a foot-stool. (18) Not after having vomited. (19) Nor after having been purged. (20) Nor during an indigestion. (21) Nor on the passing of a five-toed animal between him and his preceptor. (22) Nor when a king, or a *S'rotriya*, or a *Brāhmaṇa* has met with an accident. (23) Nor (for three days) after the *Upākarmā*. (24) Nor (for three days) after *Utsarga*. (25)

He should not study the *Rik* or the *Yayurveda* when the *Sāma Veda* will be chanted. (26) He shall not lie down to sleep again after having studied in the latter end of the night. (27) Let him not study during

the interdicted period of study, even being questioned by his preceptor. (28) Inasmuch as the *Shāstrā* read during the interdicted period of study fails to bear any fruit both in this world and the next. (29) On the other hand, such studies lessen the life-duration of both the student and his preceptor. (30) Hence, a preceptor, wishing to go to the region of Brahma, shall sow the seeds of sacred knowledge in the soil of a virtuous student; not on forbidden days of study. (31) A pupil shall salute his Guru both at the commencement and end of his Vedic study by taking hold of his feet. (32) He shall utter the *Pranava*. (33) Moreover, he, who reads the hymns of the Rik Veda, satisfies his departed manes as if with clarified butter. (34) By studying the *Yayus* he satisfies them as if with honey. (35). He, who studies the Sāma melodies satisfies his manes as if with milk. (36) He, who studies the Atharva, satisfies them as if with oblations of meat. (37) He, who studies the *Purāṇas*, *Itihāsas*, *Vedāngas*, and *Dharma Shāstras*, satisfies them as if with oblations of rice. (38) He, who having acquired knowledge sells it for a living in this world, shall derive no benefit from it in the next. (39) He, who uses his knowledge to destroy the reputation of others, will derive no benefit from it in the next world (40) Without the preceptor's permission, a pupil shall not learn the Vedas from another pupil, studying the Vedas. (41) Such a conduct will be regarded as a theft of the Vedas and will lead him to hell. (42)

Let not a student rebel against him from whom he has obtained worldly, Vedic, or spiritual knowledge. (43)

Of one's two fathers, the progenitor and the teacher of the Vedas, more honoured is the teacher of the Vedas, inasmuch as the birth of a twice-born one in the

knowledge of *Brahma* is the only abiding existence both in this world and the next. (44)

The birth of a child in its mother's womb through the union of its parents, out of carnal desire, is a mere organic existence, which he has in common with the beasts. (45)

The birth, which his teacher, conversant with the Vedas, effects for him, by uttering the *Sávitri Mantra*, is the only true, deathless, decayless existence. (46)

The teacher, who fills his ears with truths, confers happiness upon him in this world, and makes him an heir to immortality; him let a student look upon as his parent, let him not injure such a teacher out of simple gratitude. (47)

CHAPTER XXXI.

— (ONE'S) Mother, Father, and preceptor are called one's Great Gurus (venerable elders). (1—2) One must perpetually serve them. (3) Let him do their commands. (4) Let him do what is pleasant and beneficial to them. (5) Without their leave he shall not do anything. (6)

These (one's parents and preceptor) are the three Vedas, these are the three regions, these are the three fires, these are the three gods *Brahma*, *Vishnu*, and *Shiva*. (7) The father is the (*Gárhapatya*) household fire, the mother is the ceremonial (*Dakshina*) fire, and the preceptor is the sacrificial (*Ahavaniya*) fire. (8)

Commendable are all the acts of him, by whom these three are respected.

Futile are the acts of him, by whom these three are dishonoured (9)

Devotion to mother conquers this world, devotion to father conquers heaven, and devotion to preceptor conquers the region of Brahma. (10)

CHAPTER XXXII.

A KING, a priest, a Brâhmaṇa conversant with the Vedas, one who dissuades from vice, an uncle, a meternal grandfather, a maternal uncle, a father-in-law, an elder brother, and relations by marriage older than one in years are to be respected as a preceptor. (1) Likewise, the wives of these of their same caste. (2) Likewise, the mother's sister, the father's sister, the elder sister. (3) A father-in-law, an uncle, a meternal uncle and a priest, junior to him in years, he shall salute by rising from his seat. (4) He shall salute his *Guru*'s wives, of inferior castes, from a distance, and not by touching their feet. (5) He shall not rub or anoint the limbs of his *Guru*'s wives, nor arrange their hair, nor wash their feet, nor do any such service to them. (6) Even a stranger's wife shall be addressed as mother, sister, or daughter. (7) He shall not say "thou" to his *Guru*. (8) Having anywise offended the dignity of his *Guru*, he shall fast for the whole day and take his meal after securing his pardon in the evening. (9) He shall not argue with his preceptor out of a spirit of emulation; (10) nor speak ill of him. (11) Nor do anything which he does not like. (12)

A pupil of full twenty years, having acquired the faculty of discrimination, shall not salute a youthful wife of his *Guru*, by catching hold of her feet. (13)

A youthful disciple shall, at pleasure, duly salute a youthful wife of his Guru, by lying prostrate before her, and by giving out his name as I am such and such. (14)

Following rules of good conduct, a young pupil, having returned from a distant country, should salute his Guru's wife, by taking hold of her feet and prostrating himself on the ground, every day. (15)

Wealth, friend, (mature) age, performances of acts in conformity with the (*S'ruti* and *Smriti*) and erudition are the five sources of honour; each succeeding one is more honourable than the one immediately preceding it in the order of enumeration. (16)

A Brâhmaña, ten years old, and a Kshatriya of a hundred years of age should be regarded as a father and a son (in respect of honour or precedence), of these two the Brâhmaña is the father. (17)

The precedence among Brâhmaṇas is according to their knowledge, the precedence among Kshatriyas is according to their prowess, the precedence among Vais'yas is according to their (richness) in (wealth and paddy, and the precedence among S'udras is according to the (seniority) of their births. (18)

CHAPTER XXXIII.

Now the three dreadful enemies of a man are his lust, anger, and greed. (1) And especially of a house-holder on account of the multiplicity of his relations with his environments and other individuals. (2) Attacked (instigated) by this trinity of foes, a man commits sins (respectably falling under the categories of) *Atipâtakas* (most heinous crimes), *Mahâpâtakas* (great crimes)

Anu-pātakas (small crimes) and *Upa-pātakas* (minor crimes). (3) Also crimes which lead to the loss of a caste, crimes relating to the hybridisation of castes, crimes making their perpetrators unfit to receive alms and the like, crimes leading to different and miscellaneous other crimes. (4—5)

This trinity of lust, anger and greed (covetousness) are the three doors to hell, they kill the self, hence it should be renounced.* (6)

CHAPTER XXXIV.

CARNAL knowledge of one's own mother, daughter, or daughter-in-law constitutes what are called *Atipātakas* (most deadly sins.) (1)

Persons guilty of any of these three classes of *Atipātakas* shall immolate themselves in fire—there is no other atonement for them. (2)

CHAPTER XXXV.

BRAHMANICIDE, wine-drinking, stealing a Brāhmaṇa's gold,* carnal knowledge of a Guru's wife—these are the *Mahāpātakas* (great crimes) (1) Likewise, the intercourse with (such criminals). (2) He, who associates with an out-cast, for a year, becomes himself an out-cast. (3) Likewise, by riding in the same carriage, by sharing the same bed, and by eating (in the same row) with him. (4) By holding sexual intercourse, or

* This verse also occurs in the Mahābhāratam and in the Bhagavad Gītā, Ch. XVI., 21.

sacrificial intercourse, or intercourse with the mouth* he becomes an out-cast on the same day. (5)

These deadly sinners shall regain their purity by celebrating a horse-sacrifice, and by visiting all the *Tirthas* in the world. (6)

CHAPTER XXXVI.

KILLING a Kshatriya or a Vais'ya engaged in performing a religious sacrifice, or a woman in her menses, or a pregnant woman, or a woman of the family (*Gotra*) of *Atri* who has bathed after her menstrual impurity, or an embryo of unknown sex, or one taken under protection are (crimes) equal to that of killing a Brāhmaṇa. (1) Giving false evidence and killing a friend are crimes equal to that of wine-drinking. (2) Ousting a Brāhmaṇa of his land, and appropriation of trust-money are crimes equal to the crime of gold-theft.† (3)

The crimes of defiling the bed of an uncle, maternal grand father, maternal uncle, father-in law, or a king is equal to that of carnally knowing a *guru*'s wife. (4) So is the crime of visiting the bed of a father's sister, mother's sister, or a sister. (5) So is the crime of defiling the wife of a *S'rotriya*, or of a priest, of an *Upādhyāya* or a friend's wife. (6) So is the crime of visiting the bed of a sister's female friend, of a woman of one's own *Gotra*, of a woman of one's superior caste, of a virgin, of a low caste woman, of a woman in her menses,

* *Maukha-Sambandha*—(lit. intercourse by the mouth) means teaching or imparting lessons in sacred works, or studying the scriptures in the company of the out-cast.

† Of not less than eighty Ratis weight.

of a woman who has taken to asceticism or of a female ward of one's own. (7)

These *Anupātakins* (perpetrators of small sins) are equal to *Mahāpātakins* (in respect of moral dilinquency) and they shall regain their purity by celebrating horse-sacrifices and by visiting all the *Tirthas*. (8)

CHAPTER XXXVII.

A LIE about one's own excellence. (1) A false complaint to a king. (2) Falsely calumnising one's own preceptor (3) Speaking slightly of the *Vedas*. (4) Abandoning one's own undegraded parents, sons, or wife. (5) Partaking of food of *Chandālas* and eating forbidden articles of fare. (6—7) Stealing other's properties. (8) Going unto other's wives. (9) Officiating as priests at sacrifices of men who are unworthy of being so served. (10) Living by adopting a profession not proper to one's own order. (11) Receiving alms from unworthy givers. (12) Killing a *Kshatriya*, or a *Vais'ya*, or a *S'udra*, or a cow. (13) Selling articles which are forbidden to be sold. (14) Suffering one's younger brother to marry before one's self. (15) Marrying before the marriage of one's elder brother. (16) Or to give a daughter in marriage to either of these. (17) Or to officiate as a priest at their nuptial ceremony. (18) To suffer one's self to remain uninitiated beyond the proper age-limit (*Vrātyatā*). (19) To teach the *Vedas*, every day, in consideration of fees. (20) To be taught by one who teaches the *Vedas* for remuneration. (21) To be employed (by the king's order) in working all kinds of mines. (22) To make large, sharp instruments. (23) Cutting trees, shrubs,

creepers, climbing plants or cereals. (24) Living by prostituting a girl or one's own wife. (25) Attempting to kill another by practising deadly incantations. (26) To cook for one's own use. (27) Omission to kindle the sacred fire, (even in the presence of one's right to do the same). (28) (Neglecting to discharge one's debts to the gods, *Rishis* and departed manes. (29) Studying of pernicious literature. (30) Atheism. (31) Subsisting by a reprehensible art. (32) Intercourse with women who drink intoxicating spirits. (33) These are the *Upapātakas*. (34)

Persons guilty of *Upapātakas* shall practise *Chandrāyaṇa* or *Parāka* penances, or shall celebrate a cow-sacrifice by way of expiation. (35)

CHAPTER XXXVIII.

CAUSING bodily pain to a Brāhmaṇa. (1) Smelling wines and articles that ought not to be smelled. (2) Crookedness. (3) Sexual connection with beasts. (4) And psodomy (or unnatural connection with a woman) (5). These are the crimes that lead to the loss of caste. (6)

One having wilfully committed any of these (*jāti-bhrānsakara*) crimes, shall practise a *Kṛicchhara-*
Sāntapanam penance; having unintentionally committed it, one shall practise a *Prājāpatiyam* penance by way of expiation. (7)

CHAPTER XXXIX.

KILLING domestic or wild animals are crimes, which degrade their perpetrators to the status of a mixed caste (*Sankareekarānam*). (1)

Having wilfully committed any of these crimes, one shall live, for a month, on barley gruel; having unintentionally committed it, one shall practise a *Krichchha* or an *Atikrichchha* penance. (2)

CHAPTER XL.

RECEIVING (remuneration)* from a despicable person (such as a *Mlechchha*, etc.,) Carrying on trade or usury, speaking falsehood and serving a *S'udra*,—these are crimes that make their perpetrators unworthy of receiving alms (*Apātreetekarānam*). (1)

Having committed an *Upātreetekarānam* crime one shall practise a *Tapta Krichchha* or a *Sheeta Krichchha* penance, or a couple of *Mahā-Sāntapanam* penances. (2)

CHAPTER XLI.

KILLING aquatic birds and animals (such as fish, etc.,) and worms and insects. (1—2) Eating things kept in the same box with wine.† (3) These are the crimes which lead to defilement (*Malāvaham*). (4)

* Receiving gifts from such a person would be regarded as an *Upapātakam*.

† The text has *Madýānutgata-Bhōjanan* which may also mean eating things which contain intoxicating principles within them. Jolly has adopted this interpretation and translated the line as "eating nutmegs or other plants similar to intoxicating drinks (in their effects upon the system)."

The practice of a *Tapta-Krichchha* penance is the atonement for a *Malâvaham* crime; a *Krichchham* or an *Atikrichchham* penance may also be practised for its expiation. (5)

CHAPTER XLII.

CRIMES other than those already enumerated should be classed within the *Prakirna* (miscellaneous group). (1)

In a case of *Prakirna* crime, one, considering its gravity or lightness, shall practise an expiatory penance in accordance with the injunctions of a *Brâhmaṇa*. (2)

CHAPTER XLIII.

Now about hells. (1) *Tâmisram* (darkness). (2) *Andha Tâmisram* (total darkness) (3) *Rauravam* (hell of great howling) (5) *Kâla-sutram* (hell of time or death). (6) *Mahâ-narakam* (the great hell.) (7) *Sanjivanam* (re-animating). (8) *Abichi* (waveless). (9) *Tapanam* (burning). (10) *Sampratapanam* (extremely scorching). (11) *Sanghâtakam* (compressing). (12) *Kâkolam* (ravens). (13) *Kandulam** (itching). (14) *Kuttanam* (cutting). (15) *Putimrittikam* (of putrid soil). (16) *Loha-Shanku* (iron-spiked). (17) *Richisham* (frying pan). (18) *Vishama-panthânam* (of undulating ways). (17) *Kantaka-Shâlmali* (hell of thorny Shâlmali (Malabaricum Bombax) trees. (20) *Dipanadi* (flame-river.) (21) *Asipatra-Vanam* (sword-leaved forest) and *Lohakarakam* (Iron-feters.) (22—23)

* *Kudmalam* is a different reading which Jolly has adopted.

In these *Atipātakins*, who have failed to do the proper expiating penances, are successively cooked for the period of a *Kalpa*; (24) deadly sinners (*Mahāpātakins*) who have not done penances, for a *Manvantaram*; (25) Minor sinners (*Anupātakins*), for the like period; (26) (Unexpiated) *Upapātakins*, for four *Yagas*. (27) Those guilty of bringing about the hybridisation of castes for a thousand years. (28) Likewise, those guilty of crimes leading to the loss of caste. (29) So are persons guilty of crimes making them unworthy of receiving gifts (*Apātrikaranam*). (30) Similarly, those who have committed crimes which lead to defilement. (31) Those guilty of crimes belonging to the *Prakirna* (miscellaneous) group for a great or small number of years (according to the lightness or gravity of their offences). (32)

After death, sinners, treading on the way of *Yama*, suffer dreadful pangs. (33)

Dragged by the dire and grimvisaged emissaries of Death, dreadfully frowning, now on this side and now on the other, they are led to undergo sufferings in hell. (34)

And are bitten by dogs, jackals, carnivorous ravens, herons, cranes, bears, serpents and scorpions. (35)

Burnt by fire, pricked by thorns, severed with saws and oppressed by thirst. (36)

Oppressed with hunger, attacked by ferocious tigers, and fainting with the putrid smell of blood and pus. (37)

Dreadful emissaries of death with faces of crows, cranes and herons ruthlessly assail them whenever they evince a desire to partake of food and drink, belonging to other departed souls. 38)

In some places they are cooked in oil, somewhere they are mercilessly belaboured with clubs, and somewhere they are pasted on slabs of iron. (39)

In one place they are made to eat vomited matter, in another to drink pus and blood; in one place they are subjected to eat excrements, in another putrid flesh, having the smell of pus. (40)

Here enveloped in impenetrable darkness, they are devoured by insects and fire-fanged scorpions. (41)

There they stand shivering in cold, immersed in pools of filthy excrements, or the departed spirits devour one another in distraction of hunger. (42)

Here some are mercilessly belaboured by ghosts, there some are suspended in the air, or shot by hosts of arrows, or cut in pieces. (43)

Here the emissaries of Death trample upon their throats,* their bodies being twisted by coiling snakes, there they are (tormented) with grinding machines† and dragged on by their knees. (44)

Broken-backed, broken-necked, broken-headed, with throats constricted like the girth of a needle‡ and bodies large as cottage-dwellings, these sinners, suffering the consequences of their sins in hell, take birth in the

* The text has *Kanthéshu Dattapádáscha*. We fail to understand why Jolly has translated it as "walking upon thorns. *Kantha* means throat; substituting *Kanteshu* for *Kantheshu*, as Jolly has manifestly done, the text would be absurdly senseless and directly contradictory to the sense, indicating the instrumentality of these emissaries of Death in consigning the sinners to the pangs of different hells, as disclosed in the latter part of the couplet, even admitting that *Kanta* may ever have the meaning of *Kantakam* (thorn) —Tr.

† The Uttara-Khandam of the Garuda Puranam, which is evidently a subsequent addition or interpolation, contains the description of a machine, like a sugar-cane mill, in which sinners are thrown in hell.

‡ The text has *Shuchi-kantha*. Jolly has translated it as "the necks of these 'poor beings are not stouter than a needle.'" We do not wish to make any comment on this.

wombs of lower animals and are subjected to various kinds of pain. (45—46)

CHAPTER XLIV

Now after having suffered torments in hell, the sinners take birth in the wombs of lower animals. (1) *Atipātakins* successively pass into the life-forms of all im-mobile creatures. (2) *Mahāpātakins* are successively born into the wombs of insects. (3) *Anupātakins* in the wombs of birds. (4) *Upapātakins* in the wombs of aquatic animals. (5) Those, who are guilty of crimes leading to the loss of castes, are re-born in the wombs of amphibious animals. (6) Those, who are guilty of effecting hybridisation of castes, are re-born in the wombs of deer. (7) Those, who are guilty of crimes making men unworthy of receiving alms, take birth in the wombs of lower animals. (8) Those, who are guilty of committing crimes leading to defilement, are re-born in the wombs of out-cast women. (9) Those, who are guilty of *Prakirna* crimes, are re-born as fierce, carnivorous animals. (10) Those, who have taken forbidden food, or the food of one whose food should not be taken, are re-born as insects. (11) A gold stealer is re-born as a hawk. (12) An encroacher upon a good, public road is re-born as a serpent or a hole-dwelling animal. (13) A paddy-stealer is re-born as a mouse. (14) A stealer of bell-metal becomes a swan. (15) A water-stealer becomes a water-fowl. (16) A honey-stealer becomes a gad-fly. (17) A milk-stealer becomes a crow. (18.) A juice-stealer* becomes a

* Such as sugar-cane-juice, etc.

dog. (19) A stealer of clarified butter becomes an ichneumon. (20) A meat-stealer becomes a vulture. (21) A lard-stealer becomes a cormorant. (22) An oil-stealer becomes a cockroach. (23) A salt-stealer becomes a cricket. (24) A stealer of milk-curd becomes a heron. (25) A silk-stealer becomes a partridge. (26) A linen-stealer becomes a frog. (27) A stealer of cotton threads becomes a curlew (*Krauncha*). (28) A cow-stealer becomes a lizard (*Godhâ*). (29) A stealer of treacle becomes a *Valguda** (bird). (30) A stealer of scents becomes a mole. (31) A stealer of edible leaves becomes a pea-cock. (32) A stealer of confectionery becomes a boar. (33) A stealer of uncooked grain becomes a porcupine. (34) A fire-stealer becomes a heron. (35) A stealer of house-hold implements becomes a wasp. (36) A stealer of red cloths becomes a *Chakora* bird. (37) An elephant-stealer becomes a tortoise. (38) A horse-stealer becomes a tiger. (39) A fruit or flower-stealer becomes a monkey. (40) A stealer of women becomes a bear. (41) A cart-stealer becomes a camel. (42) A stealer of animals becomes a goat. (43)

The man, who wilfully steals an article belonging to another, or drinks clarified butter not offered unto the sacred fire, is sure to take birth in the womb of a lower animal. (44)

Women, guilty of these crimes, are reborn as females of those animals. (45)

* Nanda explains *Valguda* as a kind of bat, which is evidently identical with *Vaguada* mentioned by Haradatta on Gautama, Chap. (XVII 34) Dr. Bulher suggests that it is the name of a species of large arbivorous bat (flying-fox) called *Vagud* or *Vagul* in Gujarati.

CHAPTER XLV.

Now, the sinners, let loose from hells after suffering torments therein, having worked up their way from the plane of animal life to that of human existence, are reborn with certain marks on their persons. (1)

Atipātakins shall be reborn as lepers. (2) A Brahmanicide, as a person suffering from pulmonary consumption. (3) A wine drinker, as one suffering from the disease known as black teeth. (4) A gold-stealer as one suffering from bad nails. (5) A defiler of his *Guru's* bed as one affected with a cutaneous affection (lit, diseased skin) (6) A traitor or slanderer, as one suffering from putrid nose (fetid-smelling coryza). (7) A base informer, as one with foul-breath. (8) A paddy stealer as a deformed person. (9) A person, who steals paddy by substituting bad for good paddy, will be reborn as one with a limb in excess. (10) A stealer of cooked food as a dyspeptic. (11) A stealer of words as a dumb person. (12) A cloth-stealer as one suffering from Psoriasis. (13) A horse stealer as a maimed one. (14) A foul-mouthed abuser of the gods and Brahmanas as a dumb person. (15) A prisoner as one with a loose-bound tongue* (16) An incendiary as a lunatic. (17) He, who acts in hostility to his *Guru*, will be reborn as one suffering from epilepsy. (18) A cow-killer as a blind person. (19) So is the stealer of lamp. (20) An extinguisher of lamp, blind in the one eye. (21) A

* The text has *Lola jihva* which signifies a natural looseness of the muscles of the tongue which impels the patient to constantly protrude and draw in that organ owing to the abnormal accumulation of saliva in his mouth. It does not directly mean a stammerer, as Jolly has translated it, but stammering may ensue as one of the effects of the disease.

seller of tin, chowries, and lead as a washerman. (22) A seller of an animal with unbifurcated hoofs as a hunter (23) An eater of the food of a pander is reborn as a man, who suffers his mouth to be abused. (24) A thief, other than a stealer of gold, is reborn as a bell-man. (25) An usurer, as one suffering from vertigo (26) One, who eats dainties alone, as one suffering from intestinal glands of the *Vataja* (nervous) type. (27) A breaker of promise or contract, as a bald-pated one. (28) A *Brāhmachārin*, who has broken the vow of chastity,|| as one suffering from Elephantiasis. (29)

A destroyer of other men's means of subsistence as an indigent one. (30) An oppressor of men as a life-long invalid. (31)

Thus through the (dynamics) of specific acts men are born with specific marks on their persons, or blind, maimed, hunch-backed, one-eyed, deaf, dumb, dwarfish, or invalid, or as weaklings. Hence one should perform rites of expiation by all means. (32—33)

* The text has *Kundāshi* which means one depending upon a *Kunda* for subsistence. 'The son of a woman born in adultery by a man while her husband is living is (*Patyanu Jivati*), *Kunda*, (*Svat*), M. S. 3. 174.

See also. Yajnavalkya 1. 122 and 224 and Manu 3 158 and not persons born in adultery, in general, as Jolly has translated it.

† The text has *Ghautika*, which means one whose duty is to ring the bell. It is synonymous with *Ghantā-tāda*, a bell-man. Jolly has translated as a "bard."

‡ The text has *Bhrāmari*, which means one suffering from *Bhrāma*, vertigo or giddiness. Jolly has translated it as epileptic.

The text has *Vatagulmi*, which signifies a person suffering from intestinal glands, due to the excited or agitated condition of the bodily *Vayu* (neural energy). Jolly has translated it as rheumatic which is manifestly incorrect.

The text has *Avakirni* which means a *Brāhmachārin* who has broken his plighted continence, not breakers of the vow of chastity in general, as Jolly has translated it.

CHAPTER XLVI.

THE following constitutes a *Krichchha* penance. (1) Do not eat for three days. (2) Bathe three times, each day. (3) Plunge into the water at each of the three baths and recite the *Aghamarshanam Mantra*. (4-5) Remain standing in the day. (6) Seated in the night (7) Make the gift of a milch cow at the close of the penance. (8)

This is *Aghamarshanam** (9) For three days take meal in the evening; for three days take meal in the morning, and for three days take that which is obtained without solicitation, and fast for three days,—this† is what constitutes a *Prajapatyam* (10) For three days drink hot water, for three days take warm clarified butter, for three days take warm milk, and fast for (the last) three days. This is what constitutes a *Tapta Krichchha* (penance). (11) The penance practised in the same manner by substituting cold for hot water, clarified butter, and milk is called a *Sheeta Krichchham*. (12) To live on milk alone for twenty one days (in succession) constitutes a *Krichchhati Krichchham* (austerest of the austere penances). (13) To live on water (*Udak*) and powders of fried barley grains (*Saktu*) for a month constitutes an *Udaka-krichchham* (water-penance). (14) Thus to live upon stems of lotus plants is called *Mula Krichchham* (root penance). (15) Living on *Vilva* fruits for a month is called *Vilva Krichchham* (*Vilva*-penance) (16) A continuous fasting for twelve days constitutes a *Paraka* penance. (17) Take cow's urine, cow-milk, curdled cow-milk, melted cow-

* The same penance may be also practised by fasting for three days and by reading the *Aghamarshanam Suktam* at its close.

† The term of a *Prajapatyam* penance is twelve days,

butter, and washing of *Kusha* grass on the first day and fast on the day following :—This is what is called a *Sāntapanam* penance. (18—19) Habitual taking of any of these substances such as, cow-milk, etc., one day, and fasting on the alternate day (for a weak) constitutes what is called a *Mahā Sāntapanam*. (20) Taking any of these substances alone on the three successive days and thus for a period of eighteen days, alternated by six sets of three days' fasting, constitutes what is called an *Ati-Sāntapanam* (penance). (21) Eating of oil-cakes after the first day of fasting, followed by a day of fasting; taking of the foam of rice-boilings on the next day, followed by a day of fasting, taking of whey on the next day followed by a day of fasting, taking of barley-powders on the next day followed by a day of fasting constitute what is called a *Tulā-purusha* (penance). Taking of decoctions of *Kusha* blades, *Palāsha* leaves, *Audumvara* leaves, *Padma* leaves, *Vata* leaves, *Shanka-pushpi* leaves and leaves of *Brāhma* plants, respectively, each day, for a week, constitutes what is called a *Parna-Krichchha* penance (leaf-penance) (22—23) A full shorn, self-controlled, votary bathing, three times a day, and lying on a couch, is alone competent to practise any of these *Krichchha* (austere) penances. (24) While engaged in practising any of these penances, one shall renounce all speaking with women and degraded persons, recite the sacred *Mantras*, and cast libations (of melted butter) in the sacrificial fire according to his might. (25)

CHAPTER XLVII.

Now about *Chāndrāyaṇah* (1) Let a man take morsels of food, unvarying in size, (while engaged in

practising this penance) (2) He shall increase the number of his morsels with that of the lunar phases during the light fortnight (3) Successively decreasing it by one, each day, during the dark fortnight, fasting on the day of the new moon. This is what is called a *Chādrāyanah*. There are two kinds of *Chāndrāyanah*, *Yavamadhyā* (barley-middled) and *Pipili-madhyā* (Ant-middled) A *Chandrayanah* during the middle (of the term) of which a new moon occurs is called Ant-middled. (4—5) That in the middle of which a full moon occurs is called *barley-middled*. (6) That in which, a *Yati* takes eight morsels of food, each day, for a month, is also called a *Chāndrāyanah*. (7) That in which one takes four morsels of food in the morning and four morsels of food in the evening is called an Infant *Chandrayanah* (8) Eating any how three hundred less sixty morsels of food in the course of a month is called *Sāmanya* (general) *Chandrayanah*. (9) O Earth, the seven, holy *Rishis*, as well as the gods *Brahmā* and *Rudra*, having practised this penance of yore, acquired splendid existences. (10)

CHAPTER XEVIII.

CONSIDERING himself as weighed down with sin, committed by his own acts, let a man cook a handful of barley-gruel for his own use.* (1) He shall not cast oblations of the same in fire. (2) Neither must he make the *Vāli* offerings. (3) Let him consecrate this barley-gruel with the (sacred) *Mantras*, respectively in

* After it has become cold after the cooking.

its unboiled, boiling and cold stages. (4) Protect the boiling barley-gruel, by tying Kusha blades round the neck of the cooking pot, and by reciting the *Mantram*, which runs as follows:—The holy *Soma*, who is the *Brahmā* (highest priest) among the gods, the leader among the clear-visioned seers,* the Rishi among Brahmanas, the buffalo among horned animals, the falcon among birds, the *Svadhiti* tree among the forest trees, tricles down murmuring and imparting holiness. (5—6) He shall take that barley-gruel by pouring it out in a separate vessel. (7) He shall cast oblations of the same unto the fire of his own soul (eat that), and recite the following *Mantram*:—Salutation unto the gods that are born of mind, the upholders of the mind, the intelligent sons of vitality. May they protect us, may they purify us. (8—9) Then after having sipped water, he shall touch his navel† and recite the *Mantra* running as:—Rest contented in our stomach, O ye waters, and ye barley-corns, after having been bathed. They shall not prove unwholesome, or incongenial to us, conferring health and immortality, and increasing our sacrifices.‡ (10) The intelligent one shall (perform this rite) for three days; (11) A sinner, for six days. (12) Any of the *Mahāpātakins* will be purified by taking it for seven days. (13) Taking it for twelve days extinguishes even sins committed by one's ancestors. (14) Taking

* The text has *Kavi*. Sayana has uniformly explained the term as synonymous with *Kṛdntadarshi*, a man with a vision extending far beyond the range of that of ordinary mortals, or with a knowledge penetrating far into the darkness beyond the horizon of human knowledge.

† The text has *Nabhimdabheta*. Jolly has translated it as “let him seize the centre of the vessel.”

‡ The text has *Rita-bridha Iti*. Jolly has translated it as increaser of justice.

it for a month extinguishes all sin. (15). Taking gruel of barley corns, passed off indigested with the excrements of a cow, for twenty one days, likewise extinguishes all sin.† (16) The barley-gruel should be consecrated by reciting the following *Mantra*.

Thou art barley, the king of all food-grains (*Dhānya*). *Varuna* is thy presiding deity. Mixed with honey thou dost extinguish all kinds of sin. The holy Rishis have proclaimed thee as purifying and sin-absolving. Barley is clarified butter, barley is honey ; barley is water, barley is ambrosia. O ye barley corns, efface my sins, and iniquities I have committed by words, by acts and by evil thoughts. (17—18) O ye barley corns, extinguish the sin I have committed by my mind, and body, avert distress and ill-fortune. (19)

O ye barley corns, absolve me of sins I have committed through partaking of food licked by dogs or swine, or defiled by the touch of leavings, and purify me from the stain of negligence to my parents. (20)

Purify me from the sin of eating the food of a courtesan, of a hotel-keeper, of a thief, of a S'udra, as well as that due to my eating on the occasion of a *Nava S'rāddha*, or of a *Jāta S'rāddha* ceremony. (21)

O ye barley corns, purify me from the sin of cunningness I have practised out of ignorance, foolishness, or in my infancy, or in royal courts of justice, or by stealing gold, or by speaking ill of any Brāhmaṇa, by

† *Gonikāra muktāndam Yaśāndam* is the word that occurs in the text, which means barley corn passed off undigested by a cow with her excrements and not, as Jolly has translated it, "dissolved in excrements of a cow. The use of such barley grains is recommended by Charaka in certain types of urinary complaints ; and they were considered wholesome and purifying by our ancient Rishis.

officiating as a priest at the sacrifice of one, who should not be so served. (22)

CHAPTER XLIX.

FAST on the eleventh day of the light fortnight in the month of *Agrahāyaṇa*, and worship the god *Vásudeva* with offerings of flowers, lighted lamps, burning incense-sticks, and scents, on the twelfth day, and feed the *Bráhmaṇas* as well. By practising this vow for a year, one is absolved of all sin. By practising this vow, life long, one takes birth in the White Island (*Shveta Dvīpa*), famous in the Puranas as the favourite abode of Vishnu. (1—4)

By practising this vow on the twelfth days of the moon's wane and increase, for a year, one goes to heaven ; to the region of Vishnu, by practising it for life. Likewise, on the fifteenth day of the fort-night. (5—7)

By worshipping* Keshava, the embodiment of *Yoga*, on the day of the full moon, and Keshava, the exponent of *Brahma*, on the day of the new moon, one attains the nature of *Brahma*, the highest of all existences. (8)

The day of the full-moon, when the moon is found in the company of the Jupiter in the sky, is called *Mahati*. The twelfth day of the light fortnight in the month of *S'rāvana*, marked by the asterism *S'ravant*, is also known by the same epithet ; fasts and gifts observed and made on these days bear infinite fruits. (9—10)

* According to Nanda Pandit the two forms of *Vishnu* mentioned here should be regarded as two different deities and worshipped as salutation unto *Brahma-Keshava* and salutation unto *Yoga-Keshava*.

CHAPTER L.

LET a man build a cottage in the forest and live therein. (1) Let him bathe three times, each day. (2) He shall beg alms in the village, confessing his own guilt. (3) And sleep on a grass-cushion. (4) This is the Great penance (*Mahā-Vratam*). (5) Having unintentionally killed a Brāhman, one shall practise this (*Mahā-Vratam*) penance for twelve years, (6) or having unintentionally killed a Kshatriya, engaged in performing a sacrifice, (7) or a pregnant woman, or a woman in her menses, (8) or a woman of the family of Atri, (9) or a friend. (10) This *Mahā-Vratam* penance should be doubly practised (by a regicide) for (intentionally) killing a king. (11) A quarter part less of this penance should be practised for wilfully killing an ordinary Kshatriya. (12) A half part of the penance for killing an (ordinary) Vais'ya. (13) Half of that (quarter) for killing a S'udra. (14) In all these penances the penitent shall carry a human skull on his staff. (15) He shall be compassionate to all creatures. (16) Clean shorn, he shall follow the cows for a month. (17) He shall sit down after the cows are seated, and remain standing when they will so remain. (18) He shall succour them when distressed. (19) Protect them from evils. (20) He shall not protect himself from cold, etc., before taking steps for their similar relief. (21) Let him bathe in the urine of a cow. (22) and live on cow-milk. (23) This is what is called *Cow-penance* (*Govratam*), which should be practised for expiating the sin of cow-killing. (24) Having killed an elephant, one shall make a gift of five *Nila* bulls; (25) of a cloth after having killed a horse. (26) of a one-year-old bullock after having killed an ass, or a lamb, or a goat. (27—28)

A *krishnalam* weight of gold should be gifted away for the expiation of the sin of killing a camel. (29) Having killed a dog, one shall fast for three days. (30) Having killed any of these animals, such as a mouse, a cat, an ichneumon, a frog, a Dundubha snake, or an *Ajagara* (boa constrictor), one shall fast and feed a Brahmana with *Krisharu* and make the gift of an iron-rod. (31) Having killed a lizard, an owl, a crow, or a fish, one shall fast for three days. (32) Having killed any of these animals such as a swan, a heron, a crane, a Madgu, a monkey, a hawk, a *Bhásā* or a *Chakraváka*, (osprey), one shall make the gift of a cow to a Brahmana. (33) Having killed a snake, one shall make the gift of an *Abhri** of black iron (steel). (34) Having killed an eunuch, one shall make the gift of a *Bhára* weight of *Palala*. (35) Of a pitcher of a clarified butter after having killed a boar. (36) Of a *Drona* (thirty-two seers) of sesame after having killed a partridge. (37) Of a two-years-old bullock after having killed a parrot. (38) Of a three-years-old bullock after having killed a Krauncha. (39) Of a milch-cow after having killed a carnivorous beast. (40) Of a female calf after having killed a herbivorous animal. (41) One shall live, for three nights, on milk alone after having killed an animal not mentioned herein. (42) A killer of a bird not mentioned herein shall eat in the night. (43) Or shall make the gift of a *Másha* weight of silver. (44) One shall fast after having killed any water-frequenting animal. (45)

After having killed a thousand of invertibrate animals or a cart-load of vertibrate ones, one shall practise a penance similar to that (laid down in connection with) killing a S'udra. (46)

* A kind of digging implement,

A little should be given to a Brāhmaṇa after having killed a vertebrate animal, the practice of *Prāṇāyāma* is the purification for killing a bone-less one. (47)

Having felled any fruit-bearing tree, or cut a shrub or a flowering creeper or a climbing plant, one shall recite a hundred Riks. (48)

Drinking clarified butter is the atonement for killing all kinds of small creatures, born of food-grains or sweet sap or juice, or of fruits or flowers. (49)

Having wantonly* cut cereals, whether sown in ploughed fields or growing spontaneously in the forest, one shall live on milk alone for a day and follow the cows. (50)

CHAPTER LI.

A DRINKER of spirituous liquors shall abstain from all religious rites and live upon grains, separated from husks, for a year. (1) Having knowingly taken any of the twelve kinds of bodily excrements, or of the twelve spirituous liquors, one shall practise a *Chandrāyana* penance. (2) Same is the expiating penance for eating garlic, onions, or red garlic, or plants having similar smells, or the meat of village pigs, of village cocks, of asses, and of cows. (3) In all these cases twice-born ones shall be initiated a second time at the close of the penance. (4) Clean shaving of the head, wearing girdles, carrying of staffs, alms-begging and practice of *Brahmacharyam* should be omitted in rites of second initiation. (5) Having eaten the flesh of any five-toed

* The text has *Vṛithālambhe* which means for purposes other than those of a religious sacrifice or divine worship.

animal, other than a hare, porcupine, Godhā, rhinoceros; or a tortoise, one shall fast for seven days. (6) Having eaten the food of a hotel-keeper, of a courtesan, of a thief, or of a professional singer, one shall live on milk alone for seven days. (7) Likewise, after having taken the boiled rice (food) of a carpenter, or of a leather-manufacturer.* (8) Similarly, after having eaten that of an usurer, of a degraded person, of one who has performed the initiatory (rite of a Soma sacrifice), of a chain-bound prisoner, of one under a curse or accused of a heinous crime, or of an eunuch. (9) Likewise, of an unchaste woman, of an arrogant person, of one who lives by practising medicine, of a hunter, of a hard-hearted person, or of one who eats the leaving of food. (10) Likewise, of a woman without a son or a husband (unprotected woman), of a gold-smith, of one's enemy, of a degraded person. (11) Likewise, of a back-bite,† of a liar, of one who has transgressed the law, or of him who sells himself, or Soma juice.‡ (12) Of a professional dancer, of a weaver, of an ungrateful person, of a washerman. (13) Or of an iron-smith, of a *Nishāda*, of a stage-player, of a manufacturer of bamboo-made articles, or of a seller of arms. (14) Or of a trainer of dogs, of a wine-brewer, of an oil-manufacturer, or of a washerman. (15) Or of a woman in her menses, or of a

* The particle "cha" implies the food of any other degraded person such as a fisherman etc., ——Nanda.

† The text has *Pis'una*, which Kulluka Bhatta has explained as *Parokshe Parānindākāri*, one who calumniates a person at his back. Jolly has translated it as a malignant informer.

‡ The text has *Rasa-Vrikrayināmcha*. Rasa here means Soma-juice or any other fermented vegetable sap or juice, the sale of unfermented juice being not degrading according to the Smriti, Jolly has translated it as "mollasses."

woman living in the same house with her paramour. (16) Likewise, after having eaten food looked at by a foetid, or touched by a woman in her flow, or baked off by a bird,* or touched by a dog, or smelled by a cow. (17) Similarly, after having taken that which is willfully trampled under feet, or sneezed upon by a person. (18) Likewise, after having eaten the food of an insane, angry or diseased person. (19) Or that which is unconsecrated, as well as the flesh of an animal wantonly killed (i.e., not on the occasion of a sacrifice.) (20) Having eaten all species of fish other than the *Pathina*, *Rohita*, *Rájiva*, *Simhatunda*, and *Sakuba* fishes, one shall fast for three days. (21) The same is the penance for eating the flesh of all other aquatic animals. (22) Having taken water kept in a vessel of spirituous liquor, one shall take the water boiled with *Sankhapushpi* creeper, for a week; (23) For five days, after having drunk that kept in the vessel of a beverage. (24) A drinker of Soma juice, who smells the mouth of a drinker of spirituous liquors, shall thrice repeat the *Aghamarshanam suktam*, while immersed in water, and live on clarified butter for a day. (25) Having eaten the flesh of an ass, of a camel, or of a crow, one shall practise a *Chándráyanah* penance. (26) Likewise, after having eaten the flesh of an unknown animal, or dry meat, or meat kept in a slaughter-house. (27) Having (unknowingly) eaten the flesh of a carnivorous beast or bird, one shall practise a *Tapta Krichchham* penance. (28)

Having (unknowingly) eaten the flesh of a *Kalavinka*, of a *Plava*, of a *Chakraváka*, of a swan, of a

* The text has *Patatrin*, Nanda interprets it as "crows;" Kulluka as "crows and the like."

† Compare *Yajnavalkya*. Chap I. 160-167. *vs.*

Rajjudāla, of a *Sārasa*, of a *Dātyuha*, of a *S'uka*, of a *S'grika*, of a crane, of a heron, of a cuckoo, or of a wag-tail, one shall fast for three days. (29) Likewise, after having eaten the flesh of an animal with unbifurcated hoofs, or possessed of two rows of teeth. (30) Similarly, for a day and night, after having eaten the flesh of any bird excepting the franceline partridge, the *Kapinjala*, the (quail) *Lāvaka*, the peahen and the peacock. (31) He shall drink, for a day, water boiled with *Brāhma* plants, after having knowingly eaten any insect. (32) He shall do the same penance for eating (unwares) flesh of a dog. (33) He shall practise a *Sāntapanam* penance for eating (unwares) mushrooms known as *Chhatrakam* or *Kavakam*. (34) For eating stale preparations of barley, wheat, or milk, or preparations of food containing clarified butter, sour gruel, and things prepared, over night, without the admixture of sugar (*lit.* modification of *khanda* treacle), one should fast for one day.* (35) Likewise, for eating (unwares) the juice flowing from an incision in a tree, (plants) raised in unclean substances, and the red exudations of trees. (36) Likewise, for unknowingly eaten the roots of water-lilly, and *Krisara*,† *Samyāva*, sweet porridge, cakes,

* Jolly has omitted the qualifying or adjective clause of *Khāndavam Varjayitva* in his translation of the text, which lays down that the penance should be done for eating only those kinds of stale barley-preparations etc., that are made without the admixture of sugar. The text imposes a limitation which the learned translator has evidently lost sight of in his rendering of the line.

† Dallana Misra in his celebrated commentary on the *Sushruta Samhita* describes *Krisārrā* as a gruel-like preparation of rice, sesamum, and *Masha* pulse boiled together.

‡ *Samyāva*—A kind of cake or pastry made with wheat-flower, milk and honey baked in a butter-pot and seasoned with powdered

and *Shaskulis** not offered unto the gods, as well as rice-offerings before they are dedicated to the deity and libations of clarified butter before they are cast in the fire, (*lit.* before the performance of the *Homa*). (37) Likewise, for drinking the milk of she-animals excepting cows, she-goats and cow-buffalos.† (38) As well as the milk of a cow, she-goat or she-buffalo before the expiry of the tenth day of her parturition. (39) Likewise, for taking the milk of a cow whose milk flows out of itself, or of a cow in her heat,‡ or of one whose calf is dead. (40) Likewise, for taking the milk of a cow that eats ordures. (41) And for taking any thing turned sour except milk-curd. (42) A *Brahmachārin*, who has partaken of a *Srāddha* repast, shall do a *Prājāpatyam* penance. (43) He shall sit in water for one entire day. (44) For taking honey and meat at one time, one shall do a *Prājāpatyam* penance. (45) Having taken any thing previously eaten by a cat, by a crow, by an ichneumon, or by a mouse, one shall drink the expressed juice of *Brāhma* plants. (46) Having partaken of anything previously eaten by a dog, one shall fast for a whole day, and take *Panchagavyam* after that. (47)

pepper, cardemom-powders and ginger-bits: *Samitt Madhudugdhena Modayitvā Sushobhanam, Pachet Ghritottare bhānde, kshiped-bhānde nave tatah, samyāvohsau yutas' churnair-khandaīla marichārdrakai.*

* *Shaskuli* is a kind of confectionary made with stuffings like our modern *Puris* and *kachauris*.

† Nanda infers from the use of "cha" that the same penance is ordained for tasting excrements of these animals.

‡ The text has *Syandusī*, which may also mean a cow that has seen a bull or a cow that has borne two calves at the same time.

Having (unknowingly) taken the excrements of a five-toed animal, one shall fast for seven days. (48) Having partaken of an *A'ma S'rāddha* repast, one shall live on milk alone for three days. (49) A Brāhmaṇa having unknowingly taken the leaving of a S'udra, shall live on milk alone for seven days. (50) A Brāhmaṇa, having unknowingly eaten the leaving of a Vais'ya, shall live on milk alone for five days. (51) For having taken the leaving of a Kshatriya, for three days; (52) and for one day, for having eaten the leaving of a Brāhmaṇa. (53) A Kshatriya, having eaten the leaving of a S'udra, shall live on milk alone for five days. (54) For eating the leaving of a Vais'ya, he shall live on milk for three nights. (55). Likewise, a Vais'ya, having eaten the leavings of a S'udra's plate, shall do the same penance. (56) Having eaten the food of a *Chāndāla*, one shall fast for three nights. (57) A *Parāka* penance is the expiation for eating the cooked food of a *Chāndāla*. (58)

Under no circumstance shall a Brāhmaṇa eat the flesh of an animal, not consecrated with Mantras, but he will eat, in conformity with the injunctions of the eternal scriptures, the flesh of an animal, consecrated with Mantras and duly offered on the occasion of a sacrifice. (59)

A wanton-killer of an animal shall suffer pangs for as many number of years in this world as that of hairs on the body of the slaughtered animal, and shall find no respite in the world to come. (60)

The self-begotten (Brahmā) created beasts for the purposes of religious sacrifice. A religious sacrifice is for the elevation of all universe; hence slaughter (animal-killing) is no slaughter (animal-killing) in a religious sacrifice. (61)

The slayer of animals for gain stands charged with a lesser sin in the next world than the one who eats the flesh of an animal, killed for purposes other than that of a S'rauta (Vedic) sacrifice. (62)

Cereals, cattle, beasts, trees, and birds, killed for the purposes of a religious sacrifice, are reborn in planes of higher existence. (63)

Animals should be killed only on the occasions of *Madhuparka*, *Darva*, *Pitra* and other religious sacrifices, and not on any other occasion. (64)

A twice-born one, well-versed in the real imports of the Vedas, who kills an animal on the occasion of a religious sacrifice, causes the elevation of his own soul as well as that of the animal killed in the sacrifice. (65)

A self-controlled Brâhmaña, whether dwelling in the forest, or in his own house, or in the house of his preceptor, shall never betake to killing, unsanctioned by the Vedas. (66)

Acts (of) killing, which are sanctioned by the Vedas in this world, should be regarded as (acts of) non-killing, since it is from the Vedas that all religion (virtue) has emanated. (67)

He, who, for his own pleasure, kills harmless beasts,* should be regarded as dead in life; such a man shall know no happiness, here or hereafter. (68)

He, who desists (*lit.* wishes not) from inflicting pain, on any animal, either of death or confinement, (is really) the well-wisher of all creatures, such a man enjoys extreme felicity. (69)

* Nanda interprets the couplet to mean that it is no sin to sportively kill beasts of prey.

He, who has annihilated all killing propensities, shall obtain what he will contemplate, do, or fix his heart upon. (70)

Meat can not be obtained without killing a living creature, killing leads to hell; hence, let a man refrain from killing any creature whatsoever. (71)

Considering the origin of meat,* and with an eye to the pain which an animal suffers in death or incarceration, let a man refrain from taking all kinds of meat. (72)

He, who does not take meat by transgressing the law (by infringing the rules of the Vedas), like a *Pis'ácha*, earns the love of all, and enjoys an immunity from disease. (73)

He who sanctions the killing of an animal, he who quarters its dead body after killing, he who actually kills it with his own hand, its seller and purchaser, he who cooks its meat, he who serves out the cooked meat (to the diners) and he who eats it—these are the killers. (74)

A greater sinner exists not (in this world) than he who wishes to increase the flesh of his body by eating meat, without first offering it to his departed manes. (75)

The merit of a non-eater of meat, as well as that of one who celebrates a horse-sacrifice, each year, for a hundred years, is equal. (76)

The merit, which one acquires by renouncing meat-diet, can not be acquired by living on holy fruits or flowers; even a forest-dwelling hermit fails to acquire that by living on *Nirvára* grains (77) The animal

* According to the S'ruti, flesh is the product of the menstrual blood of the mother, the latter being always impure.—(Nanda)

whose meat I take in this world shall eat my flesh in the next. This is the etymology of the term *Mānsa* (meat) as given by the wise (78)

CHAPTER LI.

A STEALER of gold, owned by a Brāhmaṇa, and less than eighty *Ratis* in weight, shall make over a club to the king, confessing his own guilt. (1) Killed, or struck (by the king with that club) he shall be purified. (2) Or he shall do a *Mahāvrata* penance, for twelve years, (3) Like the man who appropriates a trust property (to his own use). (4) A stealer of paddy or wealth shall practise a *Prājāpatyam* penance for a year. (5) He, who steals another's slave, whether male or female, or (takes wrongful possession) of a field, or of a tank, belonging to another, shall practise a *Chāndrāyana* penance. (6) He, who steals an article of small value, shall do a *Sāntapanam* penance. (7) He, who has stolen articles of confectionary, solid food, drinks or cordials beds, cushions, fruits, edible roots (vegetable tubers), or fruits belonging to another, shall take the *Panchagavyam* com. position. (8) He, who has stolen hays, wood, trees, dry food, treacle, leather, cloth, or meat (belonging to another) shall fast for three days. (9) A stealer of gems, pearls, corals, copper, silver, iron, or Indian-bell-metal (white copper) shall live on particles of rice for twelve days. (10) He, who has stolen a cotton, silken, or woolen cloth, shall live on milk for three days. (11) He, who steals an animal with cloven or uncloven feet, shall fast for three days. (12) He, who has stolen a bird, or a scent, or a rope of thread, or an article made of

Bamboo (such as a winnow, etc.) shall fast for one day. (13)

A stealer shall any how make over the stolen good to its rightful owner, and then practise a penance for the expiation of the sin.* (14)

The man, who has stolen any article, by transgressing the injunctions of the moral codes, shall be bereft of that particular article in his next existence, in whatever caste he may be reborn. (15)

Inasmuch as the life, virtue and desire (of a man) are based on wealth, by all means one should refrain from destroying (robbing) other men's wealth. (16)

Of a thief and a destroyer of animal-life, a thief shall come to greater grief. (17)

CHAPTER LIII.

HAVING visited the bed of a forbidden woman, one, clad in a garment of bark, shall practise a *Prájápatyam* for a year, in the forest, in the manner of a *Mahá-Vrata*, penance. (1) Similarly, after having gone unto another man's wife. (2) Having had incest with a cow, one

* The text has *Dattvaiyápahritam Dravyam.dhanikasyápyupadyatah. Práyas'chittumtatah Kurydt Kalmaśasyápanutteya*—which implies the sense that the performance of an expiatory penance by a thief is entirely contingent upon his any how restoring the stolen article to its rightful owner, which is primarily obligatory. By any means he must first restore the stolen thing to its owner, failing which he is not even competent to do the penance of atonement. The loss of the owner must be first made good, and then, and then only the thief can seek absolution. Jolly has translated it as “though a thief may have restored to the owner the stolen property, he must still perform a penance.”

shall practise a *Gavrata* penance. (3) For holding sexual intercourse with a man, for unnatural crimes with a woman, for practising self-abuse, for holding sexual intercourse in water, by day, or in a bullock-cart, a man shall bathe with all his clothes on. (4) By holding sexual intercourse with a Chandala woman, one becomes equal with her in caste. (5) For holding intercourse (unwares) with her one shall practise two *Chāandrāyanas*. (6) A single *Prājāpatyam* for holding sexual intercourse with a beast or with a prostitute. A woman, defiled only one time, shall practise the same penance as laid down in respect of a man going unto another man's wife. (7—8)

The sin, which a Brāhmaṇa commits by going unto an adulteress who has forsaken her husband (*Vrishali*),* for one night, he can only extinguish by living on alms and constantly repeating the *Gāyatri* for three years. (9)

CHAPTER LIV.

If a man associates with a sinner, he must do the same penance as the sinner himself (1) A Brāhmaṇa

* The term *Vrishali* may either mean a Sudra woman, or woman in her menses, or a barren woman, or an unmarried girl of twelve years of age, or an unmarried girl remaining in her father's house in whom menstruation has commenced, or a mother of a still-born child, or a faithless wife. The guilt contemplated in the text is committed by holding sexual intercourse with an adulteress as Yama, after discussing the different meanings of *Vrishali*, has very explicitly laid down (*Vide* Yama Samhita Chapter I. V. 27). Jolly has translated *Vrishali* as a *Chandala* woman, which is incorrect.

She, who deserts her own faithful husband and commits adultery with another is called a *Vrishali*. *Vrishali* is not a Sudra woman *Yama Samhita* Chapter I, 27.

who has drink water from a well in which a five-toed animal has perished, or which has been extremely defiled, shall fast for three days. (2) A Kshatriya shall fast for two days. (3) A Vais'ya for one day only. (4) (And) a Sudra shall take his meal in the night* (under the circumstances). (5) All of them (except the S'udra) must take *Panchagavyam* at the close of the penance. (6) If a S'udra drinks *Panchagavyam*, and if a Brāhmaṇa drinks wine, both of them will go to the great howling hell (*Mahā-rauravam*). (7) A husband, failing to visit his undiseased wife during her menstrual period,† excepting the days of Parva, shall fast for three nights. (8) A false witness shall do the penance of a Brahmanicide (9). He, who, after defecation or urination, has failed to wash the orifices of the organs (concerned) with water, shall bathe with all his clothes on, and perform a *Mahā-Vyāhṛiti Homa*‡ (10) He, who has held sexual intercourse§ after sun-rise, shall bathe with all his clothes on, and repeat the *Gāyatri* one hundred and eight times. (11) Having been bitten by dog, a jackal, a domestic pig, an ass, an ape, a crow, or a public prostitute, one shall approach a current stream of water and practise sixteen *Prāṇāyāmas*. (12)

* The text has *Naktam*, which means a *Nakta-Vratam*, or taking a meal in the night. Jolly has translated it as "fast for a night."

† The *Ritukāla* or menstrual period during which sexual intercourse with a wife is recommended lasts for twelve days from after the fourth day of the monthly flow.

‡ According to Nanda Pandit the particle "cha" implies that he shall also touch a cow. Jolly has translated *Anuṣṭaka* as without water being near.

§ The text has *Nirmukta* which means who has spent himself. Jolly has translated the term as "surprised asleep," which may be equally correct.

He, who has neglected (deserted) his Vedas and sacred fire, shall thrice bathe, and sleep on the bare floor, and take a single meal obtained by begging, each day, for a year. (13)

For setting one's self up by false statements, and for falsely accusing or abusing one's Guru, he must live on milk, for a month. (14) An atheist, a man who lives the life of an atheist,* an ungrateful person, a trader who uses false weights, or one who deprives the livelihood of a Brāhmaṇa, shall live on alms for a year. (15) An unmarried elder brother whose younger brother is married, a younger brother who gets himself married before his elder, an unmarried elder sister whose younger sister is married, the relative who gives such a girl in marriage, and the priest who officiates at the ceremony, shall perform the *Chāndrāyaṇa* penance. (16) He, who sells living creatures, land, religious merit and *Soma*, must perform the *Tapta Krichchha*. (17) He, who sells, ginger, cereals, scents, flowers, vegetable roots, leather, ratan, beans, skeletal bones, hair, ashes, husks, skulls, milk, sesame-cakes, sesame, or oil, shall practise a *Prājāpatyam*. (18) He, who sells S'leshimātaka fruits, shellac, wax, shells, tin, mother of pearls, lead, steel, Ādumvara, and articles made of rhinoceros-horns, shall practise a *Chāndrayana* penance. (19) He, who sells red-clothes, cochineal tint, gems, scents, treacle, sweet juice or wool, shall fast for three days. (20) He, who sells meat, salt, shellac, or milk, shall practise a *Chāndrāyaṇa*. (21) He should be re-initiated with the thread. (22) For riding an ass

* Several editions read *Vāhyādh*, which means lowcaste people who live outside the precincts of a town or village. Jolly has adopted this reading.

or a camel, or for bathing, sleeping, or eating naked one shall practise three *Prāṇāyāmas*. (23)

A recipient of improper gifts, or of gifts from unworthy persons, is purified by repeating, three thousand times, in an intent spirit, the *Gāyatri Mantra*, by living in a cow-pasture for a month, and by subsisting on milk for three days. (24)

He who has officiated as a priest at the sacrifice of one who is not fit to be so served, he who has performed the funeral rite for a stranger, he who has practised a magic of destruction, and he who has celebrated an *Ahina** sacrifice, shall regain his purity by practising three *Krichchha* penances. (25)

Those whose rites of *Sāvitri* initiation have not been performed at proper times (*Vrātyas*) shall be caused to practise three *Krichchha* penances, and shall be again duly initiated with the thread. (26)

The same penance should be done by twice-born ones, seeking to atone for having done improper acts and for having neglected the duties of Brāhmanism. (27)

Brāhmaṇas, who have earned money by condemnable means, shall regain their purity by renouncing that money, as well as by doing penances and repeating the sacred Mantras. (28)

For omitting to perform acts, performances of which are enjoined as daily obligatory by the Vedas, as well

* An *Ahina* sacrifice, according to Nanda Pandit, is one connected with repeated drinking of Soma-Juice and lasting from two to twelve days. Medhātithi in his commentary on the *Manu Samhitā* (Chapter XI 198) describes it as a sacrifice extending over two days or more. Kulluk (*ibid*) states that it lasts for three days or more and is alleged in the Vedas to cause impurity.

as for breaking the vow of *Snātaka*, fasting is the only atonement. (29)

For aiming, or raising a stick against a Brāhmaṇa, a *Krichchha* penance must be performed; for striking him, an *Ati-Krichchha* penance; for fetching blood on his person, a *Krichchhāti Krichchha* penance. (30)

Let the virtuous have no dealings with the unexpiated sinners who have not practised the proper penances of atonement, nor speak lightly of them after they have performed such penances. (31)

A virtuous person shall never associate with a killer of an infant, of a woman, or of a person taken under protection, nor with an ungrateful wretch, even after they have performed proper penances for their guilt. (32)

Infants under sixteen years of age, old men of eighty years, women, and sick folks shall do only half of the penance enjoined to be performed for the crime they are guilty of. (33)

For the expiation of crimes not herein specially provided for, expiatory penances should be laid down in consideration of the age of the penitent and the nature of the crime he is guilty of. (34)

CHAPTER LV.

Now about the expiatory penances for crimes committed in secret. (1) A killer of a Brāhmaṇa shall take an ablution in a current stream of water, and practise sixteen *Prūṇyāmas*, and live on a *Havishya* meal, once a day, for a month, whereby he will be purified. (2) At the close of the penance he shall make the gift of a

milch cow (3) A drinker of spirituous liquors is purified by practising the vow of *Aghamarshanam*. (4) A gold-stealer is purified by ten thousand times muttering the *Gāyatri*. (5) One who has defiled the bed of his preceptor will be purified by muttering the *Purusha Suktam* and performing a *Homa*, after having fasted for three days. (6)

As a horse-sacrifice, the king of sacrifices, removes all sin, so *Aghamarshanam Suktam* extinguishes all sin. (7)

Let a twice-born one practise *Prāṇāyāma* for the extinction of all sin; all the sins of a twice-born one is consumed by the (fire of) *Prāṇāyāma*. (8)

With his breath-wind held in suspense let a twice-born one thrice recite the *Gāyatri* with the *Vyākritis*, *Pranava* and *Gāyatri Siras* (*mantras*), this is called *Prāṇāyāma*. (9)

The lord of created beings (*Prajāpati*) milched "A," "U," and "Ma," the component letters of the *Pranava* (*Om*) and the "Bhu," "Bhuva" and "Sva," (the *Vyāhritis*) from the three *Vedas* as their essence. 10

Prajāpati, the supreme lord of the universe, milched the three feet of the *Gāyatri* (running as) *Tat*, etc. from the three *Vedas*. (11)

By muttering this sound (*Om*) and the *Gāyatri* preceded by the *Vyāhritis*, at morning and evening, each day, one acquires the same religious merit which a *Veda*-knowing *Brāhmaṇa* acquires by reading the three *Vedas*. (12)

By muttering this trinity of *Mantras* (*Gāyatri*, *Pranava* and *Vyāhriti*), for a thousand times, outside the village, a man is enabled to cast off all sin in the course of a month as a snake casts off its slough. (13)

A Brāhmaṇa, a Kshatriya and a Vaishya; bereft of this trinity of Mantras, and of their daily religious duties at the proper time, become condemnable in the society of the virtuous. (14)

The three great *Vyāhṛiti* Mantras, as well as the *Tripadā* (three-footed) *Gāyatri* preceded by the eternal *Pranava* should be regarded as the mouth of (way of attaining) *Brahma*. (15)

He, who unremittingly mutters the *Gāyatri* *Mantra*, each day, for three years, becomes ethereal as the sky and light as the air* and attains the Supreme *Brahma*. (16)

The single-lettered (*Mantra*, *Om*) is the supreme *Brahma*; *Pranayāma* is the greatest of all penitential austerities; nothing is greater than the *Sāvitri* (*Mantra*), truth-speaking is greater than the vow of reticence. (17)

All the Vedic rites of *Homa*, *Japa* etc., are perishable; eternal and undecaying is the *Pranava*, the exponent of *Brahma*, the lord of beings. (18)

Japa-yajnas (sacrifices of mental repetitions of *Mantras*) are ten times greater than ritualistic sacrifices (*Vidhi Yajnas* such as *Darsha Paurnamāshi* etc.) mentioned in the *Vedas*: Low-mutterings of *Mantras* (*Upāngshu-Yapa*) are a hundred times, and mental recitations of *Mantras* are a thousand times more meritorious than the *Vidhi-Yajnas*. (19)

The four Pāka-Yajnast which are so intimately con-

* The text has *Vāyu-Bhuta, Kha-Murtimān*. It means that the votary can go anywhere he pleases like the air and assume any shape or become bereft of all forms like the ether.

† The four Pāka-Yajnast, according to Nanda Pandit, are the offerings to gods, to all beings, to manes, and to men, together with the offering to *Brahma*.

connected with and included within the *Vidhi-Yajnas*, do not rank a sixteenth part of the *Japa-Yajnas* in respect of merit. (20)

Undoubtedly a Bráhmaṇa may obtain final emancipation by dint of this *Japa* alone, inasmuch as there is a dictum in the Veda that, "such a Bráhmaṇa, friendly to all, becomes merged in the supreme Brahma." (21)

CHAPTER LVI.

Now then follow the purifying Mantras from all the Vedas. (1) By muttering which, or reciting which at a burnt oblation, twice-born ones are freed from all sin. (2) (They are the) *Aghamarshanam*. (3) *Devakritam*. (4) *Suddhavatya*. (5) *Taratsamandiyam*. (6) *Kushmāndyah*. (7) *Pāvamānyah*. (8) *Durgasāvitri*. (9)

Kulluk following *Devapala* in his commentary on the Kāthaka *Grihya S'utra* excludes the last (offering to Brahman) from the list of Pāka-yajnas. Similarly we find, only four Pāka-Yajnas mentioned in the *Grihya S'utras* of Kausika, Parás'ara and Sāṅkhāyana. Pāka-Yajnas are mentioned in the text as opposed to *Vidhi-yajnas*, sacrifices prescribed by the Vedas, probably because the latter are offered in the triad of sacred fire, whereas the Pāka-Yajna in its narrower sense denotes the oblation offered in the domestic fire (Gārhapatyāgni).

3 Rig-Veda, X. 190. 1.

4 Vājasaneyi Samhitā, VIII 13.

5 Rig-Veda, VIII. 84, 7-9.

6 Rig-Veda, IX. 58.

7 Vājasaneyi Samhitā, XX. 14-16.

(Taittiriya A'ranyakam, X. 3-5.)

8 The term Pāvamānyah ordinarily denotes the ninth book of the Rig-Veda, but according to Nanda Pandit it has reference to Taittiriya Brāhmaṇa, I. 4, 8.

9 Rig-Veda, I. 99, 1.

Atishangdāh. (10) *Padastobhāh.* (11) *Vyāhṛiti sāmans.*
 (12) *Bhārundāni.* (13) *Chandra Sāmans.* (14) *Puru-*
shavrata Sāmans. (15) *Avingam.* (16) *Bārhaspatyam.*
 (17) *Gosuktam.* (18) *Ashva-Suktam.* (19) *Chandra*
Sukta Sāmans. (20) *S'ata-Rudriyam.* (21) *Atharva-*
s'iras. (22) The three *Suparnas.* (23) *Mahā-Vratam.*
 (24) *Nārāyaniyam.* (25) and *Purusha-Suktam.* (26)
 The three *A'jyadohas*, the *Rathāntaram*, the *Agni-*
Vratam, the *Vāmadeva* and the *Vrihat sāma*. These

10 Sāma-Veda, II. 47—49.

11 Sāma-Veda, II. 578—580.

12 The Vyāhṛiti Samans, *i.e.*, *Bhuh*, *Bhuvaḥ*, *Svah*, *Satyam* and *Purushah*.

13 Bhārundah is the name of certain Sāmans twenty-one in number which begin with the words *yat te Krishna Sākuna* (Rig-Veda, X. 16-6). The verse quoted by Nanda Pandit does not occur in the A'ranyagāna as alleged by him. Jolly says that "the Sāmans called *Ekavimsatyauugāna* are meant which are found in that work though they do not contain the verse referred to.

14 Sāma-Veda, I. 147.

15 A'ranyaka Samhitā, IV. 33, 34, in Goldschmidt's Edition, Rig-Veda, X. 90, 1, 4.—*Jolly*.

16 Sāma-Veda, II. 1187.

17 Sāma-Veda, I. 91.

18 Sāma-Veda, I. 122.

19 The same text as in the fore-going S'utrā.

20 Sāma-Veda, I. 350. Nanda infers from a passage of Vāshishta (XXVIII. 12) that "Cha" refers to Sāma-Veda, II. 812, and I. 153.

21 Kāthaka, XVII. 11—16.

22 The text begins with the words *Brahmā Devānām prathamah Sambabhuva* (Brahmā rose first among the gods).

23 Taittiriya A'ranyakam, X. 48—50.

24 Sāma-Veda, I. 91.

25 Taittiriya A'ranyakā, X. Passim.

26 Rig-Veda, X. 90, 1. The particle "Cha" refers to Rig-Veda, X. 71 and I. 90; 6—8.

Mantras, chanted (by them) tend to purify all creatures ; and their chanter is enabled to recollect the incidents of his past existences, if he so desires it. (27)

CHAPTER LVII.

Now the following should be avoided. (1) *Viz.* the *Vratyās* (or twice-born ones not initiated with the thread at the proper time and within the proper age-limit) (2) The degraded. (3) Those whose fathers and mothers are impure. (4) The Food of all these persons must not be taken, nor gifts be accepted from them. (5) Cease to have any connection whatsoever with the gifts of persons from whom gifts may not be accepted. (6) The *Brāhma* energy of a Brāhmaṇa is extinguished by accepting gifts. (7) He, who accepts the gift of an article, of the mode of accepting which he is ignorant, is drowned with the giver in hell. (8) He, who, although worthy and capable of accepting a gift, refrains from receiving the same, goes to the region of givers (after death.) (9) One shall not refuse to accept the gifts of fuel, water, roots, fruit, refuge, meat, honey, beddings, cushion, chambers, flowers, milkcurd and edible plants when voluntarily offered (by their givers). (10)

A man, invited and pressed to take alms, may safely accept alms even from the miscreants. It carries the sanction of *Prajāpati*. (11)

His manes do not eat for fifteen years the food offered by a man who refuses to accept such a gift, nor

27 Sáma-Veda I. 67, Sáma-Veda, I. 233, Sáma-Veda, I. 27, Sáma-Veda, I. 169, Sáma-Veda, I. 234.

does fire convey the libations offered by him to the gods. (12)

For appeasing the hunger of one's *Gurus* and servants, as well as for the purpose of making offerings to one's gods and departed manes, one may accept a gift from any person whatsoever, but one must not satisfy one's self with that. (13)

Even for these purposes, one, capable of accepting the gifts of those kinds of article, must not accept them from unchaste women, from eunuchs, from the degraded or from one's own enemies. (14)

On the death of one's own parents, or in the event of one not residing in the same house with them even when they are alive, one, seeking one's own subsistance, shall take gifts only from the virtuous. (15)

One who ploughs the ground for half of the crop and gives the other half to the king or to the owner of the land (*Ardhika*), a *Kula-mitra* (lit. a friend of the family), one's own slave, a cow-herd, or a barber, as well as he who surrenders himself saying, I am your slave—the food of these persons, even if they are Sudras, may be taken.* (16)

* The castes mentioned in this Sutra are not properly S'udras but offspring of unions between parents of different castes. According to the Agnipurana most of the Sankara Jātis (mixed castes) or S'at S'udras are the offspring of unions between twice-born fathers and S'udra mothers. There we find that Nápitas (barbers) are the son of a Bráhma father by a potter (Kumbhákára) mother, herdsmen being, according to Parás'ara, the offspring of a Kshatriya by a S'udra damsel. Nanda considers that by the use of the particle "Cha" potters are also intended. A different interpretation of the text has been given in the Parás'ara Samhita, though Kulluk Bhatta and Mitāksharā have both dissent from that view.

CHAPTER LVIII.

Now the Householders have three kinds of property. (1) (*viz*) white, mottled and black (2) A religious (rite) done with the white property by a man in this life confers upon him divinity (in the next) (3) That, done with the mottled property, serves to impart him human existence (4) That, which is done with the black property, makes him reborn as a beast (5) Property acquired by all (castes) by plying their proper and respective works or professions is called white property. (6) Property acquired by a member of any superior caste by following the profession of the next inferior caste is called mottled property. (7) Property acquired by a member of superior caste by following the profession of castes, by two or more degrees lower than his own, is called black property. (8)

Property inherited by a right of succession, or obtained as presents of love or affection, or obtained with a wife (marriage-dowry) is white irrespective of castes. (9)

Property acquired as a bribe or hush money, as well as that acquired by selling articles which ought not to be sold, or as the price of a favour or good turn done to a man (*lit.* the price of a benefit) are called mottled (*S'avalam*) property. (10)

Property acquired by gambling, by theft, by robbery, by deceit, by manufacturing artificial gold, or by sycophancy (*lit.* blowing chowries unto a rich person) is called black wealth. (11)

The work done by a man with any of these kinds of property bears him the like fruit both in this world and the next. (12)

CHAPTER LIX.

LET the master of a house-hold perform the *Paka-yajnas** in his nuptial fire. (1) Both at morning and evening he shall perform the *Agni-hotra* sacrifice. (2) He shall make burnt offerings to the gods (failing to cast libations of clarified butter in the manner of an *Agni-hotra*). (3) Let him do the *Darsha-Paurṇa Māshī* sacrifices on the days of the new and the full moon. (4) In each solstice let him offer the *Pashu bandha* (animal sacrifice). (5) In autumn and summer let him perform the *Agrayana* sacrifice, (6) or when the barley and paddy are found to ripe. (7) Persons with stores of paddy (food grain) enough to provide them for more than three years shall do the *Soma* sacrifice, once a year. (8—9). Short of money, a house-holder shall do a *Vais'vānara* sacrifice. (10) Food obtained from S'udras must not be used in a sacrifice. (11) Money obtained by begging for the celebration of a sacrifice should be all spent in its celebration. (12) Libations of clarified butter should be cast in the fire for the *Vishvedevas*, morning and evening. (13) Let him give alms to an ascetic (14) By giving alms to the reverential persons one acquires the merit of making the gift of a cow. (15) In the absence of an ascetic, the food (kept for him) should be given to a cow. (16) Or cast in the fire. (17) If there is food in the house, after the master has taken his meal, let not a beggar be turned away from the door. (18) Pestle and mortar, the grinding slab, the oven, the pitcher, and the broom—these are the five

* Nanda interprets it as *Vais'vadeva*, *S'ravandkarman* and similar sacrifices. *Paka-yajnas* denote all those sacrifices which may be done in the household fire and do not require the kindling of the triad of sacred fires.

animal-killing places in a house-hold (*lit.* of the master of a house). (19) For the expiation of sins let him do a *Brahma* sacrifice, a *Deva* sacrifice, a *Bhuta* sacrifice, a *Pitri* sacrifice and a *Nara* sacrifice, each day. (20) Reading the *Vedas* is called *Brahma* sacrifice. (21) Burnt offerings to gods constitute a *Deva* sacrifice. (22) Oblations of food offered unto all creatures constitute a *Bhuta-yajna*. (23) Libations of water offered to one's manes constitute a *Pitri-yajna*. (24) Hospitality to all chance-comers in the house is called *Nri-yajna*. (25) He who does not offer food to the gods, to *Atithis*, to his manes, to his servants (dependants) and to his ownself does not live, but merely breathes. (26)

[The three orders of ascetics, *viz.*,] *Brahmachārins*, *Yatis* and *Bhikshus* derive their sustenance from the order of the house-hold, hence a house-holder must not dishonour them when they are arrived at his house. (27)

The *Rishis*, the manes, the gods, the creatures, and the *Atithis* all look to the house-hold for sustenance; hence, the order of house-holders is the best of all other orders of life. (28)

Following pursuits of virtue, wealth and desire, constant distribution of food, worship of the gods, honouring *Brahmanas*, studying the *Vedas* and propitiating the manes are the duties, by duly discharging which, a house-holder comes by the status of *Indra*. (29)

CHAPTER LX.

RISING from his bed in the *muhurta* sacred to *Brahman* (forty-eight minutes before sun-rise) let him void excrements. (1) Facing the south by the night and

the north by the day and in the either twilight. (2) Not in a covered ground. (3) Nor on a ploughed field (4) Nor in the shade of a sacrificial tree. (5) Not on the field of an alkaline soil. (6) Nor on grassy ground. (7) Nor on grounds in which lives any animal. (8) Not in a hole. (9) Nor on an ant-hill. (10) Not on a path. (11) Nor on a high road. (12) Not on another man's excrements. (13) Nor in a garden. (14) Nor close to a garden or tank. (15) Nor on charcoals. (16) Nor on ashes. (17) Nor on cow-dung. (18) Nor in a pasturage. (19) Nor in the sky. (20) Nor in water. (21) Not facing the sun, the moon, the fire, or the wind, or a Guru, or a woman, or a Brâhmana. (22) Nor without covering the head (23) Having rubbed the anus with earth or brick (dust) and caught hold of his urinary organ with his hand, he shall rise and then cleanse himself with earth and water, enough to remove the smell and moisture* (24) The orifice of the urethra should be rubbed once with earth; the anus, twice; the left hand, ten times; the palms of two hands, seven times and the two feet, three times. (25) This is the purification for house-holders; twice as much purification should there be for Brahmachârins, thrice as much for forest-dwelling hermits, and four times as much for Yatis (the fourth order of ascetics).

CHAPTER LXI

Do not use a tooth-cleanser of Palasha-twigs. (1) Nor one of a Shleshmântaka, Arishta, Vibbhitaka, Dhava

* According to Raghunandana this rule holds good in respect of uninitiated house-holders.

or Dhatriana tree. (2) Nor that of a Vandhuka Ningundi, Shigru, Tilva or Tinduka tree. (3) Nor that of a Kovidâra, Shami, Pilu, Pippali, Ingudi or Guggula tree. (4) Nor that of a Pârihhadra, Amrika, Mochaka, Shâlmali or Shana tree. (5) Nor a (twig) of sweet taste. (6) Nor one of an acid flavour. (7) Nor that, half of which is dry. (8) Nor one borrowed with holes (9) Nor one having a putrid smell. (10) Nor one that is shiny. (11) [One should not use a tooth-twig] facing the south or the west. (12) One should use (lit eat) a tooth-twig facing the north or the east. (13) A twig of a Vata, Asana, Arka, Khadira, Karanja, Vadara, Sarja, Nimva, Arimoda, Apâmarga, Mâlati, Kukubha, or Vilva should be used. (14) One that has an astringent bitter and pungent taste. (15)

Each morning, one shall silently use a tooth-twig to the length of twelve fingers inclusive of the brush-like part at its end, and having a girth equal to that of the top of a small finger. (16)

Then having taken (used) and washed that with water, he shall deposit it in a clean place; one shall not use a tooth-twig* on the day of the new moon. (17)

CHAPTER LXII.

Now at the root of the first phalange of his small finger lies the *Prâjâpatyam tirtham* (place sacred to *Prâjâpati*) of a twice-born one, the *Brâhma tirtham* (place sacred to *Brahmâ*) at the root of his thumb. (1—2)

* *Danta Kâshtha*—The twig of a tree bitten into the shape of a brush and used for the purposes of a tooth brush.

The *Daivam tirtham* (places sacred to the Gods) at the tips of his fingers. (3) And the *Pitri tirtham* (place sacred to the manes) at the root of his second finger. (4) With his hand placed inside his thigh, and seated at a pure spot, in a happy mood of mind, and then thinking of no other object, and with his face directed towards the north or the east, he shall rinse his mouth with water that is neither hot nor boiled, bereft of froths, not brought by any S'udra, nor with one hand, and free from alkali. (5) He shall thrice rinse his mouth with the *Brahma tirtham* described above. (6) Twice rub his lips. (7) And touch his heart and head and the ducts of his organs (ears, eyes and nose) with the water. (8)

Brâhmaṇas, Kshatriyas, and Vais'yas are purified by sipping water, enough to respectively reach down to their hearts, throats and palates; women and S'udras are purified by sipping water enough to moisten their lips.* (9)

CHAPTER LXIII.

FOR the wherewithal to perform religious sacrifices a Brâhmaṇa shall resort to the king. (1) Do not travel alone on the road. (2) Nor in the company of the wicked. (3) Nor with the S'udras. (4) Nor with one's enemies. (5) Nor in the too early morning. (6) Nor late in the evening. (7) Nor during either] twilight. (8) Nor at noon. (9) Nor by the side of water. (10)

* According to Mitâksharâ women and S'udras are purified by sipping water enough to moisten their palates.

Nor too hastily. (11) Nor by the night. (12) Nor carried by vicious, diseased or tired beasts of conveyance. (13) Nor by an animal having a less limb. (14) Nor by wild animals, (15) nor by cows (bullocks), (16) nor boisterous beasts. (17) Before giving barley and water to the beasts of conveyance, let him not appease his own thirst and hunger. (18) Do not lie at the crossing of roads, (19) nor under a tree in the night, (20) nor in a deserted or solitary chamber, (21) nor on grass, (22) nor in the room where beasts are penned, (23) nor on hair, husks, skulls, skeletal bones, ashes, or charcoals, (24) nor on *Kārpāsa* seeds. (25) Let a man circum-ambulate a meeting of roads, (26) a divine image, (27) a known *Vanaspati*, (28) fire, Brāhmaṇas, prostitutes, a water-filled pitcher, a mirror, an umbrella, a flag, or a banner, a *Vilva* tree, *Vardhamāna* tree, a *Nandāvarta* (a particular kind of royal palace). (29)

As well as a palmyra-fan, a chowrie, a horse, an elephant, a goat; a cow, milk-curd, milk, honey, white mustard seeds, a lyre, sandal paste, arm, moist cow-dung, fruit, flower, moist potherbs, *Gorochanā* (pigment obtained from ox-bile) and sprouts of *Durva* grass. (31) Similarly, (he shall circum-ambulate) a turban, ornaments, gems, gold, silver, cloth, carts and meat. (32) Seeing earth kept in an ewer and containing all kinds of cereals, an animal tied to a tether, an unmarried girl and fish he shall start on his journey. (33) Having seen an insane, intoxicated or deformed person he shall turn back in his journey (34) As well as those who have purged, vomited or shaved their head and dwarfs, and persons, wearing dirty clothes or clotted hairs. (35) Similarly, having seen persons clad in *Kashāya* (yellow-tinged) or dirty clothes as well as *Kapilas*, [barren women, eunuchs, haunch-backed

persons one shall refrain from starting on a journey (36) Similarly (having seen) oil, treacle, dry cow dung, fuel, weeds, Palasha leaves, ashes, charcoals. (37) Likewise having seen salt, eunuchs, urine, impotent persons, cotton thread, and persons with dishevelled hair or feet bound in chains. (38) The sight of a lyre, of a sandal-paste, of moist pot-herbs, of a turban, of an ornament, and of an unmarried virgin is recommended. Never assail the shadow of a divine image, of a Brahmana, of a Guru, of a twany-coloured person or of an initiated person with your feet. Never touch with your feet spittings, vomitings, blood, urine, ordure; or bathing of another. (41) Never leap over the tether of a calf. (42) Do not run while it rains. (43) He must not cross a river without need. (44) Nor without first having offered libations of water unto the gods and his manes. (45) Nor swim across a river with his arms. (46) Nor in a leaky boat. (47) He must not stand on the border of a swampy ground* (48) He must not look into a well (49) Nor leap over it.†

He must make way for an aged man, for one carrying a load, for a king, for a *Snataka*,‡ for a sick person,

* The text has *Nachchha kalamadhitishet*: Nachchha Kulam means the edge or border of a swampy place or a watery ground. Jolly has translated it as on the bank of a river.

† The text has *Na Kupam Langhayet* which Jolly translated as cross it (pool) by swimming through it or in any other way. The sense of the Sutra implying the prohibition of leaping over a well (Kupa) is obvious.

‡ Nanda quoting the *Grhya sutras* mentions three kinds of *Snatakas* tis (1) *Vidyat Snataka* (those who bathe after having studied the *Vedas*) *Vrata Snatakas* (those who bathe after performing any *Vratas*) and *Ubhaya Snatakas* (those who bathe after having studied the *Vedas* and completed the threefold vows of student).

for a woman, for a bridegroom, and for a carter*. All of these persons (meeting together) must make way for a king ; and even a king must make way for (lit honour) a *Snītaka*. (51)

CHAPTER LXIV.

He must not bathe in another man's pool. (1) In the absence of a pool of his own let him first lift five handfuls of earth from (another man's pool) and bathe therein. (2) He must not bathe while suffering from indigestion (3) Nor while feeling ill or indisposed (4) Nor naked.† (5) Nor at night. (6) Except on the occasion of a lunar eclipse. (7) Nor during either twilight. (8) Let a morning-bather bathe when the east is lighted up with the red glow of early dawn. (9) Let him not shake his head after bathing in order to shake off the water from his hair. (10)

He must not brush off the water with his hands, or wipe it off with the wet cloth, after bathing. (11) Nor touch any oleaginous substance.* (12) Nor put on an unwashed cloth which he had previously worn. (13) Let

* The text has *Chakri*. Jolly has translated it as one riding in a carriage.

† According to Bhrigu and Gobhila, it includes besides one who is wholly undressed one without his upper garment, one who has dirty clothes on, one clad in lower garments of silk only, one who wears a greater number of clothes or double clothing, or one who wears a piece of cloth only on the pudenda.

* Raghunandana, the founder of the Bengal school of Smritis ; reads the Sutra as *Natailamvā Samspris'et*. (He must not touch oil,

him tie a turban round his head and put on a pair of clean, washed cloths (upper and lower sheets) after bāth-ing. (14) And not speak with a member of any Mlechchha or low caste. (15) He must bathe in a fountain, or in a natural reservoir of water, or in a tank. (16) Stagnant water is holier than water lifted up (from a pool or well.) Fountain-water is holier (more purifying) than stagn-ant water. River-water is holier than fountain-water, the water collected by Vasishtha or any other holy sage is holier than river-water, and Ganges-water is the holiest of them all. (17) Then having removed the dirt of his body with earth and water, he shall plunge into the water and invite (invoke) the Tirthas (holy pools) therein by reciting the three Richs commencing with *Apohishtā*, etc.,* or the four Richs commencing with *Hiranya varna*,† or the one running as *Idam Apah‡ Pravahata Iti*. (18) After that, immersed in water, he shall thrice recite the *Aghamarshanam Suktam*. (19) Or the *mantra* running as *Tad vishnoh Paramam-Padam*.§ (20) Or the *Drupada Gāyatri*.|| (21) Or the *Anuvāk* running as *Yunjati Manah*.|| (22) Or the *Purusha Suktam*. (23)

* *Apohishta Mayo bhuva*—Rig Veda X 9. 1-3. Ye waters are etc.

† *Taittiriya Samhitā* V. 6, 1, 1-2. The golden coloured waters etc.

‡ Carry away all that; ye waters. Rigveda: I. 23. 22

§ Rigveda I. 22. 20. That most exalted step of Vishnu, etc.

|| *Drupadādiva mumuchāna*, etc., like one released from a stake (Drupada) *Atharva Veda*. VI. 81. etc., Cf. *Vājasaneyi Samhitā* XX. 20. and *Taittereya Brahmana* II. 4. 4. 9; 6. 6. 3.

¶ Rigveda. V. 81. They get their minds devoted. etc.

After having bathed, and with the wet clothes on, let him offer libations of water unto the gods and manes,* while standing in water. (24) If he has changed his cloth (put on a dry cloth), (let him perform the *Tarpanam*) after having ascended the steps of the landing place.† (25) He must not squeeze his (wet) bathing garment before offering libations of water to the gods and manes. (26) Having bathed and sipped water, let him do the rite of *A'chamanan* in the orthodox way. (27) Let him offer a handful of flowers to the *Purusha* (supreme self or subjectivity) by reciting each verse of the *Purusha Suktam*. (28) (And) Handfuls of water after that. (29) First he must do the *Deva Tarpanam* (offer libations of water to the Gods) with the tips of his fingers known as the *Daiva-tirtham*. (30) After that the *Pitri-tarpanam* with the *Pitri tirtham*. (31) In these rites he must offer libations of water to the departed ones of his own family at the outset. (32) After that, to his agnates (Vandhus) and relations. (33) After that to his friends. (34) Thus one shall do the rite of bathing each day. (35) Having bathed he must mutter as many of the sacred *Mantras* as he will be capable of muttering. (36) He must unfailingly mutter the *Sávitri mantra* in special. (37). (And) the *Purusha Suktam*. (38) There is nothing more sublime than these two (*Sávitri* and *Purusha*

* the text has *Deva-Pitri tarpanam*. Joly has translated it as feed the Gods and manes. *'Tarpanam*, although it literally means propitiation, consists in offering libations of water (containing sesame under certain circumstances) to the Gods and manes, as is known to all Brâhmanas and followers of Brahmanism.

† The text has *Trithamuttiraya*. *Tirtha* means a stepping stone, a landing place. Jolly has translated it as "after having crossed the bathing place (and reached the bank") which may be anything else than the true import of the Sutra.

Suktam). (39) By bathing only a man becomes competent to do the *Daiva* and *Pitri* sacrifices, to mutter the sacred Mantras and to make gifts as laid down (in the *Smriti*). (40)

Darkness of complexion, misfortune, bad dreams and anxiety (lit oppressive thoughts) of a man are removed after he has bathed in water. This is the conclusion. (41)

He, who bathes, every day, suffers not the pangs in the mansion of death. Even a miscreant is purified by daily baths. (42)

CHAPTER. LXV.

THEN after having bathed and properly washed his hands and feet and duly sipped water, a man must worship the God Vâsudeva, who is without origin or death, either in an image, or in a consecrated pitcher of water.

(1) Life should be imparted to the image by reciting the Mantra running as May Ashvinas (the twin physicians of the Gods) give life to thee, etc. He shall invoke the (presence of the) deity (in the image, etc.,) by reciting the *Anavâk*, "may the mind be ready," etc., and thereafter make obeisance to the God (by lying on) his knees, elbows and head. (2)

He shall make the *Arghya* offering (to the deity) by reciting the three *Richas*, running as O ye waters, etc.; (3) The water for washing its feet, by reciting the four *Richas*, running as O ye golden coloured waters, etc. (4) He shall sip water by reciting the Mantra, O ye excellent

waters that extinguish all sin, etc.* (5) He shall offer the water for bathing by reciting the Rich, Carry, O ye waters etc. (6) With the one running as proud "of chariot horse, bull and hero" etc., the unguents and ornaments.† (7) With the one beginning with 'A youth, splendidly arrayed etc., a garment.‡ (8) With the Mantra beginning with "Blooming" etc., a flower§ (9). With the one beginning with "Thou art the destroyer of incense-stick," a burning incense-stick.|| (10) With the one beginning as thou art the light, the life (S'ukra) a lighted lamp.¶ (11) With the one beginning as "I praise *Dādhikrāvan*, a cup of honey (*Madhu-parka*).** (12) With the one beginning as *Hiranya-garbha*, etc., the offerings of edibles (*Navidyu*).†† (13)

Let him {offer chowries, fans, mirrors, umbrellas, drinking water and cushions to the divinity by reciting the *Sāvitri Mantra*. (14)

He, who wishes to obtain eternal status, must recite the *Purusha Suktam* after having thus worshipped (*Vishnu*) and let him cast libations of clarified butter in the fire by reciting the same *Suktam*. (15)

* Atharva Veda I. 6. 4.; XIX. 2. 2. Taitteriya Aranyaka VI. 4. 1. Nanda states that it is *Katha-S'ākhiya*.

† According to Nanda this mantra also belongs to the *Katha* school, Jolly says he has not found it in the manuscript of *Katha*. It occurs in the *Taittiriya Brahmana* II 7. 7. 2. and the above translation is according to Sāyan's commentary on the work

‡ Rigveda. III. 8. 4.

§ Taittiriya Samhitā. IV. 2. 5.

Atharva Veda. VIII. 7. 27.

|| Vajasaneyi Samhitā I. 8. (cf. Mahidhara's commentary)

|| Vajasayana Samhitā XXII. I.

** Rigveda. IV. 39. 6.

†† Rigveda X 121. 1-8.

CHAPTER LXVI.

ONE must not do the *Daiva* or *Pitri* rites with water collected at night. (1) He shall not offer an unguent to the deity which is bereft of Sandal-paste, musk, agolochum, Devadaru-wood, camphor, saffron, and nutmeg. (2) He shall not offer an Indigo-dyed cloth. (3) Nor an ornament made of artificial gold or imitation jem. (4) Nor a strong-smelling flower. (5) Nor a scentless one. (6) Nor one of a thorny tree or plant. (7) The white and sweet-scented flowers of thorny (trees or plants) may be given (to the deity). (8) Saffron and (red) lilies, although red coloured, may be offered. (9) Any product of animal body must not be used in substitution for a burning incense-stick. (10) Any oleaginous substance except oil and clarified butter must not be used for the purposes of a lamp. (11) The *Naividya* offering must not contain any forbidden article of fare. (12) The milk of a she-goat or of a she-buffalo, although otherwise not forbidden to be taken, must not be given (in the *Naividya*). (13) Likewise the flesh of a boar or of any five toed animal. (14) Self-controlled, pure, with calm of mind, and free from hurry or anger, let him offer all offerings to the divinity with all his thoughts intent thereon. (15)

CHAPTER LXVII.

THEN having swept the place all round the (cooking) fire, and sprinkled water over it, and spread the *Kusha* grass all round and sprinkled water over them, let him take the uppor-most part of all dishes and then offer (to the

following divinities) in the fire. (1) (*viz.*, To Vāsudeva (to the all-pervading one), to Sankarshana (to the supreme and universal attraction), to Pradyumna (the extremely effulgent being), to Aniruddha (the unrestrained spirit,) to Purusha (the sujectivity), to Satya (truth), to Achyuta (the undecaying one), to Vasudeva (the all-embracing effulgence. (2) To Agni, to Soma, to Mitra, to Varuṇa, to Indra and Agni, to Vishvedevas, to Prājāpati, to Anumati, to Dhanvantari, to Vāstupati, and to the Svisti-Krit, Agni. (3) After that, he shall make offerings with what is left in the dishes. (4) After that, with cooked-rice (*lit.* edibles) and accessory edibles (*Upabhakshyas*). (5)* To the north-east corner of the fire. (6) He shall make offerings to the presiding deities of bricks addressing them by their names such as to thee whose name is Amrā, to thee whose name is Dullā, to thee whose name is Nitatni, and to thee whose name is Chupanikā, to thee all. (7)

He shall invoke, circumambulate and make Vali offerings to Nandini, Subhagā, Sumangali, and Bhadrakāli, to the south-corner of the fire. (8) To Dhruva, to Shree, to Hiranyakeshi, and to the Vanaspatis on the supporting pole (main prop) of the room. (9) To Dharma (virtue), to Adharma (vice) and to Death at the threshold of the room. (10) To Varuna in the water-pitcher (*lit.* receptacle) (18) To Vishnu in the pestle and mortar. (12) To the Maruts in the grinding slab (13) To Vais'ravana, to Raja and to the ghosts over the terrace. (14) To Indra and his attendants

* Certain Editions read *Tārkshopatārkshābhyaṁ* (to Tarksha and Uptarksha). Jolly has adopted this reading in his translation of the "Institutes of Vishnu." The Bhatapalli Manuscripts read the text as *Bakshopabhakshābhyaṁ*, which we have adopted.

in the fore part of the fire. (15) To Yama and his attendants in its southern half. (16) To Varuna and his attendants in its back half. (17) To Soma and his attendants in its northern half (18) To Brahma and his attendants in its centre (19) Let him make *Vali* offerings to the firmament (Akasa) in the upward direction (20) To the spirits that stir abroad by day on the roof. (21) To the spirits that roam about in the night, at night. (22) Upon blades of Kus'a grass, with their blades turned towards the south, he shall offer *Pindas* (rice-balls) to his father, grandfather, great grandfather, mother, father's mother, and father's grandmother, mentioning their names, and Gotras (and appending the term *Svadhâ* thereto.) (23) He shall give unguents, flowers, burning incense sticks and *Naividya* (edible) offerings to the *Pindas*. (24) (And) utter benedictory Mantras after having placed a water-filled pitcher. (25) He shall offer *Vali* offerings to dogs, cows and *Svapachas* (the degraded) on the bare ground. (26) He shall give alms (to the poor). (27)* Great merit is obtained by harbouring *Atithis* (practising hospitality). (28) With the utmost care he shall attend to an *Atithi* arrived (at his house) in the evening. (29) Nor harbour a hungry (unfed) *Atithi* under his roof. (30)

As the Brâhmaṇa is the lord of all the social orders; as the husband of the wife, so the *Atithi* is the lord of the house-holder. (31) Worship of (hospitality to) the *Atithis* leads to heaven. (32)

An *Atithi*, who returns disappointed from the house

* According to Nanda Pandit the particle "Ccha" implies that he shall feed the Brâhmaṇas as well.

of a house-holder, takes away his religious merit and gives him his own sin in return. (33)

A Brâhmana, who stays for a single day (at one's house) is called an *Atithi*; he is called an *Atithi* from the fact of the uncertainty of his stay (*sthiti*). (34)

A Brahmana, who lives in the same village, or a Brâhmana who lives on his wits (*Sdngratika*), happening to arrive at the house of a man where he lives with his fire and wife, shall not be regarded as an *Atithi* (in that house.) (35)

If a Kshatriya chance to arrive at one's (Brâhmana's) house in the guise of an *Atithi*, one shall treat him to a sumptuous repast after feeding the Brâhmanas. (36)

Even if Vais 'yas, S'udras, and one's dependants chance to come to one's house as *Atithis* (chance-guests), one shall feed than in the company of his servants, showing them marks of utmost grace or kindness. (37)

If his other friends chance to come to his house, let a house-holder feed them sumptuously with cooked-food to the best of his ability in the company of his wife. (38)

A newly married daughter-in-law, an unmarried daughter, a sick female inmate of the house, an *exciente*, all these a house-holder may feed without impugnity before feeding an *Atithi*. (39)

The imprudent one, who eats himself before feeding these persons, does not know at the time of eating that his body is being eaten by dogs and vultures. (40)

After first having fed the Brâhmanas and his own servants and dependants, let a house-holder and his wife take their meals after them all. (41)

After first having worshipped (offered cooked rice)

to the gods, manes, men, servants and house-hold gods, let a house-holder afterwards take his meal. (42)

He, who cooks (food) for his own exclusive use, eats sin the residue of the food (rice) cooked for the purposes of a sacrifice is called the true food by the wise. (43)

Neither by studying the *Vedas* nor by performing the *Agni-Hotra* sacrifice, neither by penitential austerities nor, by celebrating religious sacrifices, does a house-holder attain that elevated region (status) which he does by worshipping the *Atithis*. (44)

Morning and evening, let him respectfully give to an *Atithi* a cushion, water for washing his feet, and food to the best of his means. (45)

Shelter, a bed, unguent for feet, and a lamp—by giving each one of these to an *Atithi*, (a house-holder) acquires the merit of gifting a cow. (46)

CHAPTER LXVIII.

LET him not eat during a solar or a lunar eclipse. (1) Let him bathe after the expiry of the eclipse and take his meal. (2) If the sun or the moon sets without coming out of the shadow, let him bathe the next day after seeing the sun relieved. (3) Let him not eat after having seen a king, a cow, or a Bráhmaṇa in distress. (4—6) An *Agni-Hotra* sacrificer in a foreign country shall eat when he shall consider that his (proxy at home) has done the *Vais'vadeva* sacrifice. (7) On the occasion of a *Parva*, when he shall think that rites, ought to be done on the *Parva*, have been performed at home. (8) One shall not eat during indigestion. (9) Nor at midnight. (10) Nor at mid-day. (11) Nor

during either twilight. (12) Nor in wet clothes. (13) Nor in a single cloth. (14) Nor naked. (15) Nor while standing in water. (16) Nor while sitting on haunches. (17) Nor seated on a broken seat. (18) Nor in bed. (19) Nor in a severed dish. (20) Nor holding it on lap. (21) Nor (placing it) on the bare ground. (22) Nor holding it in the palms of hands. (23) Nor that to which salt is to be subsequently added. (24) Let not a man reprimand an infant (seated in the same row with him at a meal.) (25) Nor eat a sweet article (confect) alone. (26) Nor that whose butter or cream has been skimmed off. (27) Nor fried barley-grains by day. (28) Nor those containing sesame by night. (29) Nor curd and fried barley-powder by day (30) Nor the leaves of Kovidâra, Vata, Pippala and Shana. (31) Nor before having made a gift. (32) Nor before having offered a burnt oblation. (33) Nor in wet feet. (34) Nor in wet feet and mouth. (35) Let not man take clarified butter which has been previously partaken of by another. (36) Nor gaze at the sun, moon and stars without washing his mouth after eating. (37) Nor touch his head without washing his mouth after eating. (38) Nor recite the Vedas without washing his mouth after eating. (39) Let him eat with his face turned towards the east. (40) Or to the south. (41) After having commended the food (42) In an easy state of mind, wearing a garland of flowers, and smeared with scented unguents (such as sandal-paste; etc.) (43) Nor the enfe food. (44) Excepting curd, honey, clarified butter, fried barley-powder meat and Modakas. (45)

Let him not eat in the company of his wife, nor in air, nor while seated on a raised seat. Let not one eat in the presence of many, nor many while a single person is looking at the meal. (46)

[Let him never eat] in a solitary (deserted) chamber, in a fire-chamber or in a divine chamber ; never drink water with blended palms of hands, and avoid over repletion. (47)

Let not a man take his meal at the third watch of the day, nor eat that which is unwholesome, nor in the early morning or early evening, nor at night, if over repleted in the day. (48)

Let him not eat that which has a repulsive sight ; nor in a lying posture, or with his foot resting on a stool- nor while seated on his haunches, or clasping his knees, or with a cloth tied round his knees (*Avasakthikam.*) (49)

CHAPTER LXIX.

LET not a man visit his wife on the eighth, fourteenth, or fifteenth day of the moon's wane or increase. (1) Nor after having eaten a *S'raddha* repast (2). Nor having performed a *S'raddha* ceremony (3) Nor after having been invited at a *S'raddha* ceremony. (4) Nor after having performed a *Kàmya* ablution or *Homa*, nor while observing a vow (5) Nor while fasting, or just after eating on the day of initiation) (6). Nor at a cremation ground, in a deserted room, or in a divine temple. (7) Nor under a tree. (8) Nor by the day. (9) Nor during either twilight (10) Nor a dirty woman. (11) Nor in a dirty state of body. (12). Nor a woman who has not used an unguent. (13) Nor without himself using any unguent. (14) Nor a diseased woman (15) Nor when he is diseased himself. (16) He shall not go unto a woman who has a limb in less or excess, or one who is older than him in years, or a woman

standing in the interdicted sexual relation to him (*Guru patni*), if he wishes to acquire health and longevity. (16)

CHAPTER LXX.

LET not a man sleep in wet feet. (1) Nor with his head turned towards the north or the west, or held in a hung down posture. (2) Nor naked (3) Nor on a scaffold made of moist (raw) bamboos. (4) Nor hung or suspended in the air (as in a hammock) (5) Nor on a bedstead made of *Palash* wood (6) Nor on one made of any of the five (forbidden) kinds of wood (7) Nor on one made of wood felled by an elephant. (8) Nor on one made of the wood of a lightning-blasted tree. (9) Nor on a broken one. (10) Nor on one, burnt (scorched) by fire. (11) Nor on one made of the wood of a tree that had been moistened with the temporal exudations of an elephant. (12) Let him not sleep at a cremation ground, or in a deserted room, or in a divine temple. (13) Nor amidst fickle or resentive persons. (14) Nor amidst women (15) Nor on paddy, or with cows, wine fire or his *guru* lying below him. (16)

Let not a man sleep in the day or without washing his mouth after eating, nor over ashes, or during either twilight, or in wet feet, or on the mountain top, or on an unholy ground (17)

CHAPTER. LXXI.

LET him not insult any person (1) Let him not laugh at an indigent or an illiterate person, or at one who has a limb in less or excess. (2) Let him not serve (enter the employ) of a mean or degraded person. (3) Nor do any thing which is hostile to the (injunctions of the) Vedas. (4) Let him dress and act as suited to his years. (5) To his knowledge, birth, pecuniary condition, and country. (6) He must not be arrogant. (7) Every day he must study or discourse on the *Sastras*. (8) If his purse admits, let him not wear a torn or dirty cloth. (9) Let him not say, "I have not". (10) He must not put on a garland of flowers round his neck, which is strung with red-flowers or has a strong or offensive odour. (11) He may wear one of aquatic red flowers. (12) He must carry a stick of bamboo. (13) An ewer, full of water (14) He must wear *Uphavita* (holy thread) made of *Karpas* cotton. (15) Two ear-rings of gold. (16) He must not look at the rising sun. (17) Nor at the setting sun. (18) Nor look (at it) through the intervention of a piece of cloth (19) Nor reflected in a mirror or water (20) Nor at midday. (21) He must not look an angry *Guru* in the face. (22) Nor look his own shadow (image) cast in oil or water. (23) Nor in a tarnished mirror. (24) He must not look at his wife while she is eating. (25) Nor in an undressed condition. (26) Nor at one while he is urinating. (27) Or at an elephant that has broken loose from its binding stake. (28) He must not witness a bull-fight from an uneven ground (seat). (29) Or look at an insane. (30) Or intoxicated person. (31) He must not cast any impure substance in the fire. (32) Nor blood. (33) Nor poison. (34) Neither (he must cast them, in water. (35)

He must not leap over fire. (36) Nor bask his feet in the fire. (37) Nor rub them over blades of *Kusha* grass. (38) Nor place them in a vessel of white copper. (39) Nor rub one foot against the other. (40) Nor write on the ground. (41) Nor rub brick-brats with his hands. (42) Nor cut weeds with his hands. (43) Nor cut his nails and hair with his teeth. (44) Let him avoid playing with dice. (45) (As well as) the rays of the autumn sun. (46) He must not wear clothes, shoes, garlands of flowers and holy threads, previously used by another person. (47) Let him not teach lessons to a S'udra. (48) Nor give the leavings of his plate or the residue of clarified butter he has drunk to a S'udra. (49) Nor sesame. (50) Nor instructions in religion. (51) Nor in the mode of practising *Vratas*. (52) Nor scratch his head and abdomen with blended hands. (53) Nor reject (the gift of) curd and flowers. (54) Nor himself remove a garland of flowers from his own neck. (55) Let him not rouse up a sleeping person. (56) Nor converse with a woman in her flow. (57) Nor with the degraded and low-caste men. (58) Before a god (divine image), a Brâhmaṇa and fire he shall lift up his right hand. (59) Nor report to its owner if he sees a cow grazing on another man's field (60) Nor if he finds her suckling her calf. (61) He shall not try to exhilarate a haughty man. (62) Nor live in the territory of a S'udra king. (63) Nor in a place abounding in vicious men. (64) Nor in a place which is without a physician. (65) Nor in one where disturbing physical phenomena or civic disturbances occur. (66) Nor for a long time on the mountain. (67) He shall not make any futile attempt. (68) Nor sing and dance. (69) He shall not stroke his arms. (70) Nor use indecent language. (71) nor speak falsehood, (72) nor unpleasant words, (73) nor hurt any one's feeling. (74) Wishing

to live long he must not neglect his body or deprecate himself, (75) and for a long time attend to his daily rites of *Sandhyā* and prayer. (76) He must not play with snakes and weapons, (77) or touch the orifices of his organs, (78) nor inflict punishment on any other man. (79) Those who are ought to be punished shall be punished for correction. (80) He must not speak evil of the gods, Brāhmaṇas, Scriptures and the high-souled one's. (81) Pursuits of desire or wealth, hostile to the imports of the S'astras, should be abandoned. (82) Virtue, unapproved by the people, must not be practised. (83) He shall make benedictory burnt offerings on the days of the full and the new moon, (84) and shall not cut weeds on those days. (85) He shall stay bedecked with ornaments. (86) He shall observe these rules of conduct. (87)

A self-controlled person, seeking virtue, shall observe these rules of conduct, sanctioned by the S'rutis and the Smritis, and followed by the pious. (88)

Through conduct one acquires longevity, through conduct one attains the status he wishes to obtain, and through conduct one obtains inexhaustible opulence. It is good conduct that removes all evil traits in a man. (89)

A man of good conduct, believing and unenvious, though bereft of all other qualifications, lives for a century. (90)

CHAPTER LXXII.

LET a man abide by embracing *Dama* (control of the mind) and *yama* (control of the external sense-organs) (1) Control of the senses is called *Dama*. (2) Both

this world and the next belong to a man who has controlled his senses. (3) The affairs of a man, who has not controlled his senses, do not thrive either in this world or in the next. (4)

Control of the senses is sacred and extremely auspicious, control of the senses is supreme. By controlling his senses, a man can obtain whatever he sets his heart upon (5).

He, who rides in the chariot of wisdom, drawn by five horses (of the senses) and driven by the charioteer, mind, in the straight road of truth and honesty, is enabled to conquer his enemies (anger, passion, etc.), if the horses do not go astray in wrong paths. (6)

He only, in whom the desires are merged (without any wise disturbing the evenness of his mind), as waters flow into the ever-filling and ever-fixed ocean, obtains peace, and not the man of desire who indulges in their gratification. (7)

CHAPTER LXXIII.

AN intending celebrant of a *S'rāddha* ceremony shall invite the Brāhmaṇas on the day previous to the date of its celebration (1) In the forenoon of the second day in the light fortnight, and in the afternoon of that day in the dark fortnight,* he shall cause the Brāhmaṇas, who have properly bathed and done the rite of *A'chamanam*, to be seated on cushions of Kusha grass

* The Brahmanas should be seated in lines in the forenoon of the day of the *S'rāddha* ceremony, if it is celebrated in the light fortnight, and in the afternoon of that day, if it is celebrated in the dark fortnight.

preferentially in the order of their seniority in age and knowledge.* (2)

On the *Daiva* side, two Brâhmaṇas shall be caused to be seated with their faces turned towards the east, and three Brâhmaṇas, on the *Pitri*, side with their faces looking towards the north. (3) Or one on each side. (4) In the rites of *A'ma Srâddha* or *Kâmya-Srâddha*, he shall make bûrnt offerings (by reciting the first five of the prophylactic (lit. monster-warding) Mantras, which occur in the *Kâtha-Shâkhâ* of the *Vedas*. (5) The second five Mantras in the rite of *Pas'u Srâddha*. (6) The last five Mantras in the one celebrated on the day of the new moon. (7) In the *Ashtakâ Srâddhas* in the dark fortnight following the full moon of *Agrahâyana*, the first five, second five and last five Mantras should be respectively recited. (8) As well as in the *Anvashtakâs* (9) Then having obtained the permission of the Brâhmaṇas, he shall drive away the monsters by muttering the Mantra, "may the Asuras quit this place," and strewing sesame all round. (10) Then he shall invoke the presence of his mânas by reciting the *Mantra* running as *Etah Pitarah*, etc., and then by means of scented water containing sesame and *Kus'a* grass, he shall prepare and offer the *Pâdyam* (water for washing the feet), and dress up and offer the *Arghya* and unguent offering by respectively reciting the *Mantras* commencing as *Yâ stithantvamritâ vâk*, etc., and *Yanme Mâtâ*, etc. After that he shall worship the Brâhmaṇas with offerings of *Kus'a*, sesame,

* The text has *Vidyâ Kramena i.e.*, the most advanced among them in erudition must occupy the first seat or cushion in the line, the one standing next to him in respect of knowledge the next cushion and so on.

clothes flowers, ornaments, burning incense-sticks, and lighted lamps to the best of his might. Then taking in his hand the cooked rice saturated with clarified butter and pondering upon the Adityas, Rudras, and Vasus, he shall look at the cooked rice and ask, May I do the *Agni-káryam*? Then having been commanded by the Bráhmaṇas, as "do the *Agni-káryam*," he shall make three burnt offerings. (11) He shall consecrate the butter by reciting the *Mantra*, *Ye Māmakāḥ Pitaraḥ*, etc. and then give the cooked rice in a silver plate, or in any other kind of vessel available, by reciting the *Mantra* *Namoh Vis'vebhyoh*, etc., to the Bráhmaṇa seated with his face towards the east. (12) To (the Bráhmaṇas) seated with their faces towards the north, considering them as the living representatives of his father, grandfather and great-grand father and pronouncing their names and *Gotras*. (13)

He shall recite the *Mantra*, *yanme Prakamā Aho-rātraiḥ*, etc., at the time when the Bráhmaṇas would be eating that cooked rice. (14) As well as *Itihāsas*, *Purāṇas*, and *Dharma S'āstras*. (15) Near the leavings of the dishes of Bráhmaṇas and on blades of *Kusha* grass with their tips directed towards the south, he shall offer a *Pinda* to his father by muttering the *Mantra*, *Prithivi Darvi*, etc. (16) The second one to his grand-father, (by muttering the *Mantra*, *Antariksham*, *Darvi Raksha*, etc. (17) The third one to his great-grand-father (by muttering the *Mantra*, *Dyordivi Raksha*, etc. (18) He shall make the offering of cloth by reciting the *Mantra*, *Yatra Pitaraḥ Pretāḥ*; etc. (19) The offering of boiled rice by reciting the *Mantra*, *Virānnah*, *Pitara*, *Dhatte*, etc. (20) He shall rub his hands against the tips of *Kusha* grass by reciting the *Mantra*, *Atra Pitara Mādayadhvam*, etc. (21) (And) encircle the *Pindas* with

jets of water, break down the *Pindas*, and wash the ground in front of them by reciting the *Mantra*, *Urjam Vahanti*, etc., and offer the *Arghya* offerings, flowers, burning incense-sticks, unguents and edibles. (22) (And) a water-pot with oil, honey and clarified butter. (23) The Bráhmaṇas having eaten to their satisfaction, he shall recite the *Mantra* commencing as *Mà meksheshta* etc., and scatter the residue of the boiled rice, offered in the *Sràddha*, with blades of *Kus'a* on the leavings of the plates of the Bráhmaṇas, and ask them (Bráhmaṇas) "are you satisfied, is the ceremony completed?" [Then having got their reply], he shall give water for *A'chamanam* to the three Bráhmaṇas, seated with their faces to the north, and after that, to the two Bráhmaṇas seated with their faces turned towards the east. After that, he shall sprinkle water over the ground of the *Sràddha*, saying, "let the ground be well-washed." He shall do all these works with *Kus'a* blades in his hand. (24) Then he shall circumambulate the Bráhmaṇas seated with their faces turned towards the east, muttering the *Mantra*, *Yanme Ràmah*, etc., and having finished the rite of circumambulation, he shall give them their *Dakshinás* (honorariums) according to his might. He shall say, "be ye free," and the Bráhmaṇas shall reply "we have become free." After that, he shall recite the *Mantra*, "the gods and the manes," etc. (25) Then having addressed the Bráhmaṇas seated with their faces towards the east, by mentioning their names and *Gotras*, he shall give them *Akshyaya* water, and address them as "be pleased, O Ye Vis'vedevas. After that, calm in mind, and with palms of his hands blended together, he shall pray as follows (26):—"Let there be more makers of gifts in our family, let our knowledge of the Vedas grow from more to more, may our progeny increase.

May not reverence for the good depart from our family, and may we have plenty to give." (27) And the Brâhmaṇas shall reply, "be it so." (28) "May our food grains be ample in quantity and may we get *Atithis*. May many solicit our favour, may we not be obliged to seek any man's bounty." (29) Having muttered these two Mantas, he shall receive blessing. Then after having duly propitiated, followed and bid farewell to the Brâhmaṇas, he shall read aloud the Mantra running as *Vâje*, *Vâje*, etc. (30—31)

CHAPTER LXXIV.

ON the occasion of the *Ashtakas** one shall first do a *S'râddha* unto the gods and then perform the *S'râddhas* of his manes with offerings of cakes, meat and *S'akas*. Under the auspices of the *Anvashtakas*† he shall first make the burnt offerings (*Homa*) in the fire unto the gods, by muttering the five afore-mentioned Mantras, and feed the Brâhmaṇas for the propitiation of his father's mother and father's grand mother. He shall give them *Dakshinâs*, follow them to a little distance from his house and bid them adieu as before (1) After that, he shall dig three trenches in the ground. (2) He shall kindle a fire on the north east angle of the base of the trenches and offer *Pindas* thereon. (3) Those offered to the male (ancestors) should be deposited at the base of the three trenches, and those offered to the female

* The eighth days of the three months in which manes are to be propitiated.

† The ninth days of the dark fortnight of the three months following the day of the full moon in *Mârgasîrsha*.

ancestors as well. (4) The three trenches in respect of the male ancestors shall be filled with boiled rice and water (5) Those in respect of the female ancestors with milk and boiled rice (6) Each of these trenches shall be filled with milk-curd, meat and milk. (7) Having thus filled them, he shall mutter the *mantra*, "may these (offerings) last ye (male ancestors) and ye (female ancestors) for eternity. (8)

CHAPTER LXXV.

HE, who shall do a *S'raddha* ceremony in the life time of his father, shall do it unto those to whom his grandfather shall perform a *S'raddha* ceremony. (1—2) In the event of his father, father's father, and father's grand-father living, he shall not do any *S'raddha*. (3) He, whose father is dead, shall offer a *Pinda* to his deceased father and one to each of the two ancestors immediately preceding his grand-father. (4) He, whose father and grand-father are dead shall offer a *Pinda* to his deceased father and grand-father each, and another *Pinda* to his grand-father's grand-father. (5) He, whose grand-father is dead, shall offer a *Pinda* to his (deceased) grand-father, and one to each of the two ancestors, immediately preceding his great grand-father, in the asceding line. (6) He, whose father and great grand-father are dead, shall offer a *Pinda* to his father and a *Pinda* to each of the two ancestors preceding his grand-father in the ascending line. (7)

The wise one shall thus do the *S'raddha* unto his mother's father, grand-father and great grand-father, etc.), duly changing the wording of the Mantras accord-

ing to the exigencies of the case. In the *S'raddhas* of brothers, etc., such modifications of *mantras* shall be omitted. (8)

CHAPTER LXXVI.

THE days of the new moon, the three *Ashtakas*, the three *Anvashtakas*, the day of the full moon in the month of *Maghâ*, the thirteenth day of the moon's wane following upon the day of the full moon in the month of *Bhâdra*, marked by the asterism *Maghâ*, and the months when *Brihi* and barley grain ripen (1) These are the occasions on which, according to *Vrihaspati*, *S'raddha* ceremonies ought to be performed. He who fails to celebrate a *S'raddha* ceremony on any of these occasions, goes to hell. (2)

CHAPTER LXXVII.

The time when the sun passes over to a new zodiacal sign. (1) The two equinoxes (2) Specially the two solstices.* (3) The astral combination known as the *Vyatipat*. (4) The days marked by one's natal star. (5) *Abhyudaya S'raddha*.† (6) According to *Prajâpati*

* The last days or *Sankrantis* (the day on which the sun changes the zodiacal sign) of the months of *Vais'akha*, *Kartika*, *S'râvana* and *Mâgha*.

† *Abhudaya* literally means Increase or Prosperity. *Abhyudai* *S'raddhas* are those which are performed in connection with any rite of prosperity, such as marriage, the rite of the causation of the birth of a male child (*Punsavaynam*), etc.

these are the occasions of *Kâmya S'raddhas* or (S'raddha ceremonies performed for the fruition of any definite object). *S'raddhas* performed on these occasions bear eternal fruits. (7)

The wise shall never perform a *S'raddha* during either twilight, or at night, except on the occasion of a lunar eclipse when they can so perform. (8)

A *S'raddha* ceremony done during the continuance of an eclipse is highly meritorious and grants to the performer all things he desires. The merit of such a performance endures as long as the moon and the stars endure in the universe. (9)

CHAPTER LXXVIII.

A *S'raddha* ceremony done on Sunday always accords good health (to its performer). (1) (Done on) Monday it gives good fortune. (2) (Done on Tuesday it produces fright from battle. (3) Done on Wednesday, it ensures realisation of all desires. (4) Done on Thursday, it imparts knowledge coveted by the performer. (5) Done on Friday, it imparts wealth (to the performer). (6) Done on Saturday, it increases the duration of life. (7) Done under the auspices of the asterism *Krittikâ*, it ensures a residence in heaven. (8) (Done under) the auspices of the asterism *Rohini*, it imparts progeny. (9) Done under the auspices of the asterism presided over by the moon (*Mrigas'ira*), it gives the energy of Brahma (10) Done under the auspices of the asterism presided over by the Rudras, (the asterism *A'rdrâ*) it gives a prosperous business. (11) Done under the auspices of *Punarvasu*, it gives land. (12) Done under the auspices

of *Pushyā*, it gives increase of the bodily principles. (13) Done under the auspices of the asterism presided over by the serpent (the asterism *As'leshā*), it gives property. (14) Done under the auspices of the asterism presided over by the manes (the asterism *Maghā*), it accords the realisation of all desires. (15) Done under the auspices of the *Bhaga* (the asterism *Purva Phalguni*), it imparts good fortune. (16) Done under the auspices of the asterism presided over by *Aryaman* (the asterism *Uttara-Phalguni*), it gives wealth. (17) Done under the auspices of the asterism *Hastā*, it gives superiority among members of one's own caste. (18) Done under the auspices of the asterism *Chitrā*, it gives handsome-looking sons. (19) Done under the auspices of the asterism *Svāti*, it gives success in trade. (20) Done under the auspices of the asterism *Vishākhā* it gives gold. (21) Done under the auspices of the asterism presided over by *Mitra* (the asterism *Anurādhā*), it gives friends. (22) Done under the auspices of the asterism presided over by *S'akra* (the asterism *Feskhā*), it accords a kingdom. (23) Done under the auspices of the asterism *Mulā*, it gives success in agriculture. (24) Done under the auspices of the watery asterism (*Purvā-Shādā*), it gives sea-borne wealth. (25) Done under the auspices of the asterism presided over by the *Vis'vedevas* (the asterism *Uttarā-shādā*), it grants the realisation of all desires. (26) Done under the auspices of the asterism *Abhijit*, it gives excellence. (27) Done under the auspices of the asterism *S'ravāṇā*, it grants realisation of all desires (28) Salt in the one done under the auspices of the asterism (*Dhanishthā*) presided over by *Vásava*. (29) Done under the auspices of the asterism (*S'atabhisā*) presided over by *Varuṇa* it gives an immunity from disease. (30) Done

under the auspices of the Asterism Aja (*Purva Bhārata* pada), it gives digging implements (31) Done under the auspices of the asterism *Uttarabhādrapada*, it gives a house. (32) Done under the auspices of Paushna (Revati) asterism it gives kine. (33) Done under the auspices of the asterism Asvini, it gives horses. (34) Done under the auspices of the Yāmya (*Varani*) asterism it confers longevity. (35) Done on the day of the *Pratipad* (first day of the fortnight), it gives a house and a beautiful wife. (36) Done on the second day of the fortnight (*Dvitiya*), it gives a daughter who fulfils all the expectations of her father. (37) On the third day of the fortnight it grants all desired objects. (38) Done on the fourth day of the fortnight, it gives animals. (39) Done on the fifth day of the fortnight it confers property and handsome sons. (40) Done on the sixth day of the fortnight, it gives victory in a game of dice. (41) Success in agriculture on the seventh and success in trade on the eighth day of the fortnight. (42—43) Done under the auspices of the ninth day of the fortnight, it gives animals. (44) Done under the auspices of the tenth day of the fortnight, it gives horses. (45) Done under the auspices of the eleventh day of the fortnight, it gives a progeny of sons, resplendent with the effulgence of Brahma. (46) Done under the auspices of the twelfth day of the fortnight, it gives longevity, opulence, gold, silver, and a kingdom. (47) Done under the auspices of the thirteenth day of the fortnight, it gives good fortune. (48) Done under the auspices of the full moon, it grants the realisation of all desires. (49) The fourteenth day of the fortnight is recommended for the *Sraddha* ceremonies of those, killed by weapons. (50) There are two verses in the *Pitri Gita* on the subject. (51)

May such foremost of men take birth, in our family, who will do a *Srāddha* unto us on the thirteenth day of the moon's wane in the month of *Ashāda*, marked by the astral combination known as the *Gajachchhayā*,* or will do *Sraddhas* throughout the month of *Kārticka*, each afternoon. (52—53).

CHAPTER LXXIX.

Now one shall not do a *Srāddha* ceremony with water collected in the night. (1) In cases, where *Kus'a* grass would be unavailable, *Ka'sa* or *Durvā* grass would be given in its stead. (2) Threads of *Kārpāsa* (cotton) should be given where a piece of cloth would be unavailable. (3) Ends (*Dāshā*) of a piece of *A'hata* cloth† may also be given. (4) Strong-scented or offensive-smelling flowers, as well as those of red colour, or culled from thorny plants should be avoided. (5) White, fragrant flowers, even if they are born of thorny plants, and aquatic flowers, even if they be of red colour, shall be offered. (6) Lard or fat must not be given in the lamp (used for lighting purposes.) (7) Oil or clarified butter shall be rather given in its stead. (8) Any kind of animal-produce (such as, nails, etc., of animals) shall not be used for the purposes of an incense stick. (9) Let him give bdellium with honey and clarified butter

* When the sun is in the asterism *Hastā* on the thirteenth day of the moon's wane, marked by the asterism *Māghā*, the combination known as the *Gajachchhayā* is said to follow.

† A new, unused piece of cloth with white fringes, only once washed with water is called an *A'hata* cloth.

(10) (Pastes) of sandal wood, saffron, camphor, aloë-wood, and Padma-Kâshtham as unguents. (11) Let him not give any kind of artificial (manufactured) salt. (12) He must not give clarified butter and curries with his hand. (13) Let him give metal utensils. (14) Especially those made of silver. (15) He must offer vessels made of the horn of the rhinoceros, blankets made of the hairs of a mountain-goat, the skin of a black antelope, sesame, white mustard seeds, and other holy articles, as well as those which have the virtue of warding off monsters. (16) Let him avoid giving pepper, Mokundaka flowers, Bhū-strinas, the leaves of S'igru, mustard, Surasa, Sarjaka, gourds, pumpkins, bringels, the potherbs known as Palakya, Upadaki, and Tanduliyaka, Kusumbha, Pindâlu, and the milk of the she-buffalo. (17) (As well as) Rajamasha, lentil seeds, stale food and artificial salt. (18) He shall avoid anger. (19) Must not shed tears. (20) And avoid hurry. (21) In respect of giving clarified butter, metallic vessels or those made of the horn of the rhinoceros, or of the wood of the Phalgu tree are recommended. (22) There is a verse on the subject. (23)

Anything (offered to the manes) in a gold or silver, vessel, or in one made of the wood of the Phalgu or Audumvara tree, or in one made of the horn of the rhinoceros, bears eternal fruit. (24)

CHAPTER LXXX

SESAME seeds, Brihi grains, barley grains, Mâshapulse, water, roots, fruits, S'yâmaka grains, Priyangu, Nivâra grains, Mudgapulse and wheat (satisfy the manes) for a

month. (1) Meat and fish (satisfy them) for two months. (2) The flesh of deer for three months. (3) The flesh of a lamb for four months. (4) The flesh of a bird for five months. (5) The flesh of a goat for six months. (6) The flesh of a Ruru (a species of deer) for seven months. (7) The flesh of a Prishati (a species of spotted deer) for eight months. (8) The flesh of a Gavaya, for nine months. (9) The flesh of a buffalo for ten months. (10) The flesh of a tortoise for eleven months. (11) The cow-milk or its modifications (satisfy the manes) for a year. (12) There is a Gâthâ verse on the subject in the *Pitri Gitâ*. (13) Constantly we eat the Kala Sâk, large-scaled fish and the flesh of an old goat,* or that of a rhinoceros whose horn is yet undeveloped. (14)

CHAPTER LXXXI.

LET him not keep the boiled rice on the cushion. (1) Nor touch it with his feet. (2) Nor sneeze over it. (3) Let him ward off the monsters by strewing sesame or mustard seeds (all round). (4) He must not do a *S'râddha* in a covered place. (5) Nor see a woman in her menses. (6) Nor a dog. (7) Nor a domesticated pig. (8) Nor a domestic cock. (9) Let him carefully exhibit the *S'râddha* to a goat. (10) The Brâhmaṇas shall eat their meal by holding perfect silence. (11) Without covering their heads. (12) Without putting on their shoes. (13) Without placing their feet on the

* The text has *Bârdhinasa*. Jolly, following Nanda Pandit, has translated the term as flesh of the cram called *Bârdhinasa*. Kulluk and Vijnaneshvara interpret the term [to mean an old, white goat which is also supported by the Agni-puranam,

stools. (14) Let not the man who has a limb in less or excess see the *Sraddha* ceremony. (15) Let not the S'udras witness it. (16) Nor the degraded ones. (17) At that time, let him (the celebrant of the ceremony) feed the Bráhmaṇas, or beggars* with the permission of the Bráhmaṇas. (18) Even asked by the giver, let not the Bráhmaṇas speak in commendation of the food (*Havis*). (19)

As long as the boiled rice continues warm, as long as the Bráhmaṇas silently eat that, as long as they do not speak in praise of that boiled rice, so long do the manes eat. (20)

Having brought together the residue of all sorts of substantial food and (of curries, etc.,) he must sprinkle it with water, and place it (on the Kus'a grass strewn) before the Bráhmaṇas who have eaten their meal. (21)

The remainder of the food, cast on the Kus'a blades, falls to the portion of those who had been dead before attaining the age of being cremated, (below two years of age), or had wantonly deserted their innocent wives when alive. (22)

The remainder of food that is left on the ground falls to the portion of honest and industrious servants (slaves.) This is what has been said by the Rishfs. (23)

—

CHAPTER LXXXII.

He must not test (enquire into the descent and qualities of) a Bráhmaṇa in connection with a rite of *Daiva*

* The text has *Vikshukam*. Jolly has translated it as an ascetic

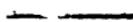
S'raddha (1) He shall do it in respect of a *Paitra S'raddha* (done in honor of the manes) ceremony. (2) Let him avoid (not invite) Brâhmanas who have limbs in less or excess. (3) Brâhmanas who have done improper acts. (4) (Brâhmanas) who are deceitful as the cats. (5) Brâhmanas who wear a cloak of religion. (6) Brâhmanas who are professional astrologers. (7) Brâhmanas who subsist upon the offerings made to the idol on which they attend. (8) Physicians. (9) Brâhmanas who are sons of not married wives. (10) Their sons. (11) Those who act as priests at many men's sacrifices. (12) Those who officiate as priests at the religious sacrifices of S'udras. (13) Those who are village-priests. (14) Those who officiate as priests at the sacrifices, of those who should not be so served. (15) Those who have not been initiated with the thread within the proper age limit (Vratyas) (16) Those who officiate as priests at the sacrifices of *Vratyas*. (17) Those who accept gifts on the occasion of a *Parva*. (18) Malignant informers. (19) Brâhmanas who teach the *Vedas* for fee (20) Those who have been taught the *Vedas* for fee (21) Brâhmanas who subsist on the food given by S'udras. (22) Brâhmanas who associate with the degraded. (23) Brâhmanas who have not studied the *Vedas*. (24) Brâhmanas who have neglected the rites of *Sandhya*. (25) Brâhmanas who have entered the king's service. (26) The naked ascetics. (27) Brâhmanas who have quarrelled with their fathers, who have deserted their parents, Gurus, (28) and their fire. (29)

These are said to be the worst of Brâhmanas who defile a Row of Brâhmanas (i.e., who sit down to a meal in the same Row with them—*Pankti dushakâs*) The wise one shall carefully avoid such Brâhmanas on the occasion of a *S'raddha* ceremony. (30)

CHAPTER LXXXIII.

THE following are the *Panktiपावानाः* (Bráhmaṇas who sanctify the row in which they sit down at a *S'raddha* repast). (1) One who has studied the three Vedas. (2) One who keeps the five fires. (3) One who sings the psalm, *Yeshthya Sáma*. (4) One who has studied even a single Veda. (5) He who has studied any of the *Vedāngas*. (6) He who has studied the *Purana*, *Itikasa* or *Grammar*. (7) He who has studied even a single *Dharma Sāstra*. (8) One who has purified himself by resorting to sacred shrines or pools. (9) One, purified by the celebration of religious sacrifices. (10) One, purified by practising penitential austerities. (11) One, purified by truth (speaking truth only). (12) One, purified by (muttering) the *Mantras*. (13) One devoted to the recitation of the *Gayatri*. (14) Sons of girls married in the Brahma form of marriage. (15) One who reads the three *Suparnas*. (16) The son-in-law (of the deceased, (17) and his daughter's sons, they are the receptacles (fit persons). (18) Especially the *Yogins*. (19) There is a verse on the subject in the *Pitri Gita*. (20)

May he be born in our family who will assiduously feed *Yogins* at a *S'rāddha* repast whereby we are satisfied. (21)

CHAPTER LXXXIV.

LET not a man do a *S'rāddha* ceremony in a country of the barbarians. (1) Let him not go to a country of the Barbarians. (2) By drinking water out of another man's tank, one acquires the same caste with him. (3)

The country, in which there exists not the division of the four-fold social order, should be regarded as a country of the barbarians, otherwise it is Aryāvarta (the land of the Aryas). (4)

CHAPTER LXXXV.

A *Srāddha* done at Pushkara bears eternal fruits. (1) As well as burnt oblations, penances and mutterings of *Mantras* made thereat. (2) By bathing in Pushkara one is immediately absolved of all sins. (3) So at Gayashira. (4) At Akshyavata. (5) At the hill of Amarakantaka. (6) At the hill of Varāha. (7) Any where on the bank of the Narmadā. (8) On the bank of the Yamunā. (9) Especially in the Ganges. (10) At Kushāvarta. (11) At Binduka. (12) At the Nila Parvata. (13) At Kankhala. (14) At Kubjāmra. (15) At the Bhrigutunga. (16) At Keddra. (17) At Mahālaya. (18) At Nadantikā. (19) At Sugandha. (20) At Sākambhari. (21) In the (river) Phalgu. (22) In the Mahā-Gangā. (23)

5 There exists one *Akshaya Vata* in Behar and another at Allahabad.

6 *Amarakantaka* on the Mekhala mountain in the Vindhya range.

7 *Varāha-tritha* in the Sambalpur division. It may probably mean the ancient Varāhamula in Kasmir.

11 *Kusāvarta* is situated on the mountain called *Trayimbaka* where the Godavari takes its rise.

12 *Binduka* in the Deccan.

15 *Kubjāmra*, like the *Ekāmra*, is the name of a plain in Orissa.

16 This is the name of a mountain near the Amarakantaka in the Himalayas.

21 The modern Shambar in Rajputana.

23 *Mahāgangā* is the Alakānandā river.

At the village of Trihilika. (24) At the fountain of Kumāra. (25) At Prabhāsa. (26) Any where in the river Sarasvati in special. (27)

At the door of the Ganges, at Prayāga, in the estuary of the Ganges, and always in the forest of Naimisha, at Benares in special. (28)

At the hermitage of Agastya. (29) At Kanya S'rama. (30) In the river Kaushiki. (31) At the bank of the Sarayu. (32) At the confluence of the S'ona and the Jyotishi. (33) At the hill, S'riparvata. (34) In the Kālodaka. (35) In the north Mānasa (in Kāshmira) (36) In the Vadavā (Lake). (37) In the Mātanga-Vāpi. (38) In the Saptārsha. (39) In the Vishnupad. (40) In the Satga-mārga-pada (*lit.* Road to heaven). (41) In the river Godāvari. (42) In the river Gomati. (43) In the river Vetravati. (44) In the Vipāsa (Beas). (45) In the Vitastā (46) At the bank of the S'atadru (Satlej) (47) In the Chandra-bhāgā. (48) In the Irāvati. (49) At the shore of the Sindhu (Indus). (50) In the five rivers of the south. (51) In the

24 *Trihalikagrāma* near Sālagram

25 *Kumāradhārd* is the name of a lake in Kas'mir which the god Kumara by a stroke of his arrow caused to stream forth from the Krauncha mountain (see *Vayu purana*). Nanda says that it is situated near the southern ocean in the plain of Ishupata.

29 *Agastyās'rama* is on the Sarasvati near Pushkar.

39 *Saptārsha* is the modern Satar in the Marhatta countries.

40 According to Nanda this Tirtha is in the centre of Gaya. There is another of this name on the Himalayas.

44 *Vetravati* (the modern Betwa near Bhilsah) in the Ahiśhētra.

45-49 *Vipāsa* (Beas), *Vitasta* (Jhelum), *Satadru* (Satlej), *Chandrabhaga* (Chenub) and *Iravati* (Ravi).

50 The Krishnā, the Venā, the Tunga, the Bhadrā and Kona in the Deccan.

Aushoja (52) And in similar other holy pools or streams. (53)

In the great rivers (*Sarifvarā*) (54) At the birth places of divine incarnations (55). On the banks of rivers (56) At fountains. (57) On the hills (58) In natural arbours. (59) In forests. (60) In woods. (61) At places smeared well with cow dung. (62) In delightful sites. (63) There are verses on the subject in the *Pitri Gitā* (the song of the manes). (64)

May he be born in our line who shall offer unto us libations of water in rivers of abundant waters, and in cool streams in special. (65)

May that foremost of men be born in our progeny who shall do *Srāddhas* unto us at Gaya *Sīrsha*, or at (Akshaya) *Vata*. (66)

Many sons are to be desired (lit prayed for) so that at least one of them may go to *Gaya*, or celebrate a horse-sacrifice, or make the gift of *Nila* bull (for our benefit). (67)

— — — — —

CHAPTER LXXXVI.

Now about the rite of letting loose a bull (*Vrishottarga*). (1) It should be performed on the day of the full moon in the month of *A'svin* or *Kārtika*. (2) The bull should be examined at the out set. (3) It must be the offspring of a milch cow none of whose calves is dead. (4) Possessed of all the good traits. (5) Of black and red colour. (6) White faced, white tailed, white hooped and white horned. (7) The coverer of

52 *Aumga* (*Sarpasaka*, *Nanda*) probably situated in the mouth at the *Gangga*.

the herd of cows. (8) After that, a good fire shall be kindled on the pasture-ground (lit among the kine) and a *Charu* (Sacrificial porridge) of which the sun is the presiding deity shall be prepared. Burnt oblations of this *Charu* shall be cast in the fire by reciting the Mantra, *Pushā Gā Anveta* (may Pushan follow these kine, etc.) Then the black smith shall brand the bull with the mark of a discus on its one flank, with that of a trident on the other. (10) After branding the bull, he shall bathe the bull with water, by reciting the four *Richs* commencing with *Hrianyavarna*, as well as the one running as *S'anno Devi* etc. (11) Let him bring the bull bathed and decorated with ornaments in the company of four well washed female calves, bedecked with ornaments, and inaudibly recite the *Purusha-Suktam*, *Rudras*, and the *Kushmandi Mantras*. (12) He shall whisper into the right ear of the bullock, the *Mantra*, *Pitā Vatsa*, etc. (13) Also the following verse (14)

The bull is said to be the four-footed Virtue. I devoutly appoint him to protect me from all evils. (15)

I give you, O Calves, this bull as your husband. May you sportingly roam about with this your beloved. O king Soma, may our progeny increase and may our enemies not oppress us. (16)

The bull should be united with the female calves on the North east corner of the sacrificial ground, and he shall give a pair of cloths, gold and white brass to the *Hotā* priest. (17)

A good remuneration, according to his wishes, shall be given to the iron smith; he shall be satisfied with a repast containing a goodly quantity of clarified butter. The Brahmanas shall be as well fed in connection with this sacrifice. (18)

The tank or pond, in which the bull, let loose (on the occasion of a *S'raddha*), drinks water, becomes gratifying to all the manes. (19)

The ground, which the bull haughtily digs into with his horns, proves gratifying to the manes, like (good) food and cordials. (20)

CHAPTER LXXXVII.

ON the day of the full moon in the month of *Vais'ākha*, he shall spread the skin of a black antelope provided with two golden horns, (four) silver hoops and a tail made of peals. On a blanket made of sheep's wool. (1). After that, he shall cover it over with sesame (2). And place a bit of gold at the region of its navel. (3) (Then) cover it with a pair of *A'hata* cloths. (4) And bedecked with ornaments, and smear it with all sorts of scents. (5) He shall place four vessels containing milk, curd, honey and clarified butter at its four corners, and make the gift of that antelope-skin to a Brahmana, shorn of all ornaments, and who is the keeper of the sacred fire. (6)

There are verses on the subject. (7)

He, who gives such an antelope-skin covered with sesame, acquires the merit of gifting the ocean-girdled Earth, with all her forests and mountains. He, who gives sesame, gold, honey and clarified butter in the skin of a black antelope, gets rid of all evils. (8—10)

CHAPTER LXXXVIII.

Now a cow when she is being delivered of her calf (the upper half of which has come out of its maternal passage) is called Earth. (1) He, who makes the gift of such a cow, bedecked with ornaments, to a Brāhman, acquires the merit of making a gift of the whole earth. (2) There is a couplet on the subject. (3)

By making the gift of a cow, faced both ways, in a humble and believing frame of mind, one is enabled to live in heaven for as many number of Yugas as that of hairs on her body. (4)

CHAPTER LXXXIX.

FIRE is the presiding god of the month of Kārtika. (1) Fire is the mouth of all the gods.* (2) He, who bathes outside the village, inaudibly recites the Gāyatri, and takes a *Havishya* (fit for oblation) meal once a day, during the entire month of Kārtika, is absolved of the sin he has committed during the year. (3) He, who mutters self-controlled the *Gāyatri mantra*, bathes every day, eats *Havishya* meal during the entire month of Kārtika, is absolved of all sins. (4)

* Jolly reads the line as *Agnis'cha Sarva Devānām Mukhyam* instead of *Mukham*, which is the reading that occurs in our manuscript, and which conveys the right meaning, in conformity with the S'ruti, *Agni* being not the foremost (Mukhyam) of the Vedic gods but the conveyor of oblations to the deities, *Agni Mukha Vai Devāh*.

CHAPTER XC.

MAKE the gift of a *Prastha* measure of powdered salt with a bit of gold at its navel to a Brāhmaṇa, after the moon rise, on the day of the full-moon in the month of *Agrahāyana*, marked by the asterism *Mriga S'ira*. (1) By making such a gift one is re-born as a fortunate and handsome person in his next birth. (2) On the day of the full moon in the month of *Pausha*, if that day happens to be marked by the asterism *Pushyā*, he shall rub his body with a paste of white mustard seeds, cause a pitcher, full of clarified butter, to be emptied on his head, and bathe in water containing *Sarvaushadhi*, *Sarvagandha* and *Sarva-Vija*. After that, he shall bathe the image of the god Vāsudeva, worship him with scents, flowers, burning incense-sticks and edibles (*Naividyas*), and cast libations of clarified butter in the fire, by reciting the *Vaishnava*, *S'akra* and *Vārhaspatya* *Mantras*, and receive the benediction of the Brāhmaṇas by making them gifts of clarified butter, containing bits of gold. (3) He shall make the gift of a pair of cloths to the *Hotā* (priest). (4) By doing this act a man prospers in life. (5) If the day of the full moon in the month of *Māgha* happens to be marked by the asterism *Maghā*, by offering a *S'rāddha* on that day with (offerings of) sesame, one is absolved of all sins. (6) If the day of the full moon in the month of *Phalguna* happens to be marked by the asterism *Phalguni*, by making the gift of a full-stretched, clean, bed, furnished with pillows and bed-sheets, one obtains a loving, obedient, handsome, and affectionate wife. (7) A good husband, if she be a woman. (8) If the day of the full moon in the month of *Chaitra* happens to be marked by the asterism *Chitrā*, by making the gift of a coloured cloth

on that day, one acquires good fortune. (9) If the day of the full moon in the month of *Vaishākha* happens to be marked by the asterism *Vishākhā*, by propitiating (feeding) seven Brāhmaṇas with honey and sesame, and by worshipping the god of virtue on that day, one becomes absolved of all sins. (10) If the day of the full moon in the month of *Jaishtha* happens to be marked by the asterism *Jesthā*, by making gifts of an umbrella and shoes to a Brāhmaṇa, on that day, one becomes rich in cattle. (11) If the day of the full moon in the month of *Ashādha* happens to be marked by the asterism *Ashādā*, by making the gift of food on that day, one acquires eternal merit. (12) If the day of the full moon in the month of *Srāvana* happens to be marked by the asterism *Srāvanā*, by making the gift of a *Jala-Dhenu** on that day, with rice and cloth, one acquires a residence in heaven. (13) By making the gift of a cow on the day of *Prasktupada* (the day of the full moon in the month of *Bhādra*, marked by the asterism *Uttara-Bhādrapada*) one is absolved of all sins. (14) By making the gift of a vessel, filled with clarified butter, on the day of the full moon in the month of *Aśvina*, marked by the asterism *Aśvini*, and containing a bit of gold, one acquires a good digestive capacity. (15) If the day of the full moon in the month of *Kārtika* happens to be marked by the asterism *Krittikā*, by making the gift of a white bull, or a bull of any other colour, with jems and all cereals and scents, at the time of moon-rise in an island, to a Brāhmaṇa, one becomes

* Jolly has translated *Jala-Dhenu* as "water-cow." *Jala-Dhenu*, in fact, is a kind of gift, like *Guda-Dhenu*, *Tila-Dhenu*, etc., for the essentials of which see the English translation of the *Agnipuranam* (M. N. Dutt), Vol. II., pp. 746-750.

free from the dangers of wilderness. (16) By worshipping the god Vâsudeva, on the third day of the moon's increase in the month of *Vaishâkha*, with white mustard seeds, and by observing a fast and offering burnt offerings of white mustard on that day, one becomes absolved of all sins. (17) The merit of any gift made that day becomes eternal. (18) By observing a fast, on the day of the twelfth day of the moon's wane following the full-moon in the month of *Pausha*, and by bathing with sesame water, and worshipping the god Vâsudeva with sesame, and making gifts of sesame and water, and making burnt offerings of, and eating sesame, one becomes absolved of all sins. (19) On the day of the thirteenth phase of the moon's wane, following the full moon in the month of *Mâgha*, if that day happens to be marked by the asterism *S'ravanâ*, one shall observe a fast and make the offerings of two lighted lamps before the god Vâsudeva (20). The lamp on the right-hand side shall contain a hundred and eight Palam weight of clarified butter, and a wick made of an entire piece of saffron-dyed cloth. (21) The lamp on the left-hand side shall contain a hundred and eight Palam weight of sesame-oil, and a wick made of an entire piece of white cloth. (22) By doing this, a man realises the end of his life, and becomes resplendent in whatever family, in whatever country, and in whatever kingdom he may be re-born. (23) Throughout the month of *A'svina*, one shall make gifts of clarified butter to Brâhmaṇas; by worshipping *A'svins*, one becomes handsome looking (in his next birth.) (24) By feeding the Brâhmaṇas with milk, throughout that month, one becomes a king (in his next birth) (25)

Each month, when the moon is in the asterism

Revati, by feeding the Brâhmanas with sweet rice-porridge (Paramannas), saturated with honey and clarified butter, for the propitiation of Revati, and by worshipping the goddess, Revati as well, one acquires personal beauty in the next existence. (26) During the month of Maghâ, by casting oblations of sesame in the fire, and by feeding the Brahmanas with Kulmasham, saturated with clarified butter, each day, one acquires a good digestive capacity. (27) By bathing in a river, on each fourteenth day of the fortnight, as well as by worshipping the lord of virtue, one becomes absolved of all sins. (28)

He, who wishes to enjoy creature-comforts for as long as the sun and the moon endure in heaven, shall bathe, each morning, during the two months of Magha and Phâlguna. (29)

CHAPTER XCI

THE half of the sin of a person, who has caused a well to be excavated, is extinguished just as water begins to well up from its bottom. (1) He, who causes a tank to be excavated, goes to the region of Varuna, and enjoys satisfaction, each day. (2) The giver of water enjoys perpetual satisfaction. (3) Trees sown by a man become his sons in the next world. (4) The giver of a tree gladdens the gods with its flowers. (5) The Atithis, with its fruits. (6) Those with its shadow who chance to sit under it. (7) And the Pitris with the rain water which trickles down from its leaves. (8) The giver of a bridge acquires heaven. (9) He, who causes a temple to be erected to any god, goes to the

region presided over by that particular deity. (10) By white-washing a divine temple with lime, one acquires brilliant fame. (11) By painting it with any other colour, one attains the region of the Gandharvas (12) By making offerings of flowers, one acquires personal beauty. (13) By making offerings of unguents, one acquires lasting fame. (14) By presenting lighted lamps (in the temple), one acquires a vigorous eye-sight (15) By making gifts of food, one acquires bodily strength. (16). By making offerings of burning incense-sticks, one goes to the higher regions, by removing the offerings of flowers, etc., from the temple, one acquires the merit of gifting a cow. (17) By scouring the floor of a divine temple, by smearing it with cow-dung etc., by removing the leavings of a Brâhmaṇa's meal, by washing the feet of a Brâhmaṇa with water, by attending a Brâhmaṇa during illness, one acquires the merit of making the gift of a cow. (18)

He, who causes the dredging or re-excavation of a well or tank, or causes the repairs of divine temples or public gardens, acquires the same merit as their original endowers. (19)

CHAPTER XCII.

To give protection is the best of all gifts. (1) By giving protection one attains the region (after death) which he wishes to obtain. (2) As well as by making a gift of land. (3) Even by making the gift of land to the extent of a *Gocharma* (three hundred cubits), the donor is absolved of all sins. (4) By making the gift of a cow one goes to heaven (5) The gifter of ten kine attains the region of *Golakam* (6) The gifter of a hundred kine to the

region of Brahma. (7) By making the gift of a cow with her horns encased in gold, her hoops in silver, her teats in white copper,* and her tail wound with strings of pearls, and covered over with a piece of cloth, together with her calf, one resides in heaven for as many number of years as that of hairs on her body. (8) Especially by gifting a brown cow. (9) By making the gift of a docile bull, capable of carrying weight, one acquires the merit of making the gift of ten cows. (10) He, who makes the gift of a horse, lives in the same region with the sun. (11) The giver of cloth lives in the same region with the moon. (12) The giver of gold goes to the region of the fire-god. (13) By making the gift of silver, one acquires personal beauty. (14) By making presents of vessels of metal, one becomes the receptacle of all realised desires. (15) By making gifts of honey, oil and clarified butter, one acquires good health. (16) The same is obtained by making gifts of medicines. (17) By making gifts of salt, one acquires beauty of complexion. (18) By making gifts of paddy one obtains satisfaction. (19) By making gifts of cereals as well. (20) He, who makes gifts of food, obtains every thing (he wishes to obtain). (21) By making gifts of different varieties of paddy, one acquires good fortune. (22) By making gifts of articles not mentioned herein, one goes to heaven, the giver of sesame obtains a desirable progeny. (23) By making a gift of fuel one acquires an improved digestive capacity. (24) As well as victory in battle. (25) By making the gift of a cushion, status or place. (26) By making the gift of a bed, a wife. (27) By making the gift of (a pair of) shoes, a car yoked with a pair of she-mules. (28) By making

* The text has *Upadoha* which may also mean a milk-pail

the gift of an umbrella, one attains heaven. (29) By giving a fan of palmyrah leaf or a chowrie, he enjoys ease in travelling. (30) By making the gift of a house, one acquires the ownership of a town. (31)

A person wishing that the things he covets in this life, or things that are extremely endearing to him in his house may be eternal shall make gifts of those articles to a qualified Brâhmaṇa. (32)

CHAPTER CXIII.

WHATEVER a man has given to a non-Brâhmaṇa, he shall get its equivalent in the next world. (1) Double of what he has given to a Brâhmaṇa. (2) Thousand times of what he has given to a well-read Brâhmaṇa. (3) Infinite times of what he has given to a Brâhmaṇa, well-versed in the Vedas. (4) His priest is the proper recipient of his gifts. (5) So also are his sister, daughter and son-in-law. (6)

One, conversant with the laws, shall not give even a drop of water to a Brâhmaṇa of cat-like conduct (*Bidâla-vrati*), nor to one who is a hypocrite (*Baka-vrati*), or ignorant of the Vedas. (7)

A covetous, hypocritical, arrogant, malicious, deceitful, slandering, Brâhmaṇa, who brags of his pieties, or causes them to be trumpeted in the presence of men, is called a *Bidâla-Vrati* (of cat-like conduct). (8)

A Brâhmaṇa, who assumes a garb of false humility, with his eyes cast downward, tries to further his own ends at the cost of other men's interests, and is crooked and untruthful, is called a *Baka-Vrati* (of crane-like conduct). 9

Those who are *Bidala Vratins*, as well as those who are *Baka Vratins* fall in the hell of extreme darkness (*Andha-Timisram*) for their sins. (10)

Let not a man, after having committed a crime, do the expiatory penance in the pretext of doing a piety. Concealing his crime with penance, let him not deceive women and S'udras in respect of his purity. (11)

Such a Brāhmaṇa is censured by the Brahmanavādins in the next world; the monsters take what (penance, expiation, etc.) a man does in deceit. (12)

A non-Brahmachārin, who lives by falsely adopting the apparel and tokens of a *Vratin*, robs the sin of the Brahmachārins, and takes birth in the womb of a lower animal. (13)

Let not a man make a gift for fame, or out of fear, or to a benefactor, or to one who lives by singing or dancing, this is the conclusion. (14)

CHAPTER XCIV.

A HOUSEHOLDER, who has witnessed his hair turned grey, and the skin of his body marked by wrinkles, shall resort to the forest. (1) Or having seen the son of his son. (2) Placing his wife under the care of his son, or followed by her. (3) He must kindle (his sacred) fire in the forest. (4) He shall do the five-sacrifices with cereals (etc.,) growing in nature (lit. not reared on a ploughed field) (5) Let him not renounce the study of the Vedas. (6) Let him observe the vow of continence (Brahmacharyam). (7) Let him wear animal-skins or barks of trees. (8) He must grow finger nails, mustachios, beard, and clotted hair

(9) He must bathe thrice a day. (10) He must live on whatever he shall obtain without any exertion, like a pigeon (*Kapota Vrāti*), or shall collect enough food to last him for a month or a year. (11) If he has collected food for a year, he must give it away all on the day of the full moon in the month of A's'vina. (12)

Having collected his food from a village, he shall eat only eight morsels of that in a little basket of leaf, or on a leaf, or in a severed saucer. (13)

CHAPTER XCV.

LET a forest-dwelling hermit purify his body with austerities. (1) During summer he shall sit amidst five fires* (2) Lie in the open during the rains (3) Remain in wet clothes during winter. (4) Take his meal once in the night. (5) Or shall eat at the intervals of one, two, or three days (6) Or shall eat flowers. (7) Or fruit (8) Or *Sākṣas* (potherbs) (9) Or live on sear leaves. (10) Or on roots. (11) Or shall eat cooked barley grain at the end of each fort night. (12) Or shall do the penance of *Chāndrāyana* (13) He shall break his food with stone (Ashita-Kutta). (14) Or use his teeth as a pestle. (15)

Tapasyā (contemplation) is the root of the universe, with its inmates of Gods and men. To *Tapasya* it owes its continuance, and in *Tapasyā* it will merge in the end (16)

That which is difficult to practise, that which is difficult to obtain, that which is remote, that which is

* Sitting amidst four blazing fires with the sun overhead.

difficult to accomplish, all these are available by dint of *Tapasyā*. *Tapasyā* is insurmountable (*i.e.* can not be over come). (17)

CHAPTER XCVI.

Now one, who has felt an aversion to the pleasures of the four orders of life, shall do a *Prājāpatyam* sacrifice, make gifts of all his possessions,* and take recourse to the fourth order of ascetism (*Pravrajyam*) (1) Having installed the sacred fire on his own Self, he shall go into the village for alms (2) Obtain alms at seven houses. (3) He must not feel mortified if he fails to obtain any. (4) Nor beg alms of a beggar. (5) After men have taken their meals and the plates have been cleared, he shall stir abroad for alms. (6) He shall receive alms in vessels made of clay, wood, or pumpkin. (7) These vessels shall be purified by washing. (8) He shall not accept (*lit.* be annoyed at) alms which have been offered with marks of respect or reverence. (9) He shall lie in solitary chambers. (10) or at the root of a tree. (11) He shall not live for two nights in a village. (12) He shall wear cloth only enough to cover his pudenda. (3) He shall cast his steps purified with the sight (*i.e.*, by carefully seeing whether he tramples upon any animal, etc.) (14) He shall drink water by straining it through a piece of cloth. (15) He shall speak only what is purified by truth. (16) He shall do only what his mind (conscience) would approve of. (17) He shall not court either death or life. (18) Bear with insult, done by, (19)

* *Sarva Veda*.—*Veda* hear means possession, being derived from the Sanskrit root *Vidla* to gain.

Or shall not insult, any body. (20) He shall not give his blessing to any body. (21) He shall not make obeisance to any body. (22)

Of Him that cuts his one arm, and of him that smears sandal paste on his other arm, he shall not curse the first, nor bless the second. (23)

He shall practise *Prāṇāyama*, *Dhāraṇā* and *Dhyānam* (Divine comprehension and contemplation). (24) Reflect on the transitory nature of the external world (human existence). (25) Think of the unhallowed (impure) character of the human body. (26) Ponder on the annihilation of (personal) beauty by old age (Decrepitude). (27) On the pangs of bodily, mental and traumatic diseases.* (28) As well as on those of congenital ones. (29) On the fact of residence in the darkness of the womb. (30) And amidst excrements. (31) And there being afflicted by heat and cold (pairs of opposite). (32) He shall think of the agony one undergoes in coming out of the narrow maternal passage at the time of birth. (33) He shall reflect on his ignorance and dependence on his parents in infancy. (34) On the arduous pain suffered for studying books, etc. (35) On the troubles of acquisition of property in youth, and on the pangs of hell to be endured for enjoying ill-gotten gains. (36) On the separation from the dear ones and the enforced company of those whom he detests. (37) On the pangs to be suffered in hell. (38) On the agonies to be endured in shapes of

* The text has *Agantuka Vyādhivis'chopatāpam*.—*Agantuka Vyādhis*, according to the Ayurveda, are diseases which owe their origin to extraneous causes as opposed to idiopathic maladies. Jolly has wrongly translated it as “due to an excess of the bile, etc.”

beasts for follies committed in human existence. (39) On the fact that there is nothing but misery in mundane life, which constantly affords opportunities for the commissions of crimes. (40) On the fact that if there be any comparative happiness *i. e.*, happiness in comparison with misery) here, even that is but transitory. (41) On the misery which results from one's incapacity of enjoying or procuring such happiness. (42) Let him observe this body as a compound of seven organic principles. (43) [viz.,] of Adeps (Vasā), blood, flesh, bone, fat, marrow, and semen. (44) Covered with the skin. (45) Foul-smelling as well. (46) The receptacle of excrements. (47) Maintained even in hundred comforts, it becomes diseased. (48) Held even with assiduous care it is susceptible to death. (49) The abode of lust, anger, greed, ignorance, arrogance and pride. (50) Composed of the essential principles of solid, liquid, gasous, and etherial matter. (51) Consisting of bones, veins, arteries, nerves and ligaments. (52) Full of blood. (53) Six-skinned. (54) Held by three hundred and sixty bones. (55) Distributed as follows. (56) Teeth with the thin bones at their roots sixty-four. (57) Nails, twenty. (58) The tibial and the ulnar bones. (59) Phalanges of fingers, sixty. (60) Femoral bones, two. (61) Four to the insteps. (62) Four to the elbows. (63) Four to the thighs (64) Two to each of the knee joints and cheek. (65) Four, to the axilla (*Aksha*), two to the palate, and two to the hips. (66) One to the organ of generation (arch of the pubis). (67) The back bone consists of forty-five parts. (68) Fifteen bones to the neck. (69) The collar bone is one on each side (two clavicles) (70) Likewise the jaw. (71) There are two bones at its root. (72)

Two to the eyes, two to the temples, and two to the

cheeks. (73) There is one bone called *ghonásthī* in the nose. (74) The ribs (thirteen on each flank), with their (twenty) articulations (*Arvudas*) in the breast and (twenty-six) in the back (*sthānakas*) number seventy-two bones in all. 75) There are seventeen bones in the breast. (76) Two temple bones. (77) The head has four skull bones. (78) There are seven hundred *Siras* (tubular vessels) in the body. (79) Nine hundred ligaments. (80) Two hundred *Dhamanis* (nerves) 81) Five hundred muscles. (82) Twenty-nine *Lakshas*, nine hundred and fifty-six small tubular vessels, with their ramifications 83) Three *Lakhs* of roots (pores) of hair and hair in the beard, etc. (84) Hundred and seven *Marmas* (vital parts). (85) Two hundred joints. (86)

There are fifty-four knots and sixty-seven *Lakhs* of hairs. (87) The navel, the vital principle known as the *ojas* the rectum, the semen, blood, the temples, the head; the throat and the heart are the abodes of vitality. 88) The two arms, the two thighs; the trunk, and the head are the six limbs. (89) The lard, the flesh, the oily principle the lungs, the navel, the hairs, the liver, the spleen, the small intestine, the two kidneys, the urinary bladder, the cecum, the stomach, the heart, the large intestine, the arms, the abdomen, and the passage of the rectum. (90) The pupils, the eye-balls, the helix, the ears, the lobes of the ears, the cheeks, the eye-brows, the temples, the gums of teeth, the lips, the cavities of the loins; the groins, the testes, the two female breasts which are the conglomerations of solidified mucous, the breasts, the uvula, the hips, the arms; the thighs, the calves of legs, the palate, the belly, the two upper openings of the urinary bladder, the chin, the roots of jaws and the nape of the neck are the members of the body. (91) The sound;

touch, taste, and smell are the objects of perception. (92) The nose, the eyes, the skin, the tongue, the ears, and the mind (intellect) are the cognitive organs. (93) The hands, the legs, the arms, the genitals, and the tongue are the operative organs. (94) The mind, the intellect, the self, and the unmanifest principle (Nature) are beyond the cognisance of the senses. (95)

This body, O Earth, is called the field (of self-consciousness), the knower of this is called Kshetrajna by the wise. (96)

In all Kshetras (self-conscious bodies) know me to be the self-conscious principle or self (Kshetrajna). He, who seeks for final emancipation, must rightly understand the nature of this self-conscious Ego, and of the self-conscious body as well. (97)

CHAPTER XCVII.

WITH his legs flexed up, and the soles of his feet placed on the thighs, and the right hand held in the left, he shall sit with his eyes fixed on the tip of his nos., keeping his tongue tucked up against the soft palate, and the upper row of his teeth not touching the lower one. He, not observing the quarters of the heaven, bereft of fear, and calm in spirit, pondering upon the principle which lies beyond the twenty four categories* (1) On the Reality

* The Sāṅkhya system of Hindu philosophy, so called from the fact of its enumerating the number (Sankhā) of the component principles of the universe, describes them as follows. From (1) *Avyakta* or unmanifest Nature proceeded *Mahat* (the principle of intellection), from *Mahat*, *Ahankāra* (egoism), from Egoism, the

that lies beyond the cognizance of the senses, unconditioned by the sound, touch, taste, sight and smell the omniscient principle, (imaged in the) material universe. (2) The all-pervading one, the subtlest of the subtle (principles). (3) On Him whose hands and legs are everywhere, whose eyes, head and mouth are everywhere, and whose organic energies prevail everywhere. (4) He shall thus meditate upon (the eternal Reality). (5) The faculty of *yoga* is evoked, within a year, in him who thus practises the art of contemplation. (6) In the event of his incapacity of concentrating his mind on the disembodied (principle), let him meditate upon the principles of earth-matter, water, light, air and ether in succession, and having been able to concentrate on the one, let him leave that, and fix his mind on another next to it in the order of enumeration. (7) Thus he shall commence to meditate on the Purusha (self).*

five elementals or essential matters (Panchatanmâtras or the proper sensibles of sound, touch, sight, taste and smell—*S'udatunmâtra Spars'a tanmâtra, Rupatainmâtra, Rasa-tanmâtra and Gañdha tanmâtra*,) which, in a manner, form the atoms of perception, if we are warranted to use such a term. Through the union of Akânkâra and the Tanmâtras, the eleven senses (the five cognitive, and the five operative senses) together with the mind were formed, and lastly of the five Tanmâtras the five gross elements of ether air, light, water and earth were evolved out, which form the objects of these *Indriyas* or senses. The first eight of these categories from the *Avyakta* to the *Panchatanmâtras* collectively from what is called *Prakriti* or Nature, the last sixteen being called modifications or *Vikâras*. All these twenty four categories are unconscious, it is only when the *Purusha*, the twenty-fifth category in the list, is associated with *Prakriti* that self-consciousness is emanated.

* *Purusha* lit. 'means the self that lies ensconced in each individual organism. He who lies (S'eta) in all the *Puras* (organisms) *Sarveshu Puresha S'eta iti purusha*.

Incapable of doing this even, let him concentrate his mind on the burning (image) of the *Purusha* (Self) situated within his heart, which hangs with its head downward. (9) Incapable of that, he must meditate upon the self of Vâsudeva, decked with a crown necklace, and bracelets, with the ringlets of hair, known as *Srivatsakam*, on his breast, wielding a conch-shell, a discus, a club, and a lotus flower in his four arms wearing a garland of wild flowers round his neck, with the Earth goddess sitting at his feet. (10) What one meditatoes upon in this life, one obtains after death (11) Hence avoiding all transient things, let a man meditate upon the undecaying reality (12) Nothing undecaying (eternal) exists but the *Purusha*. (13) By obtaining that, one becomes liberated. (14)

Since the Supreme Lord is ensconced in all subtle bodies (whether mobile or immobile), he is called *Purusha* by the contemplators of immutable principles. (15)

In the first watch, or in the last watch of each night, let the *Yogin* unremittingly meditate upon the Self of Vishnu, the subjective principle (*Purusha*) void of all qualities or attributes, the twenty-fifth category (of the Sankhya philosophy). (16)

Upon Him, who is unknown even to the knowers of immutable principles is devoid of all principles and attributes (yet) the enjoyer of all attributes (qualities) non-adherent to any thing, yet the supporter of all (17)

He is both in the inside and out-side of created beings. is both mobile and immobile, unknowable on account of his extreme subtility, both near and remote. (18)

Though indivisible, he lies divided by the created things (existing in divided or individualised shapes in

all) imaged by time—past, present and future, the controller, the devourer of all. (19)

The illuminant of all illuminating bodies, he is called the darkest darkness—the knowledge, the (thing) known, (the one) accessible to knowledge, the being ensconced in the heart of all. (20)

Thus I have described in brief the self-conscious body (kshetra), the knowledge and the knowable. A votary of mine, knowing this, attains my Self. (21)

CHAPTER XCVIII

HAVING been thus addressed (by Vishnu), Earth bowed down (to him) by lying on her knees and head, and prayed. (1) O Lord, constantly do the four elements reside by thy side, *viz.*, the ether resides in the shape of thy conch-shell, the air in the shape of thy discus, the light in the shape of thy club, the water in the shape of thy lotus flower, I wish to remain in my present form between thy feet. (2)

Having been thus addressed (by Earth), the lord replied "be it so." (3) Earth, having obtained her end, did so remain. (4) And propitiated the god of the gods (as follows). (5) *Om*, obeisance to thee. (6) The Lord of the deities. (7) O Vasudeva, (8) The primal god. (9) The god of desires, (10) The protector of desires (11) The protector of the world. (12) One without origin, middle and end. (13) The Lord of created beings (*Prajāpati*). (14) The lord of good creatures. (15) The great Lord of created beings. (16) The lord of food, or wealth, or life (*Urgjaspati*). (17) The lord of

speech. (18) The lord of the universe. (19) The lord of heaven. (20) The lord of the forest in the shape of a tree of the *Vanaspati* species. (21) The lord of milk. (22) The lord of earth. (23) The lord of water. (24) The lord of the quarters of the heaven. (25) The lord of *Mahat* (Nature) (26) The lord of the *Maruts*. (27) The lord of *Lakshmi* (beauty or light). (28) The exponent of *Brahma*. (29) The beloved or lover of *Bráhmanas*. (30) All-coursing (31) The unthinkable (32) Accessible to knowledge. (33) *Purusha*. (34) The first adored. (35) The essence of *Bráhmanism*. (36) Lover of *Brahma* The embodied *Brahma*. (37) Embodied by the universe (38) The supreme king. (39) The four-fold supreme king (*Chtus Maha-Rajika*) (40) The effulgent one. (41) The superlative effulgence. (42) The *Sapta* (the sun). (43) Of great fortune. (44) The sound. (45) The contented one. (46) The contentment. (47) *Pra-tardana*. (48) The superbly created. (49) The superbly uncreated one. (50) The obedient one. (51) Sacrifice. (52) The great sacrifice. (53) The sacrificial *Yoga*. (54) Obtainable by *ditî* of *Yajna*. (55) The destroyer of *Yajna*. (56) The unconquered being. (57) One without doubt or hesitation. (58) Immeasurable. (59) The supreme. (60) The old. (61) The *Lekhya* (62) The supporter of created beings. (63) The wearer of variegated peacock plumes. (64) The receiver of sacrificial portions. (65) The recipient of *Purodâsha* oblation. (66) The lord of the universe. (67) The upholder of the universe. (68) The pure-ladled one. (69) Of undecaying worship. (70) *Gritaschi* (fire) (71) *Khando-parasho*. (72) The lotus navelled one (73) The holder of lotus flower. (74) *Padmadhara-dhara*. (75) *Hrisiktesha*. (76) One horned one (77) The great boar (78) *Druhma*. (79) The undecaying

one (80) The eternal one. (81) Purusha. (82) The great Purusha. (83) Kapila. (84) The framer of the Sankhya philosophy. (85) Vis'yaksen (86) Virtue. (87). The giver of virtue. (88) Virtue-limbed one. (89) The giver of the wealth of virtue. (90) The giver of sacrifice. (91) The all-pervading one. (92) The invincible one. (93) The long-suffering one. (94) Krishna. (95) The lotus-eyed one. (96) The orbit of waters. (97) The loving one. (98) Universe-loving. (99) Obeisance, obeisance. (100)

Earth, who has realised the end of her heart, having thus gladly hymnised the deity began to address it as follows :—

CHAPTER XCIX

HAVING seen the goddess Lakshmi, whose complexion was like that of molten gold and who was resplendent with the effulgent energy of Tapasya, engaged in pressing the feet of the supreme god earth gladly questioned her as follows :—(1)

“ O thou adorable goddess whose hands are like a wakening red water-lilies, who art pressing the feet of the full-blown-lotus-navelled one, who dost constantly reside in full blown red lilies, and whose complexion ressembleth a red water lily in colour. (2)

“ O thou golden-coloured one, whose eyes are like the blue lotus flowers, who art clad in a white cloth, bedecked with ornaments. O thou moon-faced one, whose complexion glows with the effulgence of the sun. Mighty goddess, the foremost in the universe (3)

“ Thou art sleep, the Nature that has produced the universe Thou art comprehension, victory and apathy

(to worldly concerns). O Lakshmi, Thou art beauty, progeny, fame, decoration, knowledge and speech, the most sanctifying. (4)

Thou art *Svadhā*, forbearance, giver of opulence, moral law, preservation and status; thou art unbounded fame, as well as non-malice. Thou art intellect, memory and *S'vādhā*. (5)

As the Supreme god exists assailing (pervading) the three regions, thou too, O thou black-eyed one, dost exist (everywhere) granting boons. Humbly do I ask thee about thy attributes. (6)

Having been thus interrogated by Earth, Lakshmi, sitting in front of the god of gods, replied, O thou golden complexioned goddess, constantly do I reside by the side of my consort, the destroyer of the demon Madhu. (7)

He of whom do I think in my mind by the order of the lord, Him the votaries call affluent. Hear me, O thou nurse of creatures, enumerate the persons who can make me recollect them in my mind. In these do I reside. (8)

I reside in the sun, in the moon, in the cloudless starry heaven, in the pendant rain-clouds spanned by rainbows and spangled by lightnings. (9)

As well do I reside in drossless (cleansed) gold and silver, in gems, in clean clothes, in land, in buff coloured mansions, in divine temples decked with banners. (10)

In fresh cowdung, in infatuated elephants, in exhilarated horses, in spirited bullocks, and in Brāhmaṇas devoted to study. (11)

In the royal throne, in the Vilva and Amajaka fruits, in the umbrella, in the conch shell, in the lotus

flower, in the blazing fire and in a shining sword-blade and in a bright untarnished mirror. (12)

In pitchers full of water, in places decked with chowris, fans of palmyra leaves, in nice-looking ewers, and in the newly raised earth. (13)

In the milk and clarified butter, in cereal (S'advala), in honey, in milk curd, in the persons of ladies and virgins and in the bodies of gods, Tapsvins and those who perform yogas. (14)

In the arrow, in a victor just returned from the war, in a dead body killed in battle, in the soul of the latter residing in heaven, in the chanting of the Vedic mantras, in the blowing of conches, and in the sounds of the terms *Svâhâ* and *Svadâhâ* and in the sound of music. (15)

In the installation ceremonies of kings, in marriage ceremonies, in sacrificial ceremonies, in bridegrooms, in persons who have washed their heads, in white flowers, in hills, in sweet fruits, and in broad streams of water. (16)

In water, in water-ful tanks, in grassy plots, in tanks full of lotus-flowers, in the wood, in calves, in happy children, and in honest and virtuous men. (17)

In persons who observe rules of conduct, and in those devoted to the cultivation of S'astras, in the humble and decently clad, in those who have cleansed their teeth or body, in those who are moderate in eating, and in the worshippers of *Stithis*. (18)

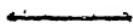
In those who are contented with their own wives, or devoted to virtue, or scrupulously follow the rules of virtue, averse to over-eating, constantly carry flowers on their persons, or perfume their bodies with scents or scented unguents or bedeck their person. (19)

In those who dwell in truth, are devoted to the good of creatures, for-bearing and void of anger, in those who

do well their own business or those of others ; in persons of benevolent dispositions, in the always lowly. (20)

Constantly do I reside in well decked females, in faithful, sweet-tongued wives, who are frugal in their habits, have born children, keep their purse (store) in secret, and are fond of presents. (21)

In (wives) who keep their house neat and tidy, have controlled their senses, are not quarrelsome in their habit and keep to the path of virtue, or are free from low passions and kind and loving as well as in Madhusudana (Vishnu, the destroyer of Madhu)—These in whom do I perpetually reside. (22)

CHAPTER C

THIS foremost of the *Dharma S'astras* has been promulgated by the god himself. Brâmanas, who study or teach this Law Code, acquire an elevated status in the celestial region. (1)

This (Code) is holy, auspicious, life-prolonging, and heaven-awarding. It imparts fame, knowledge, opulence and good fortune. (2)

This (Code) should be studied, remembered, heard and recited to others. Persons, deserving good, shall hear it narrated during the celebrations of a *S'raddha* ceremony. This is the most hidden (Code of virtue) O Earth, I have promulgated to thee. (3)

For the good of the universe I, out of complacence, have promulgated this hidden, auspicious Code of eternal laws teeming with virtue, the receptacle of bliss, and remover of evil dreams. (4)

THE END.

च्याससंहिता ।

—•→←—

प्रथमोऽध्यायः ।

वाराण यां सुखास्तीनं वेदव्यासं तपोनिधिम् ।
 पपच्छुभूनयोऽभ्येत्य धर्मान् वर्णवस्थितान् ॥ १
 स पृष्ठः स्मृतिमान स्मृत्वा स्मृतिं वेदार्थं गम्भीताम् ।
 उषाचाथ प्रसवाका सुनयः शूद्रतामिति ॥ २
 यद्र यद्र स्वभावेन कृष्णसारो मृगः सदा ।
 धरते तद्र वेदोक्तो धर्मोऽभवितुमर्हति ॥ ३
 श्रुतिस्मृतिपुराणानां विरोधो यत्र दृश्यते ।
 तद्र श्रौतं प्रमाणन्तु तयोर्हेष्वे स्मृतिर्वरदः ॥ ४
 ब्राह्मणश्वियविश्वस्यो वर्णा द्विजातयः ।
 श्रुतिस्मृतिपुराणोत्तरधर्मयोग्यासु नेतरः ॥ ५
 शूद्रो वर्णस्तुर्योऽपि वर्णत्वाद्वर्ममहति ।
 वेदमन्त्यस्वधास्ताहावष्टकारादिभिर्विना ॥ ६
 विप्रवहिप्रविद्वासु ज्ञवविद्वासु विप्रवत् ।
 जातकर्माण्डिकुर्वीति ततः शूद्रासु शूद्रवत् ॥ ७
 वैश्यासु विप्रवद्वाभ्यां ततः शूद्रासु शूद्रवत् ।
 अधमादुत्तमायान्तु जातः शूद्राधमः स्मृतः ॥ ८
 ताद्वाणां शूद्रजनितश्चाण्डालो धर्मवर्जितः ।
 क्रन्नारीसमवस्त्रेकः सगोवायां द्वितीयकः ॥ ९

ब्राह्मण्यां शूद्रजनितश्चाण्डालस्त्रिविधः स्मृतः ।
 वर्द्धकी नापितो गोप चाशापः कुम्भकारकः ॥ १०
 वयिणीक्रिरातकाय शमालाकारकुटुम्बिनः ।
 वरटो मेदचण्डालोदासश्वपच्चमोलकाः ॥ ११
 एतेऽन्त्यजाः समाख्याता ये चान्ये च गवाश्यनाः ।
 एषां सम्भाषणात् स्नानं दर्शनादकंवीक्षणम् ॥ १२
 गर्भाधानं पुंसवनं सीमन्तो जातकर्मा च ।
 नामक्रियानिष्क्रमणेऽनाशनं वपनक्रिया ॥ १३
 कर्णवेधो व्रतादेशो वेदारभक्रियाविधिः ।
 कैश्यान्तःस्नानपुदाहो विवाहान्निपरियहः ॥ १४
 वेताग्निसंग्रहस्येति मंस्काराः घोड़श स्मृताः ।
 नवैताः कर्णवेधान्ता मन्त्रवज्जै क्रियाः स्त्रियाः ॥ १५
 विषाहो मन्त्रतस्तस्याः शूद्रस्यामन्त्रतो दृश ।
 गर्भाधानं प्रथमतस्त्रृतीये मासि पुंसवः ॥ १६
 सीमान्तास्त्राष्टमे मासि जाते जातक्रिया भवेत ।
 एकादशेऽङ्गि नाभाकंस्येक्षा मासि चतुर्थके ॥ १७
 षष्ठे मास्यद्वमश्चौद्याच्छूडाकर्म कुलोचितम् ।
 छत्रूडे च बाले च कणवेधो विधीयते ॥ १८
 विप्रो गर्भाष्टमे वर्षे चत्र एकादशि तथा ।
 द्वादशे वैश्यजातिस्तु ब्रतोपनयमर्हति ॥ १९
 तस्य प्राप्तव्रत यावं कालः स्याद्विगुणाधिकः ।
 वेदव्रतच्युतो ब्राह्मः स ब्राह्मः स्तोमर्हति ॥ २०
 हे जन्मनी दिजातीनां मातुः स्यात् प्रथमं तयोः ।
 द्वितीयं छन्दसां मातुग्रंहणादिधिवद्गुरोः ॥ २१

एवं दिजातिमापन्नो विमुक्तो वान्यदोषतः ।
 श्रुतिस्मृतिपुराणाना भवेदध्ययनक्रमः ॥ २२
 उपनीतो गुरुकुले वमेन्नित्यं समझहितः ।
 विभृयाइण्डकौपीनोपवीताजिनमेखलाः ॥ २३
 पुरुषेऽक्षिं गुर्वं नुज्ञातः क्लतमन्नाहुतिक्रियः ।
 स्मृत्वोङ्कारञ्च गायवीमारभेदेदमादितः ॥ २४
 शौचाचारविचारार्थं धर्मशास्त्रमपि दिजः ।
 पठेत गुरुतः सम्यक् कर्म तद्विष्टमाचरेत् ॥ २५
 ततोऽभिवाद्य स्थविरान् गुरुञ्चैव समाश्रयेत् ।
 स्वाध्यायार्थं तदा यद्र्वं सर्वदा_हितमाचरेत् ॥ २६
 नापक्षिसोऽपि भाषेत न व्रजेत ताङ्गितोऽपि वा ।
 विदेषमय पैशुन्यं हिं सनञ्चार्कवीक्षणम् ॥ २७
 तोर्थविकान्तोन्मादपरिवादानलङ्घियाम् ।
 अज्ञनोदर्त्तनाहर्गस्मिलेपनयोपितः ॥ १८
 वृथाटनमसन्तोषं ब्रह्मचारी विवर्जयेत् ।
 ईषवृत्तिमध्याङ्गेऽनुज्ञातो गुरुणा स्वयम् ॥ २८
 अलोकुपश्वरेङ्गैचं व्रतिषूत्तमवृतिषु ।
 सद्योभिक्षान्नमादाय वित्तवत्तदपस्तृश्चेत् ॥ ३०
 क्लतमाध्याङ्गिकोऽश्रीयादनुज्ञातो यथाविधि ।
 नाद्यादेकान्नमुच्छिष्टं भुक्ता चाचामितामियात् ॥ ३१
 नान्यद्विज्ञितमादद्यादापन्नो द्रविणादिकम् ।
 अजिद्यामवितः आङ्गे दैत्रेऽद्यादगुरुचोदितः ॥ ३२
 एकाद्वयविरोधे व्रतानां प्रयमाश्रमी ।
 भुक्ता गुरुमुपासीत क्लता सभुक्तश्चणादिकम् ॥ ३३

समिधोऽमनावादधीत ततः परिचरेदगुरुम् ।
 अयीत गुर्वतुज्ञातः प्रवृत्तं प्रथमं गुरोः ॥ ३४
 एवमन्वहमभ्यासी ब्रह्मचारी ब्रतं चरेत् ।
 हितोपवादः प्रियवाक् सम्यग्गुर्वर्थसाधकः ॥ ३५
 निष्ठमाराधयेदेनमा समाप्तेः श्रुतिग्रहात् ।
 अनेन विधिनाधीतवेदमन्वो हिजो नयेत् ॥ ३६
 शापानुपहसामर्थमधीणात्त्र सलोकताम् ।
 पयोऽसृताभ्यां सधुभिः साज्जैः प्रीणन्ति देवताः ॥ ३७
 तं प्रादहरहर्वद्भनध्यायसृते पठेत् ।
 यदद्गङ्गं तदनध्याये गुरोर्बचनमाचरन् ॥ ३८
 व्यतिक्रमादसम्पूर्णमनहङ्कृतिराचरेत् ।
 परवेह च तद्ब्रह्म अनधीतमपि हिजम् ।
 यस्त्रूपनयनादेतदा सृत्योर्ब्रतमाचरेत् ॥ ३९
 स नैषिको ब्रह्मचारी ब्रह्मसायुच्यमाप्नुयात् ।
 उपकुर्वाणको यस्तु हिजः षड्विंश्वार्षिकः ॥ ४०
 केशात्कर्मणा तत्र यथोक्तचरितव्रतः ।
 समायवेदान् वेदौ वा वेदं वा प्रसमं हिजः ।
 स्नायीत गुर्वतुज्ञातः प्रवृत्तोदितदक्षिणः ॥ ४१
 दूरत श्रीवेदव्यासीये धर्मशास्त्रे प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

द्वितीयोऽध्यायः ।

एवं स्नातकतां प्राप्तो हितीयाश्वसकाङ्गया ।
 प्रतीक्षेत विवाहाश्वसनिन्दान्वयसम्भवाम् ॥ १ ॥

अरोगादुष्टवं शोथामशुल्कदान दूषिताम् ।
 सवर्णामसमानार्थमिमाहृपिण्डोवजाम् ॥ २
 अनन्यपूर्विकां लघीं शुभलक्षण संयुताम् ।
 धृताधोवसनां गौरीं विश्वातदशपूरुषाम् ॥ ३
 ख्यातनामः पुनवतः सदाचारवतः सतः ।
 दातुभिर्ज्ञोर्दुहितरं प्राप्य धर्मेण चोदहेत् ॥ ४
 ब्रह्मोदाहविधानेन तदभावे परो विधिः ।
 दातश्चैषा सदक्षाय वयोविद्यान्वयादिभिः ॥ ५
 पिण्डवत् पिण्डभावषु पिण्डव्यातिभावषु ।
 पूर्वाभावे परो दद्यात् सर्वाभावे स्वयं व्रजेत् ॥ ६
 यदि सा दातृवैकल्याद्रजः पश्येत् कुमारिका ।
 भूणहत्याश यावत्यः पतितः स्यात् तदप्रदः ॥ ७
 तुभ्यं दात्याम्यहमिति ग्रहीथामीति वस्त्रयोः ।
 कल्वा समयमन्योन्यं भजते न स दण्डभाक् ॥ ८
 त्यजन्नदुष्टां दण्डः स्यादूषयं चाप्यदूषिताम् ॥ ९
 जडायां हि सवर्णाद्यामन्यां वा कामसु इहेत् ।
 तत्यासु तपादितः पुनो न सवर्णात् प्रहीयते ॥ १०
 उदहेत् क्षत्रियां विगो वैश्याज्ज्ञ क्षत्रियो विश्वाम् ।
 स तु शूद्रो दिजः कस्त्रिवाधमः पूर्ववर्णजाम् ॥ ११
 नानावर्णासु भार्यासु सवर्णा सहचारिणी ।
 धर्मिणा धर्मेषु धर्मिष्ठा ज्येष्ठा तत्य सज्जातिषु ॥ १२
 पाटितोऽयं दिजाः पूर्वमेकदेहः स्वयम्भूवा ।
 पतयोऽहेन चाहेन पद्मोऽभूवन्निति श्रुतिः ॥ १३

यावद्व विन्दते जायां तावद्वर्द्धे भवेत् पुमान् ।
 नार्वे प्रजायते सर्वं प्रजायतेत्यपि श्रुतिः ॥ १४
 गुरुर्याता भूस्त्रिवर्गस्य वोढः मान्येन शक्यते ।
 यतस्तोऽन्वं भूत्वा स्ववशो विभूयाच्च ताम् ॥ १५
 क्षतदारोऽग्निपत्रीभ्यां क्षतवेशमाग्नेहं वसेत् ।
 स्वकृत्यं वित्तमासाद्य वैतानाग्निं न हापयेन् ॥ १६
 स्वात्मे वैव त्रिहिके वङ्गौ श्रीतं वैतानिक्राग्निषु ।
 कर्मा कुर्यात् प्रतिदिनं विधिवत् प्रीतिपूर्वतः ॥ १७
 सम्यग्धर्मार्थकामेषु दम्पतिभ्यामहर्निश्चम् ।
 एकचित्ततया भार्यं समानव्रतःचितः ॥ १८
 न पृथग्विद्यते स्त्रीणां त्रिवर्गविधिसाधनम् ।
 भावतो ह्यतिदेशादा इति शास्त्रविधिः परः ॥ १९
 पत्युः पूर्वं समुत्थाय देहशुद्धिं विधाय च ।
 उत्थाप्य शशनाद्यानि क्षत्वा वेशमविशोधनम् ॥ २०
 मार्जनैर्लेपनैः प्राप्य साज्जिद्यालं स्वसङ्गमम् ।
 शोधयेदग्निकार्याणि स्त्रियान्युषेन वारिणा ॥ २१
 प्रोक्षणैरिति तान्येव यथास्थानं प्रकल्पयेत् ।
 हन्तपात्राणि सर्वाणि न कदाचिद्वियोजयेत् ॥ २२
 शोधयित्वा तु पात्राणि पूरयित्वा तु धारयेत् ।
 महानसत्य पात्राणि वह्निः प्रक्षात्य सर्वथा ॥ २३
 मृद्धिश्च शोधयेत्तुल्पां तत्राग्निं विन्दसेत्ततः ।
 स्वत्वा नियोगपात्राणि रसांश्च द्रविणानि च ॥ २४
 क्षतपूर्वाङ्गकार्या च स्वगुरुनभिवादयेत् ।
 ताभ्यां भर्तृपितृभ्यां वा भाटमातुलवान्धवैः ॥ २५

वस्त्रालङ्घाररवानि प्रदत्तान्येव धारयेत् ।
 मनोवाक्कर्मभिः शुद्धा पतिःशानुवत्तिंनौ ॥ २६
 क्षायेवानुगता स्त्रज्जा स्त्रीव हितकर्मसु ।
 दासीवादिष्टकार्य्येषु भार्या भर्तुः सदा भवेत् ॥ २७
 ततोऽन्नसाधनं कला पतये विनिवेद्य तत् ।
 वै श्वेतवक्तौ रक्तैर्भजनीयाच्च भोजयेत् ॥ २८
 पतिष्ठैतदनुज्ञातः शिष्टमन्वाद्यमालना ।
 भुक्ता नयेदहः शेषमायश्चयविचित्या ॥ २९
 पुनः साध्यं पुनः प्रातग्न्हिं विधाय च ।
 कृताद्वसाधना साध्वी सुभृशं भोजयेत् पतिम् ॥ ३०
 नातिवृत्या स्वयं भुक्ता गृहनीतिं विधाय च ।
 आस्तीर्थ्य साधु शयनं ततः परिचरेत् पतिम् ॥ ३१
 सुप्ते पतौ तदभ्यासे स्वपेत्तद्वत्मानसा ।
 अनम्ना चाप्रसन्ता च निष्कामा च जितेन्द्रिया ॥ ३२
 नौचैर्वदेव परूपं न वद्धन् पत्वुरप्रियम् ।
 न केनचित् विवदेष्व अपलापविलापिनी ॥ ३३
 न चातिश्यशीला स्याद्बध्नार्थविरोधिनी ।
 प्रमादोऽग्रादरोषिष्ठाष्वनश्चाभिमानिताम् ॥ ३४
 पैशुन्यहिं साविद्वेषमङ्गाहङ्कारधूर्त्तताः ।
 नास्तिक्यसाहस्रसेयदभाग् साध्वी विवर्जयेत् ॥ ३५
 एवं परिचरती सा पतिं परमद्वैततम् ।
 यशः शमिह वाल्येष परच्च. च सलोकताम् ॥ ३६
 याधितो नित्यकर्मोक्तः नैमित्तिकमयोच्यते ।
 रजोदर्शकतो दोषात् सर्वमेव परित्वजेत् ॥ ३७

सर्वेरस्त्रिता श्रीष्टं लज्जितान्तर्गतं है वसेत् ।
 एकाम्बरादृता दीना स्नानालङ्घारवज्जिता ॥ ३८
 मौनिन्यधोमुखी च हुःपाणिपङ्गिरचञ्चला ।
 अश्रीयान् केवलं भक्तं नक्तं सृन्मवभाजने ॥ ३९
 स्वपेश्वरावप्रभता च्छेष्टेवमहवयम् ।
 स्नायीत च विरावान्ते स वैलसुहिते रवौ ॥ ४०
 विलोक्य भर्तुंदनं शुद्धा भवति धर्मतः ।
 क्षतश्शैच्चा पुनः कर्मा पूर्ववच्च समाचरेत् ॥ ४१
 रजोदर्थनतो याः स्यु रात्रयः षोडशत्तर्वः ।
 ततः पुंशोजमक्षिष्ठं शुद्धे चेन्ने प्ररोहिति ॥ ४२
 चतस्रश्चादिभा रात्रीः पर्ववच्च विवर्जयेत् ।
 गच्छेदयुग्मासु रात्रीषु पौष्णपिवर्चरात्रसान् ॥ ४३
 प्रच्छादितादित्यपथे पुमान् गच्छेत् सुयोषितः ।
 शौमालङ्घदवाप्नोति पुत्रं पृजितलक्षणम् ॥ ४४
 कृतुकालेऽभिगम्यैवं ब्रह्मचर्यं व्यवस्थितः ।
 गच्छच्छपि यथाकामं न दुष्टः स्यादनन्यकृत् ॥ ४५
 भूणहत्यामवाप्नोति कृतौ भार्यापराङ्गुखः ।
 सा त्वाप्याऽन्यतो गर्भं त्याज्या भवति पापिनी ॥ ४६
 महापातकदुष्टा च पतिगर्भविनाशिनी ।
 सदृष्टत्तचारिणीं पद्मीं त्यक्ता पतति धर्मतः ॥ ४७
 महापातक दुष्टोऽपि नाप्रतीक्षस्तया पतिः ।
 अशुद्धे क्षयमादूरं स्थितायामनु चिन्तया ॥ ४८
 अभिधारेण दुष्टानां पतीनां दर्शनाद्वते ।
 चिक्षतायामवाच्चादामन्यत्र वासयेत् पतिः ॥ ४९

युक्तस्तासार्तवस्तात् पूर्ववद्यवद्यारयेत् ।
 भूत्तां धर्मकामन्नीमपुदां दीर्घरोगिण्यीम् ॥ ५०
 सुदुष्टां व्यसनासत्तामहितामधिवासयेत् ।
 अधिविक्षामपि विभुः स्त्रीणान्तु समतामिवगत् ॥ ५१
 विवर्णा दीनवदना देहसंस्कारवर्जिता ।
 पतित्रता निराहारा शोचते प्रेषिते पतौ ॥ ५२
 मृतं भर्तारमादाय नाम्नाणी वक्षिमाविश्वित् ।
 जीवन्ती चेत्यकेशा तपसा शोघयेदपुः ॥ ५३
 सवावस्थाप्तु नारीणा न युक्तः स्त्रादरक्षणम् ।
 सदेवानुक्रमात् कार्यं पिटभर्त्तसुत दिभिः ॥ ५४
 जाताः सुरक्षिता या ये पुत्रपौत्रपौत्रकाः ।
 ये यज्ञन्ति पितृन् यज्ञैर्मोक्षप्राप्तिमहोदयैः ॥ ५५
 द्वाहयेदवित्तम्बेन भार्यास्त्राव व्रजेत सा ॥ ५६
 इति श्रीविद्यासीये धर्मशास्त्रे हितीयोऽध्यायः ॥ २३

तृतीयोऽध्यायः ।

नित्यं दैमित्तिकं काम्यमिति कर्म विधा भतम् ।
 विविधं तत्र वस्त्रामि गृहस्थावधार्यताम् ॥ १
 आमिन्याः पर्शिमे वामे त्वक्कनिद्रो हरिं अरित ।
 आलोक्य मङ्गलद्रव्यं कर्मावश्यकमाचरेत् ॥ २
 क्षमशौचो निषेच्यामि दन्तान् प्रस्ताव वारिष्ठा ।
 ज्ञात्वोपात्त दिवः सङ्घ्यां देवादीचैव तर्पयेत् ॥ ३

वेदवेदाङ्गास्त्राणि इतिहासानि चाभ्यसेत् ।
 अध्यापयेच्च सच्चिदान् सहिप्रांच्च हिजोन्तमः ॥ ४
 अनव्यं प्रापयेच्चाच्च चण्डावे समापयेत् ।
 समर्थो हि समर्थेन नाविज्ञातः क्वचिद्दृसेत् ॥ ५
 सरित्सरसि वादीषु गर्त्तप्रस्त्रवणादिषु ।
 स्नायीत यावदुद्वत्य पञ्च पिण्डानि वारिणा ॥ ६
 तीर्थाभावेऽप्यथक्ष्या वा स्नायात् तोदैः समाहृतैः ।
 गृहाङ्गांस्त्रव यावदम्बरपीडनम् ॥ ७
 स्नानमवैवै कुर्यात् पावनैषापि मार्जनम् ।
 मन्त्रैः प्राणास्त्रिरायम्य सौरैश्चाकं विलोकयेत् ॥ ८
 तिष्ठन् स्थित्वा तु गायवीं ततः स्नाध्यायमारभेत् ।
 क्रचाच्च यजुषां साम्नामथर्वाङ्गिरसामपि ॥ ९
 इतिहासप्राणानां वेदोपनिषदां हिजः ।
 शक्त्या सम्यक् पठेद्रित्यमल्पमप्या समापनात् ॥ १०
 स यज्ञदानतपसामखिलं फलमाप्नुयात् ।
 तस्मादहरहृवेदं हिजोऽधीयीत वाग्यतः ॥ ११
 धर्मशास्त्रेतिहासादि संषां अक्षितः पठेत ।
 क्षतस्त्राध्यायः प्रथमं तर्पयेच्चाय देवताः ॥ १२
 आन्वा च दक्षिणं दर्भैः प्राग्यैः स्यवैस्तिलैः ।
 एकैकाञ्चलिदानेन प्रकृतिष्योपवीतकः ॥ १३
 समत्वानुइयो ब्रह्मस्त्रवहार उद्भुखः ।
 तिर्थादभं च वामायैर्वैस्तिलविसिद्धिः ॥ १४
 अस्त्रोभिदस्त्ररक्षितैः कनिष्ठामूलनिर्गतैः ।
 हाभ्यां हाभ्यामस्त्रलिभ्यां मनुष्यांस्त्रप्यैक्षतः ॥ १५

हक्षिण्याभिमुखः सर्वं जात्वा च द्विगुणैः कुर्वते ।
 तिनैर्जलैश्च देविन्या मूलदर्भाद्विनिःसृतैः ॥ १६
 हक्षिण्यांसोपवीतः स्यात् क्रमेणाङ्गलिभिर्विभिः ।
 सत्तर्पयेद्विव्यपितृं स्तत्परांश्च पितृम् स्वकान् ॥ १७
 मात्रमातामहस्तदच्छीनेवं हि द्विभिर्विभिः ।
 मातामहाश्च येऽप्यन्ये गोविणो दाहवर्ज्जिताः ॥ १८
 तनेकाङ्गलिदानेन तर्पयेत्पृथक् पृथक् ।
 असंस्तप्रमीता ये प्रेतसंस्कारवर्ज्जिताः ॥ १९
 वस्त्रनिष्ठीड़नाश्चोभिस्तेषामाप्यायनं भवेत् ।
 अतर्पितेषु पितृषु वस्त्रं निष्ठीड़येत्पृथक् यः ॥ २०
 निराशा पितरस्तस्य भवन्ति सूरमानुषैः ।
 पयोदर्भस्त्रघाकारगोत्रनामतिलैर्भवेत् ॥ २१
 सुदत्तं तत् पुनस्तेषामेकेनापि वृथा विना ।
 अत्यचित्तेन यहत्तं यहत्तं विधिवर्ज्जितम् ॥ २२
 अनासनस्थितेनापि तज्जलं रुधिरायते ।
 एवं सत्तर्पिताः कामैस्तर्पकांस्तर्पचन्ति च ॥ २३
 ब्रह्मविशुश्चिवादित्यमिवावरुणामभिः ।
 यूजयेष्वाङ्गितैर्मान्दैर्जलमन्वोक्तदेवताः ॥ २४
 उपस्थाय रवेः काषां पूजयित्वा च देवताः ।
 ब्रह्माम्नीस्त्रैषधीजीवविशुश्चनामहतांहसाम् ॥ २५
 अपां यतेति सत्कार्यं वमस्त्वारैः अनामभिः ।
 ऊत्वा मुखं समातथ्य चानमेवं समाचरेत् ॥ २६
 ततः पविश्य भवनमावस्थे इताश्वते ।
 याकदवज्ञांश्च चतुरो त्रिहृष्टादिविदिक्षः ॥ २७

अनाहितावस्थामिरादावादं दृतपूतम् ।
 अकलेन विधानेन लुहवाक्षौकिकेनले ॥ २८
 वस्ताभिर्याहतीभिर्य समस्ताभिर्यतः परम् ।
 षडभिर्द्वक्तस्येति मन्त्रविद्यर्थाक्रमम् ॥ २९
 प्राचायत्वं लिष्टक्तं हुत्वैवं दादथाहतीः ।
 ओङ्कारपूर्वः स्वाहात्स्वागः लिष्टविधानतः ॥ ३०
 भूवि हर्मान् समास्तीर्थं वलिकर्मा समाचरेत् ।
 विश्वेभ्यो देवेभ्य इति लर्वेभ्यो भूतेभ्य एव च ॥ ३१
 भूतानां पतये चेति नमस्तारेण शास्त्रवित् ।
 हथाहलिवयस्त्रापे पितृभ्यष्ट स्वधा नमः ॥ ३२
 पावनिर्णेयानं वारि वायशां दिशि निश्चिपेत् ।
 उद्दत्य षोडशग्रासमाक्रमम् दृतोऽचितम् ॥ ३३
 इदमक्षं भनुष्टेभ्यो इन्तेत्युक्ता समुत्सृजेत् ।
 गोवनासस्त्रघाकारैः पितृभ्रष्टापि शक्तिः ॥ ३४
 षडभारोऽवमत्वहं हथात् पितृवज्रविधानतः ।
 वेहादीनां पठेत् किञ्चिदल्पं द्रष्ट्यामयासये ॥ ३५
 ततोऽन्यद्वमादाव निर्गत्य भवनाहङ्गः ।
 काकेभ्यः स्वप्त्येभ्यष्ट प्रचिपेद्यासमेव च ॥ ३६
 उपविश्य गृहद्वारि तिष्ठेद्यावस्थूङ्गर्भकम् ।
 अप्रमुक्तोऽतिविं लिप्स भाविष्यतः प्रतीक्षकः ॥ ३७
 आगतं दूरतः शान्तं ओङ्कारममकिञ्चनम् ।
 इदा समुक्तमभ्यत्वं संकल्पं प्रश्नार्चनैः ॥ ३८
 पादधावनस्थानाभ्यरञ्जनादिभिरचितः ।
 चिह्निवं प्रापयेत् स्वयो वज्रस्याभ्याधिकोऽतिविः ॥ ३९

कालागतोऽतिथिर्दृष्टिवेदपारो गृहागतः ।
 द्वार्देसौ पूजितौ स्वर्गे नयतोऽधस्वपूजितौ ॥ ४०
 विवाद्यस्तातकक्षाभृदाचार्यसुदृष्टिविजः ।
 अर्वां भवन्ति स्मर्मणं प्रतिवर्षं गृहागताः ॥ ४१
 गृहागताय सत्कृत्य श्रोत्रियाय यथाविधि ।
 भक्तोपकल्पयेदेकं महाभागं विसर्ज्जयेत् ॥ ४२
 विसर्ज्जयेदनुव्रज्य सुदृष्टश्रोत्रियातिथीन् ।
 मित्रमातुलसम्बिदाभ्यवान् समुपागतान् ॥ ४३
 भोजयेदगृहिणो भिक्षां सत्कृतं भित्रुकोऽर्हति ।
 स्वाहवमश्वस्त्रादु ददक्षकृत्यसोगतिम् ॥ ४४
 गर्भिष्यातुरभृत्येषु वालवृष्टानुराहिषु ।
 दुभुक्षितेषु भुज्ञानो गृहस्तोऽन्नाति किल्खिषम् ॥ ४५
 नाथादगृह्येवपाकार्यं कदाचिदनिमन्तिः ।
 निमन्तितोऽपि निष्ठेन प्रत्याख्यानं हिजोऽर्हति ॥ ४६
 शूद्राभिश्वत्वार्हुष्वागदुष्टकुरतस्त्राः ।
 रुहापविद्ववहोपवधवन्धनजीविनः ॥ ४७
 श्वैलूपश्चौण्डिकोन्नद्वत्तत्राच्यवतस्तुताः ।
 नमनाक्षिकनिर्लज्जपिशुनश्चसनाभ्यिताः ॥ ४८
 कदर्थस्त्रीजितानार्थपरवादक्तानराः ।
 अनीशाः कीर्त्तिमन्तोऽपि राजदेवस्त्रहारकाः ॥ ४९
 अवनासनसंसर्गहृत्तकर्मादिदूषिताः ।
 अश्रहचानाः पतिता भृष्टाचारादयत्वे ॥ ५०
 अभोज्यादाः स्युरवादो वस्य दः स्यात् सतस्समः ॥
 नापितावश्चमित्रार्दिसौरिको हासगोपकाः ॥ ५१

शूद्राणामयमीपान्तु भुक्षाद्वं नैव दुष्यति ।
 घर्म्येणान्योन्यभोज्याद्वा दिजास्तु विदितान्यथा ॥ ५३
 स्वहतोपार्जितं मेधमाकरस्यमभाच्चिकम् ।
 अश्वलीढमगोप्रातमस्युं शूद्रवायसैः ॥ ५४
 अनुच्छिष्टमसन्दुष्टमपर्युषितमेव च ।
 अन्नानवाह्न्यमद्वायमायं निल्यं सुसंस्कृतम् ॥ ५५
 छयरापूपसंवाप्यायसं शक्तुलीति च ।
 नाश्रीयाद्वाह्न्यणो मांसमनियुक्तः कथस्तन ॥ ५६
 क्रतौ आदे नियुक्तो वा अनश्वन् पतति दिष्टः ।
 सगयोपार्जितं मांसमभर्वर्षपिद्वदेवताः ॥ ५७
 अवियो हादशोनं तत् क्रीत्वा वैश्योऽपि घर्म्यतः ।
 दिजो जग्धा इथामासमभर्वर्षपिद्वदेवताः ॥ ५८
 निरयेष्वद्यं वासमाप्नोत्याच्चन्द्रतारकम् ।
 सर्वान् कामान् समाप्ताय फलमस्वमस्य च ॥ ५९
 मुनिसाम्यमवाप्नोति गृहस्तोऽपि दिजोत्तमः ।
 दिवभोज्यानि गश्चानि महिषाणि पदांसि च ॥ ५१
 निर्दशासन्धिसम्बन्धिवत्सर्वन्ति पदांसि च ।
 पत्राण्युक्तेतत्रन्ताकरक्तमूलकमेव च ॥ ६०
 गृहनारूपाद्वाप्तग्रजतुगर्भफलानि च ।
 अकालक्रमसांदीनि दिजो जग्ध्वैस्त्वं चरेत् ॥ ६१
 वागदूषितमविज्ञातमन्यपौऽिक्षकार्थापि ।
 दूसेभ्योऽन्नमहत्वा च तदस्य गृहिणो दहेत् ॥ ६२
 हैमराजतकाश्वेषु पावे षदात् सदा गृही ।
 तदभावे साधुगन्धलोध्रद्वमलतामु च ॥ ६३

धन्नाश्यपद्मपत्रे दु रुहस्यो भोक्तुमर्हति ।
 ब्रह्मचारी दतिष्वैव श्रेटोऽयद्वोक्तुमर्हति ॥ ६४
 अभुरक्षाद्रं नमस्कारैभुवि दद्याद्विलिङ्गयम् ।
 भूपतये भुवः प्राये भूतानां पतये तथा ॥ ६५
 अपः प्राश्य ततः पश्चात् पश्चप्राणाहुतिकमात् ।
 स्वाहाकारेण जुहुया च्छेष्मद्याद्यथासुखम् ॥ ६६
 अनन्यचितो भुज्जीत वागयतोऽन्नमकुत्सयन् ।
 आहृतेरवमश्वीयादद्वृसं पात्रमुत्सृजेत् ॥ ६७
 उच्छृष्टमद्वमुद्भूत्य यासमेकं भुवि चिपेत् ।
 आचान्तः साधुसङ्गेन सद्विद्यापठनेन च ॥ ६८
 हृत्तवृष्टकथाभिष्व शेषाहमतिवाहयेत् ।
 सायं सन्ध्यासुपासीत हुत्वामिं स्तुत्यसंयुतः ॥ ६९
 आपोद्यानक्रियापूर्वमश्वीयादन्तहं दिजः ।
 सायमप्यतिथिः पूज्यो होमकालागतोऽनिश्चम् ॥ ७०
 अहया शक्तितो नित्यं श्रुतं हृत्यादपूर्णितः ।
 नातिदृष्ट उपस्थित्य प्रक्षाल्य चरणौ शुचिः ॥ ७१
 अप्रत्यगुत्तरशिराः शयीत शयने शमे ।
 दक्षिमानुदिते काले ज्ञानं सन्ध्यां न हापयेत् ॥ ७२
 ब्राह्मे मुहूर्ते चोत्थाय चित्तयेद्वितमात्मनः ।
 शक्तिमान् मतिमान् नित्यं हृत्तमेतत् समाचरेत् ॥ ७३
 इति श्रीवेदव्यासीये धर्मशास्त्रे दृतीयोऽध्यायः ॥ ३

चतुर्थोऽध्यायः ।

इति व्यासकृतं शास्त्रं धर्मसारं समुच्चयम् ।

आश्रमे यानि पुख्यानि भीक्षधर्माश्रितानि च ॥ १
गृहाश्रमात् परो धर्मो नास्ति नास्ति पुनः पुनः ।
सर्वतीर्थं फलं तस्य यथोक्तं वस्तु पालयेत् ॥ २

गुरुभक्तो भृत्यपोषी दयावाननसूयकः ।

नित्यजापी च होमी च सत्यवादी जितेन्द्रियः ॥ ३
सदारे वस्य सत्तोषः परदारनिवर्त्तनम् ।

अप्रवादोऽपि मो यस्य तस्य तीर्थफलं गृहे ॥ ४

परदारान् परद्रश्यं इरते यो दिने दिने ।

सर्वतीर्थाभिवेकेण पापं तस्य न नश्यति ॥ ५

गृहेषु सवनीयेषु सर्वतीर्थफलं लतः ।

अवदस्य वयो भागाः कर्ता भागेन लिप्यते ॥ ६

अतिश्रयं पादशौचं व्राह्मणानास्त्र तर्पणम् ।

न पापं संसृयेत्तस्य वलिभिक्षां ददाति यः ॥ ७

पादोदकं पाददृतं हीयमन्नं प्रतिश्रयम् ।

यो ददाति ब्राह्मणेभ्यो नोपसर्पति तं यमः ॥ ८

विप्रपादोदकलिङ्गा यावत्तिष्ठति मेहिनी ।

तावत् पुष्करपावेषु पिवन्ति पितरोऽसृतम् ॥ ९

यत् फलं कपिलादाने कार्त्तिक्यां ज्येष्ठपुष्करे ।

तत् फलं ऋषयः शेषा विप्राणां पादशौचने ॥ १०

स्वागतेनाम्नयः प्रीता आसनेन शतक्रतुः ।

पितरः वादशौचेन अभाशेन प्रजापतिः ॥ ११

भातापि तोः परं तीर्थं गङ्गा गावो विशेषतः ।
 ब्राह्मणात् परमं तीर्थं न भूतं न भविष्यति ॥ १२
 इन्द्रियाणि वशीकृत्य गृहं एव वसन्नरः ।
 तत्र तत्य कुरुते नैमित्यं पुष्कराणि च ॥ १३
 गङ्गाद्वारं त्रिकेदारं सन्निहितं तथैव च ।
 एतानि संवर्तीर्थानि कृत्वा पापैः प्रसुच्यते ॥ १४
 वर्णानामाश्रमाणात्म चातुर्वर्णस्य भोद्विजाः ।
 दानधक्षं प्रवक्ष्यामि यथा व्यासेन भाषितम् ॥ १५
 यद्दाति विशिष्टेभ्यो यज्ञाश्वाति दिने दिने ।
 तत्र वित्तमहं मन्ये शशं करुणाभिरकृति ॥ १६
 यद्दाति यज्ञाश्वाति तदेव धनिनो धनम् ।
 अत्ये मृतस्य क्रीडन्ति दारैरपि धनैरपि ॥ १७
 किं धनेन करिष्यन्ति देहिनोऽपि गताद्युषः ।
 यद्वर्जयितुमि च्छन्तस्तच्छरीरमशाश्वतम् ॥ १८
 अशाश्वतानि गात्राणि विभवो नैव शाश्वतः ।
 नित्यं सन्निहितोः मृत्युः कर्त्तव्यो धर्मसंयहः ॥ १९
 यदि नाम न धर्माय न कामाय न क्रीत्ये ।
 यत् परित्यज्य गत्वाय तदनं किं न दीयते ॥ २०
 जीवन्ति जीवितं यत्य विद्र मित्राणि वाभ्यवाः ।
 जीवितं सफलं तत्य आत्मार्थं को न जीवति ॥ २१
 पश्वोऽपि हि जीवन्ति केवलामोदरभराः ।
 किं कायेन सुगुप्तेन बलिना चिरजीविनः ॥ २२
 यासाद्वेषमपि शासमर्थिभ्यः किं न दीयते ।
 इच्छानुरुपो विभवः कदा कस्य भविष्यति ॥ २३

अहाता पुरुषस्यागौ धनं सन्त्यज्य गच्छति ।
 दातारं क्षपणं सन्ये मृतोऽप्यथं न सुच्छति ॥ २४
 प्राणनाशतु कर्त्तव्यो वः क्षतार्थो न सो मृतः ।
 अक्रतार्थतु यो मृत्युं प्राप्तः खसस्मो हि सः ॥ २५
 अनाहतेषु यद्यत्तं यज्ञ दत्तमयाचितम् ।
 भविष्यति युगस्यान्तस्यान्तो न भविष्यति ॥ २६
 यत्वत्सा यथा गौष्ठ क्षणा लोकेन दुहृते ।
 परम्परस्य दानानि लोकयावा न धर्मीतः ॥ २७
 अऽष्टे चागुभे दानं भोक्ता चैव न दृश्यते ।
 पुनरागमनं नास्ति तत्र दानमनन्तकम् ॥ २८
 मातापितृषु यद्यादभ्रावषु शशुरेषु च ।
 जायापत्येषु यद्यात् सोऽनन्तः स्वर्गसंक्रमः ॥ २९
 पितुः शतगुणं दानं सहस्रं मात्रश्चते ।
 भगिन्यां शतसाहस्रं सोदरे दत्तमत्ययम् ॥ ३०
 अहत्यहनि दातव्यं ब्राह्मनेषु सुनीखराः ।
 अगमिष्यति यत् पावं तत् पावं तारयिष्यति ॥ ३१
 किञ्चिद्देदभयं पावं किञ्चित् पावं तपोभयम् ।
 पावाणामुत्तमं पावं शूद्रादं वस्य नोदरे ॥ ३२
 य य चैव यहं सूखो दूरे चापि गुणान्वितः ।
 गुणान्विताव दातव्यं नास्ति मुखें व्यतिक्रमः ॥ ३३
 देवद्रव्यविनाशिन ब्रह्मसहरणेन च ।
 कुलान्यकुलतां यान्ति ब्राह्मणातिक्रमेण च ॥ ३४
 ब्राह्मणातिक्रमो नास्ति विप्रे वेदविवर्जिते ।
 उलन्तमनिमुत्सृष्ट्य न हि भक्तनि छयते ॥ ३५

सत्रिक्ष्टमधीयानं ब्राह्मणं यो व्यतिक्रमत् ।
 भोदने द्वै दाने च हन्त्रादिपुरुषं कुलम् ॥ ३६
 यथा काष्ठमयो हस्ती यथा चर्ममयो सगः ।
 यश्व विप्रोऽनधीयानस्त्वयस्ते नामधारकाः ॥ ३७
 यामस्यानं यथा शूलं यथा कुपश्व निर्जलः ।
 यश्व विप्रोऽनधीयानस्त्वयस्ते नामधारकाः ॥ ३८
 ब्राह्मणेषु च यदत्तं यच्च वैश्वानरे हुतम् ।
 तद्वनं धनमात्यातं धनं शेषं निरर्थकम् ॥ ३९
 समम्ब्राह्मणे दानं द्विगुणं ब्राह्मणवृवे ।
 सहस्रगुणमाचार्ये ह्यनन्तं वेदपारगे ॥ ४०
 ब्रह्मवौजसमुत्पन्नो मन्वसंखारवर्जितः ।
 जातिमात्रोपजीवी च स भवेद्ब्रह्मणः समः ॥ ४१
 गर्भाधानादिभिर्मन्त्रैर्वेदोपनयनेन च ।
 नात्यापयति नाधीते स भवेद्ब्राह्मणवृवः ॥ ४२
 अग्निद्वोक्ती तपस्त्री च वेदमध्यापयेच्च यः ।
 सकलं सरहस्यच्च तमाचार्य प्रचक्षते ॥ ४३
 इष्टिभिः पशुवस्त्रैश्च चातुर्मास्यैस्त्वयैव च ।
 अग्निष्टोमादिभिर्यज्ञैर्यनं चेष्टं स इष्टवान् ॥ ४४
 भीमांसते च यो वेदान् पङ्गुभिरङ्गैः सविस्तरैः ।
 इतिहासपुराणानि स भवेद्वेदपारगः ॥ ४५
 ब्राह्मणा यन जीवन्ति नान्यो वर्णः कथच्चन ।
 ईटक्पथस्तपस्याय कोऽन्यस्तं लक्ष्मुसुतसहित् ॥ ४६
 ब्राह्मणः स भवेच्चैव देवानामपि दैवतम् ।
 प्रत्यक्ष्मैव लोकस्य ब्रह्मतेजो हि कारणम् ॥ ४७

ब्राह्मणस्य सुखं चेत् निष्कर्करमकरणकम् ।
 वापयेत् तत्र वीजानि सा कृषिः सार्वकामिकी ॥ ४८
 सुक्षेत्रे चापयेहीजं सुपात्रे दापयेद्दनम् ।
 सुक्षेत्रे च सुपात्रे च क्षिप्तं नैव विद्यति ॥ ४९
 विद्याविनयसम्बन्धात्राप्येष्य गृहमागते ।
 क्रीड़न्त्योषधयः सर्वादात्यामः परमां गतिम् ॥ ५०
 नष्टशीचे व्रतभ्रष्टे विप्रे वेदविवर्जिते ।
 दीयमानं रुदत्यत्रं भयाहौ दुष्कृतं कृतम् ॥ ५१
 प्रोतिपूर्णमुखं विप्रं सुभुक्तमपि भोजयेत् ।
 न च मूखं निराहारं षड्ग्रावसुपवासिनम् ॥ ५२
 यानि यस्य पवित्राणि कुक्षी तिष्ठन्ति भोद्विजाः ।
 तानि तस्य प्रयोज्यानि न शरीराणि देहिनाम् ॥ ५३
 यस्य देहे सदाश्रन्ति हथानि विद्वौक्षसः ।
 कथानि चैव पितरः किञ्चूतमधिकं ततः ॥ ५४
 यद्भुज्ञक्षे वेदविद्विप्रः स्वकर्मनिरदः शुचिः ।
 हातुः फलमसङ्गतां प्रतिजन्म तद्व्ययम् ॥ ५५
 हस्यश्चरथयानानि क्षेचिदिच्छन्ति परिष्ठाः ।
 अहं ने च्छामि सुनयः कस्यैताः शस्यसम्पदः ॥ ५६
 वेदलाङ्गलक्षणेषु द्विजश्चेष्टेषु सत्सु च ।
 यत् पुरा पातितं बीजं तस्यैताः शस्यसम्पदः ॥ ५७
 शतेषु जायते शूरः सहस्रेषु च परिष्ठाः ।
 वक्ता यतसङ्गेषु दाता भवति वा न वा ॥ ५८
 न रणे विजया व्युरोऽध्ययनान्न च परिष्ठाः ।
 न वक्ता वा इप्युत्वे न न दाता चार्थदानतः ॥ ५९

इन्द्रियाणां जये शुरो धर्मं चरति पण्डितः ।
हितप्रियोक्तिभिर्क्ता दाता सम्मानदानतः ॥ ६०

यद्येकपञ्चत्यां विषमं ददाति
स्त्रेहाङ्गयादा यदि वार्यं हेतोः ।
वेदेषु दृष्टं ऋषिभिष्व गीतं
तद्ब्रह्महत्यां मुनयो वदन्ति ॥ ६१

उसरे वापितं बीजं भिन्नभाणडेषु गोदुहम् ।
हुतं भस्मनि हव्यञ्च मूर्खं दानमशाखतम् ॥ ६२

मृतसूतकपुष्टाङ्गो द्विजः शूद्रान्वभोजने ।

अहमेवं न जनामि कां योनि सूर्यामर्थति ॥ ६३
शूद्रान्वेनोदरस्तेन यदि कश्चिन्मियेत वः ।

स भवेत् शूकरो नूनं तस्य वा जायते कुलम् ॥ ६४
रुध्रो द्वादश जन्मानि सप्त जन्मानि शूकरः ।

श्वानश्च सप्त जन्मानि इत्येवं मनुरववीत् ॥ ६५
अमृतं ब्राह्मणान्वेन दारिद्रं क्षमियत्य च ।

वैश्यान्वेन तुः शूद्रान् शूद्रानान्वरकं वजेत् ॥ ६६
यद्य भुज्ञेत्य शूद्रान् मासमिकं निरन्तरम् ।

इह जन्मानि शूद्रत्वं स्तः श्वा चैव जायते ॥ ६७
यस्य शूद्रा पचेन्नित्यं शूद्रा वा रुद्धमेधिनो ।

वर्ज्जितः पिण्डेत्त्वैस्तु रौरवं याति स द्विजः ॥ ६८
भाणडसङ्करसङ्कीर्णा नानासङ्करसङ्कराः ।

योनि सङ्करसङ्कीर्णा निरयं यान्ति मानवाः ॥ ६९
पञ्चक्षिभेदी वृथापाकी नित्यं ब्राह्मणनिन्दकः ।
आदेशी वेदविक्रेता पञ्चते ब्रह्मघातकाः ॥ ७०

इदं व्यासहतं नित्यमधेनवं प्रयद्रतः ।

एतदुक्ताचारवतः पतनं नैव विद्यते ॥ ७१

इति श्रीवेदव्यासीये धर्मशास्त्रे चतुर्थोऽथायः ॥ ४ ॥

पराशरसंहिता ।

प्रथमोऽध्यायः ।

अथातो हिमशैलाये देवदारुवनालये ।

व्यासमेकाग्रमासीनमपृच्छन्नषयः पूरा ॥ १

मानुषाणां हितं धर्मं वर्तमाने कलौ द्युगे ।

शौचाचारं यथावच वद सत्यवतीहत ॥ २

तच्छुत्वा ऋषिवाक्यन्तु समिद्वाग्न्यकं सविभः ।

प्रत्युवाच महातेजाः श्रुतिस्मृतिविशारदः ॥ ३

न चाहं सर्वतत्त्वज्ञः कर्थं धर्मं वदाम्यहम् ।

अस्मद्पितैव प्रष्टव्य इति व्यासः सुतोऽवदत् ॥ ४

ततस्ते ऋषयः सर्वे धर्मतत्त्वार्थकाङ्गिणः ।

ऋषिं व्यासं पूरस्त्वत्य गता बदरिकाश्रमे ॥ ५

नानावृक्षसमाकीण फलपुष्पोपशोभितम् ।

नदीप्रस्त्रवणाकीर्णं पुण्यतीर्थैरलङ्घतम् ॥ ६

भूगपक्षिगणाद्यच्च देवतायतनाहतम् ।

यद्यगन्धर्वसिद्धैश्च नृत्यगीतसमाकुलम् ॥ ७

तत्क्रिन्तपिसमध्ये शक्तिपुरं पराशरम् ।

सूखासीनं महात्मानं मुनिमुख्यगणाहृतम् ॥ ८

कृताङ्गलिपुयो भृत्वा व्यासस्तु ऋषिभिः सह ।

प्रदक्षिणाभिवादैश्च स्तुतिभिः समपूजयत् ॥ ९

अथ सन्तुष्टमनसा पराशरमंहासुनिः ।
 आह सुखागतं ब्रूहोत्यासीनो मुनिपुङ्क्वः ॥ १०
 आसः सुखागतं ये च ऋषयस्व समन्ततः ।
 कुशलं कुशलेत्युद्धा आसः पृच्छत्यतः परम् ॥ ११
 यदि जानासि मे मक्तिं स्त्रेहाद्वा भक्तवत्सल ।
 धर्मं कथय मे तात अनुग्राद्वो ह्यहं तव ॥ १२
 श्रुता मे भानवा धर्मा वासिष्ठाः काश्यपास्तथा ।
 गार्गेया गौतमाश्वैव तथा चौशनसा: स्मृताः ॥ १३
 अद्वेर्विष्णोश्च सांवर्त्ता दाद्वा आङ्गिरसास्तथा ।
 शाश्वातपाश द्वारौता याज्ञवल्क्यकृताश्व ये ॥ १४
 काव्यायनकृताश्वैव प्राचेतसकृताश्व ये ।
 आपस्तम्बकृता धर्माः शङ्खस्य लिंगितस्य च ॥ १५
 श्रुता ह्येते भवत्प्रोक्ता श्रौतार्थास्तेन विस्मृताः ।
 अच्चिन् मन्त्रतरे धर्माः कृतवेतादिके युगे ॥ १६
 सर्वे धर्माः कृते जाताः सर्वे नदाः कलौ युगे ।
 चातुर्वर्णसमाचारं किञ्चित् साधारणं वद ॥ १७
 व्यासवाक्यावसाने तु सुनिसुख्यः पराशरः ।
 धर्मत्य निर्णयं प्राह सूक्ष्मं स्थूलञ्च विस्तरात् ॥ १८
 शृणु पुत्र प्रबस्थेऽहं शृणवन्तु ऋषयस्तथा ।
 कल्पे कल्पे च्ययोत्पत्तौ ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ १९
 श्रुतिः स्मृतिः सदाचारा निर्णेतव्याश्व सर्वदा ।
 न कश्चिद्देवकार्त्ता च विद्धमर्त्ता चतुर्मुखः ।
 तथैव धर्मं स्वरति मनुः कल्पन्तरान्तरे ॥ २०

अथ ये कृतयुगे धर्मास्तेतायां हापरे परे ।
 अथ ये कलियुगे नृशां युगरूपातुसारतः ॥ २१
 लघः परं कृतयुगे वेतायां ज्ञानमुच्चते ।
 हापरे वद्रमित्यचुर्द्दिनमंकं कलौ युगे ॥ २२
 क्षते तु मानवो धर्मस्तेतायां गौतमः स्मृतः ।
 हापरे शङ्कलिखितौ कलौ पाराशरः स्मृतः ॥ २३
 त्यजेदेशं कृतयुगे वेतायां ग्रामसुतस्त्वजेत् ।
 हापरे कुलमेकम्बु जन्मारच्छ कलौ युगे ॥ २४
 क्षते सभापणात् पापं वेतायास्त्रैव दर्शनात् ।
 हापरे चान्नमादाय कलौ पतति कण्ठणा ॥ २५
 क्षते तु तत्क्षणा च्छापस्तेतायां दशभिर्द्दिनैः ।
 हापरे मासमावेण कलौ संवत्सरेण तु ॥ २६
 अभिगम्य क्षते हानं वेतास्ताङ्ग दीयते ।
 हापरे याचमानाय मेवया दीयते कलौ ॥ २७
 अभिगम्योनमं हानमाङ्गतस्त्रैव मध्यमम् ।
 अधर्मं याचमानं चात् संवाहानस्त्रैव निष्फलम् ॥ २८
 क्षते चास्तिगताः प्राणास्तेतायां मांससंस्थिताः ।
 हापरे रथिरं यादत् कलावचादिषु स्थिताः ॥ २९
 धर्मो जितो द्वाधर्मणं जितः रथ्योऽन्तेन च ।
 जिता भृत्यैस्तु राजानः स्त्रीभिः पुष्पया जिताः ॥ ३०
 सौदर्म्मि चामिहोवाणि गुरुपूजा प्रणश्यति ।
 कुमार्यव प्रस्त्रयन्ते तस्मिन् कलि युगेसदा ॥ ३१
 युगे युगे च ये धर्मास्त्रव तव च ये द्विजाः ।
 हेत्रां निन्दा न वर्त्त्या युगरूपा हि ते द्विजाः ॥ ३२

युगे युगे च सामयं शेषं मुनिविभाषितम् ।
 पराशरेण चाप्युक्तं प्रायश्चित्तं प्रधीयते ॥ ३३
 अहमद्यैव तद्मंमन्यस्मृत्यं ब्रवीमि वः ।
 चातुर्वर्षसमाचारं शृणुध्वं मुनिपुङ्गवाः ॥ ३४
 पराशरमतं पुण्यं पवित्रं पापनाशनम् ।
 चित्तितं ब्राह्मणार्थाय धर्मसंखापनाय च ॥ ३५
 चतुर्णामपि वर्णनामाचारो धर्मपालकः ।
 आचारभ्रष्टदेहानां भवेद्ममः पराश्रुखः ॥ ३६
 षट्कर्माभिरतो नित्यं देवतातिथिपूजकः ।
 हुतश्चिपत्तु भुज्जानो ब्राह्मणो नावसीदति ॥ ३७
 सम्या स्नानं जपो होमः स्वाध्यायो देवतार्चनम् ।
 वैश्यदेवातिथेयच्च षट्कर्मानि दिने दिने ॥ ३८
 प्रियो वा यदि वा देष्यो मूर्द्धः पश्छित एव वा ।
 वैश्यदेवं तु सम्माप्तः सोऽतिथिः खर्गसंक्रमः ॥ ३९
 दूराधानं पथिश्वान्तं वैश्यदेवे उपस्थितम् ।
 अतिथिं तं विजानीयान्नातिथिः पूर्वमागतः ॥ ४०
 न पृच्छेहोत्रचरणं न स्वाध्यायव्रतानि च ।
 छृदयं कल्पयेत् तस्मिन् सर्वदेवमयो हि सः ॥ ४१
 नैकग्रामीणातिथिं विप्रं साङ्गतिकं तथा ।
 अनित्यं ह्यागतो यस्मात् तस्मादतिथिरुच्यते ॥ ४२
 अपूर्वः हुवती विप्रो अपूर्वा वातिथिस्तथा ।
 विदाभ्यासरतो नित्यं वयोऽपूर्वा दिने दिने ॥ ४३
 वैश्यदेवे तु सम्माप्ते भिक्षुके गृहनागते ।
 चहृत्य वैश्यदेवार्थं भिक्षां दत्ता विसर्जयेत् ॥ ४४

यती च ब्रह्मचारी च पकावस्त्रामिनावुभौ ।
 तयोरव्यभदत्वा च भुज्ञा चान्द्रायणं चरेत् ॥ ४५
 यतिहस्ते जलं दद्याद्वैक्षं दद्यात् पुनर्जलम् ।
 सद्वैक्षं मेरुणा तुल्यं तज्जलं सागरोपमम् ॥ ४६
 वै श्वदेवक्तान् दोषाव्लक्तो भिक्षुर्व्यपोहितुम् ।
 न हि भिक्षुक्तान् दोषान् वै श्वदेवो व्यपोहति ॥ ४७
 अकृत्वा वै श्वदेवल्लु भुज्ञते ये हिजातयः ।
 सर्वे ते निश्चला ज्ञेयाः पतन्ति नरकेऽशुचौ ॥ ४८
 धिरोविष्टन्तु यो भुज्ञते यो भुज्ञते दक्षिणामुखः ।
 धामपादे करं न्यस्य तद्वै रक्षांसि भुज्ञते ॥ ४९
 यतये काञ्चनं दत्त्वा ताम्बुलं ब्रह्मचारिणे ।
 चोरेभ्योऽप्यभियं दत्त्वा दातापि नरकं ब्रजेत् ॥ ५०
 पापो वा यदि चाञ्छालो विप्रब्रः पितृघातकः ।
 वै श्वदेवे तु साम्नासः सोऽतिथिः स्वर्गसंकमः ॥ ५१
 अतिथिर्य य भम्नाशो गृहात् प्रतिनिवर्त्तते ।
 पितरस्तथा नाशन्ति दशवर्षशतानि च ॥ ५२
 न प्रसञ्च्यातिगो विप्रो द्वितियिं वेदपारगम् ।
 अद्दद्दन्तमावन्तु भुज्ञा भुज्ञते तु किल्विषम् ॥ ५३
 ब्राह्मणः य मखं त्रेचं निरुदकमकरण्टकम् ।
 व्यापयेत् सर्वबीजानि सा कृषिः सर्वकामिका ॥ ५४
 सुक्षेत्रे वापयेद्वैजं सुपुत्रे दापयेद्वनम् ।
 सुक्षेत्रे च सुपुत्रे च यत्क्षिप्तं नैव नश्यति ॥ ५५
 अनृता ह्यनधीयाना यत्र भैक्षचरा हिजाः ।
 ते याम दण्डयेद्राजा चौरभक्तप्रदो हि सः ॥ ५६

क्वियो हि प्रजा रक्षत् शङ्खपाणिः प्रचण्डवत् ।
 विजित्व वरसैन्यानि क्षिति धर्मर्णा पालयेत् ॥ ५७
 न श्रीः कृत्क्रमायाता स्वरूपाङ्गितितापि या ।
 खड्गेनाकम्य भुज्ञीत वीरभोग्या वसन्तरा ॥ ५८
 पुर्णं पुर्णं विचित्रयामूलच्छेदं न कारयेत् ।
 माजाकार इवोद्याने न तथाहारकारकः ॥ ५९
 लोहकर्मा तथा रक्षं गवाच्च प्रतिपालनम् ।
 वाणिज्यं कृषिकर्माणि वैश्यवृत्तिरुदाहता ॥ ६०
 शूद्राणां द्विजशूषा परो धर्मः प्रकीर्तिः ।
 अन्यथा कुरुते किञ्चित् तद्वित् तस्य निष्फलम् ॥ ६१
 लक्षणं भूतैलच्च इवि तक्षं दृतं परः ।
 न दुर्थे क्षुद्रजातीनां कृथात् सर्वस्य विक्रमम् ॥ ६२
 अविक्रेयं भद्रमांसमभक्ष्यत्य च भज्ञणम् ।
 अगम्यागमनश्चैव शुद्रोऽपि नरकं वजेत् ॥ ६३
 कपिलाक्षीरपानेन ब्राह्मणीगमनेन च ।
 वैहास्तरविवारेण शुद्रस्य नरकं ध्रुवम् ॥ ६४
 इति पाराशरेः धर्माशास्त्रे प्रयमोऽध्यायः ॥ १ ॥

द्वितीयोऽध्यायः ।

अतः परं गृहस्तम्भः धर्माचारं कल्पौ यगे ।
 धर्म साधारणं शस्यं चातुर्वर्ण्याश्रमागतम् ॥ १
 स प्रथम्याम्बहं भूवः पाराशर्थप्रचोदितः ।
 षट्कर्मनिरन्तो विषः क्षषिकर्माणि कारग्रेत् ॥ २

हलमष्टगच्छं धर्मं धड्गवं सध्यमं धृतम् ।
 चतुर्वदं नृशंशानां द्विगवं हृष्वातिनाम् ॥ १
 ज्ञवितं दृष्टिं आन्तं दलीषद्वं न दोजयेत् ।
 हीनाङ्गं व्याधितं क्लीवं वृषं विप्रो न वाहयेत् ॥ २
 स्यूलाङ्गं नीरुचं दृपं हृषमं घण्डवर्जितम् ।
 वाहयेद्विवस्त्वार्दं पश्वात् स्तानं समाचरेत् ॥ ३
 जयं देवार्चनं होमं स्वाध्यायस्त्रैवमभ्यसेत् ।
 एकद्विभिर्चतुर्विप्रान् भोजयेत् रुतकान् द्विजः ॥ ४
 स्वयं ज्ञाते तथा ज्ञेत्रे धान्यैश्च स्वयमर्जितैः ।
 निर्वेत् पश्ववज्ञानि क्रतुदीच्यात्म कारयेत् ॥ ५
 तिला रसा न विक्रेया विक्रेया धान्यतः समाः ।
 विप्रस्यैवं विधा वृत्तिस्तुत्यकाण्डादिविक्रयः ॥ ६
 संवत्सरेण वद पा भृत्यव्याप्ताती समाप्तुवाद् ।
 अयोमुखेन काष्ठेन तदैकाहेन लाङ्गोखी ॥ ७
 पाशको भृत्यव्याप्ताती च व्याघः शाकुनिकस्तथा ।
 अदाता कर्षकस्यैव पश्चैते समभागिनः ॥ ८
 कल्हनी पेषणी चुद्गी उद्गुम्भोत्य मार्जनी ।
 पश्च सुना गृहस्य अहन्यहनि वर्तते ॥ ९
 वृक्षांश्छत्वा महीं भित्त्वा हत्वा तु रुग्कीटकान् ।
 कर्षकः खुतु षड्जेन सर्जपापात् प्रस्त्र्यते ॥ १०
 यो न दथाद्विजातिभ्यो राश्चिमूलमुपागतः ।
 स चौरः स च पापिष्ठो ब्रह्मं तं विनिर्देशेत् ॥ ११
 राश्चे दत्त्वा तु षड्भागं देवानाम्बैकविंश्यकम् ।
 विप्राणां विंश्यं भानं ज्ञापिकर्ता न लिप्यते ॥ १२

च्छविवोऽपि क्षषिं कृत्वा हिजान् देवांश्च पृजयेत् ।
 वैश्यः शूद्रः सदा कुर्यात् क्षषिवाणि च्यशित्यकाद् ॥ १४
 विक्रम्य कुर्वते शूद्रा हिजसेवाविवर्जिताः ।
 अष्टम्यत्यायुषस्ते वै पतन्ति नरकेषु च ।
 चतुर्णामपि वर्णानामेष धर्माः सनातनः ॥ १५
 इति पाराश्वरे धर्मशास्त्रे हितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

हितीयोऽध्यायः ।

अतः शुद्धिं प्रवच्यामि जनने भरणे तथा ।
 दिनव्येण शुद्धन्ति ब्राह्मणाः प्रेतसूतके ॥ १
 च्छवियो व्वादशाहेन वैश्यः पञ्चदशाहकैः ।
 शूद्रः शुद्धति मासेन पराश्वरवचो यथा ॥ २
 उपासने तु विप्राणामङ्गशुद्धिस्तु जायते ।
 ब्राह्मणानां प्रस्तौ तु देहशर्णो विवीयते ॥ ३
 आते विप्रो दशाहेन व्वादशाहेन भूमिपः ।
 वैश्यः पञ्चदशाहेन शूद्रो मासेन शुद्धति ॥ ४
 एकाङ्गाच्छुद्धते विप्रो योऽन्निवेदसमन्वितः ।
 द्वादशात् केवलवेदस्तु हिहोनो दशभिर्हीनैः ॥ ५
 अन्नकर्मपरिभ्रः सन्धोपासनवर्जितः ।
 नामधारकदिप्रत्य दशाहं सूतकं भवेत् ॥ ६
 एकपिण्डान्तु दायादाः पृथग्दारनिकेतनाः ।
 अन्नव्यपि विपत्तौ च भवेत् तेषां च सूतकम् ॥ ७
 उभयत्र दशाहानि कुलस्यात् न भुज्जते ।
 तानं प्रतिपक्षो ह सः स्वाध्यायश्च निवर्तते ॥ ८

आप्नोति सूतकं गोचे चतुर्थपुरुषेण तु ।
 हायाहि च्छेदमाप्नोति पञ्चमो वात्सवंशजः ॥ ८
 चतुर्थं दशरावं स्यात् षस्त्रिया पुंसि पञ्चमे ।
 षष्ठे चतुरहाच्छ्रुदिः सप्तमे तु दिनवयम् ॥ १०
 पञ्चमिः पुरुषैयुक्ता अश्रावेयाः सगोविष्णः ।
 ततः षट्पुरुषाद्यास्त्र श्रावे भोज्याः सगोविष्णः ॥ ११
 भृग्वन्मिमरणे चैव देशात्तरस्तते तथा ।
 बाले प्रेते च सन्नासे सद्यः शौचं विधीयते ॥ १२
 दशरावे ष्वतीतिषु विरावाच्छ्रुहिरिष्यते ।
 ततः संवत्सराद्वृह्णि सचेलं स्नानमाचरेत् ॥ १३
 देशात्तरस्तः कश्चित् सगोवः शूयते यदि ।
 न विरावमहोरावं सद्यः स्नात्वा विशुद्धति ॥ १४
 आ विष्णात् विरावं स्यादा पञ्चमासात्पञ्चिष्णी ।
 अहः संवत्सरादर्वाक सद्यः शौचं विधीयते ॥ १५
 अजातदन्ता ये बाला ये च गर्भाह्विनिःस्ताः ।
 न तेषामन्निसंस्कारो नाशौचं नोदक्किया ॥ १६
 यदि गर्भा विपद्येत् स्नवते वापि योषिताम् ।
 यावन्मासं स्थितो गर्भा दिनं तावत् स सूतकः ॥ १०
 आ चुर्थाद्वयेत् स्नात्वः पातः पञ्चमषष्ठयोः ।
 अत अहुं प्रसूतिः स्यादशाहं सूतकं भवेत् ॥ १८
 प्रसूतिकाले सम्मासे प्रसवे यदि योषिताम् ।
 जीवापत्ये तु गोवस्य चते मातुष सूतकः ॥ १९
 रावावेव समुत्पन्ने चते रजसि सूतके ।
 दूर्यमेव दिमं श्राव्यं वावनोदयते रपिः ॥ २०

इन्तजातेऽनुजाते च कृतचूडे च संस्थिते ।
 अग्निसंस्कारस्य तेषां विरातं सूतकं भवेत् ॥ २१
 आ इन्तजननात् सद्य आ चूडायैश्यकी अता ।
 विरातमा व्रतात् तेषां दशरात्रमतःपरम ॥ २२
 गर्भे यदि विपत्तिः स्थाइशाङ्कं सूतकं भवेत् ।
 जीवन् जातो यदि प्रेतः सद्य एव विशुद्धात् ॥ २३
 स्त्रीणां चूडाच आदानात् संक्रमात् तदधःक्रमात् ।
 सद्यःशौचमयैकाहं विरहः प्रित्वन्यषु ॥ २४
 ग्रन्थचारी गृहे येषां ह्रयते च हताशने ।
 सम्पक्त न च कुर्वन्ति न तेषां सूतकं भवेत् ॥ २५
 सम्पर्कादृद्धुष्टि विप्रो नान्यो होषोऽस्ति ग्राहणे ।
 सम्पक्तेषु निवृत्तस्य न प्रेतं नैव सूतकम् ॥ २६
 शिखिनः कारूका वैद्या दासीहासाश नापिताः ।
 श्रोतियाचैव राजानः सद्यःशौचाः प्रकीर्तिता ॥ २७
 सवती मन्त्रपूतश्च आहितान्तिष्ठ यो हिजः ।
 राघव सूतकं नास्ति यस्य चेच्छति पार्थिवः ॥ २८
 उद्यतो निष्पन्ने दाने आर्तीं विप्रो निमन्त्रितः ।
 तदेव ऋषिभिर्दृष्टं यथाकालेन शृण्वति ॥ २९
 प्रसवे गृहमेघी तु न कुर्यात् सङ्करं यदि ।
 इथाहाच्छुष्टते माता अवगाह्न पिता शृच्छिः ॥ ३०
 सर्वेषां शावमाशौचं मातापित्रोऽशाहिकम् ।
 सूतकं मातुरेव आदुपस्तश्य पिता शृच्छिः ॥ ३१
 यदि पद्मां प्रसूतायां सम्पकं कुरुते हिजः ।
 सूतकम्बु भवेत् तस्य यदि विप्रः घडङ्गवित् ॥ ३२

सम्प्रकाञ्जायते दोषो मान्यो दोषोऽस्मि ब्राह्मणे ।
 तत्प्रात् सर्वप्रयत्नेन सम्पकं षर्जयेहिजः ॥ ३६
 विवाहोत्सवयज्ञेषु त्वत्तरा भृतसूतके ।
 पूर्वस्त्रियितं द्रव्यं दीयमानं न दुष्यति ॥ ३७
 अन्तरा तु दशाहस्य पुनर्मरणजन्मनि ।
 सावत् स्यादगुच्छिर्प्रो यावत् तत् स्यादनिर्वशम् ॥ ३८
 ब्राह्मणार्थं विप्रानां वन्दिगोप्रहणे तथा ।
 आहवेषु विप्रानामकरात्वन्तु स्तकम् ॥ ३९
 द्वाविमौ पुरुषौ लौके सूर्यसर्गलभेदकौ ।
 परिवाड़योगयुक्तव रणे चाभिमुखे हतः ॥ ४०
 यत्व यत्व हतः शूरः शत्रुभि परिवेदितः ।
 अन्त्यान् लभते लोकान् यदि लौकिं न भाषते ॥ ४१
 जितेन लभते लक्ष्मीं स्वतेनापि सुराङ्गनाः ।
 क्षणविधं सिक्षेऽसुमिन् का चन्ता मरणे रणे ॥ ४२
 अस्तु भैरवेषुः सैन्येषु विद्वत् स समन्ततः ।
 परिवाता यदा गच्छेत् स च क्रतुफलं लभेत् ॥ ४३
 यत्य च्छेदक्षतं गात्रं शरशक्त्यष्टिसुहरैः ।
 देवकन्यास्तु तं वीरं गायत्रि रमयन्ति च ॥ ४४
 वराङ्गनासहस्राणि शूरमायोधने हतम् ।
 नागकन्याश्च धावन्ति मम भर्ता भवेदिति ॥ ४५
 खलाटदेशाद्विरं हि यस्य
 तपस्य जन्तोः प्रविशेच्च वक्त्रे ।
 तं सोमपाने न हि तस्य तुर्लं
 सं ग्रामयज्ञे विधिवच्च हृष्टम् ॥ ४६

यं यज्ञसहस्रपत्रा च विद्यया
खर्गेषिणो वात्र यथैव विप्राः ।
तथैव याक्ष्येव हि तत्र वीराः
प्राणान् सुयुद्देन परेत्यजन्तः ॥ ४४

अनाथं ब्राह्मणं प्रेतं ये वहन्ति हिजातयः ।
यदे पदे यज्ञफलमासु पूर्वास्त्रभन्ति ते ॥ ४५
असगोत्रमवन्धुष्म प्रेतीभूतस्य ब्राह्मणम् ।
नीत्वा च दाहयित्वा च प्राणयामेन शुद्धति ॥ ४६
न तेषामशुभं किंचिहिजानां शुभकर्मणि ।
जलावगाहनात् तेषां शुद्धि स्मृतिरितीरिता ॥ ४७
असुगम्ये चक्ष्या प्रेतं ज्ञातिमज्ञातिमेव वा ।
स्वात्वा चैव तु सृष्टान्मिं दृतं प्राश्य विशुद्धति ॥ ४८
क्षत्रियं द्वत्रमज्ञानदूब्राह्मणो योऽनुगच्छति ।
एकाहमशुचिमूर्त्वा पंचगच्छेन शुद्धति ॥ ४९
शर्वं च वैश्यमज्ञानादूब्राह्मणो योऽनुगच्छति ।
कृत्वायौचं द्विरात्रं च प्राणायामान् षड्गच्छेत् ॥ ५०
प्रेतीभूतन्तु यः शूद्रं ब्राह्मणो ज्ञानदुर्बलः ।
नयन्तमनुगच्छेत द्विरात्रमशुचिर्भवेत् ॥ ५१
द्विरात्रे तु ततः पूर्वे नदीं गत्वा समुद्रगाम् ।
प्राणायामश्यतं कृत्वा दृतं प्राश्य विशुद्धति ॥ ५२
विनिर्वर्त्य यदा शूद्रा उदकान्तमुपस्थिताः ।
द्विजैस्तदानुगच्छेत् इति धर्मविदो विदुः ॥ ५३

तथाद्विजो स्तं शूद्रं न स्थेन च हाहयेत् ।
हष्टे सुर्यावलोकेन शुद्धिरेषा पुरातनी ॥ ५४
इति पाराशरे धर्मशास्त्रे द्वतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

चतुर्थोऽध्यायः ।

अतिमानादतिक्षेपात् चेहाहा यदि वा भयात् ।
उद्भौवात् स्त्री पुमान् वा गतिरेषा विधीयते ॥ १
पूयशोनितसम्पूर्णं च स्ये तमसि मज्जति ।
षष्ठिं वर्षसहस्रानि नरकं प्रतिपद्यते ॥ २
नाशौचं नोदकं नामिं नाशुपातंच कारयेत् ।
बोढारोऽनिप्रदातारः पाशं चेदकरास्तथा ॥ ३
तपत्तक्षेण शृथन्तीत्येवमाह प्रजापतिः ।
गोभिर्ईतं तयोऽन्धं ब्राह्मणेन तु घातितम् ॥ ४
संस्तुष्टिं च ये विप्रा बोढारस्वामिदाच्च ये ।
अत्येऽपि वाहुगत्तारः पाशं चेदकराश्च ये ॥ ५
तपत्तक्षेण शृथन्ति कुञ्चिर्ब्राह्मणभोजनम् ।
अनडुत्सहितां गांच हृद्युर्विप्राय हक्षिणाम् ॥ ६
त्युहमुषणं पिवेदापत्तरहमुषणं पयः पिवेत् ।
यो वै समाचरेहिप्रः पतितादिष्वकामतः ॥ ८
मासार्द्विं मासमेकं वा मासहयमथापि वा ।
अद्वादेमद्वेकं वा तद्वृहं चैव तत्समः ॥ ९

विरावं प्रथमे पक्षे हितीये कृच्छ्रमाचरेत् ।
 ततीये चक्रपदेः तुः कृच्छ्र सात्पनं चरेत् ॥ १०
 चतुर्थे दशरावं स्यात् पराकः पंचमे मतः ।
 कुर्याचान्द्रायणं षष्ठे सप्तमे त्वैन्दवद्यम् ॥ ११
 शुद्धार्थमष्टमे चैव षष्ठमात्यात् कृच्छ्रमाचरेत् ।
 पक्षसङ्गाप्रमाणेन सुवर्णान्यपि दक्षिणा ॥ १२
 कृतुस्त्राता तु या नारी भर्त्तारं नोपसर्पति ।
 सा चता नरकं याति विधवा च पुनः पुनः ॥ १३
 कृतौ स्त्रातान्तु यो भार्यां सन्निधौ नोपगच्छति ।
 घोरायां भूषणहत्यायां युच्यते नात्र संशयः ॥ १४
 अदुशपतितां भार्यां यौवने यः परित्यजेत् ।
 सप्तजन्म भवेत् स्त्रीलं वैधव्यं च पुनः पुनः ॥ १५
 दरिद्रं व्याधितं मूर्खं भर्त्तारं या न मन्यते ।
 सा चता जायते व्याली वैधव्यं च पुनः पुनः ॥ १६
 ओववाताहवं बीजं यथा चेत्रे प्ररोहति ।
 चेत्री तज्जभते बीजं न बीजो भागमर्हति ॥ १७
 तहत् परत्वियाः पुत्रौ हौ सुतौ कुण्डगोलकौ ।
 पत्न्यो जीवति कुण्डः स्यात् चेतः भर्त्तरि गोलकः ॥ १८
 औरसः चेत्रजस्त्रैव दक्षः कृतिमकः सुतः ।
 दद्यान्माता पिता वापि स पुत्रो दक्षको भवेत् । १९
 परिविज्ञिः परिवेत्ता यथा च परिविद्यते ।
 सर्वं ते नरकं यान्ति दाढ्याजकपंचमाः ॥ २०
 दारामिहोवसंयोगं यः कुर्यादग्ने सति ।
 परिवेत्ता स परिज्ञेयः परिविज्ञिस्तु पूर्वजः ॥ २१

हौ छाछ्हो परिवित्ते स्तु कन्यायाः क्षाच्छ एव च ।
 छाच्छातिछाच्छौ दातुच्च होता चान्द्रायणं चरेत् ॥ २३
 कुब्रवामनघण्डेषु गग्दहेषु जडेषु च ।
 जातान्धे बधिरे द्युके न दोषः परिवेद्ने ॥ २४
 पितृव्यपुलः सापद्राः परनारी दृतस्तथा ।
 हाराम्निहोत्रसंयोगे न दोषः परिवेद्ने ॥ २५
 छ्वेष्ठो भ्राता यदि तिष्ठेदाधानं नैव चिन्तयेत् ।
 अनुज्ञातस्तु कुर्वीत शङ्खस्य वचनं यथा ॥ २६
 नष्टे चते प्रत्रजिते ह्लीवे च पतिते पतौ ।
 पंचास्तापत्सु नारीणां पतिरन्यो विधीयते ॥ २७
 चते भर्त्तरि या नारी ब्रह्मचर्यं व्यवस्थिता ।
 सा चता लभते स्वर्गं यथा ते ब्रह्मचारिणः ॥ २८
 तिसः कोश्चर्दिकोटी च यानि रोमाणि मानवे ।
 तावत् कालं वसेत् स्वर्गं भर्त्तारं यातुगच्छति ॥ २९
 व्यालग्राही यथा व्यालं विलाङ्गुदरते बलात् ।
 एवमुद्भूत्य भर्त्तारं तेनैव सह मोदते ॥ २९
 दूति पाराथरे धर्मशास्त्रे चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

पञ्चमोऽध्यायः ।

शष्ठकाभ्यां शृगालादौर्यदि दृष्टस्तु ब्राह्मणः ।
 ज्ञात्वा जपित गायत्रों पवित्रां वेदमातरम् ॥ १
 गवरं शृङ्गोदके ज्ञातो महानदास्तु सङ्गमे ।
 सतुद्रदर्थनाहापि शुना दृष्टः शुचिर्भवेत् ॥ २

वेदविद्यावतस्तातः शुना दृष्टस्तु ब्राह्मणः ।
 सहिरस्योदके स्त्रात्वा दृतं प्राश्य विशुध्यति ॥ ६
 सवतस्तु शुना दृष्टस्त्रिरावं समुपोषितः ।
 दृतं कुथोदकं पीत्वा वतशेषं समापयेत् ॥ ८
 अवतः सवतो वापि शुना दृष्टो भवेहिजः ।
 प्रणिपत्य भवेत् पुतो विप्रैश्चातुनिरीच्छितः ॥ ५
 शुनाग्रातावलीढ़स्य नखैर्विलिखितस्य च ।
 अङ्गिः प्रक्षालना च्छुहिरमिना चोपचूलनम् ॥ ६
 शुना च ब्राह्मणी दृष्टा जन्मकेन दृक्षेण वा ।
 उद्दितं सोमनक्षत्रं दृष्टा सद्यः शुचिर्भवेत् ॥ ७
 क्षणपक्षे यदा सोमो न दृश्येत कदाचन ।
 यां दिशं ब्रजते सोमस्तां दिशं चावलोकयेत् ॥ ८
 असद्ब्राह्मणके ग्रामे शुना दृष्टस्तु ब्राह्मणः ।
 दृष्टं प्रदक्षिणीक्षत्य सद्यः स्त्रानाहिशुध्यति ॥ ९
 चण्डालेन खपाकेन गोभिर्विप्रैर्हतो यदि ।
 आहितामिर्ब्बतो विप्रो विषेणामहतो यदि ॥ १०
 दृहृतं तं ब्राह्मणं विप्रो लोकामौ भन्नवर्जितम् ।
 स्युद्धा चोद्य च दग्धा च सुपिण्डेषु च सर्वादा ॥ ११
 प्राजापत्यं चरेत् पश्चाद्विप्राणामनुशासनात् ।
 दग्धास्थीनि पुनर्गृथा क्षीरैः प्रक्षालयेहिजः ॥ १२
 पुनर्हृहेत् स्वकाम्नौ तन्मन्त्रेण च एथक् पृथक् ।
 आहितामिर्हिजः कश्चित् प्रवसन् कालचोदितः ॥ १३
 ईहनाशमसुप्राप्तस्त्रामिर्ब्बते गृहे ।
 श्रीतामिहोवसंस्कारः चूयताच्छिसन्तमाः ॥ १४

क्षण्णाजिनं समाख्यीर्थं कुशैर्च पुरुषाकृतिम् । १५
 षटशतानि शतंचैव पलाशानांच वृत्तकम् ॥ १५
 चत्वारिंश्चित्तरे दद्यात् षष्ठिं कण्ठे विनिर्हिते ।
 वाहूभ्यांच शतं दद्याङ्गुलीषु दग्धैव तु ॥ १६
 शतं चोरसि सद्दद्यात् विश्वद्वैवोदरे न्यसेत् ।
 अष्टौ वृषणयोर्हृद्यात् षंच मेहे च विन्यसेत् ॥ १७
 एकविंशतिमूरुभ्यां जातुजह्वे च विंशतिम् ।
 पादाङ्गुल्योः शतार्धं च पत्राणि च तथा न्यसेत् ॥ १८
 शम्यां शिश्रे विनिक्षिय चरणी वृषणे तथा ।
 जुङ्हं दक्षिणहस्तेन वामहस्ते तथोपसत् ॥ १९
 कर्णे चोदूखलं दद्यात् षष्ठे च मूषलं ततः ।
 निक्षिप्तोरसि दृष्टं तण्डुलाव्यतिलान् सुखे ॥ २०
 ओते च प्रोक्षणीं दद्यादाव्यस्थालींच चचुषोः ।
 कर्णे नेत्रे सुखे घ्राणे हिरण्यथकलं चिपेत् ॥ २१
 अनिहोत्रोपकरणं गात्रे शेषं प्रविन्यसेत् ।
 असौ स्वर्गाय लोकाय स्वाहेति च छृताङ्गुर्ताः ॥ २२
 दद्यात् पुत्रोऽथवा भाता श्वन्ये वापि स्वधर्मणः ।
 यथा दहनसंख्यारक्षया कार्यं विचक्षणैः ॥ २३
 ईदृशन्तु विधिं कुर्याद्ब्रह्मलोके गतिभ्रुवम् ।
 ये दहन्ति द्विजासन्तु ते वान्ति परमां गतिम् ॥ २४
 अन्यथा कुर्वते किंचिदामवुहिप्रबोधिताः ।
 भवत्यत्पायुषस्ते वै पतन्ति नरके भ्रुवम् ॥ २५
 इति पाराशरे धर्मशास्ते पंचमोऽथायः ॥ ५

षष्ठोऽध्यायः ।

अतपरं प्रवच्यामि प्राणिहत्यासु निष्कृतिम् ।
 पराथरेण पूर्वोक्तं मन्त्रयेष्यपि च विस्तृताम् ॥ १
 हंससारसक्रौचांच चक्रवाकं संकुकुटम् ।
 जाग्रतपादांच शरभमहोरात्रेण शुध्यति ॥ २
 बलाकाटिहिभानांच शुकपारावतादिनाम् ।
 आटिनांच बकानांच शुध्यते नक्तमोजनात् ॥ ३
 भासकाककपोतानां सारीतित्ति रिघातकः ।
 अतर्जले उमे सन्ध्ये प्राणायामेन शुध्यति ॥ ४
 मृद्रुशेनश्चिह्निग्राहचाषोलूकनिपातने ।
 अपकाशी दिनं तिष्ठेत् विकालं मारुताशनः ॥ ५
 बलाणीचटकानांच कोकिलाखञ्जरीटकान् ।
 खावकान् रक्तपादांच शुध्यन्ते नक्तमोजनात् ॥ ६
 कारणडवचकोराणां पिङ्गलाकुररस्य च ।
 भरहाजनिहन्ता च शुध्यते शिवपूजनात् ॥ ७
 मेरुण्डश्येनभासंच पारावतकपिञ्जलान् ।
 पञ्चिणामेव सर्वपामहोरात्रेण शुध्यति ॥ ८
 हत्वा नकुलमार्जारसर्पाजगरडण्डुभान् ।
 क्षयरं भोजयेद्विप्रान् लौहदण्डं च दक्षिणाम् ॥ ९
 शङ्खकीश्वरकागोधामतस्यकूर्माभिपातने ।
 टृत्ताकफलभोक्ता च हृष्टहोरात्रेण शुध्यति ॥ १०
 इकजन्मुक्त्रद्वाणां तरच्छूणांच धातने ।
 तिखप्रस्थं द्विजे दद्याद्वायुभक्षो दिनवयम् ॥ ११

अर्जं गवयतुरङ्गानां महिषोद्धनिपातने ।

शुच्यते उरात्रेण विप्राणां तर्पणेन च ॥ १२

स्वं रुरुं वराहं च अङ्गानाद्यस्तु घातयेत् ।

अङ्गालक्ष्मश्वीयाद्होरात्रेण शुच्यति ॥ १३

एवं चतुष्पदानां च सर्वेषां वनचारिणाम् ।

अहोरात्रोषितस्तिष्ठेज्जपत् वै जातवेदसम् ॥ १४

श्चित्तिनं कारुकं शूद्रं स्त्रियं वा यस्तु घातयेत् ।

प्राजापत्यद्वयं कुर्याद् वृषेकादश दक्षिणा ॥ १५

वैश्यं वा चत्रियं वापि निर्दीपमभिघातयेत् ।

सोऽतिक्ष्वाद्वयं कुर्याद्याहोविंशदक्षिणां ददेत् ॥ १६

वैश्यं शूद्रं क्रियासक्तं विकर्मस्य द्विजोत्तमम् ।

हत्वा चान्द्रायणं कुर्याद्याहोविंशदक्षिणाम् ॥ १७

चत्रियेणापि वैश्येन शूद्रेणैवेतरेण वा ।

चण्डालवधसम्माप्तः क्षचार्द्देन विशुच्यति ॥ १८

चौरः श्वपाकचाणडाला विप्रेणापि हता वदि ।

अहोरात्रोपवासेन प्राणायामेन शुच्यति ॥ १९

श्वपाकं वापि चाणडालं विप्रः समाप्ते वदि ।

द्विजसश्वापणं कर्याद्यायतीं वा सक्तज्ञेत् ॥ २०

चाणडालैः सह सुपन्तु लिरात्मुपवासयेत् ।

चाणडालैकपथं गत्वा गायत्रीस्मरणाच्छुचिः ॥ २१

चण्डालदर्शनेनैष आदित्यमवलोकयेत् ।

चण्डालम्पर्यन्ते चैव सचेलं स्नानमाचरेत् ॥ २२

चण्डालघातवापीष पीत्वा सखिलमग्रजः ।

अङ्गानाचैव नक्तेन त्वहोरात्रेण शुच्यति ॥ २३

चण्डालभाण्डसंस्यृष्टं पीत्वा कूपगतं जलम् ।
 गोमूत्रयावकाहारस्त्रिरात्रच्छिमाप्नुयात् ॥ २४
 चण्डालोदकभाण्डे तु अज्ञानात् पिवते जलम् ।
 तत्क्षणात् क्षिपते यस्तु प्राजापत्यं समाचरेत् ॥ २५
 वदि न क्षिपते तोवं शरीरे यस्य जीर्णति ।
 प्रजापत्यं न दातव्यं क्लृच्छं सान्तप्तनं चरेत् ॥ २६
 चरेत् सान्तप्तनं विप्रः प्राजापत्यत्वं क्षवियः ।
 तदृद्दृश्यु चरेदैश्वः पादं शूदस्य दापयेत् ॥ २७
 भाण्डस्यमन्त्यजनान्तु अर्लं दधि दयः पिवेत् ।
 ब्राह्मणः क्षविधो वैश्वः शूद्रश्वैव प्रमादतः ॥ २८
 ब्रद्वकूच्छपिवासेन द्विजातीनान्तु निष्कृतिः ।
 शूदस्य चोपवासेन तथा दानेन शक्तिः ॥ २९
 ब्राह्मणो ज्ञानतो भूडक्ते चण्डालान्म कदाचन ।
 गोमूत्रयावकाहाराद्यरात्रेण शुष्यति ॥ ३०
 एकैकं ग्रासमश्रीयाद्वैमूत्रयावकस्य च ।
 दशाहं नियमस्य व्रतं तत्र विनिर्दिशेत् ॥ ३१
 अविज्ञातव्य चण्डालः सन्तिष्ठेत् तस्य वैश्मनि ।
 विज्ञाते तूपसशस्य द्विजाः कुर्वन्त्यनुग्रहम् ॥ ३२
 ऋषिवक्ताच्छ्रुता धर्माखायते वेदप्रावनाः ।
 पतलमुद्दरेयुसे धर्मज्ञां पांपसङ्कटात् ॥ ३३
 दध्ना च सर्पिषां चैव क्षीरगोमूत्रयावकम् ।
 भुज्जीत सह सर्वेष्व त्रिसंस्यमवगाहनम् ॥ ३४
 रङ्गं भुज्जीत दध्ना च लङ्घं भुज्जीत सर्पिषा ।
 एव वोरेण भुज्जीत एकैकेन दिनवयम् ॥ ३५

भावदुषं न सु डीयावोच्छिष्टं कूमिदूषितम् ।
 त्रिपलं व्यधिदुष्य पलसेकन्तु सर्पिषः ॥ ३६
 भस्मना तु भवेच्छुदिरुभयोस्ताम्बकांश्योः ।
 जलशौचेन वस्त्राणां परित्यानेन स्वन्दयम् ॥ ३७
 कुसुभगुडकार्पसलवणं तैलसर्पिषी ।
 हारे शत्रा तु धान्यानि गृहे दद्याद्युताशनम् ॥ ३८
 एवं शुद्धस्तः पश्चात् कुर्वद्वाद्याणभोजनम् ।
 तिंशतं गा वृषच्चैकं दद्याद्विप्रेषु दक्षिणाम् ॥ ३९
 पुनर्लेपनया तेन होमजयेन शुध्यति ।
 आधारेण च विप्राणां भूमिदोषो न विद्यते ॥ ४०
 रजकी चर्मिकारी च लुभ्यकर्ष च पुक्सी ।
 चातुर्वर्ष्यगृहे यस्य ह्यज्ञानादधितिष्ठति ॥ ४१
 ज्ञात्वा तु निष्कृतिं कुर्व्यात् पूर्वत्रक्षाद्विनेव च ।
 गृहदाहं न वुर्वितायन्वत् सर्वच्च कार्येत् ॥ ४२
 गृहस्थाभ्यन्तरे गच्छेच्चाण्डालो यस्य कर्यचित् ।
 तत्राद्गृहाद्विनिःस्त्वा गृहभाण्डानि वर्जयेत् ॥ ४३
 रसपूर्णन्तु यज्ञाणुं न त्यजेच्च कदाचन ।
 गोरसेन तु सन्मिश्रैर्ज्ञलैः प्रोक्षेत् समन्ततः ॥ ४४
 ब्राह्मणस्य व्रणद्वारे पृथग्नेनितसम्बवे ।
 कूमिरूतपद्यते यस्य प्रायच्चित्तं कथं भवेत् ॥ ४५
 गवां मूवपुरीषेण दध्ना क्वीरेण सर्पिषा ।
 लहं ज्ञाता च पीत्वा च कूमिदुषः शर्चिर्भवेत् ॥ ४६
 क्षत्रियोऽपि सुवर्णस्य पच्चमाधान् प्रदापयेत् ।
 गोदक्षिणान्तु वैश्यस्याप्यपवासं विनिर्दिश्येत् ॥ ४७

शूद्राणां नोपवासः स्या कूदौ दानेन शुध्यति ।
 ब्राह्मणांस्तु नमस्कृत्य पञ्चगव्येन शुध्यति ॥ ४८
 अच्छिद्रमिति यद्वाक्यं वजन्ति चितिदेवताः ।
 प्रणम्य शिरसा धार्थमनिष्टोमफलं हि तत् ॥ ४९
 व्याख्यिद्यसनिनिश्चान्ते दुर्भिक्त डासरे तथा ।
 उपवासो व्रतो होमो हिजसम्यादितानि वा ॥ ५०
 अथवा ब्राह्मणास्तुषाः स्यां कुर्वन्त्यनुग्रहम् ।
 सर्वधर्ममवाप्नोति हिजैः लंब्धितापि वा ॥ ५१
 दुर्वले नुग्रहः कार्यस्तथा वै वालवदयोः ।
 अतोऽन्यथा भवेद्वोषस्तक्षाद्वानुग्रहः स्मृतः ॥ ५२
 स्ते हाद्वा यदि वा लोभाद्यादज्ञानतोऽपि वा ।
 कुर्वन्त्यनुग्रहं ये वै तत्पादं तेषु गच्छति ॥ ५३
 शरीरस्यात्यये प्राप्ते वदन्ति नियमन्तु ये ।
 महत्कार्योपरोधेन न स्वस्थस्य कदाचन ॥ ५४
 स्वस्थस्य मूढा कुर्वन्ति नियमन्तु वदन्ति ये ।
 ते तत्य विज्ञकर्त्तारः पतन्ति नरकेऽशुचौ ॥ ५५
 स एव नियमस्याज्यो ब्राह्मणं योऽवमन्ते ।
 इथा तत्योपवासः स्याद्व स पुखेन युज्यते ॥ ५६
 स एव नियमो ग्राह्मो यं यं कोऽपि वदेहिजः ।
 कुर्यादाक्षं हिजानाद्व अकुर्वन् ब्रह्महा भवेत् ॥ ५७
 उपवासो व्रतवैव स्त्रानं तीयं जपस्तपः ।
 विप्रैः स यादितं यत्य सम्पन्नं तत्य तद्वित् ॥ ५८
 व्रतश्छिद्रं तपश्छिद्रं यच्छिद्रं यज्ञकर्मणि ।
 स उभयति निष्ठुद्रं ब्राह्मणैरुपपादितम् ॥ ५९

ब्राह्मणा च इमं तीयं विच्चनं सर्वैकामदम् ।
 तेषां वक्योदत्तेनैव शुद्धान्ति सलिना जनाः ॥ ६०
 ब्राह्मणा यानि भाषते भाषते तानि देवताः ।
 सर्वैदेवमया विप्रा न तद्वचनमन्यथा ॥ ६१
 अन्नाद्ये कीटसंयुक्ते भक्षिकाकीटदूषिते ।
 अन्तरा संसृष्टिचापस्तदन्तं भक्षना स्युषेत् ॥ ६२
 भुज्ञानो हि यदा विप्रः पादं हस्तेन संसृष्टेत् ।
 उच्छिष्टं हि स वै भुज्ञे दोभुज्ञे रा भाउने ॥ ६३
 पादुकास्थो न भुज्नीत पर्यह्ने संस्थितोऽप वा ।
 शुना चाण्डालवृष्टो वा भोजनं परिचर्जे येत् ॥ ६४
 पक्वान्नस्त्रिनिषिद्धं यदन्तशुहिं तथैव च ।
 यथा पराशरेणोत्तं तथैवाहं वदार्थं वः ॥ ६५
 मितं द्रोणाढकस्यात्रं काकश्वानोपधारीतम् ।
 केनैतच्छ्रुथते चात्रं ब्राह्मणेभ्यो निवेदयेत् ॥ ६६
 काकश्वानावलीढन्तु द्रोणात्रं न परित्यजेत् ।
 वेदवेदाङ्गविद्विष्वैर्धर्मशास्त्रासुपालकैः ॥ ६७
 प्रस्थो द्वात्रिंशतिद्रोणः स्मृतो हिप्रस्थ आढकः ।
 ततो द्रोणाढकस्यात्रं श्रुतिस्मृतिविदो विदुः ॥ ६८
 काकश्वानावलीढन्तु गवाद्वातं खरेण वा ।
 स्वत्यमन्त्रं व्यजेविप्रः शुहिद्रोणाढके भवेत् ॥ ६९
 अवस्थोऽत्य तन्मात्रं यज्ञ नोपहतं भवेत् ।
 सुवर्णादिकमभ्युक्त्य हुताशेनैव तापयेत् ॥ ७०

इताशनेन संस्कृतं सुवर्णसंक्लिलेन च ।
 विप्राशां ब्रह्मघोषेण भौज्यं भवति तत्त्वाशात् ॥ ७१
 दूति पाराशरे धर्मशास्त्रे घटोऽध्यायः ॥ ६ ॥

सप्तमोऽध्यायः ।

अथातो द्रव्यसंशुद्धिः पराशरवचो यथा ।
 दारवाण्यान्तु पात्राणां तत्त्वाणां चुद्धिरिष्टते ॥ १
 मार्जनादूयज्जपात्राणां पाणिना यज्ञकर्मणि ।
 चामसानां ग्रहाणां च शुद्धिः प्रच्छालनेन तु ॥ २
 चरणां च सुवाण्यां च शुद्धिरुषेन वारिणा ।
 भद्राना शुद्धते कांस्यं ताम्रा स्त्रेन शुद्धति ॥ ३
 रजसा शुद्धते नारी विकलं या न गच्छति ।
 नदी वैरोन शुद्धेत लेपो यदि न हश्यते ॥ ४
 वापीकूपतडागेषु दूषितेषु कथंचन ।
 उद्धृत्य वै घटशतं पंचगव्येन शुद्धति ॥ ५
 अष्टवर्षा भवेदूगौरी नववर्षा तु रोहिणी ।
 दशवर्षा भवेत् कन्या अत ऊर्द्धे रजस्त्वला ॥ ६
 प्राप्ते हु द्वादशे वर्षे यः कन्यां न प्रयच्छति ।
 मासि मासि रजस्त्वला: पिवन्ति पितरः स्वयम् ॥ ७
 माता चै पितां चैव ज्येष्ठो भ्राता तथैव च ।
 द्रव्यस्ते नरकं वान्ति द्वादश कन्यां रजस्त्वलाम् ॥ ८
 वस्त्रां समुद्देत् कन्यां लाद्याशोऽज्ञानमोक्षितः ।
 सप्तमाष्ठोद्यापाङ्केयः स विप्रो दृष्ट्वीपति ॥ ९

यः करोत्वेकरात्रेण वृषलीहिवनं द्विजः ।
 स भैवसुग्जपनित्यं विभिर्द्विर्द्विशुध्यति ॥ १०
 अस्त्रं गते यदा सूर्यं चाषडालं पतितं स्त्रियम् ।
 स्त्रियां स्यृशतश्चैव कथं शुद्धिर्द्विधीयते ॥ ११
 जातवेदं सुवर्णश्च सोमसागं विलोक्य च ।
 ब्राह्मणानुगतश्चैव स्त्रानं कृत्वा विशुध्यति ॥ १२
 स्यृद्धा रजस्त्वलान्योन्यं ब्राह्मणी ब्राह्मणी तथा ।
 तावत् तिष्ठेन्निराहारा विरात्रेणैव शुध्यति ॥ १३
 स्यृद्धा रजस्त्वलान्योन्यं ब्राह्मणी क्षविया तथा ।
 अर्द्धकृच्छ्रं चरेत् पूर्वा पादमेकमनन्तरा ॥ १४
 स्यृद्धा रजस्त्वलान्योन्यं ब्राह्मणी दैश्वजा तथा ।
 पादोनंचैव पूर्वायाः परायाः कृच्छ्रपादकम् ॥ १५
 स्यृद्धा रजस्त्वलान्योन्यं ब्राह्मणी शूद्रजा तथा ।
 कृच्छ्रेण शुध्यते पूर्वा शूद्रा दानेन शुध्यति ॥ १६
 स्त्राता रजस्त्वला या तु चतुर्द्युहनि शुध्यति ।
 कुर्यादजोनिवृत्तौ तु दैवपित्रादिकर्म च ॥ १७
 रोगेण यद्रजः स्त्रीणामन्वहन्तु प्रवर्त्तते ।
 नाशुचिः सा ततस्तेन तत् स्थाहै कारिकं भतम् ॥ १८
 प्रथमेऽहनि चाषडाली हितीये ब्रह्मघातिनी ।
 हृतीये रजक्षी प्रोक्ता चतुर्द्युहनि शुध्यति ॥ १९
 आतुरे स्त्रान उत्पन्ने दशकालो द्वनातुरः ।
 स्त्रात्वा स्त्रात्वास्यशेदेनं ततः शुध्येत्स चातुरः ॥ २०
 उच्चिष्ठोच्छिष्ठसंस्पृष्टः शुना शूद्रेन वा द्विजः ।
 उपोष रजनीमेकं पञ्चगच्छेन शुध्यति ॥ २१

अतुच्छेन शूद्रेन स्यर्थं स्नानं विधियते ।
 उच्छेन च संस्थृः प्राजापत्यं समाचरेत् ॥ २२
 अक्षना शुद्धते कांस्यं सुरया यत्र लिप्यते ।
 सुरामात्रेण संस्थृं शुद्धतेऽन्युपलेपनैः ॥ २३
 गवाहातानि कांस्यानि खकाकोपहतानि च ।
 शुद्धन्ति दशभिः क्षारैः शूद्रोच्छिष्टानि यानि च ॥ २४
 गण्डूर्धं पादयौचंच कृत्वा वै कांस्यभाजने ।
 यस्मासान् भुवि निक्षिप्य उडुत्य पुनराहरेत् ॥ २५
 आयसेष्वपमारेन सीसत्याग्नो विशेषनम् ।
 हन्तमस्थि तथा शृङ्गं शौचं सोवर्णभाजनम् ॥ २६
 मणिपाषानशङ्काश्च एतान् प्रकालयेज्जलैः ।
 पाषाणे तु पुनर्वृष्टिरेषा शुद्धिरूदाहृताः ॥ २७
 शङ्काण्डदहनाच्छुद्धिर्धान्यानां मर्जनादपि ॥ २८
 अङ्गिस्तु प्रोक्षणं शौचं वङ्गनां धान्यवाससाम् ।
 प्रक्षालनेन त्वत्पानामङ्गिः शौचं विधीयते ॥ २९
 वेणुवल्कलचौराणां क्षौभकार्पासवाससाम् ।
 और्णानां नेप्रपद्मानां जला चौचं विधीयते ॥ ३०
 तुलिकाद्युपधानानि पीतरक्ताम्बराणि च ।
 योषयित्वार्कतापेन प्रोक्षयित्वा शुचिर्भवेत् ॥ ३१
 मुञ्जोपस्तरस्मर्णाणां शाश्वता फलचम्पणाम् ।
 दृणकाठादिरञ्जुनामुदकप्रोक्षणं मतम् ॥ ३२
 मार्जारमण्डिकाकीट-पतझंकमिद्दुराः ।
 मेधामेधं सृशन्त्येव नोच्छिष्टान् मनुरत्रवीत ॥ ३३

भूमिं सृष्टागतं तोदं यद्यायन्दोव्यविमुषः ।
 भूत्तोच्छिष्टं ब्रथा स्मे हं नोच्छिष्टं मनुरव्रवीत् ॥ २४
 ताम्बुलेच्चुकले चैव भुक्तस्मे हानुलेपने ।
 मधुपकं च सोमे च नोच्छिष्टं मनुरव्रवीत् ॥ २५
 रथ्याकर्द्दमतोयानि नावः पन्थास्तुणानि च ।
 मरुताकर्णं शुधन्ति पक्केष्टकचितानिच ॥ २६
 अदुष्टाः सन्तता धारा वातोडूताच्च रेणवः ।
 स्त्रियो वृद्धाच्च बालाच्च न दुधन्ति कदाचन ॥ २७
 चुते निष्टीवने चैव दन्तोच्छिष्टे तथाश्रुते ।
 पतितानाच्च सम्भाषे दक्षिणं श्रवणं स्मृश्येत् ॥ २८
 अमिरापच्च वेदाच्च सोमसूर्यानिलास्तथा ।
 एते सर्वेषां प्रियाणां श्रोत्रे तिष्ठन्ति दक्षिणे ॥ २९
 प्रभासादीनि तीर्थानि गङ्गाद्याः सरितस्तथा ।
 विप्रत्य दक्षिणे कर्णं सान्दिध्यं मनुरव्रवीत् ॥ ३०
 देशभृते प्रवासे वा व्याधिषु व्यसनेष्वपि ।
 रक्षेदेव सदेहादि पश्चात्क्षमं समाचरेत् ॥ ४१
 येन केन च धर्मेण स्वदुना दारणेन च ।
 उद्दरेद्दीनमामानं समर्थो धर्ममाचरेत् ॥ ४२
 आपत्काले तु सम्मासे शौचाचारं न चिन्तयेत् ।
 स्वयं समुद्धरेत् पश्चात् स्वस्यो धर्मं समाचरेत् ॥ ४३
 इति पाराश्वरे धर्मशास्त्रे सप्तमोऽथादः ॥ १ ॥

अष्टमोऽध्यायः ।

गवां वन्धनयोक्त्रे तु भवेन्मृत्युरकामतः ।
 अकामात् कृतपापस्य प्रायश्चित्तं कथं भवेत् ॥ १
 वेदवेदाङ्गविदुषां धर्मशास्त्रं विजानताम् ।
 स्वकर्मरतविग्राणां स्वकं पापं निवेदयेत् ॥ २
 अत ऊङ्गे प्रवच्यामि उपस्थानस्य लक्षणम् ।
 उपस्थितो हि न्यायेन व्रतादेशनमर्हति ॥ ३
 सद्यो निःसंशये पापे न भुज्ञीतानुपस्थितः ।
 भुज्ञानो वर्षयेत् पापं पर्षदयत्र न विद्यते ॥ ४
 संशये तु न भोक्तव्यं यावत् कार्यविनिश्चयः ।
 प्रमादस्य न कर्त्तव्यो यथैवासंशयस्तथा ॥ ५
 कृत्वा पापं न गूहेत गुह्यमानं विवर्जते ।
 स्वत्यं वाथ प्रभृतं वा धर्मविङ्गरो निवेदयेत् ॥ ६
 ते हि पापे कृते वेद्या हन्तारच्चैव पापनाम् ।
 व्याधितस्य यथा वैद्या वुद्धिमन्तो रुजापहाः ॥ ७
 प्रायश्चित्ते समुत्पन्ने ज्ञीमान् सत्यपरायणः ।
 मुहुरार्ज्जवसम्बन्धः शुद्धिं गच्छेत मानवः ॥ ८
 सचेलं वाग्यतः स्नात्वा हिन्द्रवासाः समाहितः ।
 चत्वियो वाथ वैश्यो वा ततः पर्षदसावजेत् ॥ ९
 उपस्थाय ततः श्रीब्रह्मार्त्तिमान् धरणीं ब्रजेत् ।
 गात्रैच्च शिरसा चैव न च किंचिदुदाहरेत् ॥ १०
 सावित्राच्चापि गायत्राः सन्ध्योपास्त्यग्निकार्ययोः ।
 अज्ञानात् कृषिकर्त्तारो ब्राक्षणा नामधारकाः ॥ ११

अत्रानाममन्त्राणां जातिसात्रोपजीविनाम् ।
 सहस्रः समेतानां परिषत्त्वं न विद्यते ॥ १२
 यद्वद्वन्ति तस्मोमूढा मूर्खा धर्ममतविदः ।
 तत् पापं शतधा भृत्वा तदक्तुरधिगच्छति ॥ १३
 अज्ञात्वा धर्मशास्त्राणि प्राधिक्षितं ददाति यः ।
 प्रायश्चित्ती भवेत् पृतः किल्विधं परिषद्वजेत् ॥ १४
 चत्वारो वा त्रयो वापि यद्वद्वयैऽपारगाः ।
 स धर्म इति विज्ञेयो नेतरैस्तु सहस्रः ॥ १५
 प्रमाणमार्गं मार्गन्तो ये धर्मं प्रवदन्ति वै ।
 तेषामुहिजते पापं समूतगुणवादिनाम् ॥ १६
 यथाशमनि स्थितं तोयं मरुताक्षेण शुभ्यति ।
 एवं परिषदादेशाद्वाशयेदेव दुष्कृतम् ॥ १७
 नैव गच्छति कर्त्तारं नैव गच्छति पर्षदम् ।
 मारुताकार्दिसंयोगात् पापं नश्यति तोयवत् ॥ १८
 अनाहितामन्यो येऽन्ये वेदवेदाङ्गपारगाः ।
 पञ्च त्रयो वा धर्मज्ञाः परिषत् सा प्रकीर्तिता ॥ १९
 मुनीनामामविद्यानां द्विजानां यज्ञयाजिनाम् ।
 वेदवतेषु स्नातानामकोऽपि परिषद्वेत् ॥ २०
 पञ्च पूर्वं मया प्रोक्तास्तेषांचैव त्वसम्बवे ।
 स्वरूपितरितुष्ठा ये परिषत् सा प्रकीर्तिता ॥ २१
 अत ऊर्ध्वं त्वं ये विप्राः केवलं नामधारकाः ।
 परिषत्त्वं न तेषां वै सहस्रगुणितेषापि ॥ २२
 यथा काष्ठमयो हस्ती यथा चर्ममयो स्वगः ।
 ब्राह्मणास्त्रवनधीयानास्त्रयस्ते नामधारकाः ॥ २३

ग्रामस्थानं वथा शूलं वथा कूपस्तु निर्जलः ।
 वथा हुतमन्तम्बो च अमन्तो ब्राह्मणस्थानः ॥ २४
 वथा धण्डोऽफलं स्त्रीषु वथा गौरुषस्त्राफलः ।
 वथा चार्णोऽफलं दानं तथा विप्रोऽनृतोऽफलः ॥ २५
 चिवं कर्म वथानेकैरङ्गैरुचील्यते शनैः ।
 ब्राह्मणमपि तद्वत् स्यात् संस्कारैर्विधिपूर्वकैः ॥ २६
 प्रायश्चित्तं प्रदक्षिण्ये द्विजा नामधारकाः ।
 ते द्विजाः प्रापकर्माणाः समेता नरकः यद्युः ॥ २७
 ये पठन्ति द्विजा वेदं पञ्चयन्नरतात्मये ।
 त्रैलोक्यं धारयन्त्येते पञ्चेन्द्रियरतात्मयाः ॥ २८
 समर्णीतः शशानेषु दीपोऽमिनः सर्वभक्षकः ।
 तर्थैव ज्ञानवान् विप्रः सर्वभक्षश्च दैवतम् ॥ २९
 अमेधानि च सर्वाणि प्रक्षिप्तलुपदके वथा ।
 तर्थैव किल्खिषं सर्वं प्रक्षेपत्यं द्विजेऽमले ॥ ३०
 गायत्रीरहितो विप्रः शूदान्दण्डशुचिर्मवेत् ।
 गायत्रीब्रह्मतत्त्वज्ञाः समूज्यते द्विजोत्तमाः ॥ ३१
 दुःशौलोऽपि द्विजः पूजयो न शूद्रो विजितेन्द्रियः ।
 कः परित्यज्य दुश्टां गां दुहेच्छीलवतीं खरीम् ॥ ३२
 धर्मशास्त्ररथारुदा वेदखड्गधरा द्विजाः ।
 क्रीडार्थमपि वद्यूयुः स धर्मं परमः स्मृतः ॥ ३३
 चातुर्वद्योऽविकल्पी च अङ्गविद्मर्मपाठकः ।
 प्रपञ्चाश्वमिणो मुख्याः परिषत् स्वर्दशावराः ॥ ३४
 राज्ञास्त्रानुभते चैव प्रायश्चित्तं द्विजो वदेत् ।
 स्थमेव न वक्तव्या प्रायश्चित्तस्य निष्कृतिः ॥ ३५

ब्राह्मणां च व्यातकम्य राजा यत् कर्तुमिच्छति ।
 तत् प्राप्य शतधा भूत्वा राजानमुपगच्छति ॥ ३६
 प्रायचित्तं सदा दद्यादेवतायतनाग्रतः ।
 आत्मानं पावयेत् पश्चाज्जपन् वै वेदमातरम् ॥ ३७
 संयिखं वपनं कृत्वा तिसम्बन्धवगाहनम् ।
 गवां गोष्ठे वसेद्रावो दिवा ताः समतुवजेत् ॥ ३८
 उण्णे वर्षिति श्रीते दा जास्ते वाति दा सृष्टम् ।
 न कुर्वीतात्मनस्त्राणं गोरक्त्वा दु शक्तिः ॥ ३९
 आत्मनो वदि वाच्येषां रुहं त्रिवृज्यवा खले ।
 भक्त्यन्तो न कथयेत् पिवलं चैव वत्सकम् ॥ ४०
 पिवलीषु पिवेत् तोर्यं संविश्वलीषु संविश्वत् ।
 पतितां पद्ममनां वा सर्वप्राप्तैः सहृदरेत् ॥ ४१
 ब्राह्मणार्थं गवार्थं वा यस्तु प्राणान् परित्यजेत् ।
 मुच्यते ब्रह्महत्यादैगोपा गोब्राह्मणस्य च ॥ ४२
 गोबधत्यात्मुपेण प्राजापत्यं विनिहितेत् ।
 प्राजापत्यन्तु यत् कृच्छ्रं विभवेत् रसतुर्विभव् ॥ ४३
 एकाइमेवभक्ताशी एकाहं नक्तमोजनः ।
 अयाचित्ताश्चेकमहरेकाहं भारताश्चनः ॥ ४४
 दिनद्वयचैकभक्तो द्विदिनं नक्तमोजनः ।
 दिनद्वयमयाची स्यात् त्रिदिनं सारुताश्चनः ॥ ४५
 त्रिदिनं चैकभक्ताशी त्रिदिनं नक्तमोजनः ।
 दिनद्वयमयाची स्यात् त्रिदिनं सारुताश्चनः ॥ ४६
 चतुरहन्तेकभक्ताशी चतुरहं नक्तमोजनः ।
 चतुर्द्विनमयाची स्यात्त्रुरहं सारुताश्चनः ॥ ४७

प्रायश्चिन्ते ततश्चीर्णे वुर्याद्वाह्नाणभोजनम् ।
 विप्राय दक्षिणां दद्यात् पवित्राणि जपेहिजः ।
 ब्राह्मणान् भीजयित्वा तु गोप्तः शुद्धो न संशयः ॥ ४८
 इति पाराशरे धर्मशास्त्रे अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

नवमोऽध्यायः ।

गवां संरक्षणार्थाय न दुष्टेद्वोधवन्धयोः ।
 तद्वधन्तु न तत् विद्यात् कामाकामकृतं तथा ॥ १
 अंगुष्ठमादः स्थूलो वा वाहुमालः प्रमाणतः ।
 आर्द्धस्तु सपलाशश्च दण्ड इत्यभिधीयते ॥ २
 दण्डादूङ्के यदन्येन प्रहरेह्ना निपातयेत् ।
 प्रायश्चिन्तं चरेत् प्रोक्तं द्विगुणं गोव्रतं चरेत् ॥ ३
 रोधवन्धनयोक्ताणि घातनं च चतुर्विधम् ।
 एकपादं चरेद्वैष्णे हिपादं वन्धने चरेत् ॥ ४
 योक्ते षु पादहौनं स्याचरेत् सवं निपातने ।
 गोचरे च गृहे वापि हुर्गेष्वपि समेष्वपि ॥ ५
 नदीष्वपि समुद्रेषु खातेऽप्य दरीमुखे ।
 दग्धदेशे स्थिताः गावस्तम्भनाद्रोध उच्यते ॥ ६
 योक्ताडामकडोरैश्च घण्डाभरणभुषणे ।
 गृहे वापि वने वापि वद्धा स्याहौर्मता यदि ॥ ७
 तदेव वन्धनं विद्यात् कामाकामकृतं च वत् ।
 मृग्गेष्वे शक्टे पञ्ज्ञौ भारे वा पौडितो भरैः ॥ ८ ॥

गोपतिस्त्वुमाप्नोति योक्त्रो भवति तद्वधः ।
 मत्तः प्रमत्त उत्तमत्त्वेतनो वायचेतनः ॥ ८
 कामाकामव्यतक्रोधो दण्डैर्हन्याद्योपलैः ।
 महता वा व्यता वापि तद्वि हेतुर्निपातने ॥ १०
 मूर्च्छितः पतितो वापि दण्डेनाभिहतः स तु ।
 उत्तितस्तु यदा गच्छेत् पञ्च सप्त दशैव वा ॥ ११
 ग्रासं वा यदि गृह्णीयात्तोर्यं वापि पिवेद्यदि ।
 पूर्वव्याध्युस्त्रष्टव्येत् प्रायच्चित्तं न विद्यते ॥ १२
 पिण्डस्ये पादमेकस्तु द्वौ पादौ गर्भसम्बिन्दते ।
 पादोनं व्रतमूर्द्धिष्ठं हत्वा गर्भमचेतनम् ॥ १३
 पादेऽङ्गरोमपवनं द्विपादे शमशुसोऽपि च ।
 त्रिपादे तु शिखावर्ज्जं सशिखव्युत्तु निपातने ॥ १४
 पादे वस्त्रयुगं चैव द्विपादे कांस्यभाजनम् ।
 पादोने गोट्यं दद्याश्चतुर्थं गोहयं स्मृतम् ॥ १५
 निष्पत्त्वसर्वगात्रम् दश्यते वा सचेतनम् ।
 अङ्गप्रत्यङ्गसम्पन्ने द्विगुणं गोव्रतं चरेत् ॥ १६
 पाषाणैव दण्डेन गावो येनाभवातितः ।
 शृङ्गभङ्गे चरेत् पादं द्वौ पादौ तेन धातने ॥ १७
 लाङ्गुले कृच्छ्रपादन्तु द्वौ पादावस्तिभञ्जने ।
 त्रिपादं चैव कर्णं तु चरेत् सर्वं निपातने ॥ १८
 शृङ्गभङ्गेऽस्थिभङ्गे च कटिभङ्गे तथैव च ।
 यदि जीवति वस्त्रासान् प्रायच्चित्तं न विद्यते ॥ १९
 व्रणभङ्गे च कर्त्तव्यः स्त्रेऽप्यङ्गस्तु पाणिना ।
 यस्त्राप्त्वा प्रवृत्त्वो वावद्वृद्वलो भवेत् ॥ २०

यावत् सम्युर्ग्णसर्वाङ्गस्तावत् तं पोषयेन्नरः ।
 गोदं ब्राह्मणस्याग्रे नमस्कृत्य विवर्ज्येत् ॥ २०
 यद्यसम्युर्ग्णसर्वाङ्गो हीनदेहो भवेत् तदा ।
 गोवातक्ष्य तस्याहु प्रायश्चित्तं विनिहिंश्चेत् ॥ २१
 काष्ठलोऽकपःसार्णैः शस्त्रेणैवोद्भूतो बलात् ।
 व्यापादयति यो गान्तु तस्य शुद्धिं विनिहिंश्चेत् ॥ २२
 चरेत् सान्तपनं काष्ठे प्राजापत्यन्तु लोङ्के ।
 तस्मक्ष्चन्तु पाषाणे शस्त्रे चैवातिक्ष्चकम् ॥ २३
 पञ्च सान्तपने गावः प्राजापत्ये तथा तवः ।
 तस्मक्ष्चर्हे भवन्त्यष्टावतिक्ष्चर्हे त्रयोदश ॥ २४
 प्रभापणे प्राणभृतां दद्यात् तत्प्रतिरूपकम् ।
 तस्यानुरूपं मूर्खं वा दद्यादित्यवौन्मनुः ॥ २५
 अन्यताङ्गनलक्ष्मभ्यां वहने दोहने तथा ।
 सायं मंयमनार्थन्तु न दुष्येद्रोधवन्धयोः ॥ २६
 अतिदाहेऽतिवाहे च नासिकामेहने तथा ।
 नहीपर्वतसञ्चारे प्रायश्चित्तं विनिहिंश्चेत् ॥ २७
 अतिदाहे चरेत् पादं हौ पादौ वाहने चरेत् ।
 नासिके पादहीनन्तु चरेत् सर्वे निपातने ॥ २८
 दहनाच्च विपद्येत अवडो वापि यन्त्रितः ।
 उक्तं पराशरेणैव द्विकपादं यथाविधि ॥ २९
 रोधवन्धनयोक्त्रच्च भारप्रहरणं तथा ।
 दुर्गम्भेरणयोक्त्रच्च निमित्तानि वधस्य षट् ॥ ३०
 वन्धपाणसुगुप्ताङ्गो मियते च दिग्दि गोपयः ।
 भवने तस्य नाश्य पापे कृच्छार्द्वमर्हति ॥ ३१

न नारिकेलैर्न च शालवालै
र्न चापि मौज्जैर्न च वस्त्रनश्चलैः ।
एते स्तु गावो न निवन्धनैया
बडास्तु तिष्ठैत् परशुं रुहीत्वा ॥ ३३

कुञ्जैः काशैच्च बध्नीयाहोपशुं दक्षिणामुखम् ।
पाशलम्नानिदधेषु प्रायश्चित्तं न विद्यते ॥ ३४

यदि तत्र भवेत् काण्डं प्रायश्चित्तं कर्त्त भवेत् ।
जपित्वा पावनीं देवीं मुच्यते तत्र किञ्चिष्ठात् ॥ ३५

प्रेरयन् कूपवापीषु वृच्छेदेषु पातयन् ।
गवाशनेषु विक्रीणं स्ततः प्राप्नोति गोवधम् ॥ ३६

आराधितस्त यः कश्चिद्द्वित्रकदो यदा भवेत् ।
श्रवणं रुदयं भित्रं सम्नो वा कूपसङ्खटे ॥ ३७

कुपाद्युतक्रमणे चैव भम्नो वा ग्रीवपादयोः ।
स एव मिथ्यते तत्र लीन् पादांस्तु समाचरेत् ॥ ३८

कूपखाते तटीवरधे नदीवन्धे प्रपासु च ।
पानीयेषु विपचानां प्रायश्चित्तं न विद्यते ॥ ३९

कूपखाते तटीखाते दीर्घखाते तथैव च ।
अथेषु धर्मखातेषु प्रायश्चित्तं न विद्यते ॥ ४०

वेश्मद्वारे निवासेषु यो नरः खातमिच्छति ।
स्वकार्यगृहखातेषु प्रायश्चित्तं विनिर्विश्वेत् ॥ ४१

निश्च वन्धनिरुद्धेषु सर्पव्याप्रहतेषु च ।
अनिविद्युद्धिपचानां प्रायश्चित्तं न विद्यते ॥ ४२

ग्रामधाते शरोचेषा वेश्मवन् धनिपातने ।
अतिष्ठितानाम् प्रायश्चित्तं न विद्यते ॥ ४३

संग्रामे प्रहतानां च ये द्रष्टा वेशमकेषु च ।
 दावामिन्यामधाते वा प्रायश्चित्तं न विद्यते ॥ ४४
 यत्किंता गौचिकित्सार्थं मूढ़गर्भं विमोचने ।
 यद्वे कृते विपद्यते प्रायश्चित्तं न विद्यते ॥ ४५
 आपदानां बङ्गनां च बन्धने रोधनं पि वा ।
 भिषज्जिथापचारे च प्रायश्चित्तं विनिर्दिष्ट् ॥ ४६
 गोदृष्टाणां विपत्तौ च यावन्तः प्रेत्काजनाः ।
 न वारयन्ति तां तेषां सर्वेषां पातकं भवेत् ॥ ४७
 एको हतो वै द्विहुभिः समेतै
 न ज्ञायते यस्य हतोऽभिधानात् ।
 दिव्येन तेषामुपलभ्य हन्ता
 निवर्त्तनीयो नृपसवियुक्तैः ॥ ४८
 एका चेद्विहुभिः कापि दैवाद्वगपादिता भवेत् ।
 पादं पादस्त्रं हत्यायाच्चरेयुस्ते दृष्टक् दृष्टक् ॥ ४९
 हतेषु रुधिरं हृश्यं व्याधिग्रस्तं कृशो भवेत् ।
 नाना भवति हृष्टेषु एषमन्तेष्टणं भवेत् ॥ ५०
 मनुना चैवमेकेन सर्वशास्त्राणि जानता ।
 प्रायश्चित्तन्तु तेनोक्तं गोषु चान्द्रायणं चरेत् ॥ ५१
 केशानां रक्षणार्थीय द्विगुणं गोवतं चरेत् ।
 द्विगुणे वत आदिष्ठे दक्षिणा द्विगुणा भवेत् ॥ ५२
 राजा वा राजपुत्रो वा ब्राह्मणो वा बहुच्छ्रुतः ।
 अकृत्वा वपनं तस्य प्रायश्चित्तं विनिर्दिष्टेत् ॥ ५३
 यस्य न द्विगुणं दानं केशस्त्रं परिरक्षितः ।
 तत् पापं तस्य तिष्ठेत बक्षा च नरकं वजेत् ॥ ५४

यत् किञ्चित् क्रियते पापं सर्वं केशेषु तिष्ठति ।
 सर्वान् केशान् समुद्धृत्य च्छेदयेदंगुलिहृदयम् ॥ ५५
 एवं नारीकुमारीणां शिरसोमुण्डनं स्मृतम् ।
 न स्त्रियाः केशवपनं न दुरे शयनाशनम् ॥ ५६
 न च गोष्ठे वसेद्रातौ न दिवा गा असुवजेत् ।
 नदीषु सङ्गमे चैव अरण्येषु विशेषतः ॥ ५७
 न स्त्रीणामजिनं व्यासो व्रतमेवं समाचरेत् ।
 त्रिसंख्यं स्नानमित्युक्तं छुराणामर्चनं तथा ॥ ५८
 बन्धुमध्ये व्रतं तासां क्षच्छचान्द्रायणादिकम् ।
 गृहेषु नियतं तिष्ठेच्छुचिर्नियममाचरेत् ॥ ५९
 इह यो गोवधं कृत्वा प्रच्छादयितुमिच्छति ।
 स याति नरकं घोरं कालस्त्रवमसंशयम् ॥ ६०
 विमुक्तो नरकात् तम्भान्मर्यालोके प्रजायत ।
 क्लीवो दुःखी च कुष्ठी च सप्तजन्मानि वै नरः ॥ ६१
 तम्भात् प्रकाशयेत् पापं स्वधर्मं सततं चरेत् ।
 स्त्रोवालभृत्यगेविप्रेष्वतिकोपं विवर्ज्य येत् ॥ ६२
 इति पाराशरे धर्मशास्त्रे नवमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

दशमोऽध्यायः ।

चातुर्वर्णंस्य सर्ववृ हीयं प्रोक्ता तु निष्कृतिः ।
 चागम्यागमने चैव शुद्धौ चान्द्रायणं चरेत् ॥ १
 एकैकं क्षासयेत् पिण्डं कृणे शुक्रे च वर्दयेत् ।
 अभावस्या न भुज्योत एष चन्द्रायणो विधिः ॥ २

कुकुठाण्डप्रमानन्तु ग्रासु वृ परिकल्पयेत् ।
 अन्यथा भावदुष्टस्य न खर्मो नैव शुध्यति ॥ ३
 प्रायस्वित्ते ततच्चीर्णे कुर्वादृ ब्राह्मणभोजनम् ।
 गोहव्य वस्त्वयुग्मच्च दद्याहिप्रेषु दक्षिणाम् ॥ ४
 चापडालींच खपाकींच द्विभिरुच्छति यो द्विजः ।
 तिरात्मुपवासी स्याहिप्राणामनुशासनात् ॥ ५
 सशिखं वपनं कुर्वादृ प्राजापत्यवयं चरेत् ।
 ब्रह्मकूचं ततः कृत्वा कुर्वादृ ब्राह्मणतर्पणम् ॥ ६
 गायत्रोंच जपेत्तिं दद्याहोमिथुनहव्यम् ।
 विप्राय दक्षिणां दद्या कुहिमाप्नोत्यसंशयम् ॥ ७
 चक्षियोश्चापि वैश्यो वा चंडालीं गच्छते यदि ।
 प्राजापत्यहवयं कुर्वाहद्याहोमिथुनं तथा ॥ ८
 खपाकमथचंडालीं शूद्रो वै यदि गच्छति ।
 प्राजापत्यं चरेत् कृच्छ्रं दद्याहोमिथुनं तथा ॥ ९
 मातरं यदि गच्छेत् भगिनीं पूत्रिकां तथा ।
 एतास्तु भोहतो गत्वा वीनं कृच्छ्रांस्तु समाचरेत् ॥ १०
 चाद्रायणतयं कुर्वाच्छिश्वस्त्रे देन शुध्यति ।
 मातृष्वसुगमे चैव आत्मभेदमिदर्थनम् ॥ ११
 अज्ञानात् तान्तु यो गच्छेत् कुर्वाच्चान्द्रायणहव्यम् ।
 दशगोमिथुनं दद्याच्छुद्धिः पराय्यरोऽव्रवीत् ॥ १२
 पिटदारान् समारूप्य मातुरासांच भावजाम् ।
 गुरुषपक्षीं सुषांचैव भावभार्यां तथैव च ॥ १४
 मातुलानीं सगोत्रांच प्राजापत्यवयं चरेत् ।
 गोहव्यं दक्षिणां दत्त्वा शुध्यते नान् र्त्वयः ॥ १५

पशुवेश्यादि-गमने महिषुद्धीकपीस्तथा ।
 खरीज्ञ शुकरीं गत्वा प्राजापत्यं समाचरेत् ॥ १५
 गोगामी च विराचेण गमेकं ब्राह्मणे ददत् ।
 महिषुद्धीखरीगामी त्वं होरात्रेण शुध्यति ॥ १६
 डामरे समरे वापि दुर्भिते वा जनक्ये ।
 वन्दिग्राहे भयान्ते वा सदा स्वस्त्रीं निरीक्षयेत् ॥ १७
 चाणडालैः सह सम्पर्कं या नारी कुरुते ततः ।
 विप्रान् दश वरान् गत्वा स्वकं दोषं प्रकाशयेत् ॥ १८
 आकण्ठसम्मिते कूपे गोमयोदनाकर्मे ।
 तत्र स्थिता निराहारा त्वेकरात्रेण निष्क्रमेत् ॥ १९
 सशिखं वपनं अत्वा भुज्जीयादूयावकौदनम् ।
 विरात्मुपवासित्वं ह्येकरात्रं जले वर्सत् ॥ २०
 शङ्खपुष्पीलतामूलं पवस्त्रं कुसुमं फलम् ।
 सुवण्णं पंचगव्यज्ञ ज्ञायथित्वा पिवेज्जलम् ॥ २१
 एकभक्तं चरेत् पश्चादूयावत् पुष्पवतौ भवेत् ।
 व्रतं चरति यदूयावत् तावत् संवसते वह्निः ॥ २२
 प्रायश्चित्ते तत्त्वीर्णं कुर्याद् ब्राह्मणभोजनम् ।
 गोहयं दक्षिणां दद्याच्छुद्धिः पराशरोऽव्रवीत् ॥ २३
 चातुर्वर्णस्य नारीणां क्षच्छचान्द्रायाऽव्रतम् ।
 यथा भूमिस्थाना नारी तस्मात् तां न तू दूषयेत् ॥ २४
 वन्दिग्राहेण या भुक्ता हत्वा वज्रा वलाङ्गात् ।
 हत्वा सान्त्वनं क्षच्छुद्धिः शुध्येत् पराशरोऽव्रवीत् ॥ २५
 सकृद्भुक्ता तु या नारी ने क्षत्तीं पापकर्मभिः ।
 प्राजापत्येन शुध्येत् ऋतुप्रस्तवणेन तु ॥ २६

पतत्यर्दृं शरीरस्य यस्य भार्या सुरां पिवेत् ।
 पतितार्दृशरीरस्य निष्कृतिर्न विघ्नीयते ॥ २७
 गायत्रीं जपमानस्तु कृच्छ्रं सान्तपनं चरेत् ॥ २८
 गोमूर्वं गोमयं क्षीरं दधि सर्पिः कुशोदकम् ।
 एकरात्रोपवासस्व कृच्छ्रं सान्तपनं स्फृतम् ॥ २९
 जारेण जनयेद्दभं गर्भं त्वक्ते वृते पतौ ।
 तां त्वजेदपरे रात्रे पतितां पापकारिणीम् ॥ ३०
 ब्राह्मणी तु यदा गच्छेत् परपुंसा समन्विता ।
 सा तु नष्टा वनिर्दिष्टा न तस्यागमनं पुनः ॥ ३१
 कामान्मोहादृयदा गच्छेत् त्वक्ता वन्धुन् सतान् पतिम् ।
 सा तु नष्टा परे लोके मानुषेषु विशेषतः ॥ ३२
 दशमे तु दिने मासे प्रायश्चित्तं न विद्यते ।
 दशाहं न त्वजेनारी त्वजेनष्टशुता तथा ॥ ३३
 भर्ता चैव चरेत् कृच्छ्रं कृच्छ्रार्देष्वैव वानधवा ।
 तेषां भुक्ता च पौत्रा च अहोरात्रेण शुध्यति ॥ ३४
 ब्राह्मणीतु यदा गच्छेत् परपुंसा विवर्जिता ।
 गत्वा पुंसां शतं याति त्वजेयुस्तान्तु गोविणः ॥ ३५
 पुंसो यदि गृहं गच्छेत् तदशुद्धं गृहं भवेत् ।
 पिण्डमात्रगृहं यज्ञं जारस्यैव तु तदृगृहम् ॥ ३६
 उल्लिख्य तदृगृहं पश्चात् पंचगम्बेन शुध्यति ।
 त्वजेनूच्छयपात्राणि वस्त्रं काढँच शोधयेत् ॥ ३७
 सभारान् शोधयेत् सर्वान् गोकेशैषं फलोद्भवान् ।
 ताम्ब्राणि पंचगम्बेन कांस्यानि दश भस्त्राभः ॥ ३८

प्रायश्चित्तं चरेहिप्रौ ब्राह्मणैरुपपत्तिः ।
गोहर्यं दृक्षणां दद्यात् प्राजापत्यं समाचरेत् ॥ ३८
इतरेषामहोरावं पंचगव्येन शोधनम् ।
सपुत्रः सहभृत्यश्च कुर्याद् ब्राह्मणभोजनम् ॥ ४०
आकाशं वायुरनिष्ठं मेष्ठं भूमिगतं जलम् ।
न दुष्यन्तीह दर्भाश्च यज्ञेषु चमसास्तथा ॥ ४१
उपवासैर्वतैः पुण्यैः स्नानसन्ध्यार्चनादिभिः ।
जपैर्होमैस्तथा दानैःशुध्यन्ते ब्राह्मणाः सदा ॥ ४२
दूति पाराशरे धर्मशास्त्रे दग्धमोऽध्यायः ॥ १० ।

एकादशोऽध्यायः ।

अस्यरेतो गोमांसं चाणडालाद्वयापि वा ।
यदि भुक्तन्तु विप्रेण कृच्छ्रं चान्त्रायणं चरेत् ॥ १
तथैव चक्रियो वैश्यसदर्षन्तु समाचरेत् ।
शूद्रोऽप्येवं यदा भुक्तो प्राजापत्यं समाचरेत् ॥ २
पंचगव्यं पिवेच्चकुद्रो ब्रह्मकूच्चं पिवेहिजः ।
एकद्वित्रिचतुर्गार्च्छ दद्याहिप्रादतुकमात् ॥ ३
शूद्राद्वं सूतकस्याद्वयमभोच्यत्यादसेव च ।
चक्रितं प्रतिषिद्धान्तं पृवीच्छिष्टं तथैव च ॥ ४
यदि भुक्तन्तु विप्रेण अज्ञानादापदापि वा ।
ज्ञात्वा समाचरेत् कृच्छ्रं ब्रह्मकूर्चन्तु पाषनम् ॥ ५
व्यातैर्नकुलमार्जारैरन्नमुच्छितिं यदा ।
तिलदर्भीदिकैः प्रोक्ष्य शुध्यते नात्र संशयः ॥ ६

शूद्रोऽयभोज्यं भुज्ञात् पंचगव्येन शुध्यति ।
 ज्ञवियो वापि वैश्यश्च प्राजापत्येन शुध्यति ॥ ७
 एकपञ्चत्युपविष्टानां विप्राणां सह भोजने ।
 यव्येकोऽपि त्यजेत् पात्रं श्वेषमन्नं न भोजयेत् ॥ ८
 मोहाहा लोभतस्त्रव पञ्चतावुच्छिष्टभोजने ।
 प्रावचित्तं चरेद्विप्रः कृक्षुं साम्पन्नतया ॥ ९
 पीयूषव्येतलशुनदृत्ताकफलगृज्जनम् ।
 पलाणाडुं दृक्कनिर्यासं देवस्वं कवकानि च ॥ १०
 उद्धीक्षीरमविक्षीरमज्ञानाङ्गुञ्जते द्विजः ।
 विरात्तमुपवासी स्थान् पंचगव्येन शुध्यति ॥ ११
 मण्डूकं भक्षयित्वा च मूषिकमांसमेव च ।
 ग्रात्वा विप्रस्वहोरात्रं यावकान्नेन शुध्यति ॥ १२
 ज्ञवियो वापि वैश्यो वा क्रियावन्तौ शुचवतौ ।
 तदृगृहेषु द्विजैर्भेज्यं हव्यकव्येषु नित्ययः ॥ १३
 दृतं तैलं तथा ज्ञीर गुडं तैलेन पाचितम् ।
 गत्वा नदतटे विप्रो भुज्ञीयाच्छुद्रभोजनम् ॥ १४
 अज्ञानाङ्गुञ्जते विप्राः सूतके सूतकेऽपि वा ।
 प्रायचित्तं कथं तेषां वर्णं वर्णं विनिर्दिश्येत् ॥ १५
 गायत्राणि सहस्रेण शुद्धः स्थाच्छुद्रसूतके ।
 वैश्यः पंचसहस्रेण तिसहस्रेण ज्ञवियः ॥ १६
 वाय्याश्च यदा भुङ्गते प्राणायामेन शुध्यति ।
 अथवा सामदेश्येन साम्ना चैकेन शुध्यति ॥ १७
 शृङ्कान्नं गोरक्षं स्नेहं गूदवेशमन आगतम् ।
 पक्कं विप्रगृहे पूर्तं भोज्यं तन्मनुरवदीत् ॥ १८

यापत्कावे तु विप्रेण भूक्तं शूद्रगते वदि ।
 मनस्तापेन शुद्धेत द्रुपदां वा शतं जपेत् ॥ १८
 दासनापितगोपालकुलमित्रार्द्दिसीरिणः ।
 एते शूद्रेषु भोज्याद्वा यज्ञाद्वानं निवेदयेत् ॥ २०
 शूद्रकन्यासमुत्पन्नो ब्राह्मणेन तु संस्कृतः ।
 संस्कृतस्तु भवेद्वासो द्वासंस्कारैस्तु नापितः ॥ २१
 चत्रियाच्छूद्रकन्यायां समुत्पन्नस्तु यः सूतः ।
 स गोपाल इति ज्ञेयो भोज्या विप्रैर्न संशयः ॥ २२
 वैश्यकन्यासमुत्पन्नो ब्राह्मणेन तु संस्कृतः ।
 आर्द्धकः स तु विज्ञेयो भोज्यो विप्रैर्न संशयः ॥ २३
 भाण्डस्थितमभोज्येषु जलं दधि ष्टृतं पयः ।
 अकामतस्तु यो भृक्ते प्रावच्चिन्तं क्षयं भवेत् ॥ २४
 आद्यणः चत्रियो वैश्यः शूद्रो वाप्युपसर्पति ।
 ब्रह्मकूचीपवासेन यथा वर्णस्य निष्कृतिः ॥ २५
 शूद्राणां नोपवासं द्वा चूद्रो दानेन शुद्धति ।
 ब्रह्मकूचीमहोरात् खपाकमपि शोधयेत् ॥ २६
 गोमूलं गोमयं चीरं दधि सर्पि कुशोदकम् ।
 निर्हिष्टं पच्छगव्यन्तु पवित्रं पापनाशनम् ॥ २७
 गोमूलं क्षणवर्णायाः खेताया गोमयं हरेत् ।
 पयस्त ताम्बवर्णाया रक्ताया दधि चोचते ॥ २८
 कपिलाया ष्टृतं ग्राद्यं सर्वं कापिलमेव वा ।
 गोमूलस्य दलं दद्याद्भृक्तिपलमुच्यते ॥ २९
 आच्यत्यैकपलं दद्याद्भृक्तिपलं गोमयम् ।
 चीरं सप्तपलं दद्यात् पञ्चमेकं कुशोदकम् ॥ ३०

गायत्रा गृह्ण गोभूत्रं गम्भारेति गोमवम् ।
 आयायस्तेति च क्षीरं दधिक्रावैति वै दधि ॥ ३१
 तेजोसि शुक्रमित्याज्यं देवस्थात्वा लुशोदकम् ।
 पञ्चगव्यस्त्वा पूर्तं स्थापयेदग्निस्त्रिधौ ॥ ३२
 आपोहिष्टेति चालोद्य मानसोऽक्षति मन्त्रवेत् ।
 सप्तावरात् ये दर्भा अच्छन्नाम्नाः शुक्रत्वषः ॥ ३३
 एभिरुद्रृत्य होतव्यं पञ्चगव्यं यथाविधि ।
 इरावती इदं विष्णुर्मानस्तोके च शंवती ।
 एतैरुद्रृत्य होतव्यं हुतश्च ख्यायं पिवेत् ॥ ३४
 आलोद्य प्रणवेनैव निश्चेष्ट प्रणवेन तु ।
 उद्रृत्य प्रणवेनैव पिवेत् प्रणवेन तु ॥ ३५
 यत्त्वगस्थिगतं पापं देहे तिष्ठति देहिनाम् ।
 ब्रह्मकूपो दहित् सर्वे यथैवाग्निरिवेष्यनम् ॥ ३६
 पिवतः पतितं तोयं भाजने मुखनिःश्तम् ।
 अपेयं तदिजानीयाहुक्ता चान्द्रायणं चरेत् ॥ ३७
 कूपे च पतितं हृष्टा खशृगालौ च मर्कटम् ।
 अस्थिचर्मादि पतितं पीत्वासेष्या अपो हिजः ॥ ३८
 नारन्तु कूपे काकश्च विड्वराहखरोदकम् ।
 गावव्यं सौप्रतीकश्च मयूरं खड्गकं तथा ॥ ३९
 वैयाग्रमात्रं सैहं वा कुणपं यदि मज्जति ॥ ४०
 तडाग व्याय हुश्च पीतं स्थादुदकं यदि ।
 प्रावच्चित्तं भवेत् पुंसः क्रमणैतेन सर्वशः ॥ ४१
 विप्रः शुधेस्त्रिरात्रेण चत्वियस्तु दिनहयात् ।
 एकाहेन तु वैश्यस्तु शूद्रो नक्तेन शुध्यति । ४२

परपाकनिवृत्त्य धरपाकरतत्य च ।
 अपचत्य च भुक्तात्रं हिज्जात्त्वाद्यग्नं चरेत् ॥ ४३
 अपचत्य च यहान दातुश्चात्य कुतः फलम् ।
 दाता प्रतिग्रहीता च हौ तौ निरयगामिणौ ॥ ४४
 गृहीत्वाग्निं समारोप्य पञ्चयज्ञात्र वर्त्तयेत् ।
 परपाकनिवृत्तोऽसौ दुनिभिः परिज्ञीर्तिः । ४५
 पञ्चयज्ञं स्वयं कृत्वा परान्वेनोपजीवति ।
 सततं प्रातरुद्याय परपाकरतो हि सः ॥ ४६
 गृहस्यधर्मयो विप्रो ददाति परिवर्जितः ।
 क्रयिभिर्धर्मतत्त्वं द्वैरपचः परिज्ञीर्तिः ॥ ४७
 युगे युगे च ये धर्मास्त्वेषु धर्माषु ये द्विजाः ।
 तेषां निन्दा न कर्तव्या युगलपाहि ब्राह्मणाः ॥ ४८
 त्वद्वारं ब्राह्मणस्योऽक्षा त्वद्वारत्वं गरीयतः ।
 ऋत्वा तिष्ठद्वहः शेषमभिवाद्य प्रसादयेत् ॥ ४९
 ताङ्गित्वा त्वगेनापि करुणे यावद्ग्र वाससा ।
 विवादेनापि निर्जित्य प्रणिपत्य प्रसादयेत् ॥ ५०
 अवगूर्य त्वद्वोरात्रं विरात्रं चक्षिपातने ।
 अतिक्षम्भूतं रुधिरं क्षमतरथोयिते ॥ ५१
 नवाहमतिक्षम्भूतं स्यात् पाणिपूरात्रभोजनम् ।
 विरात्रमुपवासः स्यादितिक्षम्भूतः स उच्यते ॥ ५२
 सर्वेषामेव पापानां सङ्करे समुपस्थिते ।
 शतसङ्क्षमभ्यस्ता गायत्रीशोधनं परम ॥ ५३
 द्रुति पाराशरे धर्मशास्त्रे एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥

द्वादशोऽध्यायः ।

इः सप्त वदि पश्येत् तु वान्ते वा चुरकम्पयिः ॥
 मैथुने प्रेतधूमे च स्नानमेव विधीयते ॥ १
 अश्वानात् प्राश्य विश्वसूतं सुरां वा प्रिवते वदि ॥
 पुनः संस्कारमहन्ति वयो वर्णा द्विजातयः ॥ २
 अस्मिन् मेष्ठला दण्डो भैक्ष्यचर्या ब्रतानि च ।
 निवर्त्तन्ते द्विजातीनां पुनः संस्कारकम्पयिः ॥ ३
 स्त्रीशूद्रस्य तु शुष्ठाश्च प्राजापत्यं विधीयते ।
 पंचगव्यं ततः स्त्रात्वा स्त्रात्वा पीत्वा विशुद्धते ॥ ४
 जलाभिपतने चैव प्रवस्थानाशकेषु च ।
 प्रत्यवसितमेतेषां कर्त्तव्यं शुक्ष्विधीयते ॥ ५
 प्राजापत्यहयेनामि तीर्त्ताभिगमनेन च ।
 उष्णैकादशदानेन वर्णा शुध्यन्ति ते त्रयाः ॥ ६
 ब्राह्मणस्त्रा प्रवस्थामि वनं गत्वा चतुष्पदम् ।
 सथित्वं वपनं स्त्रात्वा प्राजापत्यत्वयं चरेत् ॥ ७
 गोदयं दक्षिणां दद्वाच्छुद्धिः स्वायभूतोऽव्रष्टीत् ।
 सुच्छते तेन पापेन ब्राह्मणत्वं च गच्छति ॥ ८
 स्त्रानानि पञ्च पुण्यानि कीर्त्तितानि मनीषिभिः ।
 आनन्देयं वारुणं ब्राह्मं दायत्यं दिव्यमव च ॥ ९
 आनन्देयं भस्मना स्नानमवगाह्य तु वारुणम् ।
 आपोहिष्ठेति तद्ब्राह्मं वायत्यं रजसा सूतम् ॥ १०
 वसु स्त्रातपवर्षेण स्त्रानं तद्विष्यमुच्यते ।
 तत्र स्त्राने भु गङ्गायां स्त्रातो भवति मानवः ॥ ११

आनाथं विप्रमादान्तं देवाः पितृगच्छः सह ।
 गणुभृता हि गच्छन्ति तृष्णार्त्ताः सक्षिकार्थिवः ॥ १२
 निराशास्ते निवर्त्तन्ते वस्त्रनिष्पीडने हते ।
 तस्मात् पौड़येहस्तमङ्गत्वा पितृतर्पणम् ॥ १३
 विधूनोति हि यः केशान् स्नातः प्रसवतो द्विजः ।
 आचामेहा अलस्यपि स वाशः पितृदेवतैः ॥ १४
 गिरः प्रावर्तकं वहा सुक्तकच्छशिखोऽपि वा ।
 विना यज्ञोपवीतेन आचान्तोऽप्यशुचिर्भवेत् ॥ १५
 अले स्यलस्यो नाचामेजसास्यव वहिःस्यले ।
 उभे स्मृद्धा तमाचान्त उभयत्र शुचिर्भवेत् ॥ १६
 स्नात्वा पौत्रा शुते सुप्ते भुक्ते रथोपसर्पये ।
 आचान्तः पुनराचामेहासो विपरिधाव च ॥ १७
 शुते निष्ठीष्वने चैव दक्षोच्छष्टे तथाश्वते ।
 पतितानां च समाप्ते दक्षिणे च वर्णं स्यृग्नेत् ॥ १८
 ब्रह्मा विष्णुकृ रुद्रच सोमः सूर्याऽनिलास्तथा ।
 ते सर्वे चापि तिष्ठन्ति कर्णं विप्रस्थ दक्षिणे ॥ १९
 दिवाकरकरै पूतं दिवाचानं प्रशस्यन्ते ।
 अप्रशस्तं निश्च चानं राहोरग्न्यव दर्शनात् ॥ २०
 मरुतो वसवो रुद्रा आदित्याचादिदेवताः ।
 सर्वे सोमे विलीयन्ते तस्मात् चानन्तु तदूप्रहे ॥ २१
 खलयज्ञे विवाहे च संक्रान्तौ ग्रहणेषु च ।
 सर्वर्थां हानमेतेषु नान्यत्रेति विनिष्पयः ॥ २२
 पुबजग्ननि यज्ञे च तथा चात्यवकर्मणि ।
 राहोच दर्शने दानं प्रशस्तं नान्यता निश्च ॥ २३

महानिशा तु विज्ञेया सम्भस्यप्रहरद्वयम् ।
 प्रदोषपञ्चमौ यामौ दिनवत् स्नानमाचरेत् ॥ २४
 चैत्यवृक्षञ्चितिस्यच्च चण्डालः सोमविक्रीयी ।
 एतां स्तू ब्राह्मणः स्युष्टा सवासा जलमाचिषेत् ॥ २५
 अस्यसच्चयनात् पूर्वं रुदिता स्नानमाचरेत् ।
 अल्लर्दशाहे विप्रस्य पूर्वमाचमनं भवेत् ॥ २६
 सर्वं नङ्गासमं तोयं राहुग्रस्ते दिवाकरे ।
 सोमग्रहे तथैवोक्तं स्नानदानादकर्मसु ॥ २७
 कुशपूतन्तु यत् स्थानं कुशेनोपस्थितेहिजः ।
 कुशेनोऽत ततोयं यत् सोमपानसमं सृतम् ॥ २८
 अग्निकार्यात् परिभ्रष्टाः सन्ध्योपासनवर्जिताः ।
 देदं चैवानधीयानाः सर्वे ते उषलाः सृताः ॥ २९
 अस्मादृष्टपलभीतेन ब्राह्मणेन विशेषतः ।
 अथेत्योऽप्येकदेशो यदि सर्वं न शक्यते ॥ ३०
 शूद्रान्नरसपुष्टस्याथधीयानस्य नित्यशः ।
 जपतो जुह्वतो वापि गतिरुक्ता न विद्यते ॥ ३१
 शूद्रान्नं शूद्रसम्पक शूद्रेण तु सहासनम् ।
 शूद्राज्ञानागमस्यापि ज्वलन्तमपि पातयेत् ॥ ३२
 स्वतस्तुकपुष्टाङ्गो हिजः शूद्रावभोजने ।
 अहं तां न विजानामि कां कां योनिं गमिष्यति ॥ ३३
 गृध्रो हादश जन्मानि दश जन्मानि शूकरः ।
 खयोनौ सम जन्म स्यादित्येवं मसुरववीत् ॥ ३४
 दक्षिणार्थस्तु यो विप्रः शूद्रस्य जुह्याइविः ।
 ब्राह्मणस्तु भवेच्छुद्रः शूद्रस्तु ब्राह्मणो भवेत् ॥ ३५

भौनवर्तं समाधित्य आसीनो न वदेह्विजः ।
 भुज्ञानो हि वदेह्यस्तु तद्वर्तं परिवर्ज्जयेत् ॥ ३६
 अहं भुक्ते तु यो विप्रस्तम्भिन् पावे जलं पिवेत् ।
 हृतं दैवश्च पित्रश्च आत्मानं चोपघातयेत् ॥ ३७
 भाजनेषु च तिष्ठत्सु स्वस्त्रं कुर्वन्ति ये द्विजाः ।
 न देवास्तु स्मितायान्तिः निराशाः पित्ररस्तथा ॥ ३८
 गृहस्यस्तु यदा युक्तो धर्मसेवानुचिन्तयेत् ।
 योषधस्यार्थसिद्धार्थं न्यायवर्तीं सुवुद्धिमान् ॥ ३९
 न्यायोपार्जितवित्तेन कर्तव्यं ज्ञानरक्षणम् ।
 अन्याशेन तु यो जीवेत् सर्वकर्मवहिष्कृतः ॥ ४०
 अग्निचित् क्लपिला सत्री राजा भिन्नुर्महोदधिः ।
 हृषमात्रं पुनर्न्येते तस्मात् पश्येत्तु नित्यथः ॥ ४१
 अरण्णिं कृष्णमार्जीरं चन्दनं सुमणिं घृतम् ।
 तिलान् कृष्टाजिनं छागं गृहे चैतानि रक्षयेत् ॥ ४२
 गवां शतं सैकवर्षं यत्र तिष्ठत्यवन्वितम् ।
 तत् ज्ञेवं दशगुणितं गोचर्मं परिकीर्तितम् ॥ ४३
 ब्रह्महत्यादिभिर्मर्त्यो भनोवाक्यायकर्मचैः ।
 एतद्वोचर्मदानेन मुच्यते सर्वकिल्बिषैः ॥ ४४
 कुटुम्बिने दरिद्राय श्रीविद्याय विशेषतः ।
 यदानं दीयते तस्मै तदायुर्हृदिकारकम् ॥ ४५
 आ षोडशदिनादर्वाक् स्नानसेव रजस्त्वा ।
 अत ऊहं विराचं स्यादुद्धना मुनिरवौत् ॥ ४६
 युगं वगद्वयं चैव विद्युगं च चतुर्युगम् ।
 चारणालत्रूतिकोदक्यापतितानामधः क्रमात् ॥ ४७

ततः सविधिमावेण सचेतं ज्ञानमाचरेत् ।
 ज्ञात्वावलोकयेत् सूर्यमज्ञानात् सृश्चते यदि ॥ ४८
 कापीकूपतड़ागेषु ब्राह्मणो ज्ञानदुर्लः ।
 तोयं पिवति वक्षेण श्वयोनौ जायते भ्रवम् ॥ ४९
 यस्तु क्रुद्धः पुमान् भार्यां प्रतिज्ञायायगम्यताम् ।
 पुनरिच्छति तां गम्तुं विप्रमध्ये तु आवयेत् ॥ ५०
 आत्मः कुरुत्स्तमोभास्या शुत्पियासाभयर्हाद्दितः ।
 हानं पुण्यमण्टला च प्रायचित्तं दिनत्रयम् ॥ ५१
 उपस्थृतेत् त्रिष्पदण्ठं महानद्युपसङ्गमे ।
 चीर्णाले चैव गां दद्याद् ब्राह्मणान् भोजयेद्दश ॥ ५२
 उराचारस्य विप्रस्य निषिद्धाचरणस्य च ।
 अब्दं भुक्ता हिजः कुर्याद्विनमेकमभोजनम् ॥ ५३
 सदाचारस्य विप्रस्य तथा वेदान्तवादिनः ।
 भुज्ञानं सुच्यते पापाद्दोरात्वन्तु वै नरः ॥ ५४
 अहोच्छिष्टमधोच्छिष्टमन्तरीक्षतौ तथा ।
 अच्छब्दं प्रकुर्वीत अशौचमरणे तथा ॥ ५५
 अच्छे देव्युतचैव प्राणायामशतत्रयम् ।
 पुण्यतीर्थनार्दशिरः ज्ञानं हादशसङ्गया ।
 हियोजनं तीर्थयाता अच्छमेर्व प्रकल्पितम् ॥ ५६
 गृहस्थः कामतः कुर्यादेतसः सेच्वनं भुवि ।
 सहस्रन्तु जपेहेत्याः प्राणायामैस्त्रिभिः सह ॥ ५७
 चातुर्वदोपपतस्तु विधिवद्ब्रह्मावातके ।
 सनुद्रमेतुगमने प्रायचित्तं विनिर्हितं शेत् ॥ ५८

सेतुबन्धपथे भिक्षां चातुर्वर्ष्यात् समाचरेत् ।
 वर्जयित्वा विकर्मस्यांश्छतोपानहिष्कृतः ॥ ५८
 अहं दुष्कृतकर्मा वै महापातकवारकः ।
 गृहद्वारेषु तिष्ठामि भिक्षार्थी ब्रह्मघातकः ॥ ६०
 गोकुलेषु वसेचैव ग्रामेषु नगरेषु च ।
 तथा वनेषु तीर्थेषु नदीप्रस्त्रवयेषु च ॥ ६१
 एतेषु खापवदेनः पुरुषं गत्वा तु सागरम् ।
 दथयोजनविस्तीण शतयोजनमायतः ॥ ६२
 रामचन्द्रसमादिष्टं नलसुवयनचित्तम् ।
 सेतुं हृषा समुद्रस्य ब्रह्महत्यां व्यपोहति ॥ ६३
 यजेत् वाश्वमेधेन राजा तु ईयिवीपतिः ।
 पुनः प्रत्यागतो देशं वासार्थमुपसर्दति ॥ ६४
 सपुवः सह भृत्यै च कुर्याद्ब्राह्मणभोजनम् ।
 गाच्छैवैकशतं दद्याच्चातुर्वद्येषु दक्षिणाम् ॥ ६५
 ब्राह्मणानां प्रसादेन ब्रह्महा तु विसुच्छते ।
 सवनस्यां स्त्रियं हत्वा ब्रह्महत्यावतं चरेत् ॥ ६६
 मद्यपश्च हिजः कुर्याद्वदीं गत्वा समुद्रगाम् ।
 चान्द्रायणे ततश्चीर्णं कुर्याद् ब्राह्मणभोजनम् ॥ ६७
 अनुदुत्सहितां गाच्छ दद्याद्विषेषु दक्षिणाम् ॥ ६८
 अपहृत्य सुवर्णन्तु ब्राह्मणस्य ततः स्वयम् ।
 गच्छेन्द्रुपलमादाय राजाभ्यासं बधाय तु ॥ ६९
 ततः शहिमवाप्नोति राजासौ मुक्त एव च ।
 कामकारक्षतं यत् शाश्वान्वया बधमहृति ॥ ७०

आसनाद्यनाद्यानात् सभाषात् सहस्रोजनात् ।

संक्रामन्ति हि पापानि तैलविन्दुरिवाभसि ॥ ७१

चान्द्रायाणं यावकञ्च तुलामुरुष एव च ।

गवाच्चैवानुगमनं सर्वपापप्रणाशनम् ॥ ७२

एतत् पाराशरं शास्त्रं शोकानां शतपञ्चकम् ।

हिनवत्या समायुक्तं धर्मशास्त्रस्य संग्रहः ॥ ७३

यथाध्ययनकर्माणि धर्मशास्त्रमिदं तथा ।

अथेतत्यं प्रयत्नेन नियतं सर्वगामिणा ॥ ७४

इति पाराशरे धर्मशास्त्रे द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥

—

विष्णुसंहिता ।

प्रथमोऽध्यायः ।

ब्रह्मरात्रां व्यतीतायां प्रवृद्धे पद्मसम्भवे ।

विष्णुः सिद्धक्षुर्मूर्तानि ज्ञात्वा भूमिं जलानुगाम् ॥ १

जलक्रीडारूचि शुभं कल्पादिषु यथा पुरा ।

वराहमास्थितो रूपमुज्जहार वसुभराम् ॥ २

वेदपादो यूपदंडः क्रतुदन्तश्चितीमुखः ।

अग्निजिह्वो दर्भरोमा ब्रह्मशीर्षो महातपा ॥ ३

अहोरात्रेक्षणो दिव्यो वेदाङ्गश्चुतिभूषणः ।

आत्मनासः शुशातुण्डः सामधोषमहास्वनः ॥ ४

धर्मसत्यमयः श्रौमान् क्रमविक्रमसत्कृतः ।

प्रायश्चित्तमयो वीरः पशुजानुर्महावृषः ॥ ५

उम्दातन्त्रो होमलिङ्गो वीजौषधिमहाफलः ।

वेद्यलतरात्मा मन्त्रस्फिग्विकृतः सोमशोणितः ॥ ६

वेदिस्त्रक्ष्यो हविर्गम्भो हव्यकव्यादिवेगवान् ।

प्रावंशकामो द्युतिमान् नानादीक्षाभिरन्वितः ॥ ७

दक्षिणाहृदयो योगमहामन्त्रमयो महान् ।

उपाकम्राष्ट्रक्षचिरः प्रवर्णावर्त्तभूषणः ॥ ८

नानाच्छन्दोगतिपथो गुह्योपनिषदासनः ।

क्षायापद्मीसहायोऽसौ मणिशृङ्ग इष्वोदितः ॥ ९

महों सागरपर्वतां सूर्यैलवनकाननाम् ।
 एकार्णवजलभृष्टमेकार्णवगतः प्रभु ॥ १०
 दंडग्रेण समुद्रत्वं लोकानां हितकाम्यया ।
 आदिदेवो महायोगी चकार जगतों पुनः ॥ ११
 एवं वज्रवराहेण भूत्वा भूतहितार्थिना ।
 उह ता धृथिवी सर्वा रसातलगता पुरा ॥ १२
 उह त्वं निश्चले स्थाने स्थापिता च तथा स्थके ।
 यदास्थानं विभज्यापस्त्रहिता मधुसूदनः ॥ १३
 सामुद्रग्रन्थं समुद्रेषु नादेवाच्च नदीषु च ।
 पस्त्रलेषु च पात्वत्वः सरःसु च सरोवराः ॥ १४
 पातालसप्तकं चके लोकानां सप्तकं तथा ।
 द्वौपानामुद्धीनांच स्थानानि विविधानि च ॥ १५
 स्थानपालाज्ञोकपालाज्ञदीशैलवनस्तीन् ।
 क्रष्णोऽच्च सप्तधर्मज्ञान् वेदान् साङ्गान् सुरासुरान् ॥ १६
 पिशाचोरगग्न्यर्वयज्ञराच्चसमापुषान् ।
 पशुपतिच्छगाद्यांच्च भूतग्रामं चतुर्विधम् ।
 मेवेन्द्रचापशम्पाद्यान् यज्ञांच्च विविधांस्तथा ॥ १७
 एवं वराहो भगवान् क्षत्रियेन्दं सच्चराचरम् ।
 जगज्जगाम लोकानामविज्ञातां तदा गतिम् ॥ १८
 अविज्ञातां गतिं याते देवदेवे जनार्दने ।
 वसुधा चिन्तयामास का धतिम् भविष्यति ॥ १९
 एतच्छामि कश्यपं गत्वा स मे वच्छत्वसंश्वम् ।
 मदीयां वहते चिन्तां नित्यतेव महामुनिः ॥ २०

एः सा निश्चयं कृत्वा देवी स्त्रीरूपधारिणी ।
 जगाम कृश्यत्पदं द्रष्टुं हृष्टवांस्ताच्च कश्यपः ॥ २१
 नीतपद्मजपवाक्षीं धारदेन्द्रनिभाननाम् ।
 अलिसद्गालकां शम्भां वन्मुजीवाभरां शुभा ॥ २२
 शुभ्रं सुमूल्यदशनां चालकासां नतस्तुवत् ।
 कम्बक्षण्ठों संहृतोऽपौलोकजपदस्त्वनीय ॥ २३
 विरेजतुस्तनौ वस्त्राः समौ पीनौ निरक्षरौ ।
 शक्रेभकुम्भसङ्गाशौ शातकुम्भसमदुती ॥ २४
 वृणालकोमलौ वाह करौ किञ्चलयोपभौ ।
 रुक्मिण्यनिभावूरु गृढे श्लिष्टे च जानुनो ॥ २५
 जहृे विरोमे सुषमे पदावतिमनोरमौ ।
 जघनस्त्र घनं सर्थं यथा केशरिणः शिशोः ॥ २६
 प्रभायुता नखास्तास्त्रा रुपं सर्वमनोहरम् ।
 कुर्वाणां वीच्चितैर्नित्यं नीलोत्पलयुता दिशः ॥ २७
 कुर्वाणां प्रभया देवीं तथा वितिभिरा दिशः ।
 सुमूलशुलवसनां रब्दोत्तमविभूषिताम् ॥ २८
 पदन्यासैर्वं सुमतीं सपद्मामिव कुर्दतीम् ।
 रुपयौवनसमव्रां विनीतवदुपस्थिताम् ।
 ससौधप्रागतां हृष्टा पूजयामास कश्यपः ॥ २९
 उवाच तां वरारोहे विज्ञातं हृदृगतं यात ।
 धरे तव विशालाक्षि गच्छ देवि ज्ञाते भरु ।
 स ते वच्यत्वशेषेण भाविनी ते यथा स्थितिः ॥ ३०
 चीरोहे वसतिस्तस्य मया ज्ञाता शभानने ।
 ध्यानयोगेन चार्वङ्गि तज्ज्ञानं तत्प्रसादतः ॥ ३१

इत्यवसुक्ता सम्यूज्य कश्यपं वसुधा ततः ।
 प्रययौ केशवं द्रष्टुं क्षीरोदमय सागरम् ॥ १२
 सा ददर्शितनिधिं चन्द्ररश्मिमनोहरम् ।
 पवनद्वोभसज्जातवीचीशतसमाकुलम् ॥ १३
 हिमवच्छतसङ्काशं भूमण्डलमिवापरम् ।
 वोचोहस्तैर्धवलितैराह्वयानमिव त्रितिम् ॥ १४
 तैरेव शुभ्रां चन्द्रे विदधानमिवानिश्चम् ।
 अन्तरस्थेन हरिणा विगताशेषकल्पम् ।
 यस्मात् तस्मात् तु विभूतं सुशुभ्रां ततुमूर्जिताम् ॥ १५
 पाण्डरं खगमागम्यमधोसुवनवर्त्तिनम् ।
 इन्द्रनीलकडाराक्षं विपरीतमिवाम्बरम् ॥ १६
 फणावलीसमुद्भूतवनसङ्क्षसमाचितम् ।
 निर्मोकमिव शशाहेर्वस्तीर्णं तमतीव हि ॥ १७
 तं हृष्टा तत्र मध्यस्थं दृश्ये केशवालयम् ।
 अनिहैश्यपरीमाणमर्निहैश्यद्विसंयुतम् ॥ १८
 शेषपर्यङ्कगं तस्मिन् ददर्श मधुसूदनम् ।
 शेषाह्विफणरदांशुदुर्विभाव्यसुखाख्यजम् ॥ १९
 शशाङ्कशतसङ्काशं सूर्यायुतसमप्रभम् ।
 पीतवाससमक्षोभं सर्वरदविभृषितम् ॥ २०
 सुकुटेनार्कवण्णेन कुण्डलाभ्यां विराजितम् ।
 संवाह्मानाह्वियुगं लक्ष्मा करतलैः शुभैः ।
 अरीरधारिभिः शस्त्रैः सेव्यमानं समन्तुतः ॥ २१
 तं हृष्टा पुण्डरकाक्षं ववन्दे मधुसूदनम् ।
 जानुभ्यामवनीं गत्वा विज्ञापयति चायथ ॥ २२

उदृताहं त्वया देव रसात्लतलं गता ।

स्वे स्याने स्यापिता विश्णो लोकानां हितकाम्यया ॥ ४३

तत्वाधुना मे देवेश का धंतिवै भविष्यति ।

एवमुक्तस्तदा देव्या देवो वचनमववीत् ॥ ४४

वर्णाश्रमाचाररताः यास्त्वैकतत्परायणाः ।

त्वां धरे धारयिष्यन्ति तेषां त्वद्वार आहितः ॥ ४५

एवमुक्ता वसुमती देवदेवमभाषत ।

वर्णानामाश्रमाणांच धर्मान् वद सनातनान् ।

त्वत्तोऽहं श्रोतुमुच्छामि त्वं हि मे परमा गतिः ॥ ४६

नमस्ते देवदेवेश देवारिवलसूदन ।

नारायण जगन्नाथ शङ्खचक्रगदाधर ॥ ४७

पद्मनाभ चूषीकेश महावलपराक्रम ।

अतीन्द्रिय सुदुष्यार देव शाङ्कधनुर्दर ॥ ४८

वराह भौम गोविन्द पुराण पुरुषोत्तमः ।

हिरण्यकेश विश्वाकृ यज्ञमूर्त्ति निरञ्जन ॥ ४९

चेत्र चेत्रज्ञ लोकेश सत्त्विलान्तरशायक ।

मन्त्र मन्त्रवहाचिन्त्य वेदवेदाङ्गविग्रह ॥ ५०

जगतोऽस्य समग्रत्य स्तृष्टिसंहारकारक ।

सर्वधर्मज्ञ धर्माङ्ग धर्मयोने वरप्रद ॥ ५१

विश्वक्षेनाद्यत व्योम मधुकैटभसूदन ।

दृष्टां दृष्ट्याज्ञेय सर्व सर्वाभयप्रद ॥ ५२

वरेण्यानध जीमुताव्यय निर्बाणकारक ।

आप्यायन अपांस्यान दैवाधार निष्ठ य ॥ ५३

सप्तशीर्षाधरगुरो पुराण पुरुषोत्तम ।
 ध्रुवाच्चर सुपूर्वमेश भक्तवत्सल पावन ॥ ५४
 त्वं गतिः सर्वदेवानां त्वं गतिर्ब्रह्मवाहिनाम् ।
 तथा विदितवेद्यानां गतिस्त्वं पुरुषोत्तम ॥ ५५
 प्रपत्नास्मि जगन्नाथ ध्रुवं वाचस्पतिं प्रभुम् ।
 सुब्रह्मण्यमनाधृष्टं वसुखेलं वसुप्रदम् ॥ ५६
 महायोगवलोपेतं ईश्विगम्भं धृताच्चिंपम् ।
 वासुदेवं महाभानं पुण्डरीकाच्चमच्युतम् ॥ ५७
 सुरासुरगुरुं देवं विसुं भूतमहेश्वरम् ।
 एकव्युहं चतुर्वीहं जगत्कारणकारणम् ॥ ५८
 ब्रूहि मे भगवन् धर्मांश्चातुर्वर्णस्य खाखतान् ।
 आश्रमाचारसंयुक्तान् सरहस्यान् ससंग्रहान् ॥ ५९
 एवमुक्तस्तु देवेशः पुनः क्षौण्यौमभाषत ।
 शृणु देवि धरे धर्मांश्चातुर्वर्णस्य खाखतान् ।
 आश्रमाचारसंयुक्तान् सरहस्यान् ससंग्रहान् ॥ ६०
 ये तु त्वां धारयिथन्ति सत्तस्ते पां परावणान् ।
 निषसा भव वासोरु काच्चनेऽस्मिन् वरासने ॥
 सुखासोना निवोध त्वं धर्मान्निगदतो मम ।
 शुश्रुते वैष्णवान् धर्मान् सुखासीना धरा तदा ॥ ६२
 इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

द्वितीयोऽध्यायः ।

ब्राह्मणः क्वियो वैश्यः शूद्रस्ति वर्णाच्चित्वारः ॥ १ ॥
 तेषामाद्या हितात्यस्तदः ॥ २ ॥ तेषां निषेकाद्याः स्मर्य-
 लान्तरे सन्त्वत् क्रियत्वसमूहः ॥ ३ ॥ तेषां च धर्माः—ब्राह्मण-
 स्याद्यापनम्; क्विवस्य शस्त्रनित्यतः; वैश्यस्य पशु-
 धालनम्; शूद्रस्य हितात्तिशूष्या; हिजानां च जना-
 धयने ॥ ४ ॥

अथ तेषां दृत्यः—ब्राह्मणस्य वाजनप्रतिग्रही; क्विय-
 यस्य क्वितिवाणम्; कृषिगोरक्षवाणिज्यकुसीदयोनि-
 पोषणानि वैश्यस्य; शूद्रस्य सर्वशिलानि ॥ ५ ॥ आपद्व
 नतरा दृत्तिः ॥ ६ ॥

क्षमा सत्यं दमः शौचं दानमिन्द्रियसंयमः ।

अहिंसा गुरुशूष्या तौर्यानुसरणं दया ॥ ७ ॥

आज्ञावं लोभशूल्यत्वं देवब्राह्मणपूजनम् ।

अनस्यस्याच्च तथा धर्माः सामान्य उच्यते ॥ ८ ॥

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

तृतीयोऽध्यायः ।

अथ राजधर्माः ॥ १ ॥ प्रजापरिपालनम्, वर्णाश्रमाणां
 स्वे स्वे धर्माच्च वस्त्रापनम् ॥ २ ॥ राजा च जाङ्गलं पश्ववं
 शशोपेतं देशमाश्रयेत् वैश्यशूद्रप्रायस्त्र ॥ ३ ॥ तत्र धन्वन्त-

महीवरिवक्षभिरिदुर्गणामन्वतमं दुर्गमाश्रयेत् ॥ ४ ॥ तत्र
 स्वस्वग्रामाधिपान् कुर्यात् । दशाध्यक्षान् । शताध्यक्षान् ।
 देशाध्यक्षांश्च ॥ ५ ॥ ग्रामदोषाणां ग्रामाध्यक्षः परिहारं
 कुर्यात् ॥ ६ ॥ अशक्तो दशग्रामाध्यक्षाय निवेदयत् ॥ ७ ॥
 सोऽप्यशक्तः शताध्यक्षाय । सोऽप्यशक्तो देशाध्यक्षायः ।
 देशाध्यक्षोऽपि सर्वामना दोपमुच्छिन्द्यात् ॥ ८ ॥ आकर-
 शुल्कतरनागवनेष्वासान् नियुज्जीत । धर्मिष्ठान् धर्मकार्य्ये ।
 निपुणानर्थकार्य्ये । शूरान् संग्रामकर्मसु । उग्रातुग्रे ।
 षण्ठान् स्त्रीषु ॥ ९ ॥ प्रजाभ्यो वस्त्रे संवत्सरेण धान्वतः
 षष्ठमंशमादद्वात् । सर्वश्चेभ्यश्च ॥ १० ॥ हिंकं शतं पशु-
 हिरण्येभ्यो वस्त्रे भ्यश्च ॥ ११ ॥ मांसमधुष्टौषधिगम्य-पुष्प-
 मूलफल-रसदात्पत्राजिनस्त्राण्डाशभाण्डैदलेभ्यः । षष्ठ-
 भागम् ॥ १२ ॥ ब्राह्मणेभ्य करादानं न कुर्यात्, ते हि राज्ञो
 धर्मकरद्वात् ॥ १३ ॥ राजा च प्रजाभ्यः सुकृतदुष्कृतपषष्ठाश-
 भाक् ॥ १४ ॥ स्वदेशपराच्च शुल्काश्च दशममादद्वात्,
 परदेशपराच्चविश्वितमम् ॥ १५ ॥ शुल्कस्थानमपक्रामन्
 सर्वापहारमाप्नुयात् ॥ १६ ॥ शिल्पिनः कर्मजीविनश्च शूद्राश्च
 मासेनैकं राज्ञः कर्मा कुर्यात् ॥ १७ ॥ स्वाम्यमात्यदुर्गकोश-
 दण्डराइमित्राणि प्रकृतयः ॥ १८ ॥ तदूषस्त्रांश्च हन्यात् ॥
 १९ ॥ स्वराइपरराइयोच्च चारचक्षः स्थात् ॥ २० ॥ साधनां
 पूजनं कुर्यात् ॥ २१ ॥ इति च हन्यात् ॥ २२ ॥ शत्रुभित्रो-
 दासीनमध्यमषु सामभेददानहण्डान् वथाह वथाकालं
 प्रयुज्जीत ॥ २३ ॥ सम्भिविग्रहयानासनसंशयहैर्धीभावांश्च
 वथाकालमाश्रयेत् ॥ २४ ॥ चैवे मार्गधीर्षं वा यावां

यायात् । परस्त असने वा ॥ २५ ॥ परदेशावासौ तदेश-
धर्मान् नोच्छन्यात् ॥ २६ ॥ परेनाभियक्तश्च सर्वात्मना
स्त्रं राङ्गं गोपायेत् ॥ २७ ॥ नास्ति राजां समरे ततुत्याग-
सङ्गो धर्मः ॥ २८ ॥ गोवाद्वयस्त्रपतिमित्रधनदारजीवित-
रक्षणाद्ये हतास्ते सर्वभाजः । वर्णसङ्गरक्षणार्थं च ॥ २९ ॥
राजा परपुरावासौ तु तत्व तत्कुलीनमभिष्ठेत् ॥ ३० ॥
न राजकलमुच्छन्यात् अन्यत्राकुलीनराजकुलात् ॥ ३१ ॥
स्वगयाक्षर्मीनेष्वभिरतिं न कुर्यात् ॥ ३२ ॥ आद्याराणि
नोच्छन्यात् ॥ ३३ ॥ नापातवर्णी स्यात् ॥ ३४ ॥ आकरेभ्यः
सर्वमादद्यात् ॥ ३५ ॥ निधिं लक्ष्मा तद्वं ब्राह्मणेभ्यो दद्यात्
द्वितीयमङ्गं कोशे प्रवेशयेत् ॥ ३६ ॥ निधिं ब्राह्मणी लक्ष्मा
सर्वमादद्यात् ॥ ३७ ॥ चत्रिवश्चतुर्थमंशं राजे दद्यात् चतुर्थ-
मंशं ब्राशणेभ्योऽर्द्धमादद्यात् ॥ ३८ ॥ वैश्वश्चतुर्थमंशं राजे
दद्यात् ब्राह्मणेभ्योऽर्द्धमंशमादद्यात् ॥ ३९ ॥ शूद्रश्चावासं
द्वादशधा विभज्य पंचांशान् राजे दद्यात् पंचांशान् ब्राह्म-
णेभ्योऽशद्यमादद्यात् ॥ ४० ॥ अनिवेदितविज्ञातश्च सर्व-
मपहरेत् ॥ ४१ ॥ स्वनिहिताद्राजे ब्राह्मणवज्जं द्वादशमंशं
दद्युः ॥ ४२ ॥ परबिहितं स्वनिहितमिति ब्रुवंस्तत्संदर्श-
मावहेत् ॥ ४३ ॥ वालानायस्त्रौघनानि च राजा परि-
पालयेत् ॥ ४४ ॥ चौरहूः धनमवाप्य सर्वमेव सर्ववर्णेभ्यो
दद्यात् ॥ ४५ ॥ अनवाप्य च स्वकोशादेव दद्यात् ॥ ४६ ॥
ग्रान्तिस्त्रस्ययनैँवोपघातान् प्रथमयेत् ॥ ४७ ॥ परचक्रोप-
घातांश्च शस्त्रनित्यतया ॥ ४८ ॥ वैदेतिहासधर्मशास्त्रार्थं
कुशलं कुलीनमव्यङ्गं तपस्त्रिं पुरोहितं च वर्येत् ॥ शुचीन-

लुक्षानवहिताच्छक्तिसम्पन्नान् सर्वायेषु च सहायात् । ४२ ।
 स्वयमेव व्यवहारान् पश्येदिहङ्गिर्ब्राह्मणैः सार्वम् । ५० ।
 व्यवहारदर्शने ब्राह्मणं नियुज्जग्रात् । ५१ । जन्मकर्मवतो
 पेताच्च राजा सभासदः कार्या रिषौ मित्रे च ये समाः
 कामक्रोधभयलोभादिभिः कार्यार्थभिरनाहार्थाः । ५२ ।
 राजा च सर्वकार्य्येषु सांवत्सराधीनः स्थात् । ५३ । देव-
 ब्राह्मणान् सततमेव पूजयेत् । ५४ । दृष्टिसेवौ भवेत् । यज्ञ-
 याजी च । ५५ । न चाच्य विषये ब्राह्मणः क्षुधात्तीक्ष्म
 सीदेत् । न चान्योऽपि सत्कर्मनिरतः । ५६ । ब्राह्मणेभ्यच्च
 भुवं प्रतिपादयेत् । ५७ । तेषां येषांच्च प्रतिपादयेत् स्वदंश्यान्
 अन्तरप्रमाणं दानं च्छेदोपवर्णनं च पटे तास्वपटे वा लिखितं
 समुद्राङ्गितंचागामिनृथविज्ञापनाय दद्यात् । ५८ । पर-
 हत्तांच भुवं नापहरेत् । ५९ । ब्राह्मणेभ्यः सर्वदायान्
 प्रयच्छेत् । ६० । सर्वतस्वाक्षानं गोपायेत् । ६१ । सुदर्शनश्च
 स्थात् । विषभ्रागदमन्त्रधारी च । नापरीच्छितसुपयुज्जग्रात् ।
 ६२ । स्मितपूर्वाभिभाषी स्थात् । ६३ । वध्येवपि भक्तीमाचरेत्
 । ६४ । अपराधानुरूपं च दण्डं दण्डोषु दापयेत् । ६५ ।
 सम्यग् दण्डप्रणयनं कुर्यात् । ६६ । द्वितीयमपरावं न
 कस्यचित् च्छमत स्वधर्ममपालयन् नादण्डौ नामास्ति
 राज्ञः ।

यत्र शास्त्रे लोहिताक्षो दण्डश्वरति निर्भयः ।

प्रजासत्त्वं विवर्जन्ते नेता चेत् साधु पश्यति ॥ ६७ ॥

स्वराष्ट्रे न्यायदण्डः स्थाद स्वशदण्डश्च शत्रुषु ।

सुहृत् स्वजितः स्मितेषु ब्राह्मणेषु क्षमान्वितः ॥ ६८ ॥

एवं वक्तस्य वृपते; शिलोऽर्के नोनाषि जीडतः ।
 विस्तीर्थ्यने यशो लोके तैलविन्दुरिवाभूति ॥ १८
 प्रजासुखे सुखी राजा तहुःखे यस्तु दुःखितः ।
 स कीर्तियुक्तो लोकेऽस्मिन् प्रेत्य खर्गं महीयते ॥ १९
 इति देशादे धर्मशास्त्रे लृतीदेवधायः ॥ २ ॥

चतुर्थोऽध्यायः ।

जालस्या र्मरीचिगतं रजस्तसर्गेण्यसंक्षकम् । १ । तद्दृक्ं लिङ्गा । २ । तत्तदं राजसर्वपदः । ३ । तत्त्वं गौर-
 सर्वपदः । ४ । तत्पृथक् यवः । ५ । तत्त्वं क्षणलम् । ६ ।
 तत्पृथक् भाषः । ७ । तदादशसञ्चारेम् । ८ । अक्षार्दिमेष
 सचतुर्माषके सुवर्णः । ९ । चतुर्षुवर्णको निष्वः । १० ।
 हे क्षणले समृद्धते रुथमाषकः । ११ । तत्पोड़शकं धरणम् ।
 १२ । तात्त्वकार्षिकः कार्षिपणः । १३ ।

पणानां हे शते साहै प्रथमः साहसः सृतः ।
 सध्यमः पञ्च विज्ञेयः सहस्रन्त्वेव चोक्तमः ॥ १४
 इति देशादे धर्मशास्त्रे चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

पञ्चमोऽध्यायः ।

अथ महापातकिनो ब्राह्मणवर्जं सर्वं वधाः । १ । न
 शारीरो ब्राह्मणस्य दण्डः । २ । सदेशाद्ब्राह्मणं क्षताङ्कं
 विवासयेत् । ३ । तस्य च ब्रह्महत्यादामशिरसं पुरुषं
 ललाटे कुर्यात् । ४ । सुराधर्जं सुरापाने । ५ । अपदं

स्त्रेये । ६ । भगं गुरुतत्परगमने । ७ । अन्यत्रापि वध्यकर्मणि
 तिष्ठन्त् समग्रधनमक्षतं विवासयेत् । ८ । कूटयासनकर्त्तृच्च
 राजा हन्यात् । ९ । कूटलेखकारांच्च । १० । गरदामिह-
 प्रसह्यतस्करान् स्त्रीवालपुरुषघातिनच्च । ११ । ये च धान्यं
 दश्यथः कुभे भ्योऽधिकमपहरेयुः । १२ । धरिमेवानां
 शतादस्यधिकम् । १३ । ये चाकुलीना राज्यमभिकामयेयुः ।
 १४ । सेतुभेदकांच्च । १५ । प्रसह्यतस्कराणाच्चावकाशसुकृ-
 प्रदांच्च । १६ । अन्यत्र राजाशक्तेः । १७ । स्त्रियमशक्त-
 भर्तृकां तदतिक्रमणींच । १८ । हीनवर्णीऽधिकवर्णस्य
 येनाङ्गेनापराधं कुर्यात् तदेवाद्य शातयेत् । १९ । एकाइ-
 सनोपवेशी कवचां क्षताङ्गो निर्वास्यः । २० । निष्ठीव्योष्ट-
 दयविहीनः कार्यः । २१ । अवश्वद्यिता च गुदहीनः । २२ ।
 आक्रोशयिता च विजिष्ठः । २३ । द्वेषण धर्मापदेशकारिणो
 राजा तप्तमासेचयेत् तैलमासे । २४ । द्रोहेण च नाम-
 जातिग्रहणे दशाङ्गुलोऽत्य शङ्खुर्निष्ठेयः । २५ । अतदेश-
 जातिकर्मणामन्यथावादी कार्षपणशतदयं दण्डः । २६ ।
 काण्डखञ्जादीनां तथावाद्यपि कार्षपणशतम् । २७ । गुरु-
 नाश्चिपत् कार्षपणशतम् । २८ । परस्य पतनीयाक्षेपे कृते
 तत्तमसाहस्रम् । २९ । उपपातकयुक्ते मध्यमम् । ३० ।
 लैविद्युद्वानां क्षेपे जातिपूर्णानांच । ३१ । ग्रामदेशयोः
 प्रथमसाहस्रम् । ३२ । न्यञ्जतायुक्ताक्षेपे कार्यपणशतम् । ३३ ।
 मात्रयुक्ते तूत्तमम् । ३४ । सवर्णक्रोशने द्वादशपणान्
 दण्डः । ३५ । हीनवर्णाक्रोशने षड्दण्डः । ३६ । वथा-
 कालसुकृतमसवर्णाक्षेपे तत्प्रभाणो दण्डः । ३७ । द्रयो वा

कार्षीपणाः । ३८ । शुष्कवाक्याभिधाने त्वेवमेव । ३८ ।
 पारजयी सद्गुर्गमने तूत्तमसाहसं दण्डः । ४० । हीन-
 वर्णांगमने मध्यमम् । ४१ । गोगमने च । ४२ । अस्त्वागमने
 वथः । ४३ । पशुगमने कार्षीपणागतं दण्डः ॥ ४४ ॥
 दोषमनाख्याय कन्यां प्रयच्छं च । ४५ । तांच विभृत्यात् । ४६ ।
 अदुष्टां दुश्मिति ब्रुवन्त्तमसाहसम् । ४७ । गजाखोद्ध-
 गोघाती त्वेककरपादः कार्यः । ४८ । विमांसविक्रीती च ।
 ४९ । ग्राम्यपशुवातौ कार्षीपणागतं दण्डः । ५० । पशु-
 स्वाभिने तन्मूर्खं दद्यात् । ५१ । आरख्यपशुघाती पंचाश्तं
 कार्षीपणान् । ५२ । पञ्चिघाती मत्खघाती च दश कार्षी-
 पणान् । ५३ । कौटोपघाती च कार्षीपणाम् । ५४ । फलोप-
 गमद्वृमच्छेदी तूत्तमसाहसम् । ५५ । पुष्पोपगमद्वृमच्छेदी
 मध्यमम् । ५६ । वज्रीगुल्मलताच्छेदी कर्षीपणागतम् । ५७ ।
 दृणच्छेदेकम् । ५८ । सर्वं च तत्स्वाभिनां तदुत्पन्निम् ।
 ५९ । हस्तेनावगोरयिता दश कार्षीपणाम् । ६० । पादेन
 विश्वितम् । ६१ । काङ्गेन प्रथमसाहसम् । ६२ । पाषाणेन
 मध्यमम् । ६३ । शलेणोत्तमम् । ६४ । पादकेशांशुककर-
 लुण्ठने दश पणान् दण्डः । ६५ । शोणितेन विना इः स्व-
 मुत्पादयिता हातिंश्तपणान् । ६६ । सह शोणितेन
 चतुःषष्ठिम् । ६७ । करपाददलभज्जे कर्णनासाविकर्त्त्वे
 मध्यमम् । ६८ । चेष्टभोजनवायोमे प्रहारदाने च । ६९ ।
 नेत्रकम्भरावाइसक्यथंसभज्जे चोत्तमम् । ७० । उभयनेत्र-
 भद्रित राजा वावज्जीवं वन्धनात् विसूड्येत् । ७१ । ताहृश-
 मेव वा कुर्यात् । ७२ । एकं बहूनां विस्तां प्रत्येकसुक्रा-

दण्डाहितुण्डः । ७३ । उत्क्रोशत्तमनभिधावनां तत्समौष-
वर्त्तिनां संसरतात् । ७४ । सर्वं च पुरुषगीडाकरात्त-
दुथानव्यं दद्याः । ७५ । याम्यपशुपीडाकरात् । ७६ ।
गोऽश्वोऽगजापहार्य्कपादकरः कार्यः । ७७ । अजावाप-
हार्य्ककरत्त । ७८ । धान्यापहार्य्कादशगुणं दण्डाः ।
७९ । शस्यापहारी च । ८० । सुवर्णरजतवस्त्राणां पञ्चाशत-
स्त्रव्यधिकमपहरन् विकरः । ८१ । तदूनमेकादशगुणं
दण्डाः । ८२ । स्त्रवकार्पीशगोमयगुडदधिक्षीरतकलण-लवण-
मुद्दमपक्षिमत्क्ष-ष्टततैल-मांस-मधुवैदल-वेणुम्बयलैह-
दण्डानामपहर्त्ता मूल्यात् विगुणं दण्डाः । ८३ । पक्काद्वा-
नात् । ८४ । पुरुहरितगुल्मवस्त्रैलतापर्णानामपहरणे पंच-
शशलान् । ८५ । शाकमूलफलानांच । ८६ । रत्नापहार्यु-
त्तमसाहस्रम् । ८७ । अनुक्रदव्याणामपहर्त्ता मूल्यसमम् ।
८८ । स्तेनाः सर्वमपहतं धनिकस्य दायाः । ८९ । तत-
स्तेषामभिहितदण्डप्रयोगः । ९० । वेषां देवः पन्थास्तेषाम-
पथदावी कार्षीपणानां पंचविंशतिं दण्डाः । ९१ । आस-
नार्हस्यासनमदद्व । ९२ । पूजार्हमपूजयंच । ९३ । प्राति-
वेश्यब्राह्मणे निमन्त्रणातिक्रमे च । ९४ । निमन्त्रयित्वा
भोजनादायिनम् । ९५ । निमन्त्रितस्तस्तयुक्तवानभुज्ञानः
सुवर्णमाषां निमन्त्रयितुच दिगुणमन्नम् । ९६ । अभक्षेण
ब्राह्मणदूषयिता षोडश सुवर्णान् । ९७ । जात्यपहारिणा
शतम् । ९८ । सुरथा वथः । ९९ । चत्रियं दूषयितुस्तदर्द्दम् ।
१०० । वैश्यं दूषयितुस्तदर्द्दमपि । १०१ । शूद्रं दूषयितुः
पथमसाहस्रम् । १०२ । कामकारेणासृश्यस्त्रैवर्णिकं सृश्यन्

द्वयः । १०३ । रजस्वनां शिकाभिस्ताडयेत् । १०४ ।
 पश्युद्वानौदक्षसमीपेऽग्निचिकारी पश्यशतम् । १०५ । तस्मा
 पात्यात् । १०६ । गृहमूकुद्वाटपैत्ता मध्यमसाहसं
 दण्डः । १०७ । तंच योजयेत् । १०८ । गृहे पौड़ाकरं
 द्रव्यं प्रक्षिपन् पश्यशतम् । १०९ । साधारण्यापलापी च ।
 ११० । योगित्याप्रदाता च । १११ । पिण्डपुत्राचार्य-
 याज्यर्त्तिजामन्वीक्षपतित्यागी च । ११२ । न च तात्
 जह्यात् । ११३ । शूद्रप्रवजितां देवे पिण्डे भोजकश्च । ११४ ।
 अयोग्यकर्मचारी च । ११५ । सुदृश्यहस्तेहकः । ११६ ।
 अनियुक्तः शपथकारी । ११७ । पशूनां पुंज्वोपघातकारी ।
 ११८ । पितापुत्रविरोधे तु साक्षिणां दशपणो दण्डः ।
 ११९ । वस्तवोश्वान्तरः स्यात् तस्मोत्तमसाहसम् । १२० ।
 तुक्षामानकूटकर्मकर्त्तुम् । १२१ । तदकृटे कूटवादिनश्च ।
 १२२ । द्रव्याणां प्रतिश्पविक्रियिकश्च च । १२३ । सन्तूय
 वणिजां पश्यमन्वेणावृष्ट्यताम् । १२४ । प्रत्येकं विक्रीण-
 ताच्च । १२५ । गृहीतभूल्यं पर्यन्तं यः क्रेतुर्वै दद्यात् तस्यासौ
 सोदयं दायः । १२६ । राजा च पश्यशतं दण्डः । १२७ ।
 क्रीतमक्रीणतो वा रूपानिः सा क्रेतुरेव स्यात् । १२८ ।
 राजविनिषिद्धं विक्रीणतस्तदपहारः । १२९ । तारिकः
 स्थलजं शुल्कं गृह्णन् दश पश्यान् दण्डः । १३० । वृह्ण-
 चारिवानप्रस्थभिच्छुद्दितीर्थासुसारिणां नाविकः शुल्क-
 माददानश्च । १३१ । तत्र तेषां दद्यात् । १३२ । द्युते कूटाच्च-
 देविनां करच्छेदः । १३३ । उपर्धिदेविनां सन्दंशच्छेदः ।
 १३४ । ग्रन्थमेदकानां करच्छेदः । १३५ । दिवा पशूनां

वकाद्युपघाते पाले त्वनायति पालदोषः ॥ १३६ । विनष्ट-
 पग्नमूल्यच्च स्वामिने दद्यात् ॥ १३७ । अननुज्ञातां दुहन्
 पंचविंश्तिकार्पणान् दण्डः ॥ १३८ । महिषी चेच्छस्य-
 नाशं कुर्यात् तत्पालकल्पस्त्रौ माषकान् दण्डः ॥ १३९ ।
 अपालायाः स्वामी ॥ १४० । अश्वस्तूष्टो गर्वभो वा ॥ १४१ ।
 गौचेत् तदृष्टम् ॥ १०२ । तदृष्टमजाविक्रम् ॥ १४३ । भद्र-
 वित्तोपविष्टेषु द्विगुणम् ॥ ११४ । सर्वत्र स्वामिने विनष्टशस्त्र-
 मूल्यं च ॥ १४५ । पथि ग्रामे विवेताले न दीपः ॥ १४६ ।
 अनावते च ॥ १४७ । अल्पकालम् ॥ १४८ । उत्सृष्टवृषभ-
 स्तिकानां च ॥ १४९ । यस्त्रूप्तमवर्णान् दास्ये नियोजयेत्
 त योज्ञमसाहस्रो दण्डः ॥ १५० । त्वक्तप्रवज्यो राज्ञो दास्यं
 कुर्यात् ॥ १५१ । भृतक्रच्छापूर्णकाले भृतिं ल्यजन् सकलमेव-
 मूल्यं दद्यात् ॥ १५२ । राज्ञे च पण्डितं दद्यात् ॥ १५३ ।
 तदोषेण यद्विनश्येत् तत् स्वामिने । अन्यत्र दैवोपघातात् ॥
 १५४ । स्वामी चेहृभृतक्रमपृण्ये काले जह्नात् तस्य सर्वं
 मूल्यं दद्यात् ॥ १५५ । पण्डितं च राजनि । अन्यत्र भृतका-
 दापात् ॥ १५६ । यः कन्यां पूर्वदत्तामन्यस्मै दद्यात् स चौर-
 वच्छास्यः । वरदोषं विना ॥ १५७ । निर्दीप्तां परित्यजन्
 पद्मोच्च ॥ १५८ । अजानानः प्रकाशं यः परद्रव्यं क्रीणी-
 यात् तत्र तस्यादोषः ॥ ११ । स्वामी द्रव्यमाप्नुयात् ॥ १५९ ।
 यद्यप्रकाशं हीनमूल्यच्च क्रीणीयात् तदा व्रेता विक्रेता च
 चौरवच्छास्यौ ॥ १६१ । गणद्रव्यापहर्ता विवास्यः ॥ १६२ ।
 तत्संविदं यच्च लङ्घयेत् ॥ १६३ । निक्षेपापहार्यर्थद्विः-
 सहितं धनं धनिकत्य दाय्यः ॥ १६४ । राज्ञा चौरवच्छास्य ।

१६५ । यथानिक्षिप्तं निक्षिप्तमिति ब्रूयात् । १६६ । सीमा
भेत्तारमुत्तसाहसं दण्डयित्वा पुनः सीमां लिङ्गान्वितां
कारयेत् । १६७ । जातिभूंशकरत्याभक्षय भक्षयिता
विवास्यः । १६८ । अभक्ष्य याविक्रीयस्त्र च विक्रीयो । १६९ ।
देवप्रतिमाभेदक्षोत्तमसाहसं दण्डनीयः । १७० । भिष्ट-
मिथ्याचरनुत्तमेषु पुरुषेषु । १७१ । मध्यसेषु मध्यमम् । १७२ ।
तिर्थक्षु प्रथमम् । १७३ । प्रतिश्चुतस्याप्रदायी तदापदित्वा
प्रथमसाहसं दण्डयः । १७४ । कूटसाक्षिणां सर्वसापहारः
कार्यः । १७५ । उत्कोचापनीविनां सम्भानाज्ज । १७६ ।
गोचर्ममातावाधिकां भुवमन्यस्याधिकृतां तस्मादनिम्नोच्चा
न्यस्य यः प्रयच्छेत् स वध्यः । १७७ । ऊनाच्छेत् षोडश्
सुवर्णान् दण्डयः ॥ १७८

एकोऽश्रीयादूयदुत्पन्नं नरः संवत्सरं फलम् ।

गोचर्ममातां सा द्वौणीस्तोका वा वदि वा वहुः ॥ १७९ ॥
यथोर्निक्षिप्त आधिस्तौ विवदेतां यदा नरौ ।

य य सुक्तिः फलं तत्य वलात्कारं विना अता ॥ १८० ॥

सागमेन च भोगेन सुक्तं सम्यगयदा भवेत् ।

आहत्ता लमसे तत्र नापहार्यन्तु तत् कृचित् ॥ १८१ ॥

पिता सुक्तन्तु यदूद्रव्यं सुक्त्याचारेण धर्मतः ।

तस्मिन् प्रेते न वाचोऽस्त्रौ सुक्त्याप्राप्तं हि तस्य तत् ॥ १८२ ॥

तिभिरेव च या भुक्ता पुरुषैर्भूर्यथाविधि ।

लेख्याभावेऽपि तां तत्र चतुर्थं समवाप्नुयात् ॥ १८३ ॥

नद्विनां दंशिणाच्चैव शृङ्गिणामाततार्यनाम् ।

इस्त्यश्वानां तयान्वेषां वधे हन्ता न दोषभाक् ॥ १८४ ॥

गुरुं वा बालठडौ वा ब्राह्मणं वा बहुशुतम् ।
 आततायिनमायान्तं हन्यादेवाविचारयन् ॥ १८५
 नाततायिवधे दोषो हन्तुर्भवति कश्चन् ।
 प्रकाशं वाप्रकाशं वा भद्रुस्तन्त्र्युस्तच्छति ॥ १८६
 उद्यतासिविपाग्निञ्चशापोद्यतकरं तथा ।
 आर्थर्वणेन हन्तारं पिशुनं चैव राजसु ॥ १८७
 भार्यातिक्रमिणं चैव विद्यात् सप्तात्यिनः ।
 यशोवित्तहरानन्यानाहर्धर्मार्थहारकान् ॥ १८८
 उहेशतस्ते कथितो धरे दण्डविधिर्मया ।
 सर्वेषामपराधानां विस्तरादत्तिविस्तरः ॥ १८९
 अपराधेषु चान्येषु ज्ञात्वा जातिं धनं वयः ।
 दण्डं प्रकल्पयेद्राजा सम्भन्नं ब्राह्मणै सह ॥ १९०
 दण्डं प्रमोचयन् दण्डादृद्विगुणं दण्डमावहेत् ।
 नियुक्तचाप्यदण्डानां दण्डकारी नराधमः ॥ १९१
 यस्य चौरः पुरे नास्ति नान्यस्ती गो न दुष्टवाक् ।
 न साहसिकदण्डन्नौ स राजा शक्तलोकभाक् ॥ १९२
 इति वैषावे धर्मशास्त्रे पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

षष्ठोऽध्यायः ।

अथोत्तमणोऽधमणार्दयथादत्तस्ये मर्हौयदत् ॥ १ ॥
 द्विकं त्रिकं चतुष्कं पञ्चकञ्च शतं वर्णानुक्रमेण प्रतिमासम् ॥ २ ॥
 सर्वं वर्णा वा स्वप्रतिपदां दृष्टिं ददुः ॥ ३ ॥ अक्षतामपि

तत्सरातिक्रमेण यथाविहितान् । ४ । आधुपभोगे वृद्धे-
भावः । ५ । दैवराजोपवाताद्वते विनष्टमाधिसुक्तमर्णे
दद्यात् । ६ । अल्लवृद्धौ प्रविष्टायामपि । ७ । न स्थावर-
माधिस्थते वचनात् । ८ । गृहीतधनप्रवेशार्थमेव यत् स्थावरं
दत्तं तदगृहीतभनप्रवेशे दद्यात् । ९ । दीयमानं प्रयुक्त-
मर्यमुक्तमर्णस्यागृह्णतस्तः परं न वर्षते । १० । हिरण्यस्य
परा वृद्धिर्गुणा । ११ । धान्यस्य लिङ्गणा । १२ । वस्त्रस्य
चतुर्गुणा । १३ । रसस्यादगुणा । १४ । सूक्ततः स्त्रीपशु-
नाम् । १५ । किञ्चकापीसङ्कवचमीयुधिष्ठिकाङ्गाराणाम-
क्षया । १६ । अनुज्ञानां द्विगुणा । १७ । प्रयुक्तमर्यं यथा-
कथज्ञित् साधयन् न राज्ञो वाच्यः स्थात् । १८ । साध्यमान-
स्येद्राजानमभिगच्छेत् तत्समं दण्डाः । १९ । उक्तमर्ण-
स्येद्राजानमियात् तदिभावितोऽधमर्णे राज्ञे धनदशभाग-
समितं दण्डं दद्यात् । २० । प्राप्तार्थदोक्तमर्णे विंशति-
तममंशम् । २१ । सर्वादिलाघ्ने कदेशविभावितोऽपि सर्वे
दद्यात् । २२ । तत्य च भावनास्तिस्त्रो भवन्ति लिखितं
साक्षिणः समयक्रिया च । २३ । ससाक्षिकमाप्तं ससाक्षि-
कमेव दद्यात् । २४ । लिखितार्थं प्रविष्टे लिखितं पाठयेत् ।
२५ । असमग्रदाने लेख्यासन्निधाने चोक्तमर्णं स्वलिखितं
दद्यात् । २६ । धनग्राहिणि प्रेते प्रव्रजिते हिदशसमाः
प्रवसिते वा तदपुवपौत्रैर्धनं देयम् । २७ । नातः परम-
नीपुष्टिः । २८ । सपुत्रस्य वा पुत्रस्य वा कृकथग्राही कृणं
दद्यात् । २९ । निर्देनस्य स्त्रीग्राही । ३० । न स्त्री पतिपुत्र-
कृतम् । ३१ । न स्त्रीकृतं पातपुत्रौ । ३२ । न पिता पुत्र-

कृतम् । ३३ । अविभक्तैः कृतस्त्वर्णं यस्तिष्ठेत् स दद्यात् । ३४ ।
 पैटकस्त्वर्णमविभक्तानां भातस्त्वांच । ३५ । विभक्ताच्च दारा-
 गुरुपर्मश्चम् । ३६ । गोपशौण्डिकश्चैलुषरजकव्याधस्त्वीणां
 पतिर्द्यात् । ३७ । वाक्प्रतिपन्नं कुटुम्बिना देयम् । ३८ ।
 कस्यचित् कुटुम्बार्थं कृतंच । ३९ ।

यो गृहीत्वा ऋणं सर्वं श्वो दात्यामीति सामकम् ।

न दद्याज्ज्ञोभतः पञ्चान्तथा वृडिमवाप्तुयात् ॥ ४०

दर्शने प्रत्यये दाने प्रातिभावं विधीयते ।

आद्यौ त वितर्थे दायावितरस्य सुता अपि ॥ ४१

बहुवचेत् प्रतिभवो दद्यस्ते यथा कृतम् ।

अर्थेऽपि श्वेषिते त्वेष धनिकच्छन्दतः क्रिया ॥ ४३

यसर्दू तभू द्वाष्टनिकेनोपपीडितः ।

ऋणिकस्य तस्मै हिंगणं दातुमर्हति ॥ ४३

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

सप्तमोऽध्यायः ।

अथ स्तेष्यं विविधम् । १ । राजसाच्चिकं ससाच्चिक-
मसाच्चिकं च । २ । राजाधिकरणे तद्रियुक्त-कायस्थलात्
तदध्यक्ष-करचिङ्गितं राजसाच्चिकम् । ३ । यत्र क्वचन येन
किनचित्प्रियितं साच्चिभिः स्वहस्तचिङ्गितं ससाच्चिकम् । ४ ।
स्वहस्तलिखितमसाच्चिकम् । ५ । तद्वलात्कारितमप्रमाणम् ।
६ । उपधिकृताच्च सर्वं एव । ७ । दूषितवर्मदुष्टसात्त्वितं

तत् ससाच्चिकमपि । ८ । ताहमिवधेन लिखितं च । ९ ।
 स्त्रीवालास्तत्त्वमत्तोन्मत्तभीतताडितकृतं च । १० । देशाचा-
 राविष्टङ्गं व्यक्ताधिकृतलक्षणमुलसक्रमाद्वरं प्रमाणम् । ११ ।
 वै यौच तत्कृतैश्चिङ्गैः पवैरेव च युक्तिभिः ।
 सन्दिध्यं साधयेत्त्वं तद्युक्तिप्रतिरूपितैः ॥ १२
 यद्यर्थी वनिको वापि साक्षौ वा लेखकोऽपि वा ।
 म्नियते तत्र तज्ज्ञेत्वं तत् स्वहस्तैः प्रसाधयेत् ॥ १३
 दूति वै शेषे धर्मशास्त्रे सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥

अष्टमोऽध्यायः ।

अथासाच्चिणः । १ । न राजश्रोतिवप्रवचितकितव-
 तकरपराधीन लीढालसाहसिकातिवृहमत्तोन्मत्ताभिश्चस्त्रप-
 तितकृनुणार्त्तव्यसनिरागाभ्याः । २ । रिपुमिवार्यसम्बन्ध-
 विकर्म्महृष्टोपसहायाच्च । ३ । अनिर्दिष्टसु साक्षित्वे
 यश्चोपेत्य ब्रूयात् । ४ । एकव्यासाक्षी । ५ । स्तेवसाहस-
 वाग्दण्डपारुषसंग्रहणेत्रु साच्चिणो न परीक्ष्यस्याः । ६ ।
 अथ साच्चिणः । ७ । कुलजा वृत्तवित्तसम्पदा यज्वानस्त-
 पस्तिनः पुत्रिणो धर्मज्ञा अघीयानाः सत्यवत्स्त्वैविद्य-
 वृद्धाच्च । ८ । अभिहितंगुणसम्पदं उभयातुमत एकोऽपि । ९ ।
 हयोर्विवदमानयीर्य एव पूर्ववादस्त्वं साच्चिणः प्रष्टव्याः । १० ।
 आधंय आर्यवशाहृयत्र पूर्वपञ्चस्य भवेत् तत्रप्रतिवाहि-
 नोऽपि । ११ । उद्दिष्टसाच्चिणि भवते देशान्तरगते वा तदभि

हितज्ञातारः प्रमाणम् ॥ १० । समच्यद्विनात् साक्षी
अवश्याद्वा ॥ ११ । साक्षिणश्च सत्येन पृयन्ते ॥ १२ । वर्निनां
यत्र वधक्तवावृत्येन ॥ १३ । तत्पावनाय कुप्यात्त्वांभिर्जो-
ग्निं जुहुवात् ॥ १४ । शूद्र एकाङ्गिकं गोदशक्त्य ग्रासं
दद्यत ॥ १५ । समाविकृतौ सुखवर्णेभिन्नार्थः सम्बन्धप्रलापे
च कूटसाक्षिणं विद्यात् ॥ १६ । साक्षिणश्चाहयादित्यादये
कृतश्यपथान् एक्षेत् ॥ १७ । ब्रूहीति ब्राह्मणं एक्षेत् ॥ १८ ।
सत्यं ब्रूहीति राजन्यम् ॥ १९ । गोवीजकांचनैवेश्यम् ॥ २० ।
सर्वमहापातकैस्तु शूद्रम् ॥ २१ । साक्षिणश्च आवदेत् ॥ २२ ।
ये महापातकिनो लोका ये चोपपातकिनस्ते कूटसाक्षिणा
मपि ॥ २३ । जननमरणात्तरे कृतसुकृतहानिश्च ॥ २४ ।
सत्येनादिवस्तपति ॥ २५ । सत्येन भाति चन्द्रमाः ॥ २६ ।
सत्येन वर्ति पवनः ॥ २७ । सत्येन भृष्टारथति ॥ २८ ।
सत्येनापस्तिष्ठन्ति ॥ २९ । सत्येनाग्नितिष्ठति ॥ ३० । खंच
सत्येन ॥ ३१ । सत्येन देवाः ॥ ३२ । सत्येन यज्ञाः ॥ ३३ ।

अश्वमेधसहस्रज्ञ सत्यज्ञ तुलदा धृतम् ।

अश्वमेधसहस्राङ्गि सत्यमेव विशेषते ॥ ३४ ॥

जानल्तोऽपि हि ये साक्ष्ये तूष्णीश्चूता उपासते ।

ते कूटसाक्षिणां पापैस्तुत्या दण्डिन वायथ ।

एवं हि साक्षिणं एक्षेदण्डानुक्रमतो चृपः ॥ ३५ ॥

यस्योचुः साक्षिणः सत्यां प्रतिज्ञां स जयी भवत् ।

अन्यथावादिनो यत्य ध्रुवस्तस्य पराजयः ॥ ३६ ॥

बहुत्वं प्रतिगृहीयात् साक्षिङ्गैषे नराधिपः ।

समेषु च गुणोत्कृशन् गुणिदैषे हिजोत्तमान् ॥ ३७ ॥

अस्मिन् यस्मिन् विवादे तु कूटसात्त्वगृह्यं वदेत् ।

तत्तत् कायं निवत्तेत् क्रतं चायत्ततं भवेत् ॥ ४०

इति वैश्णवे धर्मशास्त्रे अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

नवमोऽध्यायः ।

अथ समयक्रिया । राजद्रोहसाहस्रे यथाकामम् ।
 निवेपस्तेयेवर्यप्रमाणम् । सर्वत्वे वार्षजातेषु मूल्यं कनकं
 कल्पयेत् । तत्र कृशलोने शूद्रं दूर्वाकरं शापयेत् । दिक्षण-
 लोने तितकरम् । विकृशलोने रजतकरम् । चतुःकृशलोने
 सुवर्णकरम् । पञ्चकृशलोने सीतोहृतमहीकरम् । सुवर्णा-
 द्वनि कोशो देयः शूद्रस्य । ततः परं यथाहै धटाम्बुद्ध-
 कविष्ठाणामन्यतमम् । दिगुषेऽर्थं यथाभिहिता समयक्रिया
 वैश्यस्य । विगुणे राजन्यस्य । कोशवज्जं चतुर्गुणे ब्राह्मणस्य ।
 न ब्राह्मणस्य कोशं दद्यात् । अन्यत्रगमिकालसमयनिवन्धन-
 क्रियातः । कोशस्थाने ब्राह्मणं सीतोहृतमहीकरमेव ।
 प्राग्हृष्टदोषं स्तलेऽप्यथं दिव्यानामन्यतममेव कारयेत् ।
 सतुष विदितं सञ्चरितं न महत्यर्थपि । अभियोक्ता वर्त-
 येच्छीर्षम् । अभियुक्तश्च दिव्यं कुर्यात् । राजद्रोहसाहस्रे
 विनापि शीर्षवर्तनात् । स्त्रीब्राह्मणविकलासमर्थरोगिणां
 तुला देया । सा च न वाति वायौ । न कुष्ठसमर्थलोह-
 काराणामन्दिर्देवः । घरदूयीमयोच्च । न कुष्ठपैत्तिक-
 ब्राह्मणानां विषं देयम् । प्रावृष्टिं च । न येषाम्बाधीर्तानां

भीरुणां खासकासिनामस्युजीविनाद्वोदकम् । हेमन्तशिशिर
योच । न नास्तिकेभ्य कीशो देयः । न देशे आधिमरकोप-
स्तुष्टे च ॥ १—३२ ॥

सचैलं स्नातमाह्वय सूर्योदय उपोषितम् ।
कारयेत् सर्वदिव्यानि देवब्राह्मणसन्निधौ ॥ ३३
इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे नवमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

दशमोऽध्यायः ।

अथ धटः । अतुर्द्दसोऽच्छतो हिहस्तायतः । तत्र सार-
द्वक्षोऽन्नवा पञ्चहस्तायतोभयतः शिक्या तुला । तात्र सुवर्ण-
कारकांस्यकाराणामन्यतमो विभृयात् । तत्र चैकस्तिन्
शिक्ये पुरुषमारोपयेद्द्वितीये प्रतिमानं शिलादि । प्रतिमान
पुरुषौ समधुतौ सुचिङ्गितौ कृत्वा पुरुषमवतारयेत् । धटस्तु
समयेन गृह्णीयात् । तुलाधारच्च ॥ १—८ ॥

ब्रह्मज्ञां ये सृता लोका ये लोकाः कूटसाञ्जिणाम् ।
तुलाधारत्य ते लोकास्तुलां धारयतो द्वषा ॥ ८
धर्मपर्यायवचनैर्धट इत्यभिधीयसे ।
त्वमेव धट जानीषे न विदुर्यानि मानुषाः ॥ १०
अवहाराभिश्सोऽयं मानुषस्तुत्यते त्वयि ।
तदेनं संशयादत्माहर्मतस्तातुमर्हसि ॥ ११
ततस्त्वारोपयेच्छिक्ये । भूय एवाथ तं ननम् ।
तुलितो यदि वर्तेत ततः स धर्मतः शुचिः ॥ १२

शिश्चेदाच्चभङ्गेषु भूयस्त्वारोपयेत्तरम् ।
एवं निःसंशयं ज्ञानं यतो भवति निर्णयः ॥ १४
इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे दशमोऽध्यायः ॥ १०

एकादशोऽध्यायः ।

अथाम्निः । पोऽश्वाङ्गुलं तावदन्तरं मण्डलसप्तकं
कुर्यात् । ततः प्राणुखस्य प्रसारितभुजहयस्य सप्तश्चत्य-
पत्राणि करयोर्द्यात् । तानि च करदयसंहितानि सूत्रेण
विष्टयेत् । ततस्त्राम्निवण्णे लोहपिण्डं पञ्चाशत्पलिकं सम-
न्यसेत् । यमादाय नातिद्रुतं नातिविलम्बितं मण्डलेषु
कुर्वन् वजेत् । तत सप्तमं मण्डलमतीत्य भूमौ लोहपिण्डं
जग्नात् ॥ १—७ ॥

यो हस्तयोः क्वचिद्ग्रहस्तमशुद्धं विनिर्दिश्येत् ।
न गग्धः सर्वथा यस्तु स विशुष्टो भवेत्तरः ॥ ८
भयहा पातायेदयस्त दग्धो वा न विभाव्यते ।
मुनस्तं हारयेष्टोहं समयत्याविशोधनात् ॥ ९
करौ विष्वदितटीहेस्तस्यादावेव लक्ष्येत् ।
अभिमन्त्रगत्यकरयोलोहपिण्डं ततो न्यस्त ॥ १०
त्वमग्ने सर्वभूतानामन्तव्यरसि साक्षिवत् ।
त्वमेवाग्ने विजानीये न विदुर्यानि मानवाः ॥ ११
व्यवहाराभिश्वस्तोऽयं मातुषः शुद्धिमिळ्यति ।
तदेन संशयादस्मादर्थतस्त्रातुर्मर्हसि ॥ १२
इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे एकादशोऽध्यायः ॥ ११

द्वादशोऽध्यायः ।

अथोदकम् । पङ्कशैवालदुष्टग्राहमत् स्यजलौकादिवर्जितेऽभसि । तवानाभिमनस्यारागद्वेषिणः पुरुषस्यान्वस्य जानुनी गृहीत्वाभिमन्तिभम्भः प्रविशेत् । तत्समकालम्भनातिकूरम्भुना धनुषा पुरुषोऽपरः शरन्तेऽपं कुर्व्यांत् । तज्जापरः पुरुषो जवेन शरमानयेत् ॥ १—५ ॥

तवार्थे यो न हश्येत स शुद्धः परिकीर्तिः ।

अन्यथा त्वविशुद्धः स्यादेकाङ्गस्यापि दर्शने ॥ ६ ॥

त्वमभः सर्वभुतानामन्तव्वरसि साक्षिवत् ।

त्वमेवाभ्यो विजानीषे न विदुर्यानि मानुषाः ॥ ७ ॥

व्यवहाराभिशस्तोऽयं मानुषोऽत्यव्य मज्जति ।

तदेनं संशयादक्षार्द्धमतस्तातुमर्हसि ॥ ८ ॥

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥

त्रयोदशोऽध्यायः ।

अथ विषम् । विषाण्डदेयानिःसर्वानि । ऋते हिमाचलोङ्गवाच्चाङ्गांत् । तस्य च यवसप्तकं दृतम् तमभिशस्ताय दद्यात् ॥ १—४ ॥

विषं विग्रहमापेतं सुखेन यदि जीर्यते ।

विशुद्धं तमति ज्ञात्वा दिवसान्ते विसर्जयेत् ॥ ५ ॥

विषत्वाद्विषमत्वाच्च क्रूरं त्वं सर्वदेहिनाम् ।
त्वमेव विष जानीषे न विदुर्यानि मानुषाः ॥ ६
व्यवहाराभिश्वस्तोऽयं मानुषः शुद्धिमिच्छति ।
तदेनं संशयादस्माद्वर्मतस्त्रातुमर्हसि ॥ ७

इति वै श्लेषोऽध्यायः ॥ १२ ॥

चतुर्दशोऽध्यायः ।

अथ कोशः । उग्रान् देवान् सनभ्यर्द्धत तत्स्नानोदकात्
प्रस्त्रिविवर्यं पिवेत् । इदं भया न कृतमिति व्याहरत्
देवताभिमुखः ॥ १—३ ॥

यत्य पश्येद्विसप्ताहाविसप्ताहादथापि वा ।
रोगोऽग्निर्ज्ञातिमरणं राजातङ्गमयापि वा ॥ ४
तमशुद्धं विजानीयात् तथा शुद्धं विपर्यये ।
दिव्ये च शुद्धं पुरुषं सत्कृत्यादार्म्मिको वृपः ॥ ५
इति वै श्लेषोऽध्यायः ॥ १४ ॥

पञ्चदशोऽध्यायः ।

अथ दादश पुत्रा भर्वन्ति । स्ते क्षेत्रे संस्कृतायामुतं
पादितः स्वयमौरसः प्रयमः । नियुक्तायां समिण्डेनोन्तरम
वर्णेन वोत्पादितः क्षेत्रजो द्वितीयः । पुच्चिकापुवस्तृतीयः ।
यस्तस्याः पुत्रः स मे पुत्रो भवेदिति या पित्रा इक्षा सं

दुविका । पुत्रिकाविधिना प्रतिवादितापि भात्रविहीना
पुत्रिकैव । पौनर्भवश्चतुर्थः । अच्छता भूयःसंस्कृता पुनर्भूः ।
भूयत्वसंस्कृतापि परपूर्वा । कानीनः पञ्चमः । पितृष्ठहे-
रसंस्कृतयैवोत्पादितः । स च पाणिग्राहस्य । गृहे च गूढोत्-
पनः पञ्चः । यस्य तत्पञ्चस्यासौ । सहोङ्गः सप्तमः ।
गर्भिणी या संस्कियते तत्त्वा पुत्रः । स च पाणिग्राहस्य ।
दत्तकश्चाष्टमः । स च मातापितृभ्यां यस्य दत्तः । क्रीतच्च
नवमः । स च येन क्रीतः । स्वयमुपगतो दशमः । स च
य शैपगतः । अपविद्वस्त्वेकादशः । पित्रा मात्रा च परि-
त्यक्तः । स च येन गृहीतः । यत्र क्लेच्छनोत्पादितच्च द्वादशः ।
एतेषां पूर्वः शेयान् । स एव दायहारः । स चान्यान्
विभृयात् । अनूदानां स्वविज्ञानुरुपेण संस्कारं कुर्यात् ।
पतितक्लीवाचिकित्स्यरोगविकलास्वभागश्चारिणः । ऋक्य-
ग्राहिभिस्ते भर्त्याः । तेषांश्चौरसाः पुत्रा भागश्चारिणः ।
न तु पतितस्य पतनोये कर्मणि क्लेच्छ त्वनन्तरोत्पत्राः ।
प्रतिलोभासु स्त्रीषु चोत्पदाचाभागिनः । तदपुत्राः पैता-
महेऽप्यर्थैः । अंशग्राहिभिस्ते भर्त्याः । यस्त्वार्थहरः स
पिण्डदायी । एकोदानर्थामयेकस्याः पुत्रः सर्वासां पुत्र
एव । भातृणामेकजातानांच । पुत्रः पितृविज्ञालाभेऽपि
पिण्डं दद्यात् ॥ १—४२ ॥

पुजान्त्रो नरकादूयस्मात् पितरं लायते सुतः ।

तस्मात् पुत्र इति प्रोक्तः स्वयमेव स्वयन्भूय ॥ ४३

ऋणमस्त्रिन् सद्यति अस्तत्वंच गच्छति ।

पिता पुत्रस्य जातस्य पञ्चेष्वजीवतो मुखम् ॥ ४४

पौवेण लोकान् जयति पौवेणनेत्यमश्नुते ।
 अथ पुवस्य पौवेण ब्रह्मस्याप्नोऽपि पृथपम् ॥ ४५
 पौवदौहितयोलोकिं विशेषो नामपद्यते ।
 हौहितोऽपि ह्यपुत्रं तं सःतारतः पौत्रवत् ॥ ४६
 इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे पृथपम् ध्यायः ॥ १५

षोडशोऽध्यायः ।

समानवर्णासु पुत्राः सवर्णां भवन्ति । अदुलोमाद्य
 भाटवर्णाः । प्रतिलोमास्त्वार्थविगर्हिताः । तत्र वैश्यापुत्रः
 शूद्रेणायोगवः । पुत्रसमागधौ चत्रियापुत्रौ वैश्यशूद्राभ्यां ।
 चाण्डालवैदेहकसूताच्च ब्राह्मणीपुत्राः शूद्रविश्विवैः ।
 सङ्करसङ्कराच्चासङ्करेण्याः । रङ्गावतरणमायोगवानाम् ।
 व्याघ्रता पुक्कसानाम् । स्तुतिक्रिया मागधानाम् । वध्य-
 धातिलं चाण्डालानाम् । स्त्रीरक्षा तज्जीवनं च दैदेह-
 कानाम् । अश्वसारथं सूतानाम् । चाण्डालामां वर्जि-
 ग्रीमनिवसनं स्वतचेलधारणमिति विशेषः । सर्वं च
 समानजातिभिर्वच्छारः । स्वपितृविज्ञानुहरणच्च ॥ १—१६ ॥

सङ्करे जातवस्त्रेताः पितृमातृप्रदर्शिताः ।
 प्रक्षन्ना वा प्रकाशा वा वेदितव्याः स्वकर्मभिः ॥ १७
 ब्राह्मणार्थं गवार्थं वा देहत्यागोऽनुपस्तृतः ।
 स्त्रीवालाभ्युपपत्तौ च वाह्नानां सिद्धिकारणम् ॥ १८
 इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे षोडशोऽध्यायः ॥ १९

सप्तदशोऽध्यायः ।

पिता चेत् पुत्रान् विभजेत् तस्यस्वेच्छा स्वयमुपान्तेऽर्थे ।
 पैतामहि त्वं विष्णुम् पितृपुत्रयोस्तुत्यं स्वामित्वम् । पितृविभक्ता
 विभागान्तरोत्पत्रस्य भागं दद्यः । अपुत्रधनं पद्मरभिगामि ।
 तदभावेदुहितागामि । तदभावे पितृगामि । तदभावे
 भावगामि । तदभावे भ्रातिगामि । तदभावे भ्रावपुत्रा-
 गामि । तदभावे बभुगामि । तदभावे सकुल्यगामि ।
 तदभावे सहध्यायिगामि । तदभावे ब्राह्मणधनवज्ज्ञ-
 राजगामि । ब्रज्ञगार्थो ब्राह्मणानाम् । वानप्रस्थोधन-
 मावार्थो गृह्णीयात् । शिथो वा ॥ १—१६ ॥

संस्कृतिनस्तु ससृष्टौ सोदरस्य तु सोदरः ।

दद्यापहरेत्वांशं जातस्य च स्वतस्य च ॥ १७

पितृमावसुतभ्राव-दत्तमध्यग्नुरपातम् ।

आधिवेदनिकं वंधुदत्तं शुक्लमन्वाधेयकमिति

स्वीधनम् ॥ १८

ब्राह्मादिषु चतुषु विवाहेष्वप्रजायामत्तेतायां तद्दत्तुः ।
 शेषेषु च पिता हरेत् । सर्वेष्व व प्रसूतायां तद्दनं तद्द-
 दुहितृगामि ॥ १८—२१ ॥

पतौ जीवति यः स्त्रीभिरलङ्घारो धृतो भवेत् ।

न तं भजेरन् दायादा भजमानाः पतन्ति ते ॥ २२

अनेकपितृकाणाम् पितृतो भागकल्यना ।

वस्य यत् पितृङ्गं रिक्यं स तद्दृग्नीत नेतरः ॥ २३

इति वै रुद्रे उद्योशान्ते सप्तदशोऽध्यायः ॥ १९ ॥

अष्टादशोऽध्यायः ।

ब्राह्मणस्य चतुर्षु वर्णेषु चेत् पुत्रा भवेयुम् ते पैतृकम् क्षम्य
दशधा विभजेयुः । तत्र ब्राह्मणोपुत्रवच्चतुरोऽशानादद्यात् ।
क्षत्रियापुत्रस्त्रीन् । हावंशौ वैश्यापुत्रः । शूद्रापुत्रस्वेकम् ।
अथ चेच्छूद्रापुत्रज्ञं ब्राह्मणस्य पुत्रवयं भवेत् तदा तदनं
नवधा विभजेयुः । वर्णातुकमेण चतुर्लिंगिभागीकृतानंशा-
नादद्युः । वैश्यवर्ज्ञमष्टधाकृतं चतुरस्त्रीनेकस्त्रांदद्युः ।
क्षत्रियवज्ञं सप्तधाकृतं चतुरो-हावेकाश्च । ब्राह्मणवर्ज्ञं
षडधाकृतं त्रीन् हावेकश्च । क्षत्रियस्य क्षत्रियावैश्याशूद्रा
पुत्रेष्वयमेव विभागः । अथ ब्राह्मणस्य ब्राह्मणक्षत्रियौ पुत्रौ
स्यातां तदा सप्तधा-कृताद्ब्राह्मणवच्चतुरोऽशानादद्यात् ।
त्रीन् राजन्यः । अथ ब्राह्मणस्य ब्राह्मणैश्चौ तदा षड्-
धाविभक्तय चतुरोऽशान् ब्राह्मण आदद्यात् । हावंशौ
वैश्यः । अथ ब्राह्मणस्य ब्राह्मणशूद्रौ पुत्रौ स्यातां तदनं
पञ्चधा विभजेयाताम् । चतुरोऽशान् ब्राह्मणस्वादद्यात् ।
एकं शूद्रः । अथ ब्राह्मणस्य क्षत्रियस्व वा क्षत्रियवैश्यौ
स्यातां तदा तदनं पञ्चधा विभजेयाताम् । त्रीनंशान्
क्षत्रियस्वादद्यात् । हावंशौ वैश्यः । अथ ब्राह्मणस्य
क्षत्रियस्य वा क्षत्रियोशूद्रौ पुत्रौ स्यातां तदा तदनं चतुर्षी
विभजेयाताम् । त्रीनंशान् क्षत्रियस्वादद्यात् । एकं
शूद्रः । अथ ब्राह्मणस्य क्षत्रियस्य वैश्यस्य वा वैश्यशूद्रौ
पुत्रौ स्यातां तदा तदनं त्रिधा विभजेयाताम् । हावंशौ

वैश्यस्वादद्यात् । एकं शूद्रः । अथैकपुत्रा ब्राह्मणस्य
 ब्राह्मणक्त्वियवैश्याः सर्वहराः । क्त्वियसा राजन्यवैश्यौ ।
 वैश्यस्य वैश्यः । शूद्रः शूद्रस्य । द्विजातीनां शूद्रस्वेकः
 पुत्रोऽद्विहरः । अपुत्रक्त्वयत्य या गतिः सावाईस्य
 द्वितीयस्य । मातरः पुत्रभागातुसारेण भागहारिणः ।
 अनृदाच्च दुहितरः । समवर्णाः पुत्राः समानंशानादद्युः ।
 ज्येष्ठाय श्रेष्ठमुज्जारं दद्यु । यदि हौ ब्राह्मणीपुत्रौ स्यातामेकः
 शूद्रापुत्रस्तदा नवधाविभक्तस्यार्थस्य ब्राह्मणीपुत्रावष्टौ भागा-
 नादद्यातामेकं शूद्रापृतः । अथ शूद्रापृताऽभौ रुद्धातामेको
 ब्राह्मणीपुत्रदा षड्भाविभक्तस्यार्थस्य चतुर्तोऽशान् ब्राह्मण-
 स्वादद्यादृद्वावंश्यौ शूद्रापुत्रौ । अनेन क्रमेणात्यत्राप्यश-
 कल्पना भवति ॥ १—४० ॥

विभक्ताः सहजीवन्तो वभजेरन् पुनर्वदि ।

समस्तवः विभागः रुद्धजैश्च तत्र न विद्यते ॥ १

अनुपम्नन् पिण्डद्रव्यं श्रमेण यदुपार्जयेत् ।

स्वयमीहितलक्ष्मं तत्त्वाक्तामो दातुमहति ॥ ४२

पैदृकन्तु यदा द्रव्यमनवासं यदाप्नुयात् ।

न तत् पुत्रैर्भजेत् सार्वसक्तामः स्वयमज्जितम् ॥ ४३

वस्त्रं पत्रमलङ्घारः कृतान्नमदकं स्त्रियः ।

योदक्तेभं प्रकारच्च न विभाज्यच्च पुस्तकम् ॥ ४४

इति वैश्यवै धर्मशास्त्रोऽष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ५

एकोनविंशोऽध्यायः ।

इतं हिंजे न शूद्रेण निर्हीरयेत् । न शूद्रं हिंजेन ।
 पितरं मातरञ्च पुत्रा निर्हीरये । न हिंजं पितरमपि शूद्राः ।
 ब्राह्मणमनाथं ये ब्राह्मणा निर्हीरन्ति ते खर्गलोकभाजः ।
 निर्हीर्त्य च बास्तवं प्रेतं सत्त्वात्या प्रदक्षिणेन चितामभि-
 गम्याम् सु सवाससो निमज्जनं कुर्यात् । प्रेतस्येऽकनिर्वपणं
 क्षत्रैकं पिण्डं कुशेषु दद्यात् । परिवर्त्तितवाससञ्च निम्ब-
 पत्राणि विद्यय इक्ष्वार्यश्मनि पदन्वासं कुत्वा गृहं प्रविशेयुः ।
 अन्नतांशानौ चिपेयुः । चतुर्थं दिवसेऽस्मिसंचयनं कुर्यात् ।
 तेषां च गङ्गामसि प्रक्षेपः । यावत् सङ्ग्रामस्य पुरुषस्य
 गङ्गामसि तिङ्गति तावद्वर्षसुहस्ताणि खर्गलोकमधितिष्ठति ।
 यावदशौचं तावत् प्रेतस्योदकं पिण्डमेकं चदद्युः । क्रीतल-
 वाशनाम् भवेयुः । अमांसाशनात् । स्यांखिलशायिनश्च ।
 शृयक्षयायिनश्च । ग्रामान्निष्कृत्याशौचान्ते कृतश्मशुकर्मा-
 णस्तिलकल्कैः सर्षपकल्कैर्वा स्नाताः परिवर्त्तितवाससो
 गृहं प्रविशेयुः । तत्र शान्तिं कुत्वा ब्राह्मणानां च पूजनं
 कुर्यात् । देवाः परोक्षदेवाः प्रत्यक्षं देवा ब्राह्मणाः ।
 ब्राह्मणैर्लोकां धार्यन्ते ॥ १—२१ ॥

ब्राह्मणानां प्रसादेन दिवि तिष्ठन्ति देवताः ।

ब्राह्मणाभिहितं वाक्यं न मिथ्याजायते क्वचित् ॥ २२

यदृब्राह्मणा स्तुष्टतमा वदन्ति तदेवताः प्रत्यभिनन्दयन्ति ।

तुष्टेषु तु शाः सततं भवन्ति प्रत्यक्षदेवेषु परोक्षदेवाः ॥ २ ॥

दु वान्वितानां स्वतवाभवाना-
माखासनं कुर्यादीनसन्त्वाः ।
वास्ये तु ये रूमि तथाभिधास्ये
वास्यावहं तानि मनोऽभिरामे ॥ २४

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे एकोनविंशोऽध्यायः १८

विंशोऽध्यायः ।

युद्धरायणं तदहैवानाम् । दक्षिणायनं रात्रिः ।
संवत्सरोऽहोरात्रः । तत्त्विंशताम् भासः । भासा द्वादश
वर्षम् । द्वादशवर्षशतानि दिव्यानि कलियुगम् । द्विगुणानि
द्वापरम् । त्रिगुणानि त्रेता । चतुर्गुणानि कलतयुगम् ।
द्वादशवर्षसहस्रानि दिव्यानि चतुर्वर्षगम् । चतुर्युगाणामेक-
समतिर्मन्त्रतरम् । चतुर्युगसहस्रं च कल्पः । स च पिता-
महस्याहः । तावती चास्यरात्रिः । एवंविषेनाहोरात्रेण
भासवर्षगणनया सर्वस्यैव ब्रह्मणो वर्षशतमाद्यः । ब्रह्मायुषा
च परिच्छब्दः पौरुषो दिवसः । तस्यान्ते भवाकल्पः ।
तावत्येवास्य निधा । पौरुषाणामहोरात्राणामतीतानां
सहैव नास्ति । न च भविष्याणाम् । अनाद्यन्तत्वात्
कालस्य ॥ १—२१ ।

एवमस्मिन् निरालम्बे काले सततयायिनि ।

न तद्गूर्तं प्रपश्यामि स्थितिर्यस्य भवेद्द्रुवा ॥ २२

गङ्गायाः शिक्ता धारास्तथा वर्षति वासुवे ।

शक्या गणयितुं लोके न व्यतीताः पितामहाः ॥ २३

चतुर्दश विनश्यन्ति कल्पे कल्पे सुरेश्वराः ।
 सर्वलोकप्रधानाच्च मनवच्च चतुर्दश ॥ २४
 बह्वनीन्द्रसहस्राणि हैत्येन्द्रनियुतानि च ।
 विनश्यनीह कालेन मनुजेष्वय का कथा ॥ २५
 राजर्षयच्च बहवः सर्वे समुदिता गुणैः ।
 देवाः ब्रह्मर्षयस्तैव कालेन निधनं मताः ॥ २६
 ये समर्था, जगत्यस्मिन् स्वष्टिसंहारकारिणः ।
 तेऽपि कालेन लीयन्ते कालो हि बलवत्तरः ॥ २७
 आक्रम्य सर्वः कालेन परलोकं च नीयते ।
 कर्मपाशवशो जन्मुः का तत्र परिवेदना ॥ २८
 जातस्य हि भ्रुवो स्वत्युप्रुदं जन्मा स्वतस्य च ।
 अर्थे दुश्चरिहार्थेऽस्मिन् नास्ति लोकं सहायता ॥ २९
 शोचन्तो नोपकुर्वन्ति स्वत्येह जन्मा यतः ।
 अतो न रादितव्यं हि क्रियाः कार्याः स्वयं क्रितः ॥ ३०
 सुखतं दुष्कृतं चोभौ सहायौ यस्य गच्छतः ।
 बास्त्वैस्तस्य किं कायं शोचन्निरथवा न वा ॥ ३१
 बास्तवानामश्चैतु स्थितं प्रेतो न विन्दति ।
 अतस्वभ्येति तानेव दिग्गुडतोवप्रदायिनः ॥ ३२
 अर्वाक् सपिण्डीकरणात् प्रेतो भवति यो स्वतः ।
 प्रेतलोकगतस्याच्च सोहकुम्भं प्रयच्छत ॥ ३३
 पिण्डलोकगतस्याच्च आहे भुज्ञते स्वधामयम् ।
 पिण्डलोकगतस्याच्च तस्माच्छाहं प्रयच्छत ॥ ३४
 देश्वे यातनास्थाने तेष्वग्योनौ तर्हय च ।
 मामुषे च तस्माप्रोति आहं इत्तं स्ववास्वैः ॥ ३५

प्रेतस्य आहकस्तुच्च पुष्टिआडे कृते ध्रुवम् ।
 तत्त्वाच्छाइ सदा कार्यं शोकं त्यक्ता निरर्थकम् ॥ ३६
 एतावदेव कर्त्तव्यं सदा प्रेतस्य बन्धुभिः ।
 नोपकर्थावरः शोकात् प्रेतस्याल्मन एव वा ॥ ३७
 हृष्टा लोकमनाक्रन्तं नियमाणांच्च वाभ्यवान् ।
 धर्मेषकं सहायाथं वरयत्वं सदा नराः ॥ ३८
 मृतोऽपि वाभ्यवः शक्तो नातुगतुं नरं स्वतम् ॥
 जायावज्ज इह सर्वस्य याम्यः पन्था विरुद्धते ॥ ३९
 धर्म एकोऽनुयात्येनं यत्र क्वचनगामिनम् ।
 नन्वसारे दृलोकेऽस्मिन् धर्मं कुरुत मा चिरम् ॥ ४०
 श्वःकार्यमद्य कुर्वीत पूर्वीङ्गे चापराह्विकम् ।
 न हि प्रतीक्षते स्वत्युः कृतं वास्य न वाक्ततम् ॥ ४१
 चेत्रापणगत्वासक्तमन्यत गतमानसम् ।
 दृक्कीवोरणमासाद्य स्वत्वरादाय गच्छति ॥ ४२
 न कालस्यः प्रियः कश्चिद्देवत्वास्य न विद्यते ।
 आद्युषे कर्मणि द्वीये प्रसद्य इरते जनम् ॥ ४३
 नाम्रासकालो मिथ्यते विद्धः शरणतैरपि ।
 कुशाग्रे णापि संस्तुष्टः प्राप्तकालो न जीवति ॥ ४४
 नौषधानि न मन्त्राच्च न छोमा न पुनर्जपाः ।
 वायन्ते स्वत्युनोपेतं जरया वापि मानवम् ॥ ४५
 आगामिनमनय हि प्रविधानशतैरपि ।
 न निवारयितुं शक्तस्तत्र का परिवेदना ॥ ४६
 यथा धेनुसहस्रेषु वद्सोऽविन्दति मातरम् ।
 तथा पूर्वकृतं कर्म कर्त्तारं विरुद्धते ध्रुवम् ॥ ४७

अव्यक्तादीनि भूतानि व्यक्तमध्यानि व्याप्तय ।
 अव्यक्तानधनान्वेव तत्र का परिवेदना ॥ ४८
 देहिनोऽस्मिन् यथा देहे कौमारं यौवनं जरा ।
 तथा देहान्तरप्राप्तिरस्त्रव न सुद्धति ॥ ४९
 गृह्णातीह यथावस्त्रं त्वक्का पूर्वधताम्वरम् ।
 गृह्णात्येवं नन्दं देहं देही कर्मनिवृत्यनम् ॥ ५०
 नैनं किन्दन्ति शस्त्राणि नैनं दहति पावकः ।
 न चैनं क्लेदयन्व्यापो न शोषयति मारुतः ॥ ५१
 अच्छेद्यमदाहोऽयमक्लेदोऽशोष एव च ।
 नित्यः सततगः स्थाणुरचलोऽयं सनातनः ॥ ५२
 अव्यक्तोऽयमचिन्त्योऽयमविकार्योऽयमुच्चते ।
 तत्रादेः विद्वैनं नाशुशोचितुमर्हय ॥ ५३
 इति वै श्लेषे धर्मशास्त्रे विशोऽध्यायः ॥ २० ॥

एकविंश्लोऽध्यायः ।

अथाशौचव्यपगमे सुस्नातः सुप्रदालितपाण्यपादः
 स्वचान्तस्त्वेवं विधान् ब्राह्मणान् यथाशृङ्गुदङ्गुखान् गम्भ-
 माल्यवस्त्रालङ्घारादिभि पृजितान् भोजर्यत् । एकवद्वानू-
 हेतैकोहिष्टे । उच्छिष्टसन्निधावेकमेव तत्रामगोत्राभ्यां पिण्ड-
 निर्वपेत् । भुक्तवत्तु ब्राह्मणेषु दक्षिणयाभिपृजितेषु प्रेत-
 नामगोत्राभ्यां इत्तात्रयोदकचतुरङ्गुल-षष्ठीसावदन्तरास्त्रा-
 वद्धः खाता वितस्त्रायतास्त्रिस्तः कर्षुः द्वूर्यात् । कर्षुसमीमे

आनितयमुपसमाधाय परिस्तीर्थं तत्कैकस्त्रिनाहुतिद्यं
जुह्यात् । सोमाय पितृमते स्वधा नमः । अग्नये कव्य-
वाहनाय स्वधा नमः । यमायाङ्गिरसे स्वधा नमः ।
स्थानत्वये च प्राण्डत्पिण्डनिर्वपणं वुर्यात् । अन्नदधिष्ठृत-
मधुमांसैः कर्पुत्रवं पूर्वविलैतत् इति जपेत् । एवं स्वताहे
प्रतिमासं कुर्यात् । संवद्सरात् प्रेताय तत्पित्रे तत्पिता-
महाय तत्पितामहाय च द्राह्यान् देवपूर्वान् भोजयेत् ।
अत्राग्नौकरणमावाहनं पादं च कुर्यात् । संस्तु जतु त्वा
एथिवीसमानीव इति च प्रेतपादपात्रे पितृपादपात्रवये
योजयेत् । उच्छृष्टसन्निधौ प्रिण्डच्छतुष्यं कुर्यात् । ब्राह्म-
णां च साचान्तान् दक्षदक्षिणां चाहुदज्य विसर्जयेत् ।
ततः प्रेतपिण्डं पादपात्रोदवदत् पिण्डदये निदध्यात् ।
कर्पुच्यसन्निकर्षेऽप्येषमेव । सपिण्डीकरणं मारुकार्थ-
वद्वादशाहं शाब्दं कृत्वा लब्धोदशङ्किं वा वुर्यात् । मन्त्र-
वज्ञं हि शूद्राणां हादशेऽङ्किं । संवद्सराभ्यन्तरे यद्यधि-
मासी भवेत् तदा मारुकार्थं दिनमेवं वर्द्धयेत् ॥ १—२१ ॥

सपिण्डीकरणं स्त्रीणां कार्यमेवं तथा भवेत् ।

यावज्जीवं तथा तुर्याच्छ्रादन्तु प्रतिवद्सरम् ॥ २२

अर्वाक् सपिण्डीकरणं वस्त्रं भवत्सरात् कृतम् ।

तथायत्रं सोदकुम्भं दद्याद्वर्षं हितन्त्रने ॥ २३

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे एकदिंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥

ब्राह्मिंशोऽध्यायः ।

ब्राह्मणस्य सपिण्डानां जननमरणयोर्द्दशाइमशौचम् ।
 ब्राह्मणहं राजन्यस्य । मासं शूद्रस्य । सपिण्डता च पुरुषे
 सप्तमे विनिवर्जते । अशौचे होमदान प्रतिग्रहस्ताध्यावा
 निवर्जते । नाशौचे कस्यचिद्वमशौचात् । ब्राह्मणा-
 दीनामशौचे यः सङ्कदेवाक्षमश्चाति तस्य तावदशौचं वावत्
 तेषाम् । अशौचापगमे प्रायश्चित्तं कुर्यात् । सवर्णस्याशौचे
 हिजो भुक्ता स्ववल्तीमासाद्य तन्निमनस्त्रिरघमर्षणं जपो-
 न्तीर्थं गायत्रप्रस्त्रहस्तं जपेत् । क्षत्रियाशौचे ब्राह्मणस्त्रे-
 देवोपोषितः कृत्वा शुध्यति । वैश्याशौचे राजन्यस्य । ब्राह्मण-
 स्त्रिरात्रौपोषितस्य । ब्राह्मणाशौचे राजन्यः क्षत्रियाशौचे
 वैश्यः स्ववल्तीमासाद्य मायत्रीशतपञ्चकं जपेत् । वैश्यस्य
 ब्राह्मणाशौचे गायत्राश्यतं जपेत् । शूद्राशौचे हिजो
 भुक्ता प्राजापत्यवतं चरेत् । शूद्रस्य हिजाशौचे ज्ञान-
 मात्ररेत् । शूद्रः शूद्राशौचे स्रातः पञ्चगव्यं पिवेत् । पद्मीनां
 दासानामातुलौम्येन स्वामिनस्तुत्यमशौचम् । वृते स्वामि-
 न्यामीयम् । हीनवर्णनामधिकवर्णेषु सपिण्डेषु तदाशौच-
 व्यपगमे शुद्धिः । ब्राह्मण य क्षत्रियशूद्रेषु सपिण्टेषु षड्-
 रात्रिक्विरात्रैकरात्रैः । क्षत्रियस्य विशूद्धयोः षड्-रात्र-
 विरात्राभ्याम् । वैश्यस्य शूद्रेषु षड्-रात्रेण । मासतुत्यै-
 रहोरात्रैर्भस्त्रावे । जातमृते वृतजाते वा कुलस्य सद्यः
 शौचम् । अदन्तज्ञाते वाले प्रेते सद्य एव । नात्याग्नि-

संस्कारो नोदकक्रिया । इत्तजाते त्वक्षत्तद्वे त्वहोरात्रेण ।
 द्वात्तद्वे त्वसंस्कृते त्रिरात्रेण । ततः परं यथोक्तकालेन ।
 स्त्रोणां विवाहः संस्कारः । संस्कृतात्तु स्त्रीषु नाशौचं मवति
 पितृपञ्चे । तत्प्रसवमरणे चेत् पितृगृहे स्थातां त्रिरात्रेष्व ।
 जननाशौचमध्ये यद्यपरं जननाशौचं स्थात् तदा पूर्वा-
 शौचव्यपगमे शुद्धिः । रात्रिशेषे दिनद्वयेन । प्रभाते दिन-
 व्येण । मरणाशौचमध्ये ज्ञातिमरणेष्वेवम् । शुला
 देशात्तरस्यो जननमरणे शेषेण शुद्धेत् । व्यतीतेशौचे
 संवत्सरात्तस्वेकरात्रेण । ततः परं स्नानेन । आचार्यं
 मातामहे च व्यतीते त्रिरात्रेण ॥ १—४१ ॥

अनौरमेषु पुत्रेषु जातेषु च स्वतेषु च ।

परपूर्वात्तु आर्यासु प्रसूतात्तु स्वतासु च ॥ ४२ ॥

आचार्यं पल्ली पुत्रीषात्त्वाय-मातुल-खम्भुरश्वशूर्यसहा-
 आयिशिथे व्यतीतेष्वेकरात्रेण । स्वदेशराजनि च ।
 असपिष्ठे खवेशनि स्वते च । स्ववन्त्यनाशकाम्वुसंग्राम-
 विद्यवृपहतानां नाशौचम् । न राज्ञां राजकर्मणि । न
 व्रतिनां व्रते । न स्त्रिणां सर्वे । न कारुणां कारुकर्मणि ।
 न राजाङ्गाकारिणां तदिक्षया । न देवप्रतिष्ठाविवाहयोः
 पूर्वसम्भूतयोः । न देशविष्ववे । आपद्यपि च कषायाम् ।
 आब्लत्यागिनः पतितात्त्वं नाशौचोदक्षभाजः । पतितस्य
 दात्री स्वतेऽक्षिपादात्यां घटमपवर्जयेत् । उहम्भनस्वतस्य यः
 पायं चिद्यात् स तत्त्वाद्वे णुधति । आत्मघातिनां संलक्ष्णां
 च । तदशुयातकारी च । सर्वस्यैव प्रेतस्य बानधैः सहाशु-
 पातं कृत्वा स्नानेन । अस्ते त्वस्यस्वये सदैलस्नानेन ।

द्विजः शूद्रप्रेतानुगमनं कृत्वा स्ववन्तीमासाद्य तत्रिमन-
स्त्रिरघ्वमर्घण्डं जप्तोत्तीर्थं नायवाग्दसहस्रं जपेत् । द्विज
प्रेतस्याग्नितम् । शूद्रः प्रेतानुगमनं कृत्वा स्वानमाचरेत् ।
चिताधूमसेवने सर्वे वर्णाः स्वानमाचरेतुः । अैथुने दुःखप्रे
रुद्धिरोपेगतकण्ठे वमनविरेकयोच्च । शमशुक्लमन्तिः कृते
न् । शवस्पृशज्ज्वला स्यृद्धा रजस्त्वलाचारणालयूपांच । भक्ष्यर्वज्ज्ञं
पंचनखश्वं तदस्थि सख्ये हंच । सर्वेष्वितेषु स्वानेषु पूर्वं वस्त्रं
नाप्राचालितं विभृयात् । रजस्त्वला चतुर्द्दिने च्छाना
स्कुधति । रजस्त्वला हीनवर्णां रजस्त्वलां स्यृद्धा न ताव-
दश्मीयाद्वयावन्नश्वा । सर्वर्णामधिकवर्णां वा स्यृद्धा स्वात्वा
श्रीयात् । क्वाचा सुया भोजनाभ्यवनेष्वः पीत्वा स्वात्व
निश्चीय वासः परिधाय रथामाक्रम्य मूर्वपुरीषे कृत्वा
पंचनखास्थस्त्रेहं स्यृद्धा चाचामेत् । चारणालस्त्रेच्छ-
सम्भाषणे च । नामेरघस्तात् प्रवाहृषु च कायिकैर्महिलैः सुराभि
र्मीद्यैर्वैपहतो द्वत्तोद्यैस्तदङ्गं प्रक्षाल्य शुद्धति । अन्यत्रोप-
हतो द्वत्तोद्यैस्तदङ्गं प्रक्षाल्य स्वानेन । वक्षोपहतस्त्रूपोष्ठ
स्वात्वा पंचगव्येन । दश्मनस्त्रूपहतश्च ॥ ६३—७८ ॥

वसा शुक्रमस्त्रज्ज्ञामा सूतविश्वकर्णविडनस्त्राः ।

श्वेष्माशुद्रूषिक्षा स्वेदो द्वादशैते नृणां मलाः ॥ ८०

गौडी माध्वो च ईर्षी च विज्ञेया त्रिविष्मा सुराः ।

यथैवैका तथा सर्वा न पातया द्विजातिभिः ॥ ८१

माधूकमैच्छं टाङ्गं कौलं खल्लूरपानसे ।

रुद्धिकारसमाधीके मैरेवं नारिकेलजम् ॥ ८२

असेधानि दशैतानि भद्रानि ब्राह्मणस्य च ।
 २१ जन्यस्वैव वैश्यस्व स्युद्दैतानि न दुष्टतः ॥ ८३
 गुरोः प्रेतस्य शिष्यस्तु पितृमेधं समाचरन् ।
 प्रेताहारैः समं तत्र दशरात्रेण शुद्धति ॥ ८४
 आचार्यं स्वपुपाव्यायं पितरं भातरं गुरुम् ।
 निर्हृत्य तु व्रती प्रेतान्न व्रतेन वियुज्यते ॥ ८५
 आदिष्ठी नोदकं कुर्यादा व्रतस्य समापनात् ।
 समाप्ते तूदकं कृत्वा विरात्रेण विशुद्धति ॥ ८६
 ज्ञानं तपोऽनिराहारो स्तम्भनोवार्युपाच्छनम् ।
 कायुः कार्यार्ककालो च शुद्धिकर्तृणि देहिनाम् ॥ ८७
 स्वेषामेव शौचानामनशौचं परं स्मृतम् ।
 योऽन्ने शुचिः स हि शुचिर्न रुद्धारिशुचिः शुचिः ॥ ८८
 ज्ञान्या शुद्धति विहांसो दानेनाकार्यकारिणः ।
 प्रश्छवपापा जप्येन तपसा वेदविज्ञमाः ॥ ८९
 स्वतोवैः शुद्धते शोध्यं नदी वेगेन शुद्धति ।
 रजसा स्त्री भनोदुष्टा सश्नातेन द्विजोन्तमाः ॥ ९०
 अनिर्गताति शुद्धति भनः सत्येन शुद्धति ।
 विद्यातपोभ्यां भूयान्ना वृद्धिज्ञनेन शुद्धति ॥ ९१
 एष शौचस्य ते प्रोक्तः शारीरस्य विनिर्णयः ।
 नानाविधानां द्रव्याणां शुद्धेः शृणु विनिर्णयम् ॥ ९२
 इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे हाविंशोध्यायः ॥ २२ ॥

त्रयोविंशोऽध्यायः ।

शारीरमैलैः सुराभिर्द्यौर्वा यदुपहतं तदत्पः ैप-
 इतम् । अत्यन्योपहतं सर्वं लोहभाष्ठमन्त्रौ प्रक्षिप्तं
 शुर्षेत् । मणिमयमश्मयमञ्जस्व सप्तरात् महीनिष्ठनेन ।
 शृङ्गदत्तास्थिमयं तद्दणेन । द्वारः श्वरमध्य जग्धात् ।
 अत्यन्तोपहतस्य वस्त्रस्य यत् प्रक्षालितं सदूर्विरच्येत्
 तद्दक्षिन्द्यात् । सौवर्णराजतामणिमयानां निर्लिपानामहिः
 शुद्धिः । अश्ममयानां चमसनां ग्रहणात् । चरम्भक्त्युवा-
 णामुण्णेनाभ्यसा । यज्ञकर्मणि यज्ञपात्राणां पाणिना
 सन्नार्जनेन । स्फुर्ष्युर्धकटमुषलोलूच्छलानां प्रोक्षणेन ।
 शयनयानासनानांच । बहनांच । धान्याजिनरज्जुतात्तव-
 वैदल्यत्रवकार्पासवाससांच । शाकमुलफलपुष्यानांच । टण-
 काष्ठशुष्कपलाशानांच । एतेषां प्रक्षालनेन । अत्यानांच ।
 ऊपैः कौषियाविकयोः । अरिष्टकैः कुतपानाम् । श्रीफलै-
 रंशुपद्मानाम् । गौरसर्वपैः ज्वौमाणाम् । शृङ्गास्थिदत्त-
 मय्यनांच । पश्चात्तद्यैर्गतोभिकानाम् । ताम्बरीतिशुसी-
 स्तमयानामन्त्रोदकेन । भस्मना कांस्यलोहवेऽः । तद्दणेन
 हारवाणाम् । गोवालैः फलसञ्चयानाम् । प्रोक्षणेन
 संहतानाम् । उत्पवनेन द्रवाणाम् । गुडादीनामिश्रुविकाः
 राणां प्रभूतानां युहनिहितानां वार्थमिहनेन । सर्वलव-
 णानांच । पुनःपार्कन चन्द्रयानाम् । द्रव्यवत् कृतशौचानां
 देवतार्द्वानां भूयः प्रतिडापनेन । अस्तिवस्त्रात्तस्य वारक्षात्

सुपहतं तथा नं परिवच्य शेषस्य कण्ठनप्रक्षालने कुर्यात् ।
द्रोणास्थधिकं सिद्धमन्त्रमुपहतं न दुष्टति । तत्त्वोपहतमात्र-
मयाच्च गायत्राभिनिक्षितं सुवर्णाच्चः । प्रक्षिपेत् । वस्तस्य
प्रश्न्येदमनेत्वा ॥ १—२७

पक्षिजस्य गवान्नातमवधूतमवक्षुतम् ।

हुषितं केशकीर्त्तैच्च स्त्रिः क्षेपेण शुच्यति ॥ २८

यात्रापैत्यसिध्याकाङ्गन्धो लेपच्च तत्क्षतः ।

तावस्मृद्धारि देवं स्त्रात् सर्वासु द्रव्यशुद्धिषु ॥ २९

अजाश्चं सुखतो मेध्यं न गौर्न नरजा मलाः ।

पन्थानच्च विशुध्यन्ति सोमसूर्यां शुभारुद्धैः ॥ ३०

रथ्याकर्द्मतोयानि स्यृष्टान्यक्ष्यश्ववायसैः ।

मारुतैनैव शुध्यन्ति पर्णेष्टकचितानि च ॥ ३१

प्राणिनामय सर्वेषां स्फङ्गिरङ्गिच्च कारयेत् ।

अत्यन्तोपहतानां च शौचं नित्यमतन्द्रितः ॥ ३२

भूमिष्ठमुदकं पुरुणं वैत्यश्च यत्र गोर्भवेत् ।

अव्याप्त वेदमेष्वेन तद्वदेव शिलागतम् ॥ ३३

स्वतपश्चनखात् कूपादत्यत्तोपहतातं तथा ।

अपः समुद्ररेत् सर्वाः शेषं वस्त्रेण शोधयेत् ॥ ३४

वक्षिप्रज्ञालनं कुर्यात् कूपे पञ्चेष्टकाचिते ।

पञ्चगव्यं न्यरेत् पञ्चान्नवतोयसमुद्धवे ॥ ३५

अलाशयेष्वयाल्पेषु स्थावरेषु वस्तुन्धरे ।

कूपवत् कथिता शिर्मीहतसु च न दुष्टणम् ॥ ३६

व्रीणि देवाः पवित्राणि ब्राह्मणानामकल्पयन् ।

अदृष्टमङ्गिर्णिणिक्षां यज्ञ वाचा प्रशस्ते ॥ ३७

नित्यं शुद्धः काहृहस्तः परण्यं दत्तं प्रसारितम् ।
 ब्राह्मणान्नरितं भैक्ष्यमाकराः सर्वं एव च ॥ ४८
 नित्यं नान्यं शुचि स्त्रीणां शुकुनिः फलपातने ।
 प्रस्त्रवे च शुचिर्तसः खा खगग्रहणे शुचिः ॥ ४९
 खभिर्हृत य यज्ञांसं शुचि तत् परिकीर्तितम् ।
 क्रव्याद्विश्वं इत्याच्यैच्चाग्नालाद्यैश्वं इस्युभिः ॥ ५०
 अहुं नाभिर्यानि खानि तानि मेष्यानि निर्हृतैः ।
 यान्यधस्तान्यमेष्यानि देहाच्चैव मलाच्चुताः ॥ ५१
 मत्तिक्षा विप्रुपश्चाद्या गौर्जजाखमरीचयः ।
 रजोक्त्रीयुरग्निश्च मार्जारस्वं सदा शुचिः ॥ ५२
 नान्यच्छुष्टं कुर्वते सुख्या विप्र षोड्जे पतन्ति याः ।
 न शमशूणि गतान्याख्यं न दलान्तरवेष्टितम् ॥ ५३
 स्तुशक्ति विन्दवः धादौ व आचामयतः परान् ।
 भौमिकैस्ते समाज्ञेया न तैरप्रयतो भवेत् ॥ ५४
 उच्चिष्ठेन तु संस्यृष्टो द्रव्यहस्तः कथंचन ।
 अनिधायैव तदद्यमाचान्तः शुचितामिवात् ॥ ५५
 मार्जनोपाञ्जनैवेश्म प्रोक्षणेन च पुस्तकम् ।
 स्तुआर्जनेनाञ्जनेन सेकेनोङ्गे खनेन च ॥ ५६
 दानेन च भुवः शुद्धिर्वासेनाप्यथया गवाम् ।
 गावः पविलं मङ्गल्यं गोषु लोकाः प्रतिष्ठिताः ॥ ५७
 मावो वितन्वते यज्ञं गावः सर्वाधिकृदनाः ।
 गोमूलं गोमयं सर्पिः क्षीरं दधि च रोचना ॥ ५८
 घडङ्गभेतत् परमं मङ्गल्यं सर्वदा गवाम् ।
 शृङ्गोदकं गवां पुण्यं सर्वादविनिष्ठनम् ॥ ५९

वर्वां कण्डूद्वन्द्वैव सर्वकल्पनाशम् ।

वर्वां ग्रस्प्रदानेन स्वर्गलोके महीयते ॥ ६०

गर्वां हि तीर्थं वसतीह गङ्गा

शुष्टिस्तथासां रजसि ग्रहस्तरः ।

लक्ष्मीः करीषे प्रणतौ च धर्मं

स्तासां प्रणामं सततं च कुर्यात् ॥ ६१

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे वयोविंश्टोऽध्यायः ॥ २५ ॥

चतुर्विंश्टोऽध्यायः ।

अथ ब्राह्मणः वर्णानुक्रमेण चतुर्स्रो भार्या भवन्ति ।
 तिस्रः ज्ञवियस्य । द्वे वैश्यस्य । एका शूद्रस्य । तासां
 सवर्णाविदने पाणिग्राह्यः । असवर्णाविदने शरः ज्ञविय-
 कन्यया । प्रतोदो वैश्यकन्यया । वसनदशान्तः शूद्रकन्यया ।
 न समोदां न समानार्पप्रवरां भार्यां विन्देत । मातृ-
 तत्त्वा पञ्चमात् पुरुषात् पितृतत्त्वा सप्तमात् । नाकुलीनाम् ।
 न च वाधिताम् । नाधिकाङ्गीम् । न हीनाङ्गीम् । नाति
 कपिलाम् । न वाचाटाम् । अथाष्टौ विवाहा भवन्ति ।
 ब्राह्मोदैव आर्षः प्राजापत्यो गन्धर्व आसुरो राज्ञसः
 पैश्चाच्चेति । आहय गुणवते कन्यादानं ब्राह्मः । यज्ञस्य
 क्रृतिजे दैवः । गोमियुनग्रहणेनार्षः । शार्यितप्रदानेन
 प्राजापत्यः । द्वयोः सकामयोर्मातापिदृरहितो योगो
 गान् वर्षः । क्रयेणासुरः । युद्धरणेन राज्ञसः । सुम

श्रेमत्तोभिगमनात् पश्चाचः । एतेष्वाद्याच्चत्वारो धर्माः ।
चान् धर्माद्यि राजन्यानाम् । ब्राह्मीपुत्रः पुरुषानेकांश्चतिं
पुनीति । दैवीपुत्रश्चतुर्द्युम् । आर्षीपुत्रश्च सप्त । प्राजापत्य-
शतुरः । ब्राह्मण विषाहेन कन्यां ददृब्रह्मलोकं गमयति ।
दैवेन स्वर्गम् । आर्षण वै शावम् । प्राजापत्येन देवलोकम् ।
गांन् धर्मेण गन्धर्वलोकं गच्छति । पिता पितामहो भाता
संकुशो मातामहो माता चेति कन्याप्रदाः । पूर्वाभावे
मक्षतिस्थ परः परः ॥ १—३६ ॥

ऋतुलयमुपास्यैव कन्या कुर्यात् स्वयंवरम् ।

ऋतुलये व्यतीते तु प्रभवत्याक्षनः सदा ॥ ४०

पितृवेशमनि या कन्या रजः पश्यत्यसंस्कृता ।

सा कन्या दृष्टली ज्ञेया हरंस्तां न विदुष्टति ॥ ४ ।

इति वै शावे धर्मशास्त्रे चतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥

पञ्चविंशोऽध्यायः ।

अथ स्त्रीणां धर्माः । भर्तुः समानवतचारित्वम् ।
शश्मूखशरणुरुद्देवतातिथिपूजनम् । सुसंस्कृतोपस्करता ।
अपुक्तहस्ता । सुगुप्तभाण्डता । मूलक्रियास्वनभिरतिः ।
मङ्गलाचारतत्प्ररता । भर्तरि प्रवसिनेऽप्रतिकर्मक्रिया ।
पराठहेष्वनभिगमनम् । द्वारदेशगवाच्चकेष्वनवस्थानम् ।
सर्वकर्मस्वस्तत्प्रता । वाच्यौवनवार्द्धकेष्वपि पितृभर्तृ-
पुत्राधीनता । एते भर्तरि ब्रह्मचर्यं तदन्वारोहणं वा ॥
१—१४ ॥

नास्ति स्त्रैशां शृथग्यज्ञो न व्रतं नाप्युपोषितम् ।
 पर्ति शुभ्रूवते यज्ञु तेन स्वर्गं महीयते ॥ १५
 पत्वौ जीवति या वोषिदुप्रवासव्रतं चरेत् ।
 आयुः सा इरते भर्तुर्नरकष्टैव गच्छति ॥ १६
 स्त्रते भर्तरि साध्वी स्त्री ब्रह्मचर्यं व्यवस्थिता ।
 स्वग गच्छत्यपुवापि यथा ते ब्रह्मचारिणः ॥ १७
 इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे पञ्चविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥

घड् विंशोऽध्यायः ।

सवर्णासु बहुभार्यासु विद्यमानाशु ज्येष्ठया सह धर्म-
 कार्यं कुर्यात् । मिश्राशु च कनिष्ठयापि समानवर्णया ।
 समानवर्णाया अभावे त्वनन्तरयैवापदि च । न त्वेव हिजः
 शूद्रया ॥ १—४ ॥

हिजस्य भार्या शूद्रा तु धर्मार्थं न भवेत् क्षमिद् ।
 रत्नर्थमेव सा तत्य रागाभ्यस्य प्रकीर्तिता ॥ ५
 हीनजातिस्त्रियं मोहादुद्दिन्तो हिजातयः ।
 कुलान्येव नयन्त्याशु ससन्तानानि शूद्रताम् ॥ ६
 हैवपित्रातिथेयानि तत्प्रधानानि वस्य तु ।
 नान्नन्ति पितृदेवास्तु न च स्वर्गं स गच्छति ॥ ७
 इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे घड् विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥

ब्रह्महत्यासमानीति । कौटसाच्चं सुहृदवध एतौ सुराभान्-
समौ । ब्राह्मण इ भूम्यपहरणं निक्षेपापहरणं सुवर्णस्तेय-
समम् । पिण्डव्यमाताभ्रहमातुलभ्रशुरूपपत्रभिगमन गुरु-
हारगमनसमम् । पिण्डव्यस्त्रमाटव्यस्त्रस्त्रगमनंच । अत्रि-
यत्विगुपाञ्चायमिवपत्रभिगमनंच । खलः सख्याः सगोत्रायाः
चत्तमवर्णायाः कुमार्या अन्त्यजाया रजस्तलायाः प्रवजि-
ताया निक्षिपायाच्च ॥ १-७ ॥

अलुपातकिनस्त्वेते महापातकिनो वथा ।

अश्वमेवेन शुद्धन्ति तीर्थानुसरणेन वा ॥ ८ ॥

इति वैष्णवे भर्त्याद्वे घड्विंश्चायायः ॥ ३६ ॥

सप्तचिंशोऽध्यायः ।

अशृतवचनमुत्कषे । राजगामि च पैशुन्यम् । गुरोत्त्रा-
लीकनिर्व्वः । वेदनिन्दा । अधीतत्य च त्यागः । अम्नि-
माणपिण्डसुतदाराणांच । अभोज्यत्राभत्यभक्षणम् । परस्वा-
पहरणम् । परद्वाराभिगमनम् । अथाज्ययाजनम् । विकर्मा-
जीवनंच । अस्तप्रतिग्रहस्य । चत्रविट्ठूद्रगोवधः । अविक्रेय-
विक्रयः । परिविज्ञितानुजेन जेष्ठस्य । परिवेदनम् । तस्य च
कन्यादानम् । याजनंच । व्रात्यता । भृतकाञ्चापनम् । भृता-
ञ्चाध्ययनादानम् । सर्वाकर्त्त्रधिकारः । महायन्त्रप्रवर्त्तनम् ।
द्रुमगुल्मवङ्गीलतौषधीनां हिंसा । स्त्रीजीवनम् । अभिचार-
मनकर्मसु प्रवित्तिः । आत्मार्थे क्रियारथः । अनाहिता-

चतुस्त्रिंशोऽध्यायः ।

माटृगमनं दुर्विट्टगमनं ज्ञापागमनमित्यतिपातकानि ॥१
अतिपातकिनस्त्वेते प्रविशेयुहुं ताश्नम् ।
न ह्यत्या निष्कृतिस्तेषां विद्यते हि कथंचन ॥ २
इति वै शब्दे भर्त्यशास्त्रे चतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥

पञ्चांशिंशोऽध्यायः ।

ब्रह्महत्या सुरापानं ब्राह्मणसुवर्गहरणं गुरुदारगमन-
मिति महापातकानि । तत्संयोगश्च । संबत्सरेण पतति
पतितेन सह चरन् । एत्यानभोजनाशनशयनैः । यीन-
स्त्रौवमौखसम्बन्धात् सद्य एव ॥ १—५ ॥

अखमेष्वेन शुद्धेयुर्महापातकिनस्त्रिमे ।
एथिव्यां सर्वतीर्थानां तथानुसरणेन वा ॥ ६

इति वै शब्दे भर्त्यशास्त्रे पञ्चांशिंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥

षड्चिंशोऽध्यायः ।

यागस्य स्य चात्रियस्य वैश्यस्य च रजस्वलायाचात्मवृत्त्वा-
चात्रिगोत्रायाचाविज्ञातस्य गर्भस्त्र शरणागतस्य च धातनं

मुरुन् नाभिवादयेत् । वाले समानवद्यसि वाध्यापके गुरुपुन्ने
गुरुवद्यत्तेत् । ना य पादौ प्रक्षालयेत् । ना च्छष्टमशीयात् ।
एवं वेदं वेदौ वेदान् वा स्त्रीकुर्यात् । ततो वेदाहारान् ।
यस्त्वनधीतवेदोऽन्यत्र अमं कुर्यादसौ ससत्तानः शूद्रत्वमेति ।
मातुरग्रे विजननं द्वितीयं मौञ्ज्जीवन्धनम् । तत्वात्य माताः
स्त्रीविती भवति पिता त्वाचार्यः । एतेनैव तेषां द्विजत्वम् ।
प्राङ्मौञ्ज्जीवन्धनादृद्विजः शूद्रसमो भवति । ब्रह्मचारिणाः
मुण्डेन जटिलेन वा भाव्यम् । वेदस्त्रीकरण्यदूहूँ गुर्वन्
ज्ञातस्तथा वरं दत्त्वा स्नायात् । ततो गुरुकुल एव वर्ष
जन्मनः शेषं नयेत् । तत्वाचार्ये प्रेते गुरुवद्यगुरुपुन्ने वर्त्ततः
गुरुदारेत्यु सवर्णेषु वा । तदभावेऽग्निशुद्ध्युषु नैषिको ब्रह्मचारो
स्यात् ॥ २०—४६ ॥

एवं चरति यो विप्रो ब्रह्मचर्यमत्वान्वितः ।

स गच्छत्युक्तमं आनं न स्तेह जायते पुनः ॥ ४७

कामतो रेतसः सेकं व्रतस्य द्विजन्मनः ।

अतिक्रमं व्रतस्याहृष्टमैज्ञा ब्रह्मवादिनः ॥ ४८

एतस्मिन्देवं प्राप्ते वसित्वा गृहभाजिनम् ।

सप्तगारं चरेऽक्षं स्वकर्म परिकीर्त्यन् ॥ ४९

तेष्यो लब्धेन भैक्षण वर्त्तयन्देककाण्डिकम् ।

उपस्थृशंस्त्रिष्ववणमद्देन स विद्युध्यति ॥ ५०

स्वप्रे सिद्धा ब्रह्मचारी द्विजः शुक्रमकामतः ।

स्त्रात्वार्कमर्बयित्वा त्रिः प्रनम्मामिद्यरथं चपेत् ॥ ५१

अकृत्वा भैक्ष्यचरण्यमसमिध्य च पावमम् ।

अनामुरं सप्तरात्रमवकीर्णिवतं चरेत् ॥ ५२

तच्चैदत्युदिवात् धूर्यः श्यानं कामकारतः ।

निक्षोचेहायविज्ञानाजपनुपवसेद्दिनम् ॥ ५१

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रेऽष्टांशोऽध्यायः ॥ २८ ॥

एकोनचिंशोऽध्यायः ।

यस्तूपनीयवतादेशं कृत्वा वेदमध्यापयेत् तमाचार्ष्णं
विद्यात् । यस्त्वेनं भूत्येनाध्यापयेत् तसुपाध्यमेकदेशं
वा । यो यस्य यज्ञे कर्माणि कुर्यात् तस्यत्विं विद्यात् ।
नापरीक्षितं वाजयेत् । नाध्यापयेत् । नोपनयेत् ॥ १—६ ॥

अधर्मीण च यः प्राह यस्ताधर्मीण षट्कृति ।

तदोरन्यतरः प्रैति विदेषं वाधिगच्छति ॥ ७

अर्माधौ यज्ञ न स्यातां शुश्रूषा वायि तहिधा ।

तत्र विद्या न वस्त्वा शुभं बीजमिवोषरे ॥ ८

विद्या च वै ग्राह्यमस्त्रागाम

गोपाय मा शेवधिस्तेऽङ्गमस्ति ।

अस्यकायान्तर्जवेऽवताद

न मां ब्रूया वीर्यवतौ तथा खाम् ॥ ९

वमेद विद्याः शुचिमप्रमत्तं

सेधाविं ब्रह्मचर्योपयनम् ।

वस्ते नदुद्धेत् कतमच नाह

तच्चै मां ब्रूया निधिपाद ब्रह्मन् ॥ १०

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे एकोनतिंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥

चिंशोऽध्यायः ।

आपस्यां प्रौढपद्यां वा चक्षुर्दास्युपाकृत्यार्दिष्टज्ञानं
 नासानधीयीत । ततस्तेषाऽत्तर्गां वहिः कुर्यात्तात्तुमाह-
 तानाम् । उत्तर्गीपाकर्मशोर्मधे वेदाङ्गध्यवनं कुर्यात् ।
 वाधीयीताङ्गोरात्म चतुर्हृष्यष्टमीषु च । अत्य ल्लरप्रह-
 रूतवे । वेदप्रयाणे । न वाति चक्षुपदने । नाकाशार्थ-
 विद्युत्स्खनितेषु । न भूकम्पोरुक्षापातिग्निरुद्धु । नास्तःश्वे ।
 शामे । न शस्त्रसम्पाते । न षष्ठ्यनाशग्रहभिनिर्द्दितु ।
 न वाहित्रवद्दे । न शूद्रप्रतितयोः समीये । न देवतादत्म-
 इत्यानन्तुश्चयरथ्यासु । नोदकान्तः । न योठोपहित-
 यादः । न चक्षुष्टोऽनौगोवानेषु । न वास्तः । न विदितः ।
 नाजीर्णी । न पञ्चवात्तरामसने । न राजशोकिव-
 गोवाद्याय्यसने । नोपाकर्मणि । नोत्सर्गं । न सामधा-
 नाद्यग्रन्थुषी । नापररात्रमधीत्य शयीत । अभियुक्तो-
 ऽप्यन्यधायेष्वध्यवनं परिहरेत् । वक्षादनष्टवनाधीतं नेत्र
 नामुक फलदम् । तदध्ययनेनायुषः शयो गुरुश्चिद्योश ।
 तत्प्रादनध्यायवज्ञं गुरुष्या ब्रह्मलोककामेन विद्या सच्छिष्ठ-
 चेत्वेषु वसव्या । शिष्येण ब्रह्मारभावसानयोर्गुरुरोः पाहोप-
 संयम्य शं कार्यम् । प्रणवस्व व्याहर्त्तव्यः । तत्र च यहूचोऽधीते
 तेनाद्याज्येना पितृसां लृप्तिर्भवति । यद्युजुंषि तेन मधुना ।
 यत् सामानि तेन पदया । यद्यार्थं शं तेन मासेन । यत्
 पुराणेतिहासवेदाङ्गवर्मशास्त्रामधीते तेनाद्याक्षेन । वस

चिंशीऽध्यायः ।

आवश्यां प्रौढपद्यां वा चक्ष्वांस्युपाकृत्याऽपश्चात्
मासानधीयीत । ततस्तेषाऽतृत्सर्गं वहिः कुर्यात्तातुपाकृ-
तानाम् । उत्सर्गोपाकर्मणोर्मध्ये वेदाङ्गध्यवनं कुर्यात् ।
नाधीयीताहोरात्रं चतुर्द्युष्टमीषु च । नस्व त्वरश्च-
स्तके । नेन्द्रप्रयाणे । न वाति चण्डपथने । नाकाशवर्ष-
विद्युतस्तनितेषु । न भूकम्पोरुक्तापातदिग्दर्हेषु । नास्तःशर्वे ।
आमे । न शस्त्रसम्पाते । न शशूरालग्नं अनिर्हातेषु ।
न वाहिचवद्दे । न शूद्रपतितयोः समीपे । न देवतायतन-
शमशानचतुर्थयरथासु । नोदकास्तः । न पीठोपहित-
पादः । न हस्यश्वोऽनौगोयानेषु । न वास्तः । न विरिक्तः ।
नाजीर्णी । न पश्चनखान्तरागमने । न राजशोविव-
गोवाङ्गयव्यसने । नोपाकर्मणि । नोत्सर्गं । न सामधा-
नाट्वग्यजुषी । नापररात्रमधीत्य श्यीत । अभियुक्तो-
ऽप्यन्यध्यायेष्वध्यवनं परिहरेत् । वस्त्रादनष्टयमाधीतं नेत्र
नामुव फलदम् । तद्यथ्ययनेनायुषः चयो गुरुशिल्पोच ।
तस्मादनध्यायवज्ञं गुरुणा ब्रह्मलोककामेन विद्या सच्छच-
क्षेत्रेषु वस्त्र्या । शिष्येण ब्रह्मारभावसानवोर्गुरुरोः पादोप-
संग्रहणं कार्यम् । प्रणवस्व व्याहर्त्त्यः । तत्र च वहृष्टोऽधीते
तेनात्मांज्येना पितृणां लृप्तिर्भवति । वहृष्टुं षि तेन मधुना ।
वृत्तसामानि तेन पयस्ता । वस्त्रार्णं तेन मांसेन । यत्
पुराणेतिहासवेदाङ्गवर्मशास्त्रास्त्रधीते तेनात्मावेन । वस्त्र

विद्यामासाद्याचिंकोके तथा जीवन्न सा तस्य परलौके
फलप्रदा भवेत् । यस्य विद्याया यशः परेषां हन्ति ।
अनुज्ञातचान्यलाद्वीयानान् विद्यामादद्यात् । तदादानमस्य
ब्रह्मस्ते यं नरकाय भवति ॥ १—४२ ॥

लौकिकं दैदिकं वापि तथाध्यालिकमेव वा ।

आददीत यतो ज्ञानं न तं हुद्येत् कदाचन ॥ ४३

उत्पादकब्रह्माशोर्गरीयान् ब्रह्मदः पता ।

ब्रह्मजन्म हि विप्रत्य प्रेत्य चेह च शाश्वतम् ॥ ४४

कामान्नाता पिता चैनं यमुत् पादयतो भिष्यः ।

सन्धूतिं तस्य तां विद्याद्यद्योनाविह जायते ॥ ४५

आचार्यस्य यां जातिं विभिवद्वेदपारगः ।

उत्पादयति सावित्री सा सक्ता साजरामराः ॥ ४६

य आश्रयोत्यवितर्येन कर्णा-

यदुःखं कुर्वन्नस्तं संप्रय च्छन् ।

तं वै मन्येत् पितरं मातरं च

तस्मै न हुद्येत् कृतमस्य जानन् ॥ ४७

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे तिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥

एकचिंशोऽध्यायः ।

त्वयः पुरुषस्यातिगुरवो भवन्ति । माता पिता
आचार्यस्त् । तेषां नित्यमेव शुश्रूणा भविल्य । यत् ते
ब्रूयस्त् कुर्यात् । तेषां प्रियहितमाचरेत् । न तैरनुज्ञातः
किञ्चिदपि कुर्यात् ॥ १—६ ॥

इत एव तयो वेदा एत एव तयः सुराः ।
 एत एव तयो लोका तत एव तयोऽमनयः ॥ ७
 पिता गार्हपत्योऽमिर्हक्षिणामिर्माता गुरुराहवनीयः ।
 अनाहतास्तु यस्तैते सर्वस्तस्याफलाः क्रियाः ॥ ८—९ ॥
 इवं लोकं मातृभक्ता पितृभक्तां तु मध्यगम् ।
 गुरुश्च शूपया त्वेवं ब्रह्मलोकं समश्वतु ॥ १०
 इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे एकविंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥

द्वाविंशोऽध्यायः ।

राजर्लिंक्षोत्तिथाधर्मप्रतिषेध्युपाध्यायपितृव्यमातामह-
 मातुलश्वशुरज्येष्वभावसम्बन्धिनक्षाचार्यवत् । पद्मर एतेषां
 स्वर्णाः । मातृवसा पितृवसा ज्येष्ठा खसा च । श्वशुर-
 पितृव्यमातुलर्लिंजां कनोयसां प्रत्यत्यानमेवाभिवादनम् ।
 हीनवर्णानां गुरुपत्रीनां दूरादभिवादनं न पादोपसंस्थ-
 र्णनम् । गुरुपत्रीनां गतोत्सादनग्रन्थनकेशसंवर्णन-पाद-
 प्रक्षालनादीनि न कुर्यात् । असंस्तुतापि परपत्री
 भगिनीति वाच्या पुत्रीति मातेति वा । न च गुरुणां त्वमिति
 ब्रूयात् । तदतिक्रमे निराहारो दिवसान्ते तं प्रसाद्या-
 श्रीयात् । न च गुरुणा सह विग्रह कथां कुर्यात् । नैव
 चाच्य परीवारम् । न चानाभिप्रेतम् ॥ १—१२ ॥

गुरुपत्री तु चुवतिर्नाभिवाद्येष्य पादयोः ।
 पूर्णं विश्वतिवर्वं च गुणदोषौ विजानता ॥ १३

कामन्तु गुरुपत्रीनां युवतीनां युवा भुवि ।
 विधिवहन्त्वनं कुर्यादसावहमिति ब्रुवन् ॥ १४
 विप्रोष्ठ पादग्रहणमन्वहच्चाभिवादनम् ।
 गुरुशरेष्ठ कुर्वीत सतां धर्ममनुस्वरन् ॥ १५
 वित्तं बभुईय कर्म विद्या भवति पञ्चमी ।
 एतानि मानस्यानानिगरीयो यद्युद्धत्तरम् ॥ १६
 ब्राह्मणं दशवर्षं चूर्यतवर्षं च भूमिपम् ।
 पितापुत्रो विजानीयाद्ब्राह्मणस्तु तयोः पिता ॥ १७
 विप्राणां ज्ञानतो चैथं चात्मियाणान्तु वीर्यतः ।
 वैश्यानां धान्यधनतः शूद्राणामेव जन्मनः ॥ १८
 इति वैश्यवे धर्मशास्त्रे हातिंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥

वयस्त्विंश्चोऽध्यायः ।

अथ पुष्टपद्य कामक्रोधलोभाख्यं रिपुव्रद्यं सुघोरम्
भवति । परिग्रहप्रसङ्गाद्विशेषेण गृहाश्वमिणः । तेनाय-
माक्रातोऽतिपातकमहापातकानुपातकोपमातकेषुः प्रवर्त्तते ।
जातिभ्यश्चकरेषु सङ्गरीकरणेष्वपात्रीकरणेषु च । मलादहेषु
प्रकीर्णकेषु च ॥ १—५ ॥

विविधं नरकस्येदं हारं नाशनमात्रनः ।
कामः क्रोधस्तथा लोभस्तस्मादेतत्त्वयं त्वं ज्ञेत् ॥ ६
इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे वयोस्त्रिंशीत्यायः ॥ ६३ ॥

चत्वारिंशोऽध्यायः ।

निन्दितेभ्यो धनादानं वाणिज्यं कुसीदजीवनमस्त्व-
भाषणं शूद्रसेवनमित्यपावीकरणम् ॥ १ ॥
अपातीकरणं क्वात्वा तपश्च क्वेन शृष्टिः ।
शीतक्षच्छेण वा भूयो महासाक्षपनेन वा ॥ २ ॥
इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४० ॥

एकचत्वारिंशोऽध्यायः ।

पक्षिणां जलचरणां जलजानांच धातनम् । क्लिनी-
कीठानांच । मद्यालुगतभोजनम् । इति मलावहानि ॥ १—४ ॥
मलिनीकरणीयेषु तपश्च विशेषनम् ।
क्लिनीकरणीयेषु तपश्च विशेषनम् ॥ ५ ॥
इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे एकोचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४१ ॥

द्विचत्वारिंशोऽध्यायः ।

यद्दुक्तं तत्प्रकीर्णम् ॥ १ ॥
प्रक्षीर्णपातके ज्ञात्वा गुरुत्वमध लाववम् ।
प्रायसित्तं दुधः कृद्याद् ब्राह्मणादुमतः सदाः ॥ २ ॥
इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे द्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४२ ॥

निता । देवर्षिपिटक्टणानामनपक्षिया । असच्चास्ता-
भिगमनम् । मास्तिकता । कूर्याद्विवता । मद्यपश्चौक्षि-
षेकणम् । इत्युपपातकानि ॥ ६—३४ ॥

उदातातकिनल्बेते कुर्युद्वान्द्राद्यर्थं नराः ।

पराकृत तथा कुर्युर्यजेयुर्गोमसेव वा ॥ ६५

इति वैष्णवे धर्मग्रामे सप्ततिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥

—

अष्टत्रिंशोऽध्यायः ।

आद्वाण्य रुजाकरणम् । अप्वेयमद्योप्राप्तिः ।
जैद्वाम् । पशु मैथुनाच्चरणम् । पूंसि च । इति जाति-
भ्यंशक्तराणि ॥ १—६ ॥

जातिभ्यंशक्तरं कर्मा क्लत्वान्यतमनिष्टया ।

कुर्यात् सास्तप्तनं क्लक्षं प्राजापत्यमनिष्टया ॥ ७

इति वैष्णवे धर्मग्रामे इष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३८ ॥

—

एकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ।

याम्यारण्यानां पशूनां हिंसा सङ्करीकरणम् ॥ १

सङ्करीकरणं क्लत्वा मासमधीत यावकम् ।

क्लक्षातिक्लक्षमयवा प्रायचिक्षन्तु कारयेत् ॥ २

इति वैष्णवे धर्मग्रामे एकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ३९ ॥

सप्तविंशोऽध्यायः ।

गर्भस्य स्थृताङ्गाने निषेककर्म । अन्तनात् पुरा पुंस-
वनम् । षट्टेष्टमे वा सौमन्त्रोदयनम् । जाते च हारके
ज्ञातकर्म । अद्यौचव्यपगमे नामधेयम् । माहस्यं ब्राह्मण्यम् ।
बलवत् ज्ञवियम् । धनोपेतं वैश्यस्य । चुगुचितं शूद्रस्य ।
चतुर्थं मास्यादित्यर्थनम् । षट्टेष्टप्राप्तनम् । द्वतीयेऽप्ये
चूडाकरणम् । एता एव क्रियाः स्त्रीणाममन्त्रकाः । तासां
समन्त्रको विवाहः । गर्भाष्टमेऽप्ये ब्राह्मणस्योपनवनम् ।
गर्भेकादशे राज्ञः । गर्भद्वादशे विशः । तेषां सुष्ठुञ्चावस्थ-
जमयो मौञ्ज्याः । कार्पासशणाविकान्तुपवीतानि वासां स
च । मार्गवैवाग्रवास्तानि चर्माणि । पात्राशस्त्रादिरौहु-
म्बरा दण्डाः । केशात्तललाटनासादेवतुस्याः । सर्व एव
वा । अकुटिलाः सत्यचद । भवदाद्युभवन्नाध्यं भवदन्तात्
भैवचरणम् ॥ १—२५ ॥

आषेडशाद्ब्राह्मणस्य सावित्री नातिवर्जते ।

आ द्वाविंश्यात् ज्ञवन्धोरा चतुर्विशतेर्विशः ॥ २६

अत चाईं वदोऽप्येते यथाकालमसंखृता ।

सावित्रैपतिता ब्रात्या भवत्यार्थविगर्हिताः ॥ २७

यद्युत्य विहितं चर्म यत् मूर्त्रं या च मेषस्ता ।

यो दण्डो यज्ञ वसनं तत्तदस्य ब्रतेष्वपि ॥ २८

मेषलामजिनं दण्डमुपवीतं कमण्डलुम् ।

अस्तु प्राप्त विनष्टानि गृष्णीताम्यानि मन्त्रवत् ॥ २९

पूति वैलवे चर्मशास्त्रे त्रिंशोऽध्यावः ॥ २९ ।

अष्टार्विंशोऽध्यायः ।

अथ ब्रह्मचारिणां गुरुकुलवासाः । सम्यादयोपासनम् ॥
 पूर्वां सम्भां जपेत् तिष्ठन् पश्चिमामासीनः । कालहयमभि
 षेक्षान्विकर्म्मकरणम् । असु दण्डवन्मज्जनम् । आहता-
 धयनम् । गुरोः प्रियहिताचरणम् । मेखलादण्डाजिनो-
 पश्चीतधारणम् । गुरुकुलवर्ज्जं गुणवत्सु भैक्षचरणम् ।
 मुर्वनुज्ञातो भैक्षाभ्यवहरणम् । आङ्गतलवणशूक्तपर्व्युषित-
 वृत्य-गीत-स्त्रीऽमधुमांसाज्ञनोऽच्छ-प्राणि-हि साक्षीलपरि-
 वर्जनम् । अवश्या । गुरोः पूर्वात्यानं चरमं संवेशनम् ।
 छतसम्योपासनश्च गुर्वभिवादनं कुर्यात् । तस्य च अत्यस्त-
 करः पादावपसृगेत् । दक्षिणं दक्षिणेनेतरभितरेण । स्वस्त्र-
 नामा याभिवादनाल्ले भोःशब्दालं निवेदयेत् । तिष्ठन्नासीनः
 शयानोभुज्ञानः पराश्रुत्य नास्याभिभाषणं कुर्यात् ॥
 १—२८ ॥

आसीन य शितः कुर्याभिगच्छस्तु गच्छतः ।

आगच्छतः प्रत्युहस्य पश्चादाऽस्तु धावतः ॥ १६

पराश्रुत्य नासीनः । दूरस्तस्यान्तिकमुपेत्य । शयानस्य
 प्रणम्य । तस्य च चक्रुष्यो न यथोऽसनः स्थात् । न
 चाय केवलं नाम ब्रूयात् । गतिचेष्टाभाषितादिकं नास्यातु-
 कुर्यात् । यत्रास्य निन्दापरीवादौ स्यातां न तत्र तिष्ठेत् ।
 नास्यैकासनो भवेत् । ऋते शिलाफलकनौयानेभ्यः । गुरो
 गुरौ सविहिते गुरुवहन्ते । अनिर्दिष्टो गुरुणा स्थान्

त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ।

अथ नरकाः । ताम्निस्तम् । अभातामिस्तम् । रौरवम् ।
 महारौरवम् । कालस्त्रवम् । महानरकम् । सज्जीवनम् ।
 अवीचिः । तपनम् । सम्रातापनम् । सहातकम् । काको-
 लम् । कण्डुलम् । कुट्टानम् । पूतिष्ठित्तिकम् । लोहशङ्कः ।
 कृचीषम् । विषमपथ्यानम् । कण्टकशाल्मलिः । हीपनदी ।
 असिपतवनम् । लोहचारकमिति । एतेष्वक्षतप्रायश्चित्ता
 अतिपातकिनः पर्यायेण कल्पं पच्यन्ते । महापातकिनो
 मन्वन्तरम् । अतुपातकिनश्च । उपपातकिनश्चतुर्युगम् ।
 कृतसङ्करीकरणाच्च । कृतापालीकरणाच्च । कृतमलिनी-
 करणाच्च । प्रकीर्णकपातकिनश्च वह्न वर्षद्युगान् ॥ १—३२

कृतपातकिनः सर्वे प्राणत्यागादनन्तरम् ।

यास्यं पथ्यानमासाद्य दुःखमश्वन्ति दाहणम् ॥ ३३

यमत्य पुरुषैर्घोरैः क्षयमाणा यतस्ततः ।

सुक्ष्मच्छेषानुकारेण नौयमानाच्च ते यथा ॥ ३४

खभिः शृगालैः क्रव्यादैः काककङ्गवकादिभिः ।

अग्नितुण्डैर्भक्ष्यमाणा भुजङ्गैर्वृश्चिकैस्तथा ॥ ३५

अग्निना दक्ष्यमानाच्च तुद्यमानाच्च कण्टकैः ।

क्रकचैः पात्यमानाच्च पौड्यमानाच्च द्रुष्णया ॥ ३६

कुधथा व्यथमानाच्च घोरैर्ब्याप्तगणैस्तथा ।

पूयथोणितगन्धेन सुर्च्छमाना पदे पदे ॥ ३७

परावरपानं लिप्समस्ताद्यमानाच्च किञ्चरैः ।
 काककक्षवकादीनां भीमानां सहशाननैः ॥ ३८
 क्वचित् काथन्ति तैलेन ताद्यन्ते सुषलैः क्वचित् ।
 आवसीषु च वश्च ते शिलासु च तथा क्वचित् ॥ ३९
 क्वचिद्वान्तमथाश्रन्ति क्वचित् पूर्वमस्तु क्वचित् ।
 क्वचिद्विष्टां क्वचिन्मांसं पूर्वगन्धि सुदारुणाम् ॥ ४०
 अभ्यकारेषु तिष्ठन्ति दारुणेषु तथा क्वचित् ।
 क्वमिमिर्भस्त्वमाणाच्च वल्लितुष्टुच्च दारुणैः ॥ ४१
 क्वचिच्छीतेन बाध्यन्ते क्वचिद्वामेध्यमध्यंगः ।
 परत्वरमथाश्रन्ति क्वचित् प्रेताः सुदारुणाः ॥ ४२
 क्वचिद्दूतेन ताद्यन्ते लम्बमानास्तथा क्वचित् ।
 क्वचित् क्षियन्ति वाणीघैरुत्कृत्यन्ते तथा क्वचित् ॥ ४३
 कण्ठेषु इत्तपादाच्च भुजङ्गाभोगवेष्टिताः ।
 पीयमानास्तथा यन्त्रैः क्वथमाणाच्च जानुमिः ॥ ४४
 अनष्टष्टगिरोग्रीवाः सुचौकण्ठाः सुदारुणाः ।
 कूटागारप्रमाणैच्च धरीरैर्यातनाक्षमैः ॥ ४५
 एवं पातकिनः पापमतुभूय सुदुःखिताः ।
 तिर्थग्र्यौनौ प्रपद्यन्ते दुःखानि विविधानि च ॥ ४६
 इति वै श्लेषे धर्मशास्त्रे विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४७ ॥

चतुश्वत्वारिंशोऽध्यायः ।

अथ पापाक्षिनां नरकेष्वतुतदुःखेनां तिर्थग्रन्थोनयो
भवति । अतिपातकिनां पर्यायेण सर्वाः स्थावरदोनयः ।
महापातकिनांच क्रमियोनयः । अनुपातकिनां पर्क्ष-
दोनयः । उपपातकिनां जलजयोनयः । छतजातिभूष-
कराणां जलचरयोनयः । छतसंहरीकरणकर्मणां स्वग-
वोनयः । छतपात्रीकरणकर्मणां पशुयोनयः । छतमलिनी-
करणकर्मणां मनुषेष्वसृशयोनयः । प्रकीर्णेषु प्रकीर्णी
हिंसाः प्रव्यादा भवति । अभोव्यादाभस्त्वाशी क्रमिः ।
स्तेनः श्येनः । प्रकृष्टवर्त्मापहारी विलेशयः । आसु-
र्धीन्वहारी । इंसः कां आपहारी । जलं इत्याभिस्थयः ।
मधु दंशः । पयः काकः । रसं खा । दृतं नकुलं ।
मांसं गृष्मः । वसां मदूगुः । तैलं तैलपायिकः । सदर्श-
वीचिवाक् । दधि बलाका । कोशेयं इत्या भवति तिप्तिरिः ।
चौमं दहूरः । कार्पासि तान्त्रवं क्रौञ्चः । गोधा गम् ।
वाग्गुहोगुडम् । कुच्छुद्वर्गव्याधान् । पवशाकं वर्षी ।
छताचं खावित् । अछताचं शङ्ककः । अमिं वकः ।
गृहकार्युपस्करम् । रक्तवासांसि जवज्ञीवकः । गर्जं
कूर्मः । अखं व्याघ्रः । फलं पुष्पं वा मर्कटः । ऋषः
स्त्रियम् । यान्मुद्धः । पशुनजः ॥ १—८३

यद्वा तद्वा परद्रव्यमपहृत्य बलावरः ।

अवखं याति तिर्थं त्वं जधा चैवाहृतं इषिः ॥ ४४

स्त्रियोऽप्येतेन कल्पेन चूल्वा दोषमवाप्नुयः ।
 एतेषामेव जन्मनां भार्यात्मसुपवान्ति ताः ॥ ४७ ॥
 इति वै श्लेषे भर्त्यं ब्राह्मे चतुर्वत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥

पञ्चवत्वारिंशोऽध्यायः ।

अथ भरकालुभूतदुःखानां तिर्थक्लमुत्तीनां मनुष्येषु
 लक्षणानि भवन्ति । कुष्ठगतिपातकी । ब्रह्महा यक्षी ।
 लुरापः श्यावदल्लकः । सुवर्णहारी कुनखः । गुरुत्वगो
 इच्छी । पूतिनासः पिशुनः । पूतिवक्तः सूचकः । धान्य-
 चौरोऽङ्गहीनः । मिश्रचौरोऽतिरिक्ताङ्गः । अनापहारक-
 एवामवादी । वागपहारको नूकः । वस्त्रापहारकः खिद्री ।
 अखापहारकः पङ्कुः । देवब्राह्मणाक्रोशको मुकः । लोल-
 जिङ्गो गरदः । उन्नतोऽग्निदः । गुरुप्रतिकूलोऽपश्मारी ।
 गोद्वस्त्रव्यः । हीपापहारकच । काणच हीपनिर्वापकः ।
 लपुषामरसीसक्षविक्षयोः रजकः । एकश्वफविक्रयी चतु-
 र्याधः । कुण्डाशी भगाशः । धारिकः स्तेन । वार्ष-
 णिको भामरी । मिष्ठाश्वेकाकी वातशुली । समयमेत्ता
 चतुर्वाटः । श्वीयव्यवकीर्णी । परदत्तिन्नो दरिद्रः । पर-
 शीड़ाकरी हीर्वरोगी ॥ १—२१ ॥

एवं कर्मविशेषं जायते लक्षणविताः ।

रोगावितास्याभ्यु कुञ्जवञ्जैकक्षोचनाः ॥ २२ ॥

वामना बधिरा मूका दुर्बलात्म तथापरे ।

तस्मात् सर्वं प्रयद्रेन प्रायश्चित्तं समाचरेत् ॥ ३३

इति वै शावे धर्मशास्त्रे पञ्चचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४५ ॥

षट्चत्वारिंशोऽध्यायः ।

अथ कृच्छाणि भवन्ति । त्राहं नाश्रीयात् । प्रत्यहं च
त्रिष्वणं स्नानमाचरेत् । चिः प्रतिस्नानमपस्थ मज्जनम् ।
मन्त्रलिंगवर्षणं जपेत् । दिवास्तिस्तिष्ठेत् । रात्रा
वासीनः । कर्मणोऽन्ते पयस्तिनीं दद्यात् । इत्यवर्षनम् ।
त्राहं साद्यं त्राहं प्रातस्यहमवाचितमश्रीयादेष प्राजापत्यः ।
त्राहमुषणाः पिवेदपस्यहमुषणं छृतं त्राहमुषणं पयस्यहम
नाश्रीयादेष तपकृच्छः । एष एव श्रीतैः श्रीतकृच्छः कृच्छाति-
कृच्छः । पयसा दिवसैकविश्वितकृच्छमणम् । उदकसकुनां भासा-
भ्यवहारेणोदककृच्छः । विसाभ्यवहारेण मूलकृच्छः । विखा-
भ्यवहारेण श्रीफलकृच्छः । पद्माच्छैर्वा । निराहारस्याहावशा-
हेन पराकः । गोमूवगोमवक्षीरदधिसर्पिः कुशोदकान्वेकदि-
वसमश्रीयादूहितीयनुपवसेदेतत् सान्तपनम् । गोमूवादिभिः
प्रत्यहाभ्यस्तैर्महान्तपनम् । त्राहाभ्यस्तैश्चातिसान्तपनम् ।
पिण्याकाचामतकोदकसकुनामुपवासान्तरितोऽभ्यवहारस्त-
लापुर्षषः । कुशपताशोऽम्बरपद्मशङ्खपुष्पोषटबद्धसुवर्चलापद्मैः
क्षयितस्याभ्यर प्रत्येकं पानेन पर्णकृच्छः ॥ १—२५

कृच्छाण्येतानि सर्वाणि कुर्वीत व्रतपावनः ।

नित्यं त्रिष्वणसायोऽध्यशायी जितेन्द्रियः ॥ १४

स्त्रीशूदपतितानांच वर्ज्येषाभिभाषनम् ।
पवित्राणि जपेनित्यं जुहुया चैव शक्तिः ॥ १५

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे सप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४६ ॥

सप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ।

अथ चान्द्रायणम् । ग्रासानविकारानश्चीयात् । तांच-
कलाभिष्टृद्वौ क्रमेण वर्द्येष्टानौ झसयेद्भावास्थां नाश्चीयादेष
चान्द्रायणो यवमन्थः । पिपीलिकामध्यो वा । यस्या-
मामावस्था मध्ये भवति स पिपीलिका मध्यः । यस्य
पौर्णमासी स यवमन्थः । अश्वैग्रासान् प्रतिदिवसं मास
मश्चीयात् स अतिचान्द्रायणः । सायं प्रातच्चतुरच्चतुरः स
शिशुचान्द्रायणः । यथा कथच्चित् घटगोलां विश्वतीं मासेना-
श्चीयात् स सामान्यचान्द्रायणः ॥ १—८ ॥

ब्रतमेतत् पुरा भूमि वृत्ता सप्तर्षयोऽमलाः ।
प्राप्तवन्तः परं स्थानं ब्रह्मा रुद्रस्तथैव च ॥ १०

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे सप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४७ ॥

अष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ।

अथ कर्मभिराभक्तैर्गुरुमालानं मन्येताभार्ये प्रस्ति-
यावकं शपयेत् । न ततोऽम्नौ जुहुयात् । न चाच वर्लिकर्मा ।

अशृतं अप्यमाणं शृतद्वाभिमन्त्वयेत् । अप्यमाणे रक्षां
कुर्यात् । ब्रह्मा देवानां पदवीः कवीनां क्रविर्विमाणां
महिंशो मृगाणां शेनो गृध्राणां स्वधितिर्विमानां सोमः
पवित्रमन्त्वेति रेत्रनिति इर्मान् वज्ञाति । शृतस्तु तमश्रीयात्
पात्रे निधिच्य । वे देवा यन्मेयाता मनोजुषः सुहृष्टा
द्वृप्रितरः ते गः पान्तु ते लीऽवन्तु तेष्यो नमस्तेभ्यः
स्त्राहृत्याल्लनि ज्ञुहुवात् । अप्यात्मा तो नाभिमालभेत । स्त्राताः
प्रीता भवत द्यूद्यस्तापोऽस्त्राकमुद्देयदाः । ता अप्यभ्यमनमौ
वा अपक्षा अनागसः सन्तु द्यौरस्ता कृता वृध इति ।
विरावं मेधावी । षड्-रावं पापक्षात् । सप्तरावं पीता
मस्त्रापातकिनामन्यतमः पुनाति । द्वादशरावेण पूर्वपूरुष-
कृतमपि पापां निर्द्दिति । मासं पीता सर्वपापानि ।
गोनिहारमुक्तानां यवानामिकविंश्चितिरावच ॥ १—११ ॥

यदोऽसि धात्वराजोऽसि वारुणो मधुसंयुतः ।
निर्णीदिः सर्वपापानां पवित्रस्त्रिभिः सृतम् ॥ १७

ष्टतमेव मधु यवा आयो वा अल्लर्तं यवाः ।
सर्वे पुनीत मे पार्य यन्मेकिंचन दुष्कृतम् ॥ १८

याचा कृतं कर्मल्लतं मनसा च विचिन्तितम् ।
अलक्ष्मीं कालकर्णीच नाशयन्वं यवा मम ॥ १९

श्वशूकरावलीदृष्ट उच्छ्रिष्टोपहतं च यत् ।
मातापिदोरश्चूषां पुनीवृश्च यवा मम ॥ २०

गणान्वं गणिकान्वं च शूद्रान्वं शाहस्रतकम् ।
चौरस्त्रावं नवश्चावं पुनीष्वं च यवा मम ॥ २१

वादधूतमधर्मस्त्र राजहार कृतं च यत् ।
 सूर्यस्तैत्यमवात्यमयाज्ञस्य च याजनम् ।
 ब्राह्मणानां परीवादं पुनीध्वं च यवा मम ॥ २२
 इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे इत्यत्वारिं शोऽध्यायः ॥ ४८ ॥

एकोनपञ्चाशोऽध्यायः ।

मार्गशीर्षशुक्लैकादशामुभोषितो द्वादश्यां भगवन्तं
 वासुदेवमर्चयेत् । पुष्पधूपानुलेपनदीपलैवेद्यैब्राह्मणतर्दणैश्च ।
 ब्रतमेतत् संवत्सरं कृत्वा पापेणः एतो भवति । यावज्जीवं
 कृत्वा श्वेतद्वीपमाप्नोति । उभयपक्षहाइशौवेवं सर्वगलोकां
 प्राप्नोति । यावज्जीवं कृत्वा विष्णोर्लोकमाप्नोति । एवमेव
 पञ्चदशीवपि ॥ १—७ ॥

ब्रह्मभूतममावास्यां पौर्णमासां तथैव च ।
 योगमृतं परिचरं केशः महदाप्रयात् ॥ ८
 हृश्येते सहितौ यस्यां दिवि चन्द्रवृहस्तौ ।
 पौर्णमासी तु महती प्रोक्ता संवत्सरे तु सा ॥ ९
 तस्यां दानोपवासाद्यमच्चर्यं परिकीर्तिं तम् ।
 तथैव द्वादशी शुक्ला या स्याच्छ्रवणसंयुता ॥ १०
 इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे एकोनपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥

पञ्चाशोऽध्यायः ।

वर्ने पर्णकृटों कृत्वा वसेत् । विषवण्णं स्नायात् । स्वकर्म
 धौचक्षाणो ग्रामे भैच्यमावरेत् । लग्नशायी च स्नात् ।
 एतन्नहावतम् । ब्राह्मणं हत्वा द्वादशसंवत्सरं कुर्यात् ।
 वागस्यं चत्रिं वा । गुर्विणीं रजस्तलां च । अदिगोवां
 वा नारीम् । मिवं वा । नृपतिवधे महावतमेव द्विगुणं
 कुर्यात् । पादोनं चत्रिवधे । अहं वैश्यवधे । तदहं
 शूद्रवधे । सर्वेषु शवशिरोधर्जी स्नात् । सर्वेषु जीवेषु च्छमी
 स्नात् । मासमेवं कृतवापनो गवानुगमनं कुर्यात् ।
 आसीनास्वासीत् । स्थितात् स्थितः स्नात् । अवस्थां-
 चोदरेत् । भवेभ्यश्च रक्षेत् । तासां श्रीतादिवाणमकृत्वा
 नाम्नः कुर्यात् । गोमुकेण स्नायात् गौरसैश्च वर्त्तते ।
 एतद्वैद्रतं गोवधे कुर्यात् । गजं हत्वा पञ्च नीलान् षष्ठ्यभान्
 दद्यात् । तुरं वासः । एकहावतमकडाहं छरवधे ।
 मेषाजवधे च । सुवर्णकृत्तलमुद्गवधे । षडानं हत्वा त्रिरात्र-
 मुपर्वसेत् । हत्वां सूषकमार्जारनकुलमण्डुकुण्डुभाज-
 गराणामन्यतमसुपोषितः कृसरावं भोजयिष्या लोहदण्डं
 दक्षिणं दद्यात् गोषोलुककाकाक्षवधे त्रिरात्रमुपर्वहेत् ।
 हंसवक्तव्याकमद्युग्रावानरश्चेनभासचकवाकाशामन्तमं हत्वा
 ब्राह्मणाय गा दद्यात् । सर्वं हत्वा अन्तो काण्डायसीम् ।
 षण्डं हत्वा पत्तास्तभारकम् । वराहं हत्वा षष्ठ्यकुम्भम् ।
 तित्तिरिं तित्तिरोषम् । शुकं त्रिष्णावनं वत्सम् । बौद्धं

विहायणम् । क्रव्यादस्तगवधे पयस्तिनीं गां दद्यात् । अक्र-
व्यादस्तगवधे वत्सतरीम् । अमुक्तस्तगवधे त्रिरात्रं पयसा
वत्तेत् । पचिवधे नक्ताशी रुतात् । रुप्यमाघकं वा दद्यात् ।
इत्वा जलचरनुपवर्ते ॥ १—४५ ॥

अस्थन्वतान्तु सत्त्वानां सहस्रस्य प्रमापणे ।

पूर्णं चानन्नस्यान्तु शूद्रहत्यावतं चरेत् ॥ ०६

किंचिदेव तु विग्राय दद्यादस्तिमतां वधे ।

अनस्थांचैव हिंसायां प्राणायामेन शुध्यति ॥ ४७

फलदानान्तु दक्षाणां क्षेदने जयवृक्षतम् ।

गुलमवज्जीवतानांच पुण्यतानांच वीर्हधाम् ॥ ४८

अनाद्यजानां सत्त्वानां रसजानांच सर्वशः ।

फलपुष्पोद्भवानांच छृतप्राशो विशोधनम् ॥ ४९

जडानामोषधीनां जातानांच खयं वने ।

हयालभे तु गच्छेत्तां दिनमेकं पयोव्रतः ॥ ५०

इति वैष्णवे भर्मशास्त्रे पंचाशोऽध्यायः ॥ १० ॥

एकपञ्चाशोऽध्यायः ।

सुरापः सर्वकर्मवर्जितः कणान् वर्षमश्रीयात् । मखानां
मस्तानांच अन्यतमस्य प्राशने चान्द्रायणं कुर्यात् । लश्व-
पक्षास्त्रङ्गज्ञनैतहस्तिविड् वराहग्राम्यकुक्कुटवानरगोमांस-
मध्ये च । सर्वेषते तु हिंसानां प्रायस्तित्तान्ते भूयः संस्कारं
कुर्यात् । वपनमेष्वादण्डभैश्चर्यावतानि पूनःसंस्कार-
कर्मणि वर्जनीयानि । शशवशङ्कगोधारुड् गक्कर्मवर्ज्जी

ये चन्द्रमांसाशने सप्तरात्मूपवसेत् । मध्यमणिकास्तेन-
गायनाकानि चुक्का सप्तरात्मं पदसा वर्तते । तत्त्वकार्यं
च मंकर्त्तव्यं । वाई॒विककहृष्टदीक्षितवृत्तिगड़ामिश्रस्वाध्या-
नांच । पुंचलोदाभिकचिकिदृक्कलुभ्यककूरोप्रोच्छिष्ठभोचि-
नांच । अबीराज्ञीसुवर्णकारस्यदयतितानांच । पिशनादृत-
वादिक्षतधर्माभरसविक्रियांच । शैलूषतनुवावलतात्म-
रजकानांच । कर्मकारनिपादरङ्गपतारिविष्णुस्वर्णविक्रिय-
नांच । खजीविशौण्डिकतैलिकचैलनिर्णयकानांच । रज-
स्तुला सहोपयतिवेशनांच । भूशन्नप्रवेष्टिसुदक्षासंकृष्टं
पतमिण्यावलीं युना संस्यृष्टं गवान्नातंच । कामतः पदा
स्यृष्टमवद्युतम् । मत्तकुषातुरायांच । नांचितं द्वा-
मांसंच । पाठीनरोहितराजीवसिंहतुष्णयकुलवर्णं सर्व-
भृत्यमांसाशने लिरात्मसुपवसेत् । सर्वजलजमांसाशने च ।
अपः सुराभाष्टस्याः पीता सप्तरात्मं शङ्खपुष्पीनृतं यदः
पिवेत् । मद्यभाष्टस्याच पश्चरात्मम् । सोमपः सुरापव्या-
ग्रायास्य-गम्भमुदकमनस्त्रिरघ्मर्षयं जप्ता दृतप्राणगो भवेत् ।
खरोद्भक्तमांसाशने चान्द्रायणं कुर्व्यात् । प्राण्यान्नातं
स्त्रनास्यं शुष्कमांसज्ज । क्रव्यादच्छगपश्चिमांसाशने तस्त्वक्षम् ।
कल्पविष्णुवचकवाकहंसुरज्जुदालसारस्वदात्मृहशुकसारका-
बकवलाकाकोकिलखच्छरीटाशने लिरात्मसुपवसेत् । एक-
शकोभयदक्षाशने च । तिन्तिरिक्षपिष्ठलकावकर्त्तिका-
मयूरवर्ज्जं सर्वेष्विमांसाशने चाहीरात्मम् । कौटाशने दिन-
मेकं ब्रह्मसुवर्षलां पिवेत् । युनां मांसाशने च । इदाक-
कवकाशने सात्पनम् । यदगोधूमपयोविकारं त्रेताक्षं

शुर्वं साक्षवं च वर्जयिता पर्वुषितं तत्प्रायोपवैस्त् ।
 व्रस्तनामेष्ठप्रभवाक्षोहितां च हक्षनिर्यासान् । आलुकृष्ण-
 छसरसंयावपायसादूपशक्कुलीदेवाकानि इवीषि च । गोऽ-
 आमहिषीवर्जं सर्वपवांसि च । अनिर्दशाहानि ताव्यपि ।
 स्यन्दिनीसम्बिनीविवृत्साक्षीरं च । अमेष्ठभुजच्च । इषिवर्जं
 कैवलानि च शक्तानि । व्रह्मचर्याश्रमी आषभोजने प्राजां-
 पत्यम् । दिनमेकाष्टोदके वर्णत् । मधुमांसाशने प्राजापत्यम् ।
 विडालकाकनकुलाखूच्छिष्टभक्षये व्रह्मसुवर्जलां पिवेत् ।
 श्वोच्छिष्टाशने दिनमेकमुपोषितः पद्मगच्छं पिवेत् । पंचमस्त-
 विषयूवाशने सप्तरात्मम् । आमश्वाशाशने विरात्वं पद्मसा-
 वर्जत् । ब्राह्मणः शूद्रोच्छिष्टाशने सप्तरात्मम् । वैश्योच्छिष्टा-
 शने पंचरात्मम् । राजन्योच्छिष्टाशने विरात्मम् । ब्राह्मणो-
 च्छिष्टाशने त्वेकाहम् । राजन्यः शूद्रोच्छिष्टाशी पंचरात्मम् ।
 वैश्योच्छिष्टाशी विरात्मम् । वैश्यः शूद्रोच्छिष्टाशी च ।
 आर्काताम् तुक्ता विरात्मसुपवसेत् । सिद्धं तुक्ता
 पराकः ॥ १—५८ ॥

असंस्कृतान् पश्नून् मन्त्रैर्नायाहिप्रः कथच्चन् ।

मन्त्रैस्तु संस्कृतानयाच्छाखतं विधिमास्तिः ॥ ५९

यावन्ति पश्नोमानि तावत् क्षत्वेह मारणम् ।

दृथापश्चनः प्राप्नोति प्रेत्य चेह च निष्कृतिम् ॥ ६०

वज्ञां पश्चदः सृष्टाः स्वयमेव स्वयम्भुवा ।

वद्रोहिभूत्यै सर्वक्ष्य तस्मादूयन्ने वधोऽवधः ॥ ६१

न ताहर्यं भवत्येनो मृगहन्तुर्धर्मार्थिनः ।

बाहर्श्च भवति प्रेत्य दृथामांसानि खादतः ॥ ६२

च्छोषध्यः पश्चो वचादिर्वच्च पश्चिमस्त्राचा ।

वज्ञार्थं निधनं प्राप्ताः प्राप्तु वक्ष्युत्यिता पुनः ॥ ६३

मधुमके च वज्ञे च पिटहैवंतकर्मणि ।

अत्रैव पश्चो हिंसा नाश्यात्रेति कथंचन ॥ ६४

वज्ञार्थं पश्चन् हिंसन् वेदतस्वार्थविद्विजः ।

आमानं च पश्चूचैव गमयत्युत्तमां गतिम् ॥ ६५

गृहे गुरावरण्ये वा निवसद्वामित्रान् दिवः ।

नावेदविहितां हिंसामापद्यपि समाप्तरेत् ॥ ६६

या वेदविहितां हिंसा नियतास्तिंचराचरे ।

अहिंसामेव तां विद्यादेहाद्यन्तो हि निर्देभौ ॥ ६७

दीडहिंसकानि भूताति इनस्त्वामसुहेष्यया ।

स औंच घृतश्चैव न क्षचित् सुखमेष्टते ॥ ६८

यो वर्धनवधक्षेशान् प्रणिनां न चिकीर्पति ।

स सर्वस्य हितप्रेम्युः सुखमत्थस्तमन्तते ॥ ६९

वद्यायति यत् कृष्टते रहिः वज्ञाति यत्र च ।

तद्वाप्रोति यदेन यो हिनस्ति न किंचन ॥ ७०

नाशत्वा प्रणिनां हिंसां भासमुत्पद्यते क्षचित् ।

न च प्राणिवषः स्वर्यस्त्वामानांसं विवर्जयेत् ॥ ७१

समुत्पत्तिं च संसर्वस्य बधवन्त्वौ च देहिनाम् ।

प्रसमीक्ष्य निवर्त्तते सर्वलांसर्वस्य भक्षणात् ॥ ७२

न भक्षयति यो मांसं विधिं हित्वा पिशा ववत् ।

स लोके प्रियतां याति व्याधिभूतं न पीड्यते ॥ ७३

सहुमन्ता विशसिता निहन्ता क्षयविक्षयी ।

संस्कारां चोपइर्ता च सादकसेति घातकाः ॥ ७४

खतांसंपरमासेन यो वर्षचितुमि च ति ।
 अनन्यच्छ्वर्य पिन् देवांस्तोत्रो नास्यपुस्यकृत् ॥ ६५
 दर्श वर्द्धमेधेन यो दण्डेत द्यतं समाः ।
 मांसानि च न खादेद्यस्तस्य पुण्यफलं समम् ॥ ७६
 फलमूलायनैर्हित्यैसूर्यदानांच भोजनैः ।
 न तत् फलमवाप्नोति यन्मासपरिवर्जनात् ॥ ७७
 मां स भक्षयितासुत वस्य मांसमिहाद्यरहम् ।
 एतमांसस्य मांसत्वं प्रवदन्ति मनीषिणः ॥ ७८
 इति वै श्वेते धर्मशास्त्रे एकोन्नामाशोऽध्यायः ॥ ५१ ॥

हिपञ्चाशोऽध्यायः ।

सुवर्णस्तेवत्तदाश्वे कर्माचक्षाणो सुपलनर्पयेत् । बधात्
 त्यागाहा प्रयतो भवति । महाव्रतं हादशाश्वानि वा
 कुर्यात् । निदेपापहारी च । धात्यधनापहारी च क्षम्भ-
 मव्यम् । महुषस्त्रीकूपस्त्रीवापीनामपहरणे चन्द्रायणम् ।
 द्रश्याणामत्यसाराणां सात्तपनम् । भोक्ष्यभोक्ष्यपानशस्या-
 सनपुष्पन्नूत्पलानां पञ्चगव्यपानम् । लृणकाष्ठदुमशुष्काम-
 गुडवस्त्रवस्त्रामिषाणां विरात्सुपवसेत् । मणिमुक्ताप्रशाल-
 ताम्बरजतायःकांशानां हादशाहं कणानशीयात् । कार्पास-
 कीष्ठोर्णीद्वपहरणे विरात्सुपवसेत् । पक्षिगन्धीषधिरञ्जु-
 वैहस्तामपहरणे दिनसुपवसेत् ॥ १—१२ ॥

हस्तेवापहरतं द्रश्यं धनिकस्याप्युपावतः ।

प्रावचितं ततः कुर्यात् कल्पवस्त्रापहरतवे ॥ १४

वद्यत् परेत्य आद्यात् पुष्पत्तु निरद्युषः ।
 तेन तेन विहीनः स्याद्यतवद्वाभिजायते ॥ ११
 जीवितं धर्मकामौ च धने वस्त्रात् प्रतिहितौ ।
 तस्मात् सर्वप्रयत्नेन धनहिंसां विवर्जयेत् ॥ १२
 ग्राणिहिंसापरो यस्तु धनहिंसापरस्यथा ।
 महादुःखमवाप्नोति धनहिंसापरस्ययोः ॥ १३
 इति वैश्ववे धर्मशास्त्रे हिंसाशोध्यायः ॥ ४२ ॥

द्विपञ्चाशोध्यायः ।

पथागम्यागमने । महावतविधानेनाव० चीरवासा दने
 प्राजापत्यं कुर्यात् । परदारगमने च । गोवतं गोगमने च ।
 पुंस्यदोनावाक्याद्भुद्धि द्विव गोयाने च सवासा । चान-
 माचरेत् । चाञ्चालीगमने तत्साम्बवाद्युद्यात् । अच्चान्त-
 चान्द्रायणहयं कुर्यात् । पशुवेखागमने प्राजापत्यम् ।
 सक्षुद्धा स्त्री यत् पुष्पत्य परदारे तद्वतं कर्यात् ॥ १४ ॥
 यत् करोत्येकरावेण वृषलीसेवनाहिजः ।
 तद्वैक्षुण्यजपन नित्यं लिभिर्वर्ध्य पोहति ॥ १५ ॥
 इति वैश्ववे धर्मशास्त्रे द्विपञ्चाशोध्यायः ॥ ४३ ॥

चतुःपञ्चाशोऽध्यायः ।

यः पापाद्वा वैन सह संयम्यते स तस्यैव प्रायचित्तं
कुर्यात् । चतुर्वचनज्ञात् कूपादत्यत्तोपहताज्ञोदकं पीता
ब्राह्मणिरात्रमुपवसेत् । हाहं राजन्यः । एकाहं वैश्यः ।
शूद्रो नक्तम् । सर्वे चाले द्रतस्य पञ्चगम्यं पिवेतुः ॥ १-६ ॥

पञ्चगम्यं पिवेष्वद्रो ब्राह्मणस्तु सुरां पिवेत् ।

उभौ तौ नरकं यातो महारौरवसंज्ञितम् ॥ ७ ॥

पवीनारोषवर्ज्ज्ञातावगच्छन् पंद्रौ लिरात्रमुपवर्त्तेत् ।
कूटज्ञाचीवद्विष्वाव्रतं चरेत् । अनुदकमूवपुरीषकरणे
संचेत्तानं महाभ्याहृतिष्ठोमत्त्वं । स्त्र्याभ्युदितनिर्मुक्तः सुचै
खज्ञातः सापित्रश्चतमावर्तयेत् । शशूगालविड् वराहखर
वानरवायस्पुं चलीभिर्दृष्टिः स्वतन्त्रीमासाद्य घोड़श प्राणाद्या-
मान् कुर्यात् । वेदाभ्युत्साही विष्वणस्त्रायधःशायी संवत्
सरं सक्रद्भैर्ष्येण वर्तेत् । समुत्कर्षाद्युते गुरोशालीक
निर्वस्त्रे तदाशेषे च मासं पद्यसा वर्तते । नास्तिको
नास्तिकदृष्टिः छत्रप्नः कूटवहारी ब्राह्मणदृष्टिप्रस्त्रेण
संवत्सरं भैर्ष्येण वर्त्तरन् । परिवित्तिः परिवेशा यदा च
परिविद्यते दाता याजकच चाद्रायणं कुर्यात् । ग्राणि
भूपूर्वस्त्रोमविक्रयी तस्त्रक्षरं कुर्यात् । आदैयोषदिग्न्यपुष्ट-
फलमूकच्छम्भवेत् दलतुपकपालकेशभस्त्रास्त्रिगोरसुषिख्याक-
तिस्त्रैवविक्रयी प्राजापत्यम् । श्वेषज्ञतुमध्यक्षष्टशङ्क्षिप्तु-
शक्तिश्वेषज्ञत्वाज्ञोदृश्वरखड् गपालविक्रयी चाद्रायणं

कुर्यात् । रक्तवस्त्ररक्तरक्तगम्भुरुसोर्याविक्रीवि विशाल-
सुपवसेत् । मांसलवण्णलाक्षीरविक्रीवि चान्द्रावर्णं कुर्यात् ।
तंच भूयशोपनयेत् । उद्देश खरेण वा गत्वा नमः लाला
सुष्ठा भुजा प्राणायामन्त्रं कुर्यात् ॥ १—२३ ॥

विष्णु । वौष्णि साविद्वा । सहस्राणि समाहितः ।

मासं गोडे पयः पौत्रा सुच्छेत् सदप्रतिग्रहात् ॥ २४

यद्याव्ययामनं छत्वा परेषामन्त्रकर्म्मं च ।

अभिधारमहीनं च विभिः छक्षुर्योर्पोहति ॥ २५

वेषां द्विजानां सावित्री नानूचेत् यवाविष्टि ।

तांस्वारवित्वा वौन् लक्ष्मान् यवाविष्टु पनायवेत् ॥ २६

प्रायश्चित्तं चिकीर्षन्ति विकर्मस्यास्तु वे द्विजाः ।

ब्राह्मणाच्च परित्यक्तादेषामयेतदादिश्चेत् ॥ २७

यद्यगर्हितेनार्ज्जयन्ति कर्म्मणा ब्राह्मणा घनम् ।

तस्मोत्सर्गेण शुद्धन्ति चायेन तपसा लक्षा ॥ २८

वेदोदितानां नित्यानां कर्म्मणां सुमतिक्रमे ।

स्नातकव्रतलोपे च प्रायश्चित्तमभोजनम् ॥ २९

पवर्गूर्यचरेत् छक्षुमतिष्ठक्षुं निपातने ।

छक्षुतिष्ठक्षुं छुर्वीति विप्रव्योत्पाद्य शोषितम् ॥ ३०

एतस्मिन्निरनिर्ण्य क्लैर्नाथां कंचित् उभाचरेत् ।

छत्विष्णेऽप्यनाम्बैताच्च लुगुष्टेत् भर्त्यविद् ॥ ३१

वावङ्गांच छत्वांच विश्वानपि भर्त्यतः ।

शरस्वागतहस्तुं च लौहस्तुं च न संवसेत् ॥ ३२

अश्रीतिर्षस्य वर्षाणि वालो वायुनघोदृशः ।

प्रायश्चित्तादमर्हन्ति ज्ञिवो रोगिष्य एव च ॥ ३३

अतुलनिष्कृतीनां च पापानामपशुक्षये ।

अक्षिंचादेष्व पांच प्रायस्तिनं प्रकल्पयेत् ॥ १४

इति वेण्णवे धर्मशास्त्रे चतुःपंचाश्चोऽध्यायः ॥ १४ ॥

पंचपंचाश्चोऽध्यायः ।

अथ रक्ष्यप्रायस्तिनि भवति । स्वप्नीमासाद्य आतः प्रत्यहं घोड़श्च प्राणायामान् छत्वैककालं हविषाशी मासेन ग्रहणा पूतो भवति । कर्मणोऽन्ते पद्मस्तिनीं गाह्यात । वतेनाघमर्षणैन च सुरापः पूतो भवति । गायत्री-हयसाइज्जतयेन सुवर्णस्तेवक्षत् । चिराचेषोऽपि तः पुरुष दक्षयपहोमास्यां गुह्यत्वयः ॥ १—६ ॥

वयावस्थेभः क्रतुराद् सर्वपापानोदनः ।

तथाघमर्षणं सूक्ष्मं सर्वपापानोदनम् ॥ ७

प्राणायामं द्विजः कुर्यात् सर्वपापशुक्षये ।

दक्षन्ते सर्वपापाणि प्राणायामैद्विजस्य तु ॥ ८

सव्याहृतिं सप्रणवां गायत्रीं शिरसा सह ।

विपठेद्यतप्राणः प्राणायामः स चक्षते ॥ ९

अकारं चाप्युकारं च मकारं च प्रजापतिः ।

दैदवयान्निरद्दृश्युष्वःस्वरितीति च ॥ १०

त्रिभ्य एव च दैदेभः पाद पादभृद्दुह्लृ ।

तहत्वचोऽस्याः सावित्राः परमेष्ठी प्रजापतिः ॥ ११

एतदद्वरमेतां च लपन् आहृतिपुर्विकाम् ।

सन्ध्यवोर्वेदविदुषो देवगुणेन दुष्टते ॥ १२

सहस्रात्मस्वभ्य त्य वहिरेतत्त्विकं हिजः ।
 महतोऽथेनसो मासात् त्वचेवाहिर्विसृच्यते ॥ १३
 एतत्त्वयिविसंयुक्ता काले च क्रियया ख्याता ।
 विप्रक्षत्रिविविड़्जातिर्गर्हणां याति साधुषु ॥ १४
 ओङ्गारपूर्विकासिसो महाव्याहृतयोऽव्ययाः ।
 त्रिपदा चैव गायदी विज्ञेयं ब्रह्मणो मुखम् ॥ १५
 योऽधीतेऽह्यह्येतां व्रीणि वर्षाख्यतन्द्रितः ।
 स ब्रह्म परमभ्येति वायुभूतः खमूर्त्तिमान् ॥ १६
 एकाश्वरं परं ब्रह्म प्राणायामः परं तपः ।
 साविद्वास्तु परं नास्ति मौनात् सत्यं विशिष्यते ॥ १७
 चक्रन्ति सर्ववैदिक्यो जुहोति यजति क्रियाः ।
 अक्षरत्वद्वयं च्छेयं ब्रह्मा चैव प्रजापतिः ॥ १८
 विधियज्ञाज्ञपयज्ञो विशिष्टो दशभिर्गुणैः ।
 उपांशु स्याच्छतगुणः साहस्रो मानसः स्मृतः ॥
 ये पाकयज्ञाच्छत्वारो विधियज्ञसमतिता ।
 सर्वते जपयज्ञस्य कलां नाईन्ति षोडशीम् ॥ २०
 जयेनैव तु संसिध्येद्ब्राह्मणो नाव संशयः ।
 कुर्यादन्यवाच कुर्यान्मैत्रो ब्राह्मण उच्यते ॥ २१
 इति वैश्यवे धर्मशास्त्रे पञ्चपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५५ ॥

षट् पञ्चाशोऽध्यायः ।

अथातः सर्ववैदपविकाणि भवन्ति । वेषां जपैऽच होमैऽच
हिजातयः पापेभ्यः पूर्यन्ते । अबर्मषणम् । देवकृतम् ।
शुद्धवत्वः । तरत्समन्दीयम् । कुष्णाणडगः । पावमान्दः ।
दुर्गासातिवी । अतिषङ्गाः । पदस्तोमाः । सामानि व्याहृ-
तयः । भारूणडानि । चन्द्रसाम् । पुरुषवते सामनी ।
आत्मिङ्गम् । वार्हस्यत्यम् । गोसूक्तम् । आश्वसूक्तम् ।
सामनी चन्द्रसूक्ते च । अतर्छदियम् । अर्थवैशिरः । विसु-
पर्णम् । महात्रतम् । नारायणीम् । पुरुषसूक्तांच ॥ १—२६ ॥

वीर्याज्यदोहानि रथत्तरं च

अमिवतं वामदेः दृहच्च ।

एतानि गीतानि पुनन्ति जन्मन्

जातिन्मरलं लभते य इच्छेत् ॥ २७

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे षट्-पञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५६ ॥

सप्तपञ्चाशोऽध्यायः ।

अथ त्याज्याः । ब्रात्याः । पतिताः । विपुरुषं माटतः
पिटतश्चाशङ्गाः । सर्व एवाभोज्याच्चाप्रतिग्राह्याः । अप्रति-
ग्राह्येभ्यच्च प्रतिग्रहप्रसङ्गं वर्ज्य येत् । प्रतिग्रहेण ब्राह्मणानां
ब्राह्मंग तेजः प्रणश्यति । द्रव्याणां वाविक्राय प्रतिग्रहविधिं
यः प्रतिग्रहं कुर्यात् स दाता सह निमज्जति । प्रतिग्रहं

समर्थच यः प्रतिग्रहं वर्ज्येत् स दावलोकमाप्नोति ।
एधोदकमूलफलाभयामिषम् शव्यासनगृह्यपुण्डधिशाकां
स्वाभ्युद्यतान् न निर्णुदेत् ॥ १-१० ॥

आद्याभ्युद्यतां भिज्ञा पुरस्ताभ्युचोदिताम् ।
याह्वां प्रजापतिर्मने अपि दुष्कृतकर्मणः ॥ ११ ।
नाशन्ति पितरस्तत्य दशवर्षाणि यंच च ।
न च हर्यं वहत्यग्निर्द्यस्तामभ्यवमन्ते ॥ १२ ।
गुरुन् भत्यातुज्जिहोषर्द्विर्यन् पिण्डेयता ।
सर्वतः प्रतिएहीयाव तु लघ्येत् स्वर्यं ततः ॥ १३ ।
एतेवपि च कार्येन् समर्थस्तप्रतिग्रहि ।
नाद्यात् कुलटाषण्डपतितेभ्यस्ताद्य द्विषः ॥ १४ ।
गुरुषु त्वभ्यतीतेषु विना वा तैर्गृहं वसन् ।
आत्मनो दृक्तिभन्ति चक्षन् गृहीयात् साधुतः सदा ॥ १५ ।
आद्विकः कुलनित्रं च दासगोपालनापताः ।
एते शुद्रेषु भोज्यान्ना दशालानं निवेदयेत् ॥ १६ ।
इति वै श्लेषे धर्मज्ञाल्लोक्तपञ्चाशोऽध्यायः ॥ १७ ॥

अष्टपञ्चाशोऽध्यायः ।

अथ गृहाश्वमिणस्वविधोऽर्थं भवति । शुक्लः शव-
लोऽस्तित्वः । शुक्लेनार्थेन यदैहिकं करोति तदेवत्वमा-
साद्यति । यच्चवलेन तमानुशम् । यत् क्षणेन तत्
तिर्थक्षम् । स्ववृत्यपाञ्जितं सर्वं सर्वेषां शुक्लम् । अनलर-
वन्तुपात्तं शवलम् । आत्मरितदृक्षुपात्तं च क्षणम् ॥ १-८ ॥

क्रमागतं प्रीतिदायः प्राप्तं च सह भार्यथा ।
 अविशेषेण सर्वेषां धनं शक्तं प्रकीर्तिं तम् ॥ ८
 उत्कोचशुल्कसम्भासमविक्रेयत्वं विक्रयैः ।
 कृतोपकारादाप्तं च शब्दं समुदाहृतम् ॥ १०
 पार्श्वं कद्यूतचौर्यासप्रतिरूपकसाहस्रैः ।
 आजेनोपार्जितं यश तत् कृष्णं समुदाहृतम् ॥ ११
 यथाविधेन दक्षेण यत्किंचत् कुरुते नरः ।
 तथाविधमवाप्नोति स फलं प्रेत्य चेह च ॥ १२
 इति वै श्वेतं धर्मशास्त्रे इष्टपञ्चाश्रोऽध्यायः ॥ ५० ॥

एकोनषष्ठितमोऽध्यायः ।

गृहाशमी वैषाहिकान्नौ पाकयज्ञान् कुर्यात् । सायं प्रातशामिष्ठोवम् । देवताभ्यो जुहुयात् । चन्द्रार्कसन्निकर्ष-विप्रकर्षयोर्दीर्घपूर्णमासाभ्यां यजेत् । प्रत्ययनं पशुना । शरदूग्रीभयोश्वाग्रयणेन । व्रीहियवयोर्वा पाके । वैषार्षिकाभ्यविकासः । प्रत्यक्षं सोमेन । विज्ञाभावे इष्ट्या वैश्वानर्या । शूद्रान् यागे परिहरेत् । यज्ञार्थं भिज्ञितमवासमर्थं सकलमेव वितरेत् । सायं प्रातवैष्ट्रदेवं जुहुयात् । भिज्ञांच भिज्ञवे इष्ट्यात् । अर्चितभिज्ञादानेन गोदानफलमवाप्नोति । भिज्ञभावे तन्मात्रं गवां इष्ट्यात् । वङ्गौ वा प्रक्षिपेत् । भुक्तेऽयने विद्यमाने न भिज्ञकः प्रत्याचक्षीत । ऊरुनी पेषणी चुक्ती कुम्भ उपस्तर इति पञ्चसूना गृहस्त्रा । तत्रिकृत्यर्थं च त्रिष्ट्रदेवभूतपितृनरवज्ञान् कुर्यात् । स्वाभावो

ब्रह्मयज्ञः । होमा दैवः । वर्लिभैतः । पितृतर्पणं पित्राः ।
नृथज्ञश्वातिधिपूजनम् ॥ १—२५ ॥

देवतातिधिभृत्यानां पितणामात्रनस्था ।

न निर्वपति पंचानामुच्छसन् न स जीवति ॥ २६ ॥

ब्रह्मचारी यतिर्मिक्तुर्जीवले गृहेण्यमात् ।

तत्त्वादभ्यागतानेतान् गृहस्यो नावमानयेत् ॥ २७ ॥

गृहस्य एव वजते गृहस्यस्याप्ते तपः ।

ददाति च गृहस्यक्त तमाज्ञेष्ठो गृहाश्रमी ॥ २८ ॥

ऋषयः पितरो देवाः भृतान्वितिधयस्था ।

आशासते कुरुम्बिभ्यस्तस्माच्छ्रेष्ठो गृहाश्रमी ॥ २९ ॥

त्रिवर्गसेवां सततावदानं, सुरार्चनं ब्राह्मणपूजनं च ।

खाध्यायसेवां पितृतर्पणं च, कृत्वा गृही शक्रपदं प्रयाति ।

इति वै श्वेत धर्मशास्त्रे एकोनषष्ठितसोऽध्यायः ॥ ५८ ॥

षष्ठितसोऽध्यायः ।

ब्राह्मे सुहृत्तें उथाय भूतपुरीषेत्सर्गं कुर्व्यात् । हस्ति-
शाभिमुखो रात्रौ दिवा चोदन्नज्ञुखः सम्ययोश्च । नाप्रच्छा-
दितायां भूमौ । न फालक्षण्याम् । न श्वायायाम् । न चो-
षरे । न श्वाहले । न सुसन्त्वे । न गर्ते । न वल्लीके । न
पथि । न रथ्यायाम् । न पराशुचौ । नोद्याने । नोद्यानो-
दक्षसमीपयो । नाङ्गारे । न भक्षनि । न गोमये । न
गोवजे । नाकाश्ये । नोदके । न प्रत्यनिवानलेश्वर्कस्त्रो-
गुरुष्वाद्यामांच । नैवावगुणितश्चिराः । खोडे दक्षाभिः

यरिष्वज्य गुदं गृहीतश्चोत्थायाद्विर्भिर्द्वोऽताभिर्गच्छ-
लेपक्षबकरं शौचं कुर्यात् ॥ १—२४ ॥

एका लिङ्गे गुदे तिस्रस्त्वैकव करे दश ।

उभयोः सप्तः दातव्या वृद्धस्त्रिस्त्रु पादयोः ॥ २५

एतच्छौचं गृहस्थानां दिगुणं ब्रह्मचारिणाम् ।

द्विगुणं च वनस्थानां यतीनां च चतुर्गुणाम् ॥ २६

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे एकषितमोऽध्यायः ॥ ६० ॥

एकषितमोऽध्यायः ।

अथ पालाशं दत्तधावनं नाद्यात् । नैवश्च आन्तकारिष्ट-
विभीतकधवघन्वनजम् । अ च बग्नुकनिर्वृण्डीः शिग्नुतिल्ब-
तिन्दुकजम् । न च बोविदारथमोपीलुपिष्ठलेङ्गुदग्गुलु-
जम् । न पारिभद्रकास्त्रिकानीचक्षशास्त्रलोधयजम् । न मध-
रम् । न गम्भम् । नोर्दृश्यकम् । न शुषिरम् । न पृतिगन्धि ।
न पिच्छलम् । न दक्षिणापराणिमखः । अद्याच्छोदशुखः
प्राद्युखो वा । वटासनार्कखदिरकरञ्जवदरसज्जनिम्बार-
मेदापामार्गमालतोक्कुभविल्वानामन्दतमम् । कषायं तित्तं
कटुकं च ॥ १—१५ ॥

कनीन्यग्रसमस्यौत्त्वं सकूच्चं द्वादशाङ्गुलम् ।

प्रातर्भुत्वा च यतयागभक्षयेदत्तधावनम् ॥ १६

प्रक्षात्य सुक्रा तज्ज्ञाच्युचौ देशे प्रयदतः ।

अमावात्यां न चाश्रीयादत्तकाष्ठं कदाच्चन ॥ १७

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे एकषितमोऽध्यायः ॥ ६१ ॥

द्विषष्ठितमोऽध्यायः ।

अथ द्विजातीना कनीनिकामूले प्राजापत्यं नाम
तीर्थम् । अङ्गुष्ठमूले ब्राह्मम् । अङ्गुख्यग्ने दैवम् । तर्जनी-
मूले पित्रम् । अनन्तुणाभिरकेनिलाभिर्नशूद्रैककराव-
र्जिताभिरक्षाराभिरङ्गिः शुचौ देशे खासीनोऽन्तर्वानुः
प्राणुखश्चोदश्चखो वा तमनाः सुमनाश्चाचामेत् । ब्राह्मेण
तीर्थेन विराचामेत् । द्विः प्रस्त्र्यात् । खान्तद्विर्मर्द्दानं
इदयं सृशेत् ॥ १-८ ॥

कृत्कण्ठतातुगाभिस्तु यथासङ्गं द्विजातयः ।

शुध्येरन् स्त्री च शूद्रश्च सकृत् सष्टाभिरक्षतः ॥ ९ ॥

इति वै शुद्धे धर्माशाल्ले द्विषष्ठितमोऽध्यायः ॥ १२ ॥

त्रिषष्ठितमोऽध्यायः ।

अथ योगचेमार्थमीश्वरमुपगच्छेत् । नैकोऽध्वानं
प्रपद्येत् । नाधार्मिकैः सार्वम् । न वृष्टलैः । न द्विषङ्गिः ।
नातिप्रत्यूषसि । नातिसायम् । न सम्ययोः । न सध्याह्वे ।
न सविहितपानीयम् । नातिरूर्णम् । न रात्रौ । न सूतातं
व्यालव्याधितात्तैर्वैहनैः । न हीनाङ्गैः । न हीनैः । न
गोभिः । नादाक्षैः । यवसोदके बाहनानामादत्त्वाब्ननः
कृत्तुणापनोदने न कुर्यात् । न चतुर्पथमधितिष्ठेत् । न
रात्रौ वृक्षमूलम् । न शून्यालयम् । न वृशम् । न पशुनां

वन्धनागारम् । न केशुप्रसालास्यभस्माङ्गारान् । न कार्पासास्थि । चतुष्पथं प्रदक्षिणीकुर्यात् । देवताचाँच्च । प्रज्ञातांच्च वन्धयतीन् । अग्निद्वाद्वयगणिकापूर्णकुम्भादर्श-च्छवध्वजपताकाश्रीदृक्षवर्डमाननन्द्यावर्त्तांश्च । तालवृत्त-चामराख-गजाजगोदधिक्षीर-मधुसिंहार्थकांच्च । वीणा-चदनाद्युधार्द्वगोमय पुष्प-शाक-गोरोचना दूर्वाप्ररोहांच्च । उणीषालङ्कार-मणि-कनक-रजत-वस्त्रासन-यानामिषांच्च । भृङ्गारोदृतोर्वरारज्जुवडैकपशुकुमारीमीनांच्च दृष्टा प्रयादा-दिति । अथ मत्तीन्मत्तव्यङ्गान् दृष्टा निवत्तेत । वान्तविरक्त-मुण्डितमलिन-वसनजटिलवामनांच्च ॥ काषायिव्रजित-मलिनांच्च । तैलगुडशुष्कगोमयेष्वनटणपलाशभस्माङ्गरांच्च । लवणक्लीवासवनपुस्ककार्पासरज्जुनिगड़मुक्तकेशांच्च । वीणा-चदनार्दशाकोणीषालङ्करणकुमारीः प्रस्तानकालेऽभिनन्द-येदिति । देवताद्वयगुरुर्वभुदीक्षितानां क्षायां नाक्रामेत् । निष्ठूतवान्तरूपधिरविन्दूवस्त्रानोदकानि च । न वत्सतन्लो-लहृयेत् । प्रवर्षति न धावेत् । न वृथा नदीं तरेत् । न देवताभ्य पिण्डभ्योदकमप्रदाय । न बाहुभ्याम् । न भिन्नया नावा । न कच्छ (कूल) भधितिष्ठेत् । त कूपमबलो-कयेत् । न लहृयेत् ॥ १—५० ॥

ठङ्गारित्रपस्त्रात स्त्रीरोगिवरचक्रिणाम् ।

पत्ता देयो वृपस्त्रेषां भान्यः स्त्रातच्च भूयतेः ॥ ६३ ॥

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे त्रिषष्ठितसोऽथायः ॥ ६३ ॥

चतुःषष्ठितमोऽध्यायः ।

परनिपानेषु न स्नानमाचरेत् । आचरेत् पञ्चपिण्डा-
सुड्युत्यापस्तथापदि । नाजोर्णैः न चातुरः । न नमः ।
न रात्रौ । राहुदर्शनवर्ज्जम् । न सम्ययोः । प्रातः-स्नाय-
रुणकिरणग्रस्तां ग्रावीमवलोक्य स्नायात् । स्नातः गिरो
वावधूनेत् । नाङ्गेभ्यस्तोवमुहरेत् । न तैलवत् संसृशेत् ।
नाप्रक्षालितं पूर्वधृतं वसनं विभृयात् । स्नातः सोणीयो
घौतवाससौ विभृयात् । न स्तेच्छान्त्यजपतितैः सह
सम्भाषणं कुर्यात् । स्नायात् प्रस्वण-देवस्नातसरोवरेषु ।
उहृताद्भूमिभूमूदकं पुरस्यं, स्थावरात् प्रस्ववत्, तस्माद्वादेयं,
तस्मादपि साधुपरिष्ठङ्गीतं, सर्वत एव गाङ्गम् । स्वस्तोयैः
क्षतमलापकर्णेऽप्यु निमज्जगापोहिष्टेति तिष्ठभिहिरस्वर्णां
इति चतुर्ष्वभिरिदमापः प्रवहत इति च तीर्थमाभिमन्त्रयेत् ।
ततोऽप्यु निमग्नस्त्रिरवर्षणं जपेत् । तद्विष्णोः परमं
पदमिति वा । हुपदां सावित्रीं वा । युज्ञते मन इत्यनुवाक्यं
वा । पुरुषसूक्तं वा । स्नातस्त्वार्दवासा देवपितृतर्पणमन्तःस्थ
एव कुर्यात् । परिवर्त्तितवासाचेत् तीर्थमुक्तोर्य । अक्षता
देवपितृतर्पणं स्नानगाटीं न पीडयेत् । स्नाताचम्य विधि-
वदुपसृशेत् । पुरुषसूक्तेन प्रत्यूचं पुरुषाय पुष्याणि स्थानं ।
उदकाद्विनिं पश्चात् । आदवेद दिव्येन तीर्थेन देवतानां
कुर्यात् । तदनन्तरं पितोणं पितृणाम् । तवादौ स्व-
स्थानां तर्पणं कुर्यात् । ततः सम्बन्धिवान्वयवानाम् । ततः

सुहृदाम् । एवं नित्यस्त्रायी स्तात् । स्त्रातच पवित्राणि
यथाथक्ति जपेत् । विशेषतः सावित्रीन्त्ववश्यं जपेत् । पुरुष-
स्त्रीच । नैताभ्यामधिकमस्ति ॥ १—३८ ॥

स्त्रातोऽधिकारी भवति दैवे पित्रे च कर्मणि ।
पवित्राणां तथा जपे दाने च विश्विनोदिते ॥ ४०
अतद्धीः कारकर्णे च दुःखश्च दुर्विचिन्तितम् ।
अन्दानेणाभिविक्षय गश्यत्वं दूनि धारणा ॥ ४१
याम्यं हि यातनादुःखं नित्यस्त्रायी न पश्यति ।
नित्यस्त्रानेन पूयते येऽपि पापकृतो नराः ॥ ४२
इति पैषां देवे धर्मशास्त्रे चतुःषष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६४

पञ्चषष्ठितमोऽध्यायः ।

अथातः सुस्तातः सुप्रद्वालितपाणिपादः स्वाच्छान्ती
देवतार्द्वायां स्त्वा वा भगवन्तमनादिनिधनं वा सुदेवमध्य-
र्ष्येत् । अश्विनोः प्राणस्तौत इति जीवादानं दत्त्वा युज्ञते
मन इत्यनुवाकेनावाहनं कृत्वा जानुभ्यां पाणिभ्यां शिरसा
च नमस्कारं कुर्यात् । आपोहिष्टेति तिथिरच्च निवे-
दयेत् । हिरण्यवर्णा इति चतस्रभिः पाद्यम् । शब्द आपो
धन्वन्या इत्याचमनीयम् । इदमापः प्रवहत इति स्त्रानीयम् ।
रथे कच्चेषु दृष्टभराजा इत्यनुलेपनालङ्घारौ । युवा सुवासा
इति वासः । पुष्यावतीरिति पुष्यम् । धूरसि धूपमिति
धूपम् । तेजोऽसि शुक्रमिति दीपम् । इधिक्राव इति मधु-
पर्कः । हिरण्यगर्भ इत्यष्टाभिनैवेद्यम् ॥ १—१३ ॥

चामरं व्यजनं मात्रं कृतं पानासने तथा ।

सावित्रैषैव तत् सर्वदेवाय विनिवेदयेत् ॥ १४

एवमध्यर्चं च जपेत् स्त्रीं वै पौरुषं ततः ।

तेनैव जुहुयादात्यं य इच्छेच्छास्तं पदम् ॥ १५

इति वैष्णवे धर्मशास्ते पञ्चषष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥

षट् षष्ठितमोऽध्यायः ।

न नक्तं गृहीतिनोदकेन देवपिटकं कुर्यात् । चन्दन-
खगमदागुरुदारुकपूरकुड्डुमजातीफलवर्ज्जमदुलेपनं न
दद्यात् । न वासो नीलोरक्तम् । न मणिसुवर्णयोः प्रतिरूप-
मलङ्करणम् । नोग्रगम्भि । नागम्भि । न कण्टकिजम् ।
कण्टकिजमपि शुल्कं सुगम्भिकं दद्यात् । रक्तमपि कुड्डमं
चलजंच दद्यात् । न धूपार्थं जीवजातम् । न दृततैलं विना
किंचन दीपार्थं । नाभक्ष्यं नैवद्यार्थं । न भक्ष्ये अथवाम-
हिष्ठीश्वीरे । पंचनखमत्स्यवराहमांसानि च ॥ १—१४ ॥

प्रथतश्च शुचिर्मूला सर्वमेव निवेदयेत् ।

तम्भनाः सुभना भूला त्वराक्रोधविवर्जितः ॥ १५

इति वैष्णवे धर्मशास्ते षट् षष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६६ ॥

सप्तषष्ठितमोऽध्यायः ।

अथानिं परिसमुद्ध पर्वुद्ध परिस्तीर्थं परिषिष्ठं सर्वतः
पाकादप्रमुहृत्य लुहुयात् । वासुदेवाय सङ्खर्षणाव प्रदुक्तादा-

विश्वाय पुरुषाय सत्यायाच्युताय वासुदेवाय । अथाम्ये
 सोमाय मित्राय वरुणाय इन्द्रायेन्द्रार्गनभ्यां विश्वेभ्यो देवेभ्यः
 प्रजापतये अतुमत्यै धन्वन्तरये वास्तोष्टतये अग्नये, स्तिष्ठ-
 ण्यते च । ततोऽन्न शेषेण वर्णितुपहरेत् । भक्ष्योपभक्ष्याभ्याम् ।
 अभितः पूर्वेषामनेः । अव्वानामासोतिदुलानामासीति
 नितन्नीनामासीति चुपुणिकानामासीति सर्वासाम् ।
 मन्दिनि सुभगे सुमङ्गलि भद्रकालीति स्वस्थिष्वभिप्रदचिणम् ।
 सूर्यायां भ्रुवायां श्रिवै । हिरण्यकंशै वनस्पतिभ्यश्च । धर्मा-
 धर्मयोर्ध्वारे इत्यत्वे च । उदधाने वरुणाय । विष्णव इत्यलु-
 खले । मरुद्धर्म इति दृष्टिः । उपरिशरणे वैश्ववशाय राज्ञे
 मूर्तेभ्यश्च । इन्द्रायेन्द्रपुरुषेभ्य इति पूर्वाङ्गैः । यमाय यम-
 पुरुषेभ्य इति दक्षिणाङ्गैः । वरुणाय वरुणपुरुषेभ्य इति
 दक्षाङ्गैः । सोमाय सोमपुरुषेभ्य इत्युत्तराङ्गैः । ब्रह्मणे ब्रह्म-
 पुरुषेभ्य दूर्ति मत्ये । अर्द्धमाकाशाय । दिवाचरेभ्यो भूतेभ्य
 इति स्वर्णिले । नक्तंचरेभ्य इति नक्तम् । ततो दक्षिणाग्रेषु
 दर्भेषु पित्रे पितामहाय प्रपितामहाय मात्रे पितामध्यै
 प्रपितामध्यै स्वनामगोत्राभ्याम् पिण्डनिर्वपणं कुर्यात् ।
 पिण्डानांचागुलेपनपुष्पधूपनैवेद्यादि दद्यात् । उदककल-
 ससुपनिधाय स्वस्थयनं वाचयेत् । खकाकश्चपचानां भुवि
 निर्वपेत् । भिक्षांच दद्यात् । अतिथिपूजने च परं फलमध्य-
 तिष्ठेत् । सायमतिथिं प्राप्तं प्रवद्वेनार्चयेत् । अनाशित-
 मतिथिं गृहे न वासयेत् । यथा वर्णानां आद्वर्णः प्रभुर्यथा
 स्त्रीणां भर्ता तथा एहस्यातिथिः । ततपूजायां स्त्री-
 माग्रोति ॥ १—१२ ॥

अतिथिर्य य भग्नाद्यो गृहात् प्रतिनिवर्त्तते ।
 तमात् सुक्षतमादाय दुष्कृतन्तु प्रयच्छति ॥ ३२
 एकरात्रं हि निवसन्नतिथिर्ब्रह्मणः स्मृतः ।
 अनित्या हि स्थितिर्यस्मात् तम्भादतिथिरुच्यते ॥ ३४
 नैकाग्रामीणमतिथिं विप्रं साङ्गतिकं तथा ।
 उपस्थितं गृहे विद्याङ्गार्था यत्वामयोऽपि वा ॥ ३५
 यदि त्वतिथिधर्मणं क्षत्रियो गृहमागतः ।
 भूक्तवत्सु च विप्रेषु कामं तमपि भोजयेत् ॥ ३६
 वैश्यशूद्रावपि प्राप्तौ कुरुत्वेऽतिथिधर्मणौ ।
 भोजयेत् सह सत्यैस्तावानुशंस्यं प्रदोजयन् ॥ ३७
 इतराण्यपि सत्यादीन् समीत्या गृहमागतान् ।
 प्रकृतात्रं यथाशक्ति भोजयेत् सह भार्यया ॥ ३८
 सुवासिनीं कुमारीं च रोगिणीं गुर्विणीं तथा ।
 अतिथिभ्योऽपि एतैतान् भोजये विचारयन् ॥ ३९
 अदत्त्वा यस्तु एतेभ्यः पूर्वं भुज्ञेऽविचक्षणः ।
 स भुज्ञानो न जानाति खग्नवैर्जित्यमावनः ॥ ४०
 भूक्तवत्सु च विप्रेषु सत्येषु स्वेषु चैव हि ।
 भुज्ञीत्वातां ततः पश्चादवशिष्टल्लु दम्पतीः ॥ ४१
 देवान् पितृन् मनुष्यांश्च भूत्यान् गृह्याच्च देवताः ।
 पूजयित्वा ततः पश्चाद्गृहस्थः शेषसुग्भवित् ॥ ४२
 अवं स केवलं भुज्ञते यः पचत्यात्मकारणात् ।
 यज्ञशिष्टाश्वनं छेतत् सतामन्नं विधीयते ॥ ४३
 स्वाध्यायेनामिहोवेण यज्ञेन तप्तसा तथा ।
 न चाप्रोति गृही सोकान् यथा त्वतिथिपृजनात् ॥ ४४

सायं प्रातस्त्रिवये प्रदद्यादासनोदके ।

अवस्थैव वस्त्रायक्त्या उत्कृत्य विधिपूर्वकम् ॥ ४५

प्रतिश्रयं तदा शब्दां पादाभ्यङ्गं सहीपकम् ।

प्रत्येकहनेनाप्नोति गोप्रदानसमं फलम् ॥ ४६

इति वैश्वावे धर्मशास्त्रे सप्तषष्ठितमोऽध्यायः ॥ ४७ ॥

अष्टिषष्ठितमोऽध्यायः ।

चन्द्राकोपरागे नाश्रीयात् । स्नात्वा मुक्तयोरश्रीयात् ।
 अमुक्तयोरसंगतयोर्द्धौ स्नात्वा चापरेऽह्नि । न गोब्राद्यग्नो-
 परागेऽश्रीयात् । न राज्यव्यसने । प्रवसितामिहोत्री
 यदामिहोत्रं कृतं मन्येत तदाश्रीयात् । यदा कृतं मन्येत
 वैश्वदेवमपि । पर्वणि च यदा कृतं मन्येत पर्व । नाश्रीया-
 शाजीर्ण । नार्दिरात्रे । न मध्याह्ने । न सन्ध्ययोः ।
 नार्दिवासाः । नैकवासाः । न नमः । न जलस्थः ।
 नोत्कृटकः । न भिद्वासनगतः । न च श्यनगतः । न
 भिद्वभाजने । नोत्सङ्गे । न भुवि । न पाणौ । लवणश्च
 यद दद्यात् तन्नाश्रीयात् । न बालकान् निर्भर्त्सयेत् ।
 नैको मिष्टम् । नोदृतच्छेहम् । न दिवा धानाः । न
 रात्रो तिलसंयुक्तम् । न दधि सङ्गुन् । न कोविदारवट-
 पिप्पलशाणशाकम् । नादत्त्वा । नाहृत्वा । नानार्दपादः ।
 नानार्दकरमुखश्च । नोच्छिष्ठश्च घृतमादद्यात् । न चन्द्रा-
 कीर्तारका निरीक्षेत । न सूर्दानं स्मृशेत् । न ब्रह्म
 कीर्तयेत् । प्राङ्गुखोऽश्रीयात् । हस्तिणासुखो वा । अभि-

पूर्वान्नम् । सुमनाः सम्बुद्धिमः । न निःशेषहत् स्वात् ।
 अन्यत्र दधिमधस्पर्िः पवः सक्षुपलमोदकेभ्यः ॥ १—४५ ।

नाश्रीयाङ्गार्थ्यया सार्वं नाकाशे न तथोत्तिः ।
 बहूनां प्रेक्षभाण्यानां नैकस्मिन् बहवस्तथा ॥ ४६ ।

शून्यागारे विक्षिगृहे देवागारे कथच्चन् ।
 पिवेनाङ्गलिना तोर्यं नातिसौहित्यभाषरेत् ॥ ४७ ।

न व्रतीयमथाश्रीयाच चापर्यं कथच्चन् ।
 नातिप्रगे नातिसायं न सायं प्रातराश्चितः ॥ ४८ ।

न भावदुष्मश्रीयाच भाष्णे भावदूषिते ।
 श्वयानः प्रौढपादच छत्रा चैवावसक्थिकाम् ॥ ४९ ।

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे इष्टवितमोऽध्यायः ॥ ५० ॥

एकोनसप्ततितमोऽध्यायः ।

नाष्टमीचतुर्दशीपंचदशीषु स्त्रियमुपेयात् । न आहं
 भुज्ञा । न आहं दत्त्वा । नोपनिमन्त्रितः आहे । (न
 चात्वा न इत्वा ।) न व्रती । (नोपोष भुज्ञा वा ।) न
 हीच्छितः । न देवायतनश्चानशून्यालयेषु । न वृक्षमूलेषु ।
 न दिवा । न सन्ध्यवोः । न मलिनाम् । न मखिनः ।
 नाभ्यक्ताम् । नाभ्यक्तः । न रोगार्त्ताम् । न रोगार्त्तः ॥ १—१५ ॥

न इनाङ्गीं नाधिकाङ्गीं तथैव च वयोऽधिकाम् ।
 नोपेयादूर्गुर्विष्णों नारीं दीर्घमायुर्जीविषुः ॥ १६ ॥

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे एकोनसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ५८ ॥

सप्ततितमोऽध्यायः ।

नार्दीपादः स्थापात् । नोन्तरापरवाकशिराः । न नग्नः ।
 नार्दीवंशे । नाकाशे । न पलाशशयने । न पंचदारुक्षते ।
 न गजभग्नक्षते । न विद्याहृष्टक्षते । न भिन्ने । नामिष्टुष्टे ।
 न घटासितद्रुमजे । न श्मशानशूल्यालयदेवतायतनेषु । न
 चपलमध्ये । न नारीमध्ये । न धान्यगोगुरुहृताश्वनसुरा-
 णामुपरि ॥ १—१६ ॥

नोच्छिष्टो न हिवा स्थापात् सन्ध्ययोर्न न भस्तनि ।

देशे न चाशुचौ नार्दी न च पर्वतमस्तके ॥ १७

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७० ॥

एकसप्ततितमोऽध्यायः ।

अथ न कंच नावमन्येत । न च हीनाङ्गाधिकाङ्गान्
 मूर्खान् धनहीनानवहसेत् । न हीनान् सिवेत । स्वाक्षाय-
 विरोधि कर्म नाचरेत् । वयोऽनुरुपं वेशं कुर्यात् श्रुत-
 स्याभिजनत्य धनस्य देशस्य च । नोद्वतः । नित्यं शास्त्राद्य-
 वेच्छी स्यात् । सति विभवे न जीर्णमलवदासाः स्यात् ।
 न नास्त्रीयभिभाषेत । न निर्गम्योग्रगन्धि रक्तंच मालं
 विस्त्रयात् । दिभ्याज्जलजं रक्तप्रपि । यदिंच वैष्णवीम् ।
 कमगडलुच्च सोदकम् । क्वार्पास्तुपवीतम् । रौक्षे च वुण्डले ।
 नादित्यमुद्यन्तभीच्छेत । नास्त्रं दान्तम् । न वास्तुसा तिरो-
 हितम् । न चादर्शजलस्थगतम् । न रुध्याहे । न शुद्धस्य

शुरोर्मुखम् । न तैलोदक्योः खच्छायाम् । न मलवत्यादर्थे ।
 न पत्रो भोजनसमये । न स्त्रियं नग्नाम् । न कञ्चन् मेह-
 मानम् । न चालानभष्टुञ्जरम् । न च विषमस्यो वृषादि-
 युहम् । नोन्मत्तम् । न मत्तम् । नामेधमग्नौ प्रक्षिपेत् ।
 नासृक् । न विषम् । नाप्रस्थिपि । नामिं लङ्घयेत् । न
 पादौ प्रतापयेत् । कुशैस्तेषु वा परिस्वज्यात् । न कांच-
 भाजने चर्पयेत् । न पादं पादेन । न भुवमालिखेत् । न
 खोद्रमर्ही स्यात् । न दृणच्छेदी स्यात् । न दन्तैर्ष्यखलोमानि
 च्छिन्द्यात् । द्यातं वर्जयेत् । वालातपसेवांच । वस्त्रोपान-
 इमाल्योपवीतान्यन्वधतानि न धारयेत् । न शूद्राय मर्तिं
 दद्यात् । नोच्छिष्टहविषी । न तिळान् । न चास्योप-
 दिशेहर्मम् । न व्रतम् । न संहताभ्यां पाणिभ्यां शिर उदरं च
 कण्ठैयेत् । न इधिसुमनसी प्रत्याचक्षीत । नामनः सज-
 मप्रकर्षयेत् । सुप्तं न प्रबोधयेत् । नोदक्यामभिभाषेत ।
 व स्त्रैच्छान्त्यजान् । अग्निदेवब्राह्मणसविधौ दक्षिणं
 पाणिसुवरेत् । न परचेते चरन्तीं मामाचक्षीत । न पिवन्तं
 अत्सकम् । नोदतान् प्रहर्षयेत् । न शूद्रराज्येनिवसेत् ।
 नाधार्मिकजनाकीर्णे । न संवसेद्यद्यहीने । नोपस्थेत् । न
 चिरं पर्वते । न वृथाचेष्टां कुर्यात् । न दृत्यगते । नास्तो-
 टनकार्यम् । नाश्चीलं कीर्तयेत् । नाश्चतम् । नाप्रियम् । न
 कंचिन्मन्मणि स्युशेत् । नामानमवजानीवाहीर्वमायुर्जि-
 जीविषु । चिरं सम्योपासनं कुर्यात् । व सर्वशस्त्रैः
 क्रीड़ेत् । अनिमित्ततः खानि न स्युशेत् । परस्य दण्डं
 नोदृयच्छेत् । शास्यं शासनार्थं ताड़येत् । देवब्राह्मणशास्त्र-

महाभनां परीवादं परिहरेत् । धर्मविष्वज्ञौ चार्थकामौ ।
लोकविद्विष्वं च धर्ममपि । पर्वसु शान्तिहोम कुर्यात् । न
त्वणमपि क्रिन्यात् । अतङ्गृतच्च तिष्ठेत् । एवमाचारसेवी
स्यात् ॥ १—८८ ॥

श्रुतिक्रृत्पुदितं सम्यक् साधभित्ति निषेवितम् ।
तमाचारं निषेवेत धर्मकामो जितेन्द्रियः ॥ ८०
आचाराह्नभते चायुराचारादीप्तिं गतिम् ।
आचाराह्नमक्षयमाचाराहन्त्यतक्षणम् ॥ ८१
सर्वलक्षणहीनोऽपि यः सदाचारणत् नरः ।
श्रद्धानोऽनस्त्वयच्च शनं वर्षाणि जीवति ॥ ८२

दूति वैष्णवे धर्मशास्त्रे एकसप्ततिमोऽध्यायः ॥ ८१

द्विसप्ततिमोऽध्यायः ।

दमयेन तिष्ठेत् । दमच्चेन्द्रियाणां प्रकीर्तिः । दान्त-
स्यायं लोकः परच्च । नादान्तस्य क्रिया काचित् सञ्च-
थति ॥ १—४ ॥

दमः पवित्रं परमं मङ्गल्यं परमं दमः ।

दमेन सर्वमाप्राति यत्किंचिच्चनसे च्छति ॥ ५

दशार्द्युक्तेन रथेन याति

मनोवशेनार्थपथानुवर्त्तिना ।

तंचेद्रथं नापहरन्ति वाजिन

स्तथागतं नावजयन्ति शत्रवः ॥ ६

आपूर्यमाणमचलप्रतिष्ठं ।
समुद्रमापः प्रविशन्ति यद्वत् ।
तद्वत् कामा यं प्रविशन्ति सर्वे
स शान्तिमाप्नोति न कामकामी ॥ ७

इति वै शादे धर्मशास्त्रे द्विसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७२ ॥

त्रिसप्ततितमोऽध्यायः ।

अथ आदेषुः पूर्वद्युर्बिश्वाणानामन्त्वयेत् । द्वितीयेऽक्षिशुक्लपञ्चस्य पूर्वाङ्गे कृष्णपञ्चस्य अपराह्ने विप्रान् सुखातान् स्वाचात्तान् यथाभूयो विद्याक्रमेण कश्चोत्तरेष्वासनेषु-पविश्येत् । हौ दैवे प्राञ्छुखौ लींश्च पित्रे उद्घुखान् । एकैकामुभयत्र वेति । आमश्रादेषु काम्येषु च प्रथमपञ्चकेनामिं हुत्वा । पशुश्रादेषु मध्यमपञ्चकेन । अमावास्या-सूत्तमपञ्चकेन । आग्रहायण्णा उद्धुक्षणाष्टकासु च क्रमे-गैव प्रथममध्यमोत्तमपञ्चकैः । अन्वष्टकासु च । ततो ब्राह्मणानुज्ञातः पितृनावाहयेत् । अपयान्त्वसुरा इति हास्यां तिलैर्यातुधानानां विसर्जनं कृत्वा एत पितरः सर्वांस्तानग्न आ मे यन्त्रेतदः पितर इत्यावाहनं कृत्वा कुशतिलमिश्रेण गन्धोदकेन यस्तिष्ठन्त्वस्त्रता वागिति यस्मे मातेति च पाद्यं निर्बन्धं निवेद्याद्यं कृत्वा निवेद्य चानुलेपनं कृत्वा कुशतिल-वस्त्रपुश्यालङ्घारधूपदीर्घयाशक्त्या विप्रान् समर्थवृग्ग छत-प्ल तमंक्रमादायादित्या रुद्रा वसव इति वीक्ष्यामौकरवाशी-स्त्रुक्ता तत्रविप्रैः कुर्वित्युक्ते आदुतित्यं दद्यात् । ये मामकाः

पितर एतदः पितरोऽयं यज्ञे इति च हविरतुमन्त्रणं कृत्वा
यथोपपन्नेषु पात्रेषु विशेषाद्रजतमयेष्वन्नं नमो विशेष्या
इत्यन्तमादौ प्राञ्जुखयोर्निवेदयेत् । पित्रे पितामहाय
प्रपितामहाय च नामगोलाभ्यामुदञ्जुकेषु । तददत्सु ब्राह्म-
णेषु यन्मे प्रकामा अहोरात्रैर्यहः क्रव्यादिति जपेत् ।
इतिहासपुराणधर्मशास्त्राणि चेति । उच्चिष्ठसन्निधौ
हक्षिणायेषु दर्भेषु इथिवी दर्वि रक्षतेत्येकं प्रिणडं पित्रे
निदध्यात् । अतरीक्षं दर्वि रक्षतेति द्वितीयं पितामहाय ।
योऽर्द्वि रक्षतेति द्वितीयं प्रपितामहाय । येऽत्र पितरः
प्रेता इति वासो देयम् । वौरात्रः पितरो षत्र इत्यन्तम् ।
अत्र पितरो मादयध्यं यथाभागमावृषायध्यमिति दर्भमूले
करवर्षणम् । ऊर्ज्जं वहन्तीरित्यनेन सोदकेन प्रदक्षिणं
पिण्डानां विकरणं सेचनं कृत्वा अर्घ्यमुष्पद्मालेपनाव्रादि-
भव्यभोज्यानि च निवेदयेत् । उदकपात्रं मधुष्टतिलैः
संयुक्तम् । मुक्तवत्तु ब्राह्मणेषु दृष्टिमागतेषु गा मेचेष्टेत्यन्म
सर्वणमस्युक्त्याच्चविकिरसुच्छिष्ठायतः कृत्वा दृष्टा भवन्तः
सम्पदमिति पृष्ठोदञ्जुखेष्वाचमनमादौ इत्या ततः प्राञ्जु-
खेषु इत्या ततश्च सुसुप्रोच्चितमिति शाहदेशं सम्प्राक्त्य
दर्भपाणिः सर्वं कुर्यात् । ततः प्राञ्जुखाग्रतो यन्मे राम
इति प्रदक्षिणं कृत्वा प्रत्येत्य च यथाशक्ति दक्षिणाभिः
समस्याग्निरभिरभन्तु भवन्त इत्युक्ता तैरुक्तोऽभिरताः स्म
इति देवाच्च पितरस्तेवभिजपेत् । अच्छव्योदयं च नामगो-
लाभ्यां इत्या विशेषेदेवाः प्रोद्यन्तामिति प्राञ्जुखेभ्यस्तः
प्राञ्जलिरिदं तत्त्वानाः सुखना याचेत् ॥ १—२६

दातारो नोऽभिवर्द्धन्तां वेदाः सन्ततिरेव च ।

अद्वा न नो मा व्यगमद्वु देवं च नोऽस्त्विति ॥ २७

तथास्त्विति व्रूयुः ॥ २८

अक्रंच नो वहुः भवेदतिथींश्च लभेभव्हि ।

याचितारच्च नः सन्तु मा च याचिष्म कंचन ॥ २९

इत्येताभ्यामाश्विषः प्रतिगृह्ण ॥ ३०

वाजेवाजे इति ततोब्राह्मणांश्च विसर्ज्जयेत् ।

पूजयित्वा यथान्यावभनुव्रज्याभिवाद्य च ॥ ३१

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे विसर्तितमोऽध्यायः ॥ ७१ ॥

चतुःसप्ततितमोऽध्यायः ।

अथकासु दैवपूर्वं शाकमांसापूपैः शत्रुं क्षत्वा त्वस्थृ-
कास्थष्टकावहङ्गौ दैवपूर्वमेव हुत्वा मात्रे पितामहै प्रपिता-
महै च पूर्वयद्ब्राह्मणान् भोजयित्वा दक्षिणाभिश्चाभ्य-
र्षग्रानुव्रज्य विसर्ज्जयेत् । ततः कर्षूः कुर्यात् । तन्मूले
प्रागुदगम्युपसमाधानं क्षत्वा पिण्डनिःपणम् । कर्षूवय-
मूले पुरुषाणां कर्षूवयमूले स्त्रीणाम् । पुरुषकर्षूवयं
साक्षेनोदकेन पूरयेत् । स्त्रीकर्षूवयं साक्षेन पयसा । दध्न-
मांसेन पयसा च प्रत्येकं कर्षूवयम् । पूरयित्वा जपेदेतद्व-
वङ्गो भवतीभ्योऽस्तु चाक्षयम् ॥ १—८ ॥

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे चतुःसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७४ ॥

पञ्चसप्ततितमोऽध्यायः ।

पितरि जीवति यः शास्त्रं कुर्व्वात् स येषां पिता कुर्व्वात्
तेषां कुर्व्वात् । पितरि पितामहे च जीवति येषां पितामहः ।
पितरि पितामहे प्रपितामहे च जीवति नैव कुर्व्वात् । यत्य
पिता प्रेतः स्यात् स पिते पिण्डं निधाय प्रपितामहात्
परं हास्यां दद्यात् । यत्य पिता पितामहश्च प्रेतौ स्यातां
स तास्यां पिण्डौ दत्त्वा पितामहपितामहाय दद्यात् ।
यत्य पितामहः प्रेतः स्यात् स तस्यै पिण्डं निधाय प्रपिता-
महात् परं हास्यां दद्यात् । यत्य पिता प्रपितामहश्च प्रेतौ
स्यादां स पिते पिण्डं निधाय पितामहात् परं हास्यां
दद्यात् ॥ १—७ ॥

मातामहानामयेवं शास्त्रं कुर्याहिचक्षणः ।

मन्त्रोहेन यथान्याद्यं शेषाणां मन्त्रवर्जितम् ॥ ८ ॥

इति वै श्वेते धर्मशास्त्रे पंचसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७५ ॥

षट्सप्ततितमोऽध्यायः ।

अमावास्यास्त्रिस्त्रोऽष्टकास्त्रिस्त्रोऽन्वष्टका मात्री प्रोष्टप-
ष्टूर्हे कृष्ण लयोदयी व्रीहियपाकौ चेति ॥ १ ॥

एतांस्तु शास्त्रकालान् वै नित्यानाह प्रजापतिः ।

शास्त्रमेतेष्वकुर्वाणो नरकं प्रतिपद्यते ॥ २ ॥

इति वै श्वेते धर्मशास्त्रे षट्सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७६ ॥

सप्तसप्ततितमोऽध्यायः ।

आदित्यसंक्रमणम् । विषुवद्वयम् । विशेषेणायनद्वयम् ।
अतीपातः । जन्मर्च्चन् । अभ्युद्वच्च ॥ १—६ ॥

एतांस्तु शाङ्कालान् वै काभ्यानाह प्रजापतिः ।

आइमेतेषु यद्दत्तं तदानन्त्यायः कल्पते ॥ ७ ॥

सम्यारावगोर्न कर्तव्यं आङ्गं खलु विचक्षणैः ।

तयोरपि च कर्तव्यं यदि स्याद्राहुदर्शनम् ॥ ८ ॥

राहुदर्शनदत्तं हि शाइमाचन्द्रतारकम् ।

गुणवत् सर्वकामीयं पितॄणामुपतिष्ठते ॥ ९ ॥

इति वै श्लेष्मवे धर्मशास्त्रे सप्तसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७६ ॥

अष्टसप्ततितमोऽध्यायः ।

सततमादित्येऽह्लि शाङ्गं कुर्वाचारो यमाप्नोति । सौभार्यं
चाद्रे । समरविजयं कौजे । सर्वान् कामान् वौधे ।
विद्यामभीष्टां जैवे । धर्मं शौक्रे । जीवितं अनैश्वरे । स्वर्गं
कृत्तिकासु । अपल्यं रोहिणीषु । ब्रह्मवर्चस्यं सौम्ये ।
कर्मसिद्धिं रोद्रे । भुवं पुनर्वसौ । पुष्टिं पुष्वे । शिवं सर्वे ।
सर्वान् कामान् पैत्रे । सौभार्यं भास्ये । धनमार्यमष्टे ।
ज्ञातिश्रेष्ठं इस्ते । रूपवतः सुतांस्त्वाङ्गे । वायिष्वसिद्धिं
खाता । कनकं विशाखाङ्ग । मित्रानि मैत्रे । राजं

शाके । कृष्णं मूले । समुद्रयानस्तिदिमाये । सर्वान्
कामान् वैखदेवे । श्रेष्ठमभिजिति । सर्वान् कामान्
श्वर्णे । लवणं वासवे । आरोग्यं वाऽणे । कुप्यद्रव्यमाजे ।
गृहमाहिर्वभे । गा: पौष्णे । तुरङ्गमाश्चिने । जीवितं
चास्ये । एहं सुरपाः स्त्रियः प्रतिपदि । कन्यां
वरदां हितीयायाम् । सर्वान् कामां सूतीयायाम् ।
पशुं चतुर्थ्याम् । शिवं (लुक्यान् सुतान्) पञ्चम्याम् ।
द्यूतविषवर्णं पठगाम् । कृष्णं सप्तम्याम् । वाणिज्यमध्याम् ।
पशुन् नवम्याम् । वाजिनो दशम्याम् । ब्रह्मवर्चस्त्रिनः
युवानेकादश्याम् । आर्यं सुराज्यजयान् (कनकरजतं)
द्वादश्याम् । सोभाग्यं व्रदोदश्याम् । सर्वकामान् पञ्च-
दश्याम् । शक्तिहतानां शाङ्कर्मणि चतुर्दशी शस्ता ।
अपि पिण्डीते गाये भवतः ॥ १—५१ ॥

अपि जायते सोऽनाकं कुले कश्चिद्रोक्तमः ।

प्राण्टकालेऽसिते पञ्चं वयोदश्यां समाहितः ॥ ५२

मधूतकेन यः शाङ्कं पायसेन समाचरेत् ।

कार्त्तिकं सकलं भासं प्राक्क्षायै कुञ्जस्य च ॥ ५३ ॥

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे अष्टसप्ततिमोऽध्यायः ॥ ७८ ॥

—

एकोनाशीतितमोऽध्यायः ।

अथ न नक्तं गृहीतेनोदकेन शाङ्कं कुर्यात् । कशाभावे
कुशस्याने काशान् दूर्वां वा दद्यात् । वासुदोऽर्थं कार्पासीत्य

ज्ञवम् । दशां विसर्ज्य येदूयदाया हतवस्त्रजा स्यात् । उग-
गन्धीन्यगन्धीनि करणकिजातानि रक्तानि च पुष्पाणि ।
शुक्लानि सुगन्धीनि करणकिजातान्यपि जलजानि रक्तान्यपि
दद्यात् । वसां मेदञ्च दीपार्थं न दद्यात् । दृतं तैलं वा
दद्यात् । जीवजं सर्वधूपार्थं न दद्यात् । मधुदृतसंयुक्तं
गुग्गुलुं दद्यात् । चदनकुङ्कमकर्पूरागुरुपद्मकान्यनुलेप-
नार्थं । न प्रत्यक्षत्वरणं दद्यात् । इस्तेन च दृतव्यञ्जनादि ।
तैजसानि पात्राणि दद्यात् । विशेषतो राजतानि । खड़ग-
कुतपक्षाजिन तिलसिंदार्थकाचतानि च पवित्राणि
रक्तोन्नानि च निदध्यात् । पिपलैसुकुन्दकभूसूणशिशु-
सर्वपसुरसासर्जक्षुवर्चलकुभाण्डालावुवात्तरैकु-पालक्षो-
पोद्दकीतण्डुलीयककुसुभपिण्डालुकनहिधीक्षीराणि वर्ज्यं
येत् । राजमावमसूरपर्व्युपितक्षत्वरणानि च । कोपं परि-
हरेत् । नाशु पातयेत् । न त्वरां कुर्यात् । दृतादिदाने
तैजसानि पात्राणि खड़गपात्राणि फलापात्राणि च
प्रथस्तानि । अत च श्लोको भवति ॥ १—२३ ॥

सौवर्णराजताभ्यां च खड़गेनौडुम्बरेण च ।

दत्तमन्तर्यतां याति फलापात्रेण चायथ ॥ २४ ॥

इति वैष्णवे धर्मग्रास्ते एकोनाशीतितमोऽध्यायः ॥ १६ ॥

अशीतितमोऽध्यायः ।

तिलैत्रीहियवैस्त्राषैरद्विभूलफलै श्यामाकैः प्रिय-
ङ्गुभिनविवारैमुद्दैगः धूमैञ्च मासं प्रीयते । हौ मासौ मत्स्य-

मांसेन । तीन् हारिणेन । चतुरश्वैरभ्येण । पञ्च शाकुनेन ।
षट् छागेन । सप्तरौरवेण । अष्टौ पार्वतेन । नव गवयेन ।
दश माहिषेण । एकादश कौर्म्मेण । संवत्सरं गच्छेन पयसः
तदिकारैर्वा । अत्र पिण्डगीता गाया भवति ॥ १—१३ ॥

कालशाका महाश्वलः मासं वार्धीणस्य च ।

विघाणवर्ज्जग्ये खड्गास्तांस्तु भज्यामहे सदा ॥ १४ ॥

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे शीतितमोऽध्यायः ॥ ८० ॥

एकाशीतितमोऽध्यायः ।

नान्नमासनमारोपयेत् । न पदा स्यृशेत् । न वक्तुं
कुर्यात् । तिलैः सर्षपैर्वा यातुधानान् विसर्जयेत् । संटते
न श्राव्ये कुर्यात् । न रजस्तलां पश्येत् । न श्वानम् । न
विड्वराहम् । न ग्राम्यकुकुटम् । प्रयत्नाच्छाङ्गमजस्य दर्श-
येत् । अश्वीयुर्बाद्यणाश्च वाग्यताः । न वेष्टितश्चिरसः ।
न सोपानतक्ताः । न पीडोपहितपादाः । न हीनाङ्गाधि-
काङ्गाः श्राव्ये पश्येयुः । न शूद्राः । न पतिताः । तत्कालं
ब्राह्मणं ब्राह्मणातुमतेन वा भित्तुं भोजयेत् । इविगुणान्
न वृद्धर्द्दिं पृष्ठाः ॥ १—१८ ॥

यावदुष्णं भवत्यन्नं यावदुज्जन्ति वाग्यताः ।

तावदश्वन्ति पितरो यावद्वोक्ता हविगुणाः ॥ २० ॥

सार्ववर्णिकमन्नाद्यं सत्रीयाप्नाव्य वारिणा ।

सप्तस्तुजेऽनुकृताभग्रतो विकिरन् सुवि ॥ २१ ॥

असंस्कृतप्रमीतानां त्यागिनां कुलयोधिताम् ।
 उच्छिष्टं भागधेयं स्याइम्भु विकिरच्च यः ॥ २२
 उच्छेपणं भूमिगतमजिह्वस्य शठस्य वा ।
 दासवर्गस्य तत्पिले भागधेयं प्रचक्षते ॥ २३
 इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे एकाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८१ ॥

द्वाशीतितमोऽध्यायः ।

दैवे कर्मणि ब्राह्मणं न परीक्षेत । प्रवद्रात् पित्रे
 परीक्षेत । हीनाधिकाङ्गान् विवर्ज्जयेत् । विकर्मस्यांच्च ।
 वैडालव्रतिकान् । वृथालिङ्गिनः । नक्षत्रजीविनः । देवल-
 कांच्च । चिकित्सकान् । अनूदामुच्चान् । तत्पुजान् । बहु-
 याजिनः । ग्रामयाजिनः । शूद्रयाजिनः । अयाज्ययाजिनः ।
 व्रात्यान् । तद्वायाजिनः । पर्वकारान् । सूचकान् । भृत
 काध्यापकान् । भृतकाध्यापितान् । शूद्रान्नपुष्टान् । पतित
 संसर्गान् । अनधीयानान् । सम्योपासनभृष्टान् । राज
 सेवकान् । नम्नान् । पित्रा विवदमानान् । पितृमाटगुरुर्बन्धि-
 स्वाध्यायत्यागिन्द्वेति ॥ १—२० ॥

ब्राह्मणापसदा ह्येते कथिताः पङ्क्तिदुष्पकाः ।
 एतान् विवर्ज्जयेद्यन्नाच्छाङ्क कर्मणि परिणतः ॥ २०
 इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे द्वाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८२ ॥

चाशीतितमोऽध्यायः ।

अथ पञ्चक्तिपावनाः । विणाचिकेतः । पञ्चामिः ।
 ज्येष्ठसामगः । वैदपारगः । वैदाङ्गस्याप्येकस्य पारगः ।
 पुराणेतिहासव्याकरणपारगः । धर्मशास्त्रस्याप्येकस्य
 पारगः । तोर्धपूतः । यश्चपूतः । तपःपुतः । सत्यपूतः ।
 मन्त्रपूतः । गायत्रीजपनिरतः । ब्रह्मदेयातुसन्तानः ।
 विसुपर्णः । जामाता । दौहित्रश्चेति पावम् । विशेषेण
 च योगिनः । अत्र पितृगीता गाया भवति ॥ १—२० ॥

अपि स सात् कुलेऽस्माकं भोजयेद्यस्तु योगिनम् ।

विप्रं शाहे प्रयत्नेन यैन लघ्यामहे वयम् ॥ २१ ॥

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे लाशीतितमोऽध्यायः ॥ ५२ ॥

चतुरशीतितमोऽध्यायः ।

न स्त्रेच्छविषये शाहं कुर्यात् । न गच्छेनस्त्रेच्छ-
 विषयम् । परनिपानेष्वपः पीला तत्साम्यसुपगच्छ-
 तीत ॥ १—३ ॥

चातुर्वर्णव्यवस्थाम यस्मान् देशे न विद्यते ।

स त्रेच्छदेशो विज्ञेय आर्थावर्त्तस्ततः परः ॥ ४ ॥

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे चतुरशीतितमोऽध्यायः ॥ ५४ ॥

पञ्चाश्रीतितमोऽध्यायः।

अथ पुष्करेवक्षयथाद्भुतः । जप्यहोमतपांसि च । पुष्करे
स्नानमात्रतः सर्वपापेभ्यः पूतो भवति । एवसेव गवाश्रीर्थं ।
धक्षयबटे । अमरकण्ठपर्वते । वराहपर्वते । यत्र क्षचन
नर्मदातीरे । यमुनातीरे । गङ्गायां विशेषतः । कुशावत्तं ।
विन्दुके । नीलपर्वते । कनखले । कुञ्चाम्बे । भृगुतङ्गे ।
केदारे । भहालये । नड़न्तिकायाम् । सुगन्धायाम् ।
शाकभर्याम् । फलुतीर्थं । भहागङ्गायाम् । लिहलिकाम्रामि ।
कुमारधारायाम् । प्रभासे । यत्र क्षचन सरस्त्वां
विशेषतः ॥ १—२७ ॥

गङ्गाद्वारे प्रयागे च गङ्गासागरसङ्गमे ।

सततं नैमित्तिकायाम् । वाराणस्यां विशेषतः ॥ २८

अगस्त्याश्रमे । कण्वाश्रमे । कौशिक्याम् । सरयूतीरे ।
शोणस्य ज्योतिषायाच्च सङ्गमे । श्रीपर्वते । कालोदके ।
उत्तरमानसे । वड़शायाम् । भत्तङ्गवाप्याम् । सप्तर्थं ।
विष्णुपदे । स्वर्गमार्गपदे । गोदावर्याम् । गोमत्याम् ।
वेत्रवत्याम् । विपाशायाम् । वित्स्तायाम् । शतद्रुतीरे ।
चन्द्रभागायाम् । इरावत्याम् । सिंधोस्तीरे । दक्षिणे
पञ्चनदे । औसजे । एवमादिष्यथान्येषु तीर्थेषु । सरिहराषु ।
सर्वव्यपि स्वभावेषु । पुलिनेषु । प्रस्त्रवणेषु । पर्वते ।
निकुञ्जेषु । वनेषु । उपवनेषु । गोमयलिसेषु । मनोन्नेषु ।
अत्र च पिण्डनीता गाथा भवान्ति ॥ २९—३४ ॥

कुलैऽस्माकं स अन्तः स्याद्यो नो दद्याज्जलाञ्जलीन् ।
 नदीषु बहुतोयासु शीतलासु विशेषतः ॥ ६२
 अपि जायते सोऽस्माकं कुले कञ्चिवरोत्तमः ।
 गयाशीर्षं वटे श्राव्यं व्रो नः कुर्यात् सज्जाहितः ॥ ६३
 एषत्या बहवः पुत्रायद्वेकोऽपि गवां द्रजेत् ।
 यजेत् वाश्वमेधेन जीर्णं वा दृष्टः लृजेत् ॥ ६४
 इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे पञ्चाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८५ ॥

प्रडशीतितमोऽध्यायः ।

अथ दृष्टोत्सर्गः । कार्त्तिक्यामाश्वयुज्यां वा । तवादा-
 वेव दृष्टम् परीक्षेत । जीवडत्सायाः पवस्तिन्याः पुत्रम् ।
 सर्वलक्षणोपेतम् । नीलम् । लोहितं वा सुखपुच्छपाद-
 शृङ्गशुल्कम् । वूथस्याच्चादकम् । ततो गवां मध्ये सुसमिष्ट-
 मग्निं परिस्तीर्थ्य पौष्णचरं पवसा श्रपयित्वा पूषा गा अन्वेतु
 न इह रतिरिति च हत्वा दृष्टमयस्कारस्वङ्गयेत् । एकस्मिन्
 पाश्वं चक्रिणापरस्मिन् पाश्वं शूलेन । अंकितञ्च हिरण्यवर्णा
 इति चतुर्दशिः शब्दोदेवीरिति च स्नापयेत् । स्नातमलङ्गृतं
 स्नातालङ्गृताभिच्छतस्त्रभिर्वृत्सतरीभिः सार्वभानीय रुद्रान्
 पुरुषसूक्तं कुषाण्डीश्च जपेत् । पिता वत्सेति दृष्टमस्याद्विष्ण्ये
 कर्णं पठेत् । इमत्र ॥ १—१४ ॥

दृष्टो हि भगवान् धर्मच्छतुष्पादः प्रकीर्तिः ।
 दृष्टोमि तमहं भक्ष्या स मे रक्षतु सर्वतः ॥ १५

एन् युवान् पतिं वो ददास्य
नेन क्रीडन्तीश्वरथ प्रियेण ।
मा हास्यहि प्रजया मा तनूभि
म्मारधाम द्विधते सोम राजन् ॥ १६
दृष्टं वत्सतरीयुक्तमैशान्यां कारयेद्विश्च ।
होतुर्वस्त्वयुगं दद्यात् सुवर्णं कांस्यमेव च ॥ १७
अयस्कारस्य दातव्यं वेतनं भनसेप्तिम् ।
भोजनं वहुसर्पिष्यं ब्राह्मणांचाल भोजयेत् ॥ १८
उत्तुष्टो वृषभो यन्निन् पिवत्वय जलाशये ।
जलाशयं तत् सकलं पितृस्तस्योपतिष्ठति ॥ १९
शृङ्गेणोऽस्त्रिखते भूमिं यत् कचन् दर्पितः ।
पितृणामन्नपानं तत् प्रभृतसुपतिष्ठति ॥ २०
दूर्ति वैष्णवे धर्मः ॥ स्त्रे घड़यीतितमोऽध्यायः ॥ ६४

सप्ताशीतितमोऽध्यायः ।

अथ वैशाख्यां पौर्णमास्यां कृष्णगाजिनं सुवर्णशृङ्गं
रौथ्युरं मौक्तिकलाङ्गुलभूषितं कृत्वा चाविके वस्ते च
प्रसारयेत् । ततस्त्विलैः प्रच्छादयेत् । सुवर्णनाभिष्ठ कुर्यात् ।
अहतेन वासोयुगेन प्रच्छादयेत् । सर्वगम्यरक्षैश्चालङ्गतं
कुर्यात् । चतस्रु दिक्षु चत्वारि तैजसपाताणि क्वीरदधि-
मधुष्टपूर्णाणि निवायाहितामये ब्राह्मणादालङ्गताय
वासोयुगेन प्रच्छादिताय दद्यात् । अत च नाथा भवन्ति
॥ १-७ ॥

यस्तु कृष्णाजिनं दद्यात् सखुरं शुद्धसंयुतम् ।
 तिलैः प्रच्छाद्य वासोभिः सर्वरक्तैरलङ्घृतम् ॥ ८
 सप्तमुद्रगुह्या तेन सज्जैलवनकानना ।
 चतुरल्ला भवेद्दत्ता एथिवौ नात्र संशयः ॥ ९
 कृष्णाजिने तिलान् कृत्वा हिरण्यं मधुसर्पिष्ठौ ।
 दद्याति यस्तु विप्राय सर्वं तरति दुष्कृतम् ॥ १०
 इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे सप्तशीतितमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥

अष्टाशीतितमोऽध्यायः ।

अय प्रसूयमाना गौः एथिवौ भवति । तामलङ्घ तां
 ब्राह्मणाय दत्त्वा एथिवौदानफलमाप्नोति । अत्र च गाथा
 भवति ॥ १—३ ॥

सर्वत्रसारोमतुख्यानि दुग्गान्तुभयतोमुखीम् ।
 दत्त्वा स्वर्गमवाप्नोति श्रहधानः समाहितः ॥ ४
 इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे अष्टाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८८ ॥

एकोननवतितमोऽध्यायः ।

मासः कार्त्तिकोऽग्निदैवत्यः । अग्निश्च सर्वदेवानां
 मुखम् । तमात् कार्त्तिकं मासं वह्निस्त्रायी गायत्रीज-
 पनिरतः सकृदेव हविष्याशी संवंसरक्तात् पापात् पूतो
 भवति ॥ १—३ ॥

क्रान्तिकं संकलं मासं नित्यस्त्रावी जितेन्द्रियः ।

जपन् हविष्यसुग्रहाता सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ४

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे एजोननवतितमोऽध्यायः ॥ ८८

नवतितमोऽध्यायः ।

मार्गीष्ठशुक्लपञ्चदश्यां स्वगिरः संयुक्तार्या चूर्णित-
स्ववर्णस्य सुवर्णनाभं प्रस्थमेकं चन्द्रोदये ब्राह्मणाय प्रहा-
यदेत् । अनेन कर्मणा रूपसौभाग्यवानभिजायते । पौधी
चेत् पुरुष्युक्ता स्यात् तस्यां गौरसर्वपक्षजोडर्जितशरीरो
गव्यघृतपूर्णकुम्भेनाभिषिक्तः सर्वोषधिभिः सर्वगम्भैः सर्व-
वीजैश्च स्रातो इतेन भगवत्तं वासुदेवं स्नापयित्वा गम्भ-
पुरुषभूपदीपनैवेद्यादिभिश्चाभ्यर्च्चर वैष्णवैः शक्रैर्बर्द्धस्यत्यैश्च
मन्त्रैः पावके हत्वा ससुवर्णन इतेन ब्राह्मणान् स्वस्ति
शाचयेत् । वासोयुगं कर्त्त्वं दद्यात् । अनेन कर्मणा पुष्टते ।
माघी मघायुता चेत् तस्यां तिलै शाङ्कं कृत्वा पृतो भवति ।
फालुनी फालुनीयुता चेत् स्यात् तस्यां ब्राह्मणाच्च
सुसंस्कृतं स्वास्त्रीण्यं शयनं निवेद्य भार्यां मनोज्ञां रूपवतीं
द्रविणवतीच्चाप्नोति । नार्येष्यि भर्त्तारम् । चैत्री चिक्रायुता
चेत् स्यात् तस्यां चिक्रवस्त्रप्रदानेन सौभाग्यमाप्नोति । वैशाखी
विशाखायुता चेत् तस्यां ब्राह्मणसप्तकं चौद्रवुक्तैस्त्विलैः
सत्तर्प्य धर्मराजान् प्रीणयित्वा पापेष्यः पृतो भवति ।
ज्येष्ठी ज्येष्ठायुता चेत् तस्यां कृत्वोपानहम्प्रदानेन गवाधिपत्वं

ग्राप्तोति । अत्याद्यामाषादायुक्ताद्यामवपानवानेन तदेवाक्षरमप्तोति । अवस्थां अवस्थायुक्तायां जलधेदुं साक्षां वासोद्युक्ताद्युक्ताहितां इत्या लर्णमप्तोति । ग्रीष्महायुक्तायां गोद्विन लर्णमापविनिर्मुक्तो भवति । आष्टव्युक्तामश्विनी-गते चन्द्रमदि दृतपूर्णे भाजनं सुवर्णयुतं विग्राव इत्या दीप्ताम्बिर्भवति । कार्त्तिकी द्वार्त्तिकायुता चेत् तस्यां सित-सुक्षमाण्यमवर्णं वा शशाङ्कोदये लर्णशस्त्ररत्नगन्धोपेतं हीय-मध्ये ब्राह्मणाय इत्या कान्तारभयं नश्यति । पैशाचशुक्ल-टतीयायामुपोषितोऽक्षतैर्वार्षिकैदेवमध्यर्चं तानेव हुत्वा इत्या च लर्णमापेभ्यः पृतो भवति । यत्र तस्मिन्नहनि प्रदद्यति तद्व्यवस्थाप्तोति । पौष्यां समतीतायां लक्षणपद्मदाहश्यां सोपवासस्तिलै लातस्तिलोदकं इत्या तिलैर्दार्ढुदेवमध्यर्चं तानेव हुत्वा भुक्ता च पापेभ्यः पृतो भवति । माघां सम-तोतायां लक्षणदाहश्यां सोपवासः अवस्थं प्राप्य वार्षुदेवायतो अह्नावर्त्तिहयेन हीयहयं दद्यात् । इच्छणपाश्वं महारजन-रक्तेन समग्रेण वाससा दृततुलामष्टाधिकां इत्या । वाम-पाश्वं तिलैलतुलां साईं इत्या खेतेन समग्रेण वाससा । एतत् लत्वा लत्वाद्यो यस्मिन् राष्ट्रे अभिजायते यस्मिन् देशे यस्मिन् कुले स तदोज्ज्वलो भवति । आश्विनं सकलं मासं ब्राह्मणेभ्यः प्रत्यहं दृतं प्रदद्यादश्विनौ प्रीणयित्वा रूपभाग् भवति । तस्मिन्नेव मासे प्रत्यहं गौरसैर्वाद्यग्राद् भोजयित्वा राज्यभाग् भवति । प्रतिमासं रेवतीयुते चन्द्रमसि भवुदृत-युतं रेवतीप्रीत्यै परमाचं ब्राह्मणान् भोजयित्वा रेवतीं प्रीणयित्वा रूपभाग् भवति । माघे मासेऽन्नं प्रत्यहं

तिलैर्हैवा लघृतं कुत्तापं ब्राह्मणान् भोजयित्वा हीमाग्नि-
र्भवति । सर्वां चतुर्दशीं नदीजले स्नात्वा धर्मराजानं पूज-
यित्वा सर्वपापेभ्यः पूतो भवति ॥ १—२७ ॥

यदी क्षेत्रिपुलान् भोगान् चन्द्रसूर्यग्रहोपगान् ।

प्रातःस्नायो भवेद्रित्यं हौ मासौ माघफालगुनौ ॥ २८

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे नवतितमोऽध्यायः ॥ ६० ॥

एकनवतितमोऽध्यायः ।

अथ कूपकर्त्तुस्तप्रदत्ते पानीये दुष्कृतस्याच्च विनश्यति ।
तडागक्षिद्विलक्ष्मो वारुणं लोकमश्वते । जलप्रदः सदा लृप्तो
भवति । उच्चारोपयितुर्द्वच्च परलोके पुत्रा भवन्ति । वृक्षप्रदो
उद्धमसूजैर्हैवान् प्रीणयन्ति । फलैर्शातियीन् । क्षायया
चाम्पागतान् । देवे वर्यत्युद्देन पितृन् । सेतुकृत् सर्व-
लोकमाप्नोति सुव्रातिहं कृत्वा व्रशसा विराजते । विविक्तं
कृत्वा गल्वर्दलोकमाप्नोति । मुप्प्रदानेन श्रीमान् भवति ।
अनुलेपनप्रदानेन कीर्तिमान् भवति । हीपप्रदानेन चक्षुमान्
सर्वलोक्यदत्त्वा । अन्नप्रदानेन वलवान् । (घूपप्रदानेनोर्ह
गच्छति । देवनिर्माणापनवनाहोप्रदानफलमाप्नोति । देवाव-
शनमार्जनात् तदुपलेपनाद्ब्राह्मणोच्छद्मार्जनात् पाद-
दिशोचादकायपरिचरणाच्च ॥ १—१८ ॥)

कूपारामतङ्गीषु देवतयतनेषु च ।

पुनःसंस्कारकर्त्ता च लभते मौलिकं फलम् ॥ ६८

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे एकनवतितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥

द्विनवतितमोऽध्यायः ।

सर्वदानाभिकमभयप्रदानम् । तत्प्रदानेनाभीसितं लोकः
माप्नोति । भूमिप्रदानेन च । गोचर्मभावामपि भुवं प्रदाय-
सर्वपापेभ्यः पूतो भवति । गोप्रदानेन स्वर्गलोकमाप्नोति ।
दशधेनुप्रदो गोलोकान् । शतधेनुप्रदो ब्रह्मलोकान् । सुवर्ण-
शूद्राणां रौप्यखरां सुक्रालाङ्गूलां कांस्योपदोहां वस्त्रोत्तरीयां
दत्त्वा धेनुरोमसङ्घानि वर्षाणि स्वर्गलोकमाप्नोति । विशे-
षतः कपिलाम् । दात्तं धुरन् वरं दत्त्वा दशधेनुप्रदो भवति ।
अश्वदः सूर्यसालोक्यमाप्नोति । वासोदशन्दसालोक्यम् ।
सुवर्णदानेनाभिसालोक्यम् । रथप्रदानेन रूपम् । तैजसानां
पात्र प्रदानेन पात्रं भवेत् सर्वकामानन्दम् । दृतमधुतैल-
प्रदानेनारोग्यम् । चौषधप्रदानेन च । लवणप्रदानेन च
लावण्यम् । धान्यप्रदानेन टुप्पिम् । शस्यप्रदानेन च ।
अश्वदः सर्वम् । धान्यप्रदानेन सौभाग्यम् । अक्रीत्तिराना-
मन्येषां दानात् स्वर्गमवाप्नुवादिति । तिलप्रदः प्रजाभिष्ठाम् ॥
इन्धनप्रदानेन दीपाभिर्भवति । संग्रामे च सर्वजयमाप्नोति ॥
आसनप्रदानेन स्थानम् । शश्यप्रदानेन भाव्याम् । उपर-
वदप्रदानेनाश्वतरीयुक्तं रथम् । छमप्रदानेन स्वर्गम् ॥

तालवृत्तचामरप्रदानेनाध्वर्षुखिलम् । वास्तुप्रदानेन वशरूप-
धिपत्यम् ॥ १—२१

यद्यदिष्टतर्म लोके यज्ञास्ति दयितं गृहे ।
तत्तदृगुणाकरे देवं तदेवाच्चमिच्छता ॥ २२
इति वै श्वेत धर्मशास्त्रे हिनवतितमोऽधायः ॥ ८२

विनवतितमोऽधायः ।

अब्राह्मणे दत्तं तत्सममेव पारस्लौकिकम् । हिगुणं
ब्राह्मणव्रुते । सहस्रगुणं प्राधीते । अनन्तं वेदपारगे ।
पुरोहितस्तान्नन एव पात्रम् स्वसा इहिता जामातरम्
पात्रम् ॥ १—६ ॥

न वार्यपि प्रयच्छेत वै डालवतिके हिंजे ।
न बकवतिके पापे नावेदविदि धर्मविल् ॥ ७
धर्मधजी सदालुभ्याद्यिको लोकदान्धिकः ।
वै डालवतिको ज्ञेयो हिंसः सर्वाभिसन्धिकः ॥ ८
अधोहित्नैङ्कतिकः स्वार्यसाधनतत्परः ।
शठो मिथ्याविनीतच बकवतपरो हिजः ॥ ९
ये बकवतिनो लोके ये च मार्जारालङ्गिनः ।
ते पत्न्यन् धतामिस्ते तेन पापेन कर्मणा ॥ १०
न धर्मस्यापदेशेन पापं कृत्वा ब्रतं चरेत् ।
ब्रतेन पापं प्रक्षाद्य कुर्वन् ल्लोशूददधनम् ॥ ११

त्रेत्येह चेहस्तो विप्रो गृह्णते व्रह्मवादिभिः ।
 छद्मनाचरितं यत् तद्वै रक्षांसि गच्छति ॥ १२
 अतिष्ठी त्रिष्ठिदेहेण दो उच्चिसुपजीवति ।
 स स्तिष्ठनां हरत्येनस्तिर्थग्र्योनौ प्रजायते ॥ १३
 न दानं यशसे हृद्यात् भयानोपकारिणे ।
 व चत्यनीतशीलेभ्यो धर्मार्थमिति निश्चितम् ॥ १४
 इति वै स्तु धर्मार्थात् विवरितमोऽध्यायः ॥ ८६ ॥

चतुःनवतितमोऽध्यायः ।

गृही ब्रह्मैपवितदर्थने वनाश्यो भवेत् । अपत्यस्य
 चापत्यदर्थनेन वा । पुत्रेषु भार्यां निक्षिप्य तयानुम्यमानो
 वा । ब्रह्माप्यनीतुपचरेत् । अपालक्षणेन पञ्चयन्नान् व
 हापयेत् । स्वाध्यायघ्नं न जह्यात् । ब्रह्मचर्यं पालयेत् ।
 चर्मचौरवाचाः स्वात् । जटाश्मशुलोमनखांश्च विभृयात् ।
 विषवम्मस्त्रायौ स्यात् । कपोतवृत्तिर्मासनिचयः संवत्सर-
 निचयो वा । संवत्सरनिचयो पूर्वनिचितमाश्वद्यज्यां
 जह्यात् ॥ १—१२ ॥

ग्रामाद्वाच्छ्रुत्य वाश्रीयादष्टौ ग्रामान् वने वसन् ।
 पुटेनैव पत्ताशेन पाणिना शक्तेन वा ॥ १३
 इति वै स्तु धर्मार्थात् चतुःनवतितमोऽध्यायः ॥ ८४ ॥

पञ्चलवित्तमोऽध्यायः ।

वानप्रस्थमूपसा शरीरं शोपयेत् । श्रीमे पञ्चतपाः स्यात् ।
आकाशशाशी प्राणिषि । आदिवासा हेमन्ते । नक्षाशी
स्यात् । एकान्तरद्वान्तरवान्तराशी वा स्यात् । पुष्याशी ।
फनाशी । शाजाशी । पर्णाशी । मूलाशी । ववाहं पञ्चान्त-
योर्वा सहाइश्वरोयात् । चान्द्रायुर्वा वर्तते । अमकुटः ।
दन्तोलूमुलिशो वा ॥ १—१५ ॥

तपोन्मुखलिङ्गं सर्वं हैवनाशुपर्जं जगत् ।
तपोक्षयं तदोऽत्तम्य सदाचारं च तथा धतम् ॥ १६
यदुच्चरं यदुराद्य यदुरं धन्य दुरुदरम् ।
सव तत्तपसा साध्यं तपो हि दुरतिक्रमम् ॥ १७
इति वैष्णवे घण्टाशास्ते पञ्चलवित्तमोऽध्यायः । ४५ ॥

षष्ठुवित्तमोऽध्यायः ।

अय विष्णायमेषु पञ्चकप्रायः प्राजापत्यामिष्टिं श्रावा
सर्वं वैद्य इन्द्रियां दत्त्वा प्रवज्यायसीत्यात् । आमन्यमीना-
रोय निदाय ग्राममियात् । सदागारिकं भैच्यमादद्वाद् ।
अजामे न व्ययेत । त लिङ्गं भित्तेत । भुक्तवति जनेतीदे
पावसन्याते भैच्यमादद्वाद् । स्तन्दे दारुण्डे लालुपाले

शा । तेषां त योऽद्विः द्विः स्यात् । अभिपूजितलाभादुद्विजेत ।
शून्यागारनिकेतनः स्यात् । उच्चमूलनिकेतने वा । न ग्रामे
द्वितीयं रात्रिलावसेत् । कौपीनाच्छ्रद्धनभात्रमेव वसन-
मादद्वात् । हष्टिपूतं न्यसेत् पादम् । वस्त्रपूतं जलमादद्यात् ।
सत्यपूतं वदेत् । मनःपूतं समाचरेत् । मरणं नाभिकामयेत्
जीवितज्ञ । अतिवादांस्त्रितिज्ञेत । न कञ्चनावमन्येत ।
निराशीः स्यात् । निर्नमस्कारः ॥ १—२२ ॥

वास्यैकं तच्चतो वाहुं चन्दनेनैकमुक्ततः ।

माकस्याणं न कल्याणं तयोरपि च चिन्तयेत् ॥ २३ ॥

प्रणादगमधरणाधाननित्यः स्यात् । संसारस्यानि-
त्यतां पश्येत् । शरीरस्याशुचिभावम् । जरवा रूपविपर्ययम् ।
शरीरमादसागन्तुकव्याधभिश्चोपतापम् । सुहृजैश्च ।
नित्यानुधकारे गम्भैर्वस्तिम् । मूत्रपुरीषमध्ये च । तत्र
च श्रीतोषादुःखादुभवनम् । जन्मसमये योनिसङ्कटनिर्ग-
मानमहादुःखगतुभवनम् । वास्ये भोहं गुरुपरवेश्वताम् ।
अध्ययनादनेकल्पेश्वम् । यौवने च विषयप्राप्तावमार्गेण तद-
आप्तौ विषयसेवनाद्वरके पतनम् । अप्रिवैसितं प्रियैश्च
विप्रयोगम् । नरकेषु च सुमहादुःखम् । संसारसंस्तौ
तिर्थग्रन्थोनिषु च । एवमध्यिन् सततपापिनि संसारे न
किञ्चित् रुद्धम् । वद्यपि किञ्चिद्विदुःखपिक्ष्या रुद्धसंज्ञं तद-
प्रनित्यम् । तत्मेवाशकावलभने वा महादुःखम् । शरीर-
ष्वेहं सप्तधातुकं पश्येत् । वसारूधिरमांसास्थिमेदोमज्ञा-
शुक्रालकम् ॥ चर्मावनडम् । दुर्गन्धिः च । मलायतनम् ।
सुखशतैरपि दृतं विकारि । प्रदत्ताऽतमपि विनाशि ॥

ऋमकोधलोभमोहमदमातस्यानम् । एथिवासे जोवावा-
 काशामकम् । अस्मिन्दिराधमनिस्त्रायुयतम् । रजस्तलम् ।
 प्रट्वचम् । अस्थां तिभिः शतैः प्रथमिकैर्धर्ष्वमाणम् ।
 तेषां विभागः । सूक्ष्मैः सह चतुःप्रादिर्द्युश्नाः । विंशति-
 र्नेष्वाः । पाणिपादश्लाकाच्च । प्रथिरङ्गुलीनां पर्वाणि ।
 हे पाणीः । चतुःष्टुः गुल्फेषु । चत्वार्यरद्वयोः । चत्वारि
 जड्योः । हे हे जातुःकपोलयोः । हे हे अक्षतालूपक-
 श्रोणिफलकेषु । भगास्तेकम् । इष्टास्त्य पञ्चतत्वारिंशङ्गागम् ।
 पञ्चदश्यास्तीनि ग्रीवा । जल्दूकम् ॥ तथा हतुः । तन्मूले च
 हे । हे ललाटाच्चिंश्च । नासा धनास्तिका । अवृद्धैः
 स्थानकैश्च सार्वं द्विसप्ततिः पार्षकाः । ऊरः सप्तदश ।
 हौ शङ्खकौ । चत्वारि कपालानि शिरसश्चेति । शरीरेऽस्मिन्
 सहशिराग्रतानि । नव स्त्रायुशतानि । धमनीशते हे ।
 पञ्चपेशीशतानि । चुदधमनीनामेकोनत्रिंशङ्गाणि नव-
 शतानि षट्पञ्चाशदमन्यः । लक्ष्मत्र्यं शम्भुर्कश्कूपानाम् ।
 सप्तोत्तरं मर्मशतम् । सन्धिशते हे । चतुःपञ्चाशद्रोमकोट्यः
 सप्तविष्व लक्षाणि । नाभिरोजोगुरुं शुक्रं शोणितं शङ्खको
 मूर्डा कण्ठो हृदयं चेनि प्राणायतनानि । वाहृदयं जह्नादयं
 मथं श्वीर्णिति षडङ्गानि । वसा वपा अवहननं नाभिः
 लोमा वक्तृं प्लोहा च्छ्रान्तं ददकौ वस्तिः पुरीषाधानमा-
 माशयो हृदयं स्त्रान्तं गुदमदरं गुदकोषम् । अनीनिके
 अच्चिकूटे शस्त्रुलौ दण्डी कर्णपत्रकौ गर्जौ ग्रुवौ शङ्खकौ
 दलवेदावोडौ ककुन्दरे वड्चणौ वृषणौ वुक्ती श्वेषसंहा-
 तकौ स्तनो उपजिङ्गा स्फिती वाह अष्टे ऊरु पिण्डिक

तालुदरं वस्तिशीषौ चिवुकं गलगुण्डिके अवट्षेत्यस्मिन्
शरीरके स्थानानि । शब्दसर्शरसरुपगन्धाश्च विषयाः ।
नासिकालोचनत्वग्जिह्वाशोत्रमिति बुद्धीन्द्रियाणि । हस्तौ
पादौ पायूपस्थं जिह्वेति कर्मन्द्रियाणि । मनोबुद्धिरात्मा
चायत्तमितीन्द्रियातीताः ॥ १—८६ ॥

इदं शरीरं वसुधे क्षेत्रमित्यभिधीयते ।

एतद्यो वेत्ति तं प्राहुः क्षेत्रज्ञमिति तद्विदः ॥ ८७

क्षेत्रज्ञमेव मां विद्धि सर्वक्षेत्रे षु भाविनि ।

क्षेत्रक्षेत्रज्ञविज्ञानं ज्ञेयं निर्लं सुमुच्चुणा ॥ ८८

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे षष्ठ्यवितितमोऽध्यायः ॥ ८६ ॥

सप्तवतितमोऽध्यायः ।

अहस्योत्तानचरणः सर्वे करे करमितरं न्यस्य तालु-
स्थाचलजिह्वो इत्तैर्विन्नानसंस्थृश्नन् स्वं नासिकाग्रं पश्यन्
दिशश्वानवलोकयन् विभीः प्रशान्तात्मा चर्तुं विशत्या तत्त्वै-
र्थतीतं चिन्तयेत् । निवृत्तमितीन्द्रियमगुणं शब्दसर्शरसरुप-
गन् धातीतं सर्वज्ञमतिस्थिलम् । सर्वगमतिसूक्ष्मम् । सर्वतः
पाणिपादं सर्वतोऽक्षिगिरोमुखं सर्वतः सर्वन्द्रियशक्तिम् ।
एवं ध्यायेत् । ध्याननिरतस्य च संवत्सरेण योगाविर्भावो
नवति । अथ निराकारे लक्ष्यवनुधं कर्तुं न शक्नोति तदा
ध्यिव्यप्तेजोवायाकाथमनोबुद्धिरात्माव्यक्तपुरुषाणां पूर्वं पूर्वं
ध्यात्वा तत्र लक्ष्यस्त्रात् परित्यज्यापरमपरं ध्यायेत् ।
एवं पुरुषध्यानमारभेत । अताप्यस्मर्यः स्वहृदयपद्मस्थावा-

स्त्र, खस्य मध्ये दीपवत् पुरुषं आयेत् । तत्रायसमर्थं भगवत्तं
दासुदेवं किरीटिनं कुण्डलिनमङ्गदिनं श्रीवत्साङ्गं वन-
मालाविभूषितोरस्तं सौम्यरूपं चतुर्भुजं शङ्खचक्रगदापद्मधरं
चरणमध्यगतभुवं आयेत् । यद्यायति तदाप्नोति धान-
गुह्यम् । तस्मात् सर्वमेव ज्ञरं त्यक्ता अक्षरमेव आयेत् ।
न च पुरुषं विना किंचिद्यच्चरमस्ति । तं प्राप्य सुक्तो
भवति ॥ १—१४ ॥

पुरमाक्रम्य सकलं शेते यस्मान्महाप्रभुः ।
तस्मात् पुरुष इत्येवं प्रोच्यते तत्त्वचिन्तकैः ॥ १५
प्राग्रावापररावेषु योगी नित्यमतन्द्रितः ।
आयते पुरुषं विष्णुं निर्गुणं पंचविंशकम् ॥ १६
तत्त्वात्मानमगम्यं च सर्वतत्त्वविवर्जितम् ।
असक्तं सर्वभृत्यैव निर्गुणं गुणभोक्तृ च ॥ १७
वह्निरलतश्च भूतानामचरं चरमेव च ।
सूक्ष्मत्वात् तदविज्ञेयं दूरस्यंचान्तिके च तत् ॥ १८
अविभक्तं च भूतेन विभक्तमिव च स्थितम् ।
भूतभव्यभवद्वूपं ग्रसिष्णु प्रभविष्णु च ॥ १९
ज्योतिषामपि तज्ज्योतिस्तमसः परमुच्यते ।
ज्ञानं ज्ञेयं ज्ञानगम्यं हृदि सर्वस्य तिष्ठितम् ॥ २०
इति ज्ञेवं तथा ज्ञानं ज्ञेयंचोक्तं समाप्ततः ।
मङ्गलं एतद्विज्ञाय मङ्गावायोपपद्यते ॥ २१
इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे सप्तनवतितमोऽध्यायः ॥ ६७ ॥

अष्टनवतितमोऽध्यायः ।

इत्येवमुक्ता वसुमती जातुभ्यां शिरसा च नमस्कारं
 क्षत्रियोवाच । भगवं स्वत्समीपे रुततमेवं चत्वारि महाभूतानि
 क्षतालयात्याकाशः शङ्खरूपी वायुश्चक्ररूपी तेजश्च नदारुप्य-
 भोऽभ्योरुद्धरूपी अहमप्यनेनैव रुपेण भगवत् पादमध्यपरि-
 वर्त्तनी भवितुमिच्छामि । इत्येवमुक्तो भगवां स्वावेत्युवाच ।
 वसुधामि लक्ष्मीमात्रा चक्रे । देवदेवस्त्रुतुष्टाव । अर्चे
 नमस्ते । देवदेव । यातुदेव । आदिदेव । कामदेव ।
 कामपाल । महीपाल । अनादिस्वर्णनिधन । प्रजापते ।
 सुप्रजापते । महत्प्रजापते । ऊर्जसते । वाचस्यते ।
 जगत्पते । दिवसते । वनस्यते । एवस्यते । इथीविपते ।
 सलिलपते । दिव्यपते । महत्पते । महत्पते । लक्ष्मीपते ।
 ब्रह्मरूप । ब्राह्मण्यमित्य । सर्वग । अचिन्त्य । ज्ञानगम्य ।
 पुरुष्टुत । पुरुष्टुत । ब्रह्मरूप । ब्रह्मप्रिय । ब्रह्मकार्यिक ।
 महाकार्यिक । महाराजिक । चतुर्महाराजिक । भास्वर ।
 महाभास्वर । रुप । महाभाग । स्वर । तुष्टित । महा-
 तुष्टित । प्रतर्दीन । परिनिर्मित । अपरिनिर्मित । वश-
 वर्त्तन् । यज्ञ । महायज्ञ । यज्ञयोग । यज्ञगम्य । यज्ञ-
 निधन । अजित । वैकुण्ठ । अपार । पर । पुराण । लेख ।
 प्रजाधर । चित्रशिखण्डधर । यज्ञभागद्धर । पुरोडाशद्धर ।
 विश्वेश्वर । विश्वधर । शुचिश्वः । अच्युतार्चन । षट्तार्चिः ।
 खण्डपरश्चो । पद्मनाभ । पद्मधर । पद्मधाराधर । हृषीकेश ।
 एकशृङ्ग । महावराह । दुष्टिण । अच्युत । अनल । पुरुष ।

महापुरुष । कपिल । साहूगचार्य । विश्वक्सेन । धर्म ।
धर्मद । धर्माङ्ग । धर्मवस्तुप्रद । नरग्रद । विश्वो । जिष्णो ।
सहिष्णो । द्वाश । पुण्डरीकाच्च । नारायण । परायण ।
जगत्परायण । नमो नम इति ॥ १—१०१ ॥

सुला त्वेवं प्रसदेन मनसा पृथिवी तदा ।

उवाच सम्मुखं देवं लब्धकमा वसुभरा ॥ १०२ ॥

इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे उनवतितमोऽध्यायः ॥ ८८ ॥

नवनवतितमोऽध्यायः ।

दृष्टा श्रियं देवदेवस्य विश्वोर्गृहीतपादां तपसा व्यलम्बीम् ।

सुतपजाम्बुनदचारुवर्णीं पत्रं च देवों वसुधा प्रहृष्टा ॥ १ ॥

उविद्रकोकनदचारुकरे वरेश्वे

उविद्रकोकनदानाभिगृहीतपादे ।

उविद्रकोकनदसद्वसदास्थिर्तीते

उविद्रकोकनदमथसमानवर्णीं ॥ २ ॥

नौलाक्षनेवे तपनीयवर्णं शुक्लाम्बरे रद्विभूषताङ्गि ।

चन्द्रानने सूर्यसमानभासे भज्ञाप्रभावे जगतः प्रधाने ॥ ३ ॥

त्वमेव निद्रा जगतः प्रधाना लक्ष्मीर्घ्निः तिः श्रीविरतिर्जया च ।

कान्तिः प्रजा कीर्तिरथो विभृतिः सरस्ती वाग्य पावनी च ॥

स्वधा तितिक्षा वसुधा प्रतिष्ठा

स्थिति सुदीक्षा च तथा सुनोति ।

ख्यातिर्विशाला च तथानसूया

स्वाहा च मेधा च तथैव बुद्धिः ॥ ५ ॥

आक्रम्य सर्वान्तु यथा लिलोकीं

तिष्ठत्यं देववरोऽस्तितात्त्वा ।

तथा स्थिता त्वं वरदे तथापि

एच्छाम्यहं वसति विभूत्याः ॥ ४

इत्येवमुक्ता वसुधां बभाषे लक्ष्मीसदा देववराग्रतःस्था ।

सदा स्थिताहं मधुसुदनस्य देवस्य पाख्यं तपनीय वर्णे ॥ ७

अस्याज्ञया यं मनसा स्मरामि

श्रियायुतं तं प्रवदन्ति सन्तः ।

संक्षारणे वायथ तत्र चाहं

स्थिता सदा तच्छृणु लोकधाति ॥ ८

वसाम्यथ केंच निशाकरे च तारागणाद्ये गगने विमेषे ।

मेषे तथालम्बपयोधरे च शक्रायुधाद्ये च तडित्प्रकाशे ॥ ९

तथा सुवर्णं विमले च रुथे रब्देषु वस्तेष्वमलेषु भूमे ।

प्रसादमालासु च पाण्डुरासु देवालयेषु ध्वजभूषितेषु ॥ १०

सद्यः कृते चायथ गोमये च मन्त्रे गजेन्द्रे तुरंगे प्रहृष्टे ।

वृषे तथा दर्पसमन्विते च विप्रे तथैवाध्ययनप्रपन्ने ॥ ११

सिंहासने चामलके च बिल्वे

कुवे च शङ्खे च तथैव पद्मे ।

दीपे हुताशे विमले च खड़गे

आदर्शविम्बे च तथा स्थिताहम् ॥ १२

पूर्णोदकुम्भेषु सचामरेषु

सतालहन्तेषु विभूषितेषु ।

भृङ्गारपालेषु मनोहरेषु

सृदि स्थिताहस्त्र नवोदृतायाम् ॥ १३

क्षीरं तथा सर्पिषि शाहले च
 क्षौद्रे तथा दध्नि पुरम्भिगात्रे ।
 हेहे कुमार्याच्च तथा सुराणां
 तपस्तिनां यज्ञहतांच देहे ॥ १४
 शरे च संग्रामविनिर्गते च
 स्थितौ च्वते स्वर्गसदःप्रयाते ।
 वैद्यन्तौ वायथ शङ्खशब्दे
 स्वाहास्वधायामय वाद्यशब्दे ॥ १५
 राजाभिषेके च तथा विवाहे
 यज्ञे वरे स्नातश्चिरस्यथापि ।
 मुष्पेषु शुक्लेषु च पर्वतेषु
 फलेषु रम्येषु सरिद्वरासु ॥ १६
 सरःसु प्रणेषु तथा जलेषु
 सशाहलायां भुवि पद्मखण्डे ।
 वने च वत्से च शिशौ प्रहृष्टे
 साधौ नरे धर्मपरायणे च ॥ १७
 आचारसेविन्यथ शास्त्रनित्ये
 विनीतवेषे च तथा सुवेषे ।
 सुशुद्धदान्ते मलवर्जिते च
 सृष्टाशने चातिथिपूजके च ॥ १८
 स्वदारतुष्टे निरते च धर्म
 धर्मीत्कटे चात्यशनाद्विरक्ते ।
 सदा सपुष्पे च सुगम्भिगात्रे
 सुगम्भलिसे च विनूषिते च ॥ १९

सत्यस्थिते भूतहिते निविष्टे
क्षमार्चिते क्रोधविवर्जिते च ।
स्वकार्यदक्षे परकार्यदक्षे
कल्याणवित्ते च सदाविनीते ॥ २०

नारीषु नित्यं सुविभूषितासु पतिव्रतासु प्रियवादिनीषु ।
च्छमुक्तहस्तासु सतान्वितासु सुगुप्तभाण्डासु वलिप्रियासु ॥ २१
सम्मुष्टवेशमासु जितेन्द्रियासु कलिव्यपेतासु परिस्थितासु ।
धर्मव्यपेक्षासु दयान्वितासु स्थिता सदाहङ्गं मधुसुदने तु ॥ २२
इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे नवनवित्तमोऽध्यायः ॥ ८८ ॥

शततमोऽध्यायः ।

धर्मशास्त्रमिटं श्रेष्ठं स्वयं देवेन भाषितम् ।
ये हिंसा धारयिष्यन्ति तेषां स्वर्गं गतिः परा ॥ १
इदं पवित्रं मङ्गल्यं स्वर्यमायुथमेव च ।
ज्ञानं चैव यशस्यं च धनसौभाग्यवर्द्धनम् ॥ २
अध्येतर्यां धारणीयं आव्यं श्रोतव्यमेव च ।
शाङ्केषु श्रावणीयं च भूतिकामैर्नरैः सदा ।
इदं रहस्यं परमं कथितं वसुधे तव ॥ ३
मया प्रसन्नेन जगद्वितार्थं सौभाग्यमेतत् परमं रहस्यम् ।
इः स्वप्रनाशं वहुपुण्ययुक्तं शिवालयं श्वाश्वतधर्मशास्त्रम् ॥ ४
इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे शततमोऽध्यायः ॥ १०० ॥
इति वैष्णवसंहिता समाप्ता ।

